

3'14 }

Recenzovaný společenskovední časopis
Peer-reviewed social science journal
2014 * Ročník / Volume X * Číslo / Issue 3
www.sets.cz

Scientia ^{et} Societas

03 Evropská unie – více křižovatek než dálnic

25 Strukturální analýza řecké ekonomiky

44 Regionální disparity NUTS 3 regionů Evropské unie

108 Politika zaměstnanosti a náklady nezaměstnanosti
v České republice

Obsah / Contents

Vědecké stati / Scientific articles

- 3 Evropská unie – více křižovatek než dálnic / European Union: More Crossroads, Rather Than Highways
- 25 Strukturální analýza řecké ekonomiky / Structural analysis of the Greek economy
- 44 Regionální disparity NUTS 3 regionů Evropské unie /
Regional disparities of NUTS 3 regions of the European Union
- 66 Vstup Chorvatska do Evropské unie – ratifikační proces a poslední hodnotící zprávy Evropské komise /
The entry of Croatia into the European Union – ratification process and final EC evaluation reports
- 79 Konkurenceschopnost států Latinské Ameriky a Karibiku /
Competitiveness of Latin American and Caribbean countries
- 91 The Current Role of Export Credit Agencies in the Foreign Trade with Evidence from the Czech Republic
- 108 Politika zaměstnanosti a náklady nezaměstnanosti v České republice /
Employment policy and unemployment costs in the Czech Republic
- 124 Uplatnění absolventů středoškolského vzdělání na trhu práce /
Application of secondary education graduates in the labour market
- 133 Holistický přístup ke stanovení velikosti výrobní dávky v průmyslovém podniku /
The holistic approach to determining the batch size in industrial enterprises
- 146 Vznik a uchování kulturního kapitálu na příkladu kulturní krajiny Mikulovska /
Formation and preservation of cultural capital on the example of the cultural landscape of the Mikulov region

Evropská unie — více křižovatek než dálnic

► Ing. Petr Procházka, CSc. » Česká národní banka¹

- * Myšlenka o zásadních systémových nedostatcích hospodářské architektury eurozóny, která by před pár lety byla odmítána jako kacířská, se ve světě, který se ještě nevzpamatoval z následků finanční krize, stala součástí veřejných debat s lehkostí vpravdě Kunderovskou. Zatímco v táboře eurooptimistů bývají problémy, ve kterých se eurozóna nachází, připisovány na vrub nedotaženosti principů hospodářské a měnové unie — respektive její hospodářské části — a jsou vítány jako výzva k urychlení další integrace, kritici jednotné evropské měny je vidí jako předzvěst nevyhnutelného zániku eurozóny (v její současné podobě), před jejímž založením dlouho a nahlas varovali.

Evropská komise, jakkoli ještě v roce 2008 v oslavné publikaci k 10. výročí vzniku eurozóny² půl roku před vypuknutím řecké krize nešetřila k projektu společné měny superlativy, navrhuje další a další legislativu s cílem zastavit erozi projektu a pokročit do dalšího integračního stádia. V návrhu³ publikovaném v závěru roku 2012 dokonce za cíl těchto snah deklaruje vytvoření federace národních států.

1. Evropská unie, nebo Spojené státy evropské?

Viděno optikou USA nebo dalších partnerů — zejména velkých dynamicky se rozvíjejících ekonomik (EME) G20 — má návrh EK neotřesitelnou logiku. Při jednáních na půdě MMF a dalších mnohostranných institucí vnímají eurozónu jako jeden celek a s jejich zjednodušujícím viděním světa by zajisté bylo v souladu i jednotné zastoupení EU jako takové. Orientovat se v komplikovaných zájmech evropských zemí není jednoduché a na mezinárodním poli činí tato roztříštěnost z EU ne příliš dobře čitelného partnera.

Pro země EU jsou však vzájemné jazykové, kulturní, filozofické, historické a konec konců i materiální rozdíly v současnosti natolik určující, že v krátkém a středním období není srovnávání s daleko homogennějšími Spojenými státy na místě. Připravenost členských zemí na další transfery národní suverenity v nadnárodním institucionálním rámci, v němž stále mají převahu nevolené orgány resp. volený orgán má mezi voličstvem extrémně

¹ Autor děkuje kolegyním a kolegům za cenné připomínky a doplnění, zároveň však poznamenává, že jakékoli chyby či opomenutí jdou na jeho vrub. Názory a doporučení v článku obsažené jsou jeho vlastní a nemusí být vždy v souladu se stanovisky České národní banky. E-mail: petr.prochazka@cnb.cz.

² EMU @ 10 — successes and challenges after 10 years of Economic and Monetary Union. European Economy, 2 June 2008. Brussels. Viz http://ec.europa.eu/economy_finance/emu10/reports_en.htm.

³ A blueprint for a deep and genuine Economic and Monetary Union. Launching a European Debate. Communication from the Commission. COM(2012) 777 final/2, Brussels, 30. 11. 2012. Viz http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/archives/2012/11/pdf/blueprint_en.pdf.

nízkou popularitu i podporu, je všeobecně nízká. Je ale na takové transfery vhodné pomýšlet už v době, kdy ještě nebyla dokončena nižší patra integračního procesu a některé z nově navrhovaných regulací navíc mají potenciál narušovat soudržnost pro EU 28 klíčové a skutečně sjednocující integrační instituce, tedy vnitřního trhu založeného na volném pohybu zboží, služeb, osob a kapitálu?

2. Etapy integračního procesu – teorie a evropská praxe

Teorie vymezuje obecné etapy integračního procesu suverénních zemí směřujících ke společnému cíli, tj. k nějaké formě nadnárodní integrace, jasně (viz obrázek 1).

Před přechodem do vyššího integračního stádia by to předchozí mělo být plně funkční a minimálně v zásadních rysech dokončené (i když lze vést diskusi o tom, jaká má být zejména ve vyšších integračních patrech kritická masa opatření). Současná evropská praxe se však od určitého okamžiku začala od modelového konceptu poměrně

zásadně odchylovat. Je možné právě tady vysledovat příčiny současných problémů eurozóny, nebo jde o problém komplikovanější?

Dvě základní integrační etapy byly dosaženy poměrně rychle. **Zóna volného obchodu**, spočívající v odstranění obchodních bariér, tj. cel a množstevních omezení na dovozy a vývozy mezi členskými zeměmi, vznikla v roce 1960. Systém společných cel a omezení (resp. jejich liberalizace) vůči třetím zemím vznikl postupně po dobu cca 10 let a byl završen společnou **celní unií** členských zemí Evropského hospodářského společenství (EHS) v roce 1968.

Složitějším se ale ukázalo vytvoření společného trhu jako prostoru s volným pohybem nejenom zboží, ale i služeb, práce a kapitálu. Liberalizace investic a pohybu kapitálu probíhala postupně po dobu delší dvaceti let⁴ a dovršení stadia označovaného jako **jednotný vnitřní trh EU** bylo oznámeno teprve při podpisu Maastrichtské smlouvy v roce 1992. V porovnání s teoretickým modelem má ale vnitřní trh k ideálu ještě relativně daleko. Zejména v oblasti služeb existují dodnes poměrně důležitá

Obrázek č. 1 » Teoretický model integrace a praxe EU

⁴ Transformující se státy střední a východní Evropy zvládly liberalizační proces rychleji — v případě ČR je možné mluvit o podstatném pokroku v době vstupu do OECD v roce 1995, kdy se česká koruna stala prakticky volně směnitelnou, poslední restrikce na pohyb kapitálu byly odstraněny o tři roky později. Nutno ale dodat, že v té době byl v EU pohyb kapitálu již liberalizován, což společně s probíhajícími inovacemi na finančních trzích proces liberalizace podstatně urychlilo.

neliberalizovaná odvětví, ve kterých je zatím přeshraniční nákup resp. poskytování služeb nemožné. U finančních služeb se jedná například o hypoteční bankovníctví, životní či penzijní pojištění a o řadu dalších oblastí, liberalizovány ale nejsou ani služby architektů či turistických průvodců. Nemluvě o tom, že při vstupu nových členských zemí jsou obvykle na dobu 5–7 let v závislosti na jejich hospodářské vyspělosti stanovována tzv. přechodná období, po která zůstávají některé restriktce mezi stávajícími a nově vstupujícími zeměmi zachovány. Typicky se jedná o omezení na volný pohyb pracovních sil z chudších do bohatších zemí, opačným směrem jde o omezení na nákup půdy a nemovitostí.

Bez ohledu na částečnou nedotaženost projektu společného trhu — zejména v kritické oblasti finančních služeb — byl součástí Maastrichtské smlouvy plán na přechod do dalšího integračního stadia — **hospodářské a měnové unie (dále HMU)**. Z teoretického pohledu by mělo jít o stupeň integrace, v němž členské země sdílejí jednu měnu, mají společnou centrální banku, a tudíž i jednu měnovou politiku, sdílejí společný rozpočet a mají i jednotnou hospodářskou politiku. Takový transfer suverenity však nebyl na počátku 90. let politicky průchozí; jako už tolikrát v procesu evropské integrace bylo nakonec dosaženo kompromisu v podobě těžce vydobyté shody⁵ na postupném přechodu k jednotné měně u zemí, které se k tomu kvalifikují splněním dohodnutých kritérií. Jednomyslné schválení novely zakládajících Smluv však k projektu nejskeptičtější Velká Británie a Dánsko umožnily pouze výměnou za trvalou výjimku z přijetí společné měny.

Politická integrace — jako završující integrační stadium, v němž dosud národní celky splývají v celek nadnárodní — bylo pro evropské politiky po léta komunikační tabu. Po dlouhé době se objevilo teprve při hledání východisek z dluhové a systémové krize eurozóny nikoli překvapivě ve výše

zmiňovaném „blueprintu“ Evropské komise. Navrhovaná federace ale není jedinou možnou variantou politického uspořádání, ve světě ani ne tou vždy a za všech okolností optimálně fungující.

3. Měnová integrace jako politické rozhodnutí

Projekt společné měny byl od začátku projektem politickým, schváleným díky řadě kompromisů a do jisté míry navzdory varování (zejména, ale nejen německých) akademiků před jeho skrytými úskalími. Aby bylo možné **unikátní projekt společné měny bez společného státu** spustit, bylo třeba definovat:

- co nej přísnější kritéria vstupu tak, aby byla zajištěna co největší homogenita ekonomik účastnických zemí a pružnost národních trhů zóny společné měny;
- jednoduchá, striktní a vymahatelná pravidla pobytu v eurozóně, jejichž porušení by bylo sankcionováno pokud možno automaticky;
- pravidla pro co nejtěsnější koordinaci hospodářských (především rozpočtových) politik, trajektorii a harmonogram dalšího postupu integrace v hospodářské oblasti;
- v případě opakovaného porušování pravidel, ignorování nápravných opatření či jiného typu „černého pasažérství“ pravidla pro spořádané opuštění eurozóny s možností opakovaného vstupu poté, co dojde k trvale udržitelné nápravě.

Splňuje však současná eurozóna výše uvedené definiční znaky? Jen velmi částečně. Zjednodušeně řečeno — zatímco v oblasti stanovení vstupních kritérií a definování společných pravidel Unie obstála relativně dobře (proč ne na výbornou, bude vysvětleno dále), praktickou aplikaci, nestrannost a hlavně vymahatelnost lze tak tak klasifikovat jako dostatečnou. V čem ale propadla Unie úplně, je definování a umož-

⁵ Historii vyjednávání a kompromisů zejména mezi Francií a Německem plasticky popisuje v knize „Euro: boj o osud nové globální měny“ David Marsh (Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha, 2012).

➔ **nění spořádaného výstupu z eurozóny. Dalším slabým bodem je navíc nepochybně i po dlouhou dobu jen velice vágní a na politickém pragmatismu nejmenšího společného jmenovatele založená představa o dalším postupu integrace.**

Jak bylo řečeno výše, eurozóna má opravdu společný pouze měnový segment, tj. centrální banku a centrálně-bankovní systém vystavěný (s určitými odlišnostmi) na půdorysu Federálního rezervního systému USA, společnou měnu euro, měnovou a kursovou politiku. Hospodářská politika je proti tomu sice věcí společného zájmu, ale je založená na koordinaci národních hospodářských politik, na vnitřním trhu a definici společných cílů. Míra dodržování hlavních principů – stabilních cen, zdraví veřejných financí a měnových podmínek, udržitelnost platební bilance – kriticky závisí na míře centralizace té které politiky, vůli vymáhat její plnění a na konkurenceschopnosti jednotlivých zemí.

4. Kritéria vstupu do eurozóny

Maastrichtská kritéria vznikla na počátku 90. let a jejich numerická hodnota byla ovlivněna převládajícím hospodářským prostředím té doby (je v nich např. zakomponován předpoklad průměrné 5% míry růstu reálného HDP ročně). Přes námitku určité arbitrarности lze konstatovat, že jako měřítko míry **nominální konvergence** sloužila a slouží relativně dobře. Odhlédneme-li od kritických debat k jejich konstrukci⁶, hlavní slabinou takto nastavených kritérií je, že postihují právě jenom nominální konvergenci, aniž by byla jinak než jenom rámcově přezkoumávána konvergence reálná. Tak se v klubu zemí ze společnou měnou ocitly země různé hospodářské vyspělosti a s diametrálně rozdílnou produktivitou a konkurenceschopností s tímchým předpokladem, že neexistence kurzového přizpůsobovacího mechanismu povede na národní

úrovni k tlaku na realizaci strukturálních reforem, k dynamizaci hospodářského růstu a dohánění vyspělejších zemí těmi méně rozvinutými. V kombinaci s jednotnou měnovou politikou však zákonitě vznikla situace, kdy úroková míra odpovídá spíše potřebě těch nejvyspělejších, a tudíž v dohánějících zemích, pro něž je příliš nízká, vznikají permanentně bubliny na trzích aktiv a prohlubuje se zadlužení. Měnový kurs je tak relativně podhodnocený pro Německo, a příliš restriktivní pro země jižního křídla, jejichž zaostávání se při absenci strukturálních reforem dále prohlubuje, na což jsou koordinační politiky založené na „tlaku mezi rovnými“ (tzv. peer pressure) příliš slabé.

5. Pravidla pobytu v měnové unii

Stavební kameny EU i eurozóny jsou založeny na několika základních tabu, jejichž dodržování v období konjunktury nedělalo s výjimkou striktnosti fiskální disciplíny v zásadě problémy, v době recese a posléze krize se však praxe dostává mnohdy až na hranu. **Pakt stability a růstu** (SGP) je založený na myšlence anticyklického působení fiskální politiky v kombinaci s „maastrichtskými limity“ limity pro schodek (3 % HDP) a dluh (60 % HDP) veřejných financí. Dluhové kritérium však nebylo bráno příliš vážně ani při založení eurozóny (viz ke 120 % se blížící hodnoty v případě Itálie a Belgie)⁷, a tak dlouhou dobu výkladní skříň fiskální disciplíny EU představovala procedura při nadměrném schodku, do níž členské země spadaly více méně automaticky při překročení 3% schodku. Proticykličnost fiskálních politik však příliš nefungovala nikdy, a tak se řada zemí pohybovala i v době konjunktury v blízkosti 3% deficitu, což při recesi vzhledem k působení automatických stabilizátorů znamenalo jeho překročení. Systém sankcí (veřejné varování při oddalování nápravy a v případě zemí eurozóny i možné finanční sank-

⁶ Jedna z námitek např. vůči kritériu cenové stability je, že průměr inflace počítaný na bázi tří nejlepších ze všech zemí EU namísto pouze eurozóny může být na uchazeče neúměrně tvrdý.

⁷ Překročení referenční hodnoty je tolerováno v případě, že dotčená země vyvíjí úsilí ke stálému snižování dluhu dostatečným tempem, které však nebylo až do nedávného přijetí tzv. six packu v legislativě EU definováno.

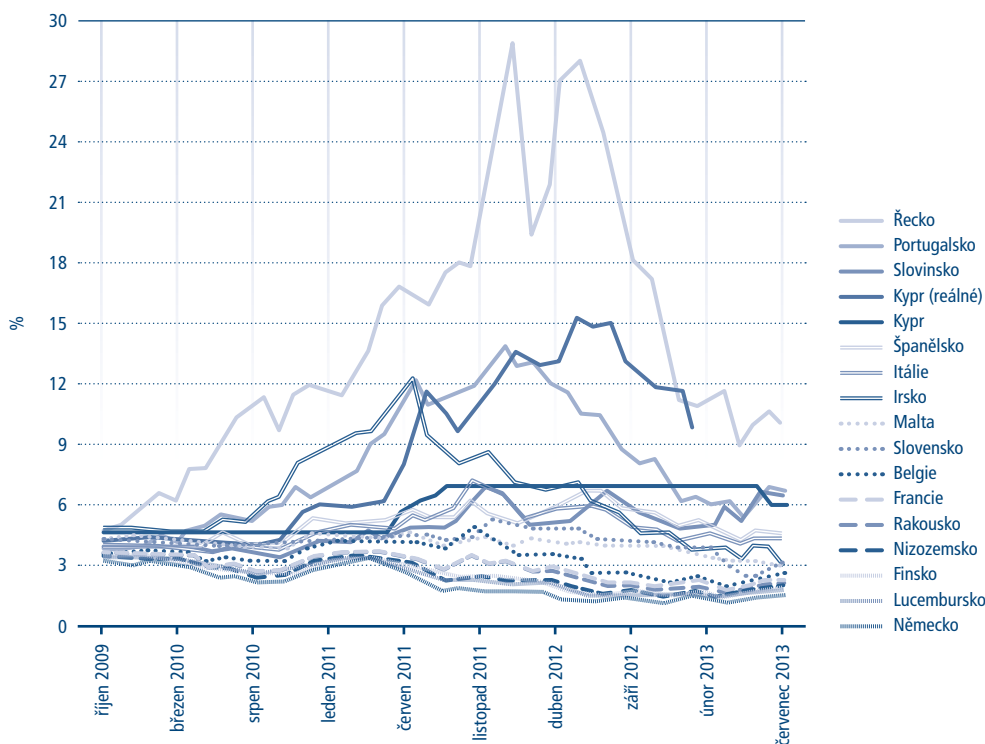
ce) však obvykle po projednání mezi ministry financí na radě ECOFIN aktivován nebyl a v roce 2005 byl dokonce po předchozích potížích Německa a Francie SGP podstatně změkčen.

Na rozdíl např. od USA je **centrálním bankám v EU** primární legislativou **striktně zakázáno měnové financování**, tj. poskytování úvěru vládám v jakékoli formě na primárním trhu a obcházení tohoto zákazu na sekundárním trhu. Zároveň **vlády mají zakázaný zvýhodněný přístup k finančním institucím**, tj. nesmějí od nich dostávat finanční prostředky za jiných než tržních podmínek. V kombinaci s **nezávislostí centrálních bank** jde o silnou brzdu případných snah o monetizaci dluhu. V době vrcholící dluhové krize a vysychání likvidity na finančních trzích tak byly a jsou používá-

ny kombinace kroků, které se pohybovaly sice na samé hraně, ale stále ještě v rámci těchto zákazů. ECB uvolnila přísné podmínky zajištění (kolateralizace) operací na dodávání likvidity, tváří v tvář hrozící platební neschopnosti některých zemí vyhlásila program transakcí na sekundárním trhu (OMT) podpořený silným vyjádřením Maria Draghiho, že ECB udrží euro za jakoukoli cenu. Účinky byly okamžité, ale zároveň nutno říci, že z definice mohou být pouze dočasné. Skutečný obrat k lepšímu je v rukou vlád a spočívá v realizaci dlouho odkládaných strukturálních reforem a systematických změn v eurozóně.

Nejdiskutabilnějším ze stavebních principů EU je míra respektování **zákazu vzájemného ručení za svrchované závazky jiných členských zemí**,

Obrázek č. 2 » Dlouhodobé úrokové míry zemí eurozóny, 2009–2013

Pramen: Evropská centrální banka

známého i v neanglicky mluvících zemích jako „no bail-out clause“. Jak málo vážně tento zákaz braly finanční trhy před oznámením z roku 2009 o léta falšovaných fiskálních datech v Řecku lze ilustrovat na tom, že náklady zadlužování vlád eurozóny se od roku 1999 deset let pohybovaly u všech zemí eurozóny téměř na úrovni nejsilnějšího Německa

rální banky bez státního rozpočtu a protiváhy v ústřední vládě byl umožněn nejenom tím, že o míře vzdání se národní suverenity rozhodovaly hlavy států a vlád na návrh ECOFINu, ale i tím, že zejména unijní instituce na scénářích dalšího postupu pracovaly s (nevysloveným) předpokladem, že jde o nestabilní řešení, které si svou rovnováhu

Při optimálním postupu by harmonogram vzniku skutečné HMU byl poněkud delší — těžko spekulovat o kolik; citlivost přenosu rozpočtových transferů na nadnárodní úroveň a např. politik souvisejících s dotažením principů jednotného trhu takovým způsobem, který by a priori vylučoval preferenci národních šampionů před principy volné soutěže, napovídá, že by spíše než o roky šlo o desetiletí (čeština milosrdně nabízí tvar nedovolující identifikovat, zda jde o jednotné, či množné číslo).

(viz obrázek 2). Tak pevně trh věřil v (legislativou zakázané) vzájemné ručení. Pak se na chvíli zdálo, že se svět náhle zhroutil, výnosové křivky postižených zemí prudce změnily směr a vypukla dlouhá krize, jejíž akutnost polevila teprve po přijetí kombinace opatření od záchranných půjček přes rezervní fondy po rozhodný zásah ECB.

6. Koordinace hospodářské politiky

Záhy po začátku debat o přechodu evropské integrace k HMU bylo jasné, že ochota členských zemí k tak rozsáhlému transferu suverenity na nadnárodní úroveň, jaký by vyžadovala skutečná hospodářská a měnová unie, chybí. Jak je to v mnohonárodnostní EU obvyklé, různí účastníci diskuse do ní vstupovali s různými záměry, jež byly zcela zásadně ovlivněny jejich výchozími podmínkami předurčujícími krátko a střednědobé náklady a výnosy možných řešení v dané době pro tu kterou členskou zemi. Je kupodivu, že se v době, kdy ještě ani nebylo dotaženo předchozí integrační stadium jednotného trhu, podařilo dosáhnout politické shody na přípravě přechodu k měnové unii (viz David Marsh, 2012⁵). Vznik měny bez státu a cent-

— tj. přechod ke skutečné HMU — v historicky dohledné době vynutí na základě tlaku zvenčí.

Tehdejší představa ovšem byla taková, že účinnější, než ex post tržní tlaky bude **koordinovaná akce na základě ex ante tzv. tlaku mezi rovnými** založená na vynucování striktního dodržování Paktu stability a růstu, tj. restriktivní fiskální politiky v době konjunktury a využití maximálně 3% prostoru pro deficit v době recese či krize. Vzhledem k externí povaze měnového kurzu v heterogenním prostředí mělo přizpůsobení probíhat především prostřednictvím kontinuálně a včas prováděných strukturálních reforem, které by dokázaly zajistit obnovování konkurenceschopnosti jednotlivých ekonomik členských zemí prostřednictvím zvyšování produktivity. Jen málo zemí však bez skutečného vnějšího tlaku a účinného vynucovacího mechanismu dokázalo řídit fiskální politiku tak, aby působila opravdu anticyklicky a ještě méně vlád se rozhodlo provádět bolestivé strukturální reformy v relativně dobrých časech. Politický cyklus fungoval učebnicově, a trhům přesto trvalo deset let, než dospěly k názoru, že s tíše předpokládaným vzájemným ručením členů eurozóny to nemusí být tak, jak se domnívaly.

7. Možnost uspořádaného opuštění eurozóny

HMU je patrně jediný živý organismus (složitý sociální systém), který nemá geneticky zakódovaný – v tomto případě v legislativě zakotvený – mechanismus exitu. Neexistuje-li možnost při problémech systém opustit a po jejich vyřešení se opět vrátit, ztrácí celý mechanismus potřebnou pružnost a regenerační schopnost. To znamená, že při ohrožení každého z individuálních členů je zároveň ohrožena i existence systému jako takového. V legislativě EU je přechod do stádia HMU pojat jako jednosměrka, nepamatuje se dokonce ani na případ závažného porušení pravidel a vyloučení viníka z „klubu“. **Kredibilita a soudržnost takového společenství pak kriticky závisí na kredibilitě jejího nejslabšího článku a na ochotě ostatních k solidaritě se všemi, kteří se ať už vlastní vinou, či z objektivních příčin dostanou do problémů. Tam, kde neexistuje penalizace, nemá vlastně ani cenu míru zavinění zkoumat. Kooperativní řešení je prakticky jedinou možností.**

Ačkoli akademická obec již dlouho diskutuje možná řešení a i tržní analytici upozorňují na výhodnost existence mechanismu uspořádaného dočasného či trvalého vystoupení z eurozóny při současném zachování členství v EU a výhod jednotného trhu, unijní establishment úvahy jdoucí tímto směrem (alespoň na veřejnosti) striktně odmítá. Jako jediné řešení stále prezentuje prohlubování integrace („ever closer Union“) a deficit demokratické legitimacy dále prohlubuje snahami o takové dílčí nezvratné kroky, které pokud možno nevyžadují změnu základních smluv, a tedy v řadě zemí zdoluhavé parlamentní procedury či dokonce celostátní referenda.

8. Finanční a dluhová krize jako příležitost pro změnu pravidel hry

Jakkoli pád Lehman Brothers a následující finanční krize ve druhém pololetí 2008 těžce otřásl důvěrou na mezibankovním trhu a zamrzlou likviditu se centrálním bankám dlouho nedařilo odblo-

kovat, ještě tvrdší zkoušku přineslo v roce 2009 vypuknutí dluhové krize v eurozóně, které následovalo po přiznání řecké vlády, že země se pro přijetí jednotné měny v roce 2001 kvalifikovala na základě zfalšované statistiky. To, že ani pro takový případ nebyl po ruce připravený mechanismus odchodu z eurozóny a její lídři začali ve spolupráci s MMF sestavovat ad hoc záchranný program, vedlo k prozření finančních trhů a ve svém důsledku i k problémům řady dalších zemí – dílem spojeným s nedostačující fiskální disciplínou (Portugalsko), dílem s následky prasknutí bublin následovaných sanací bank podle hesla „too big to fail“ (Irsko a posléze Španělsko).

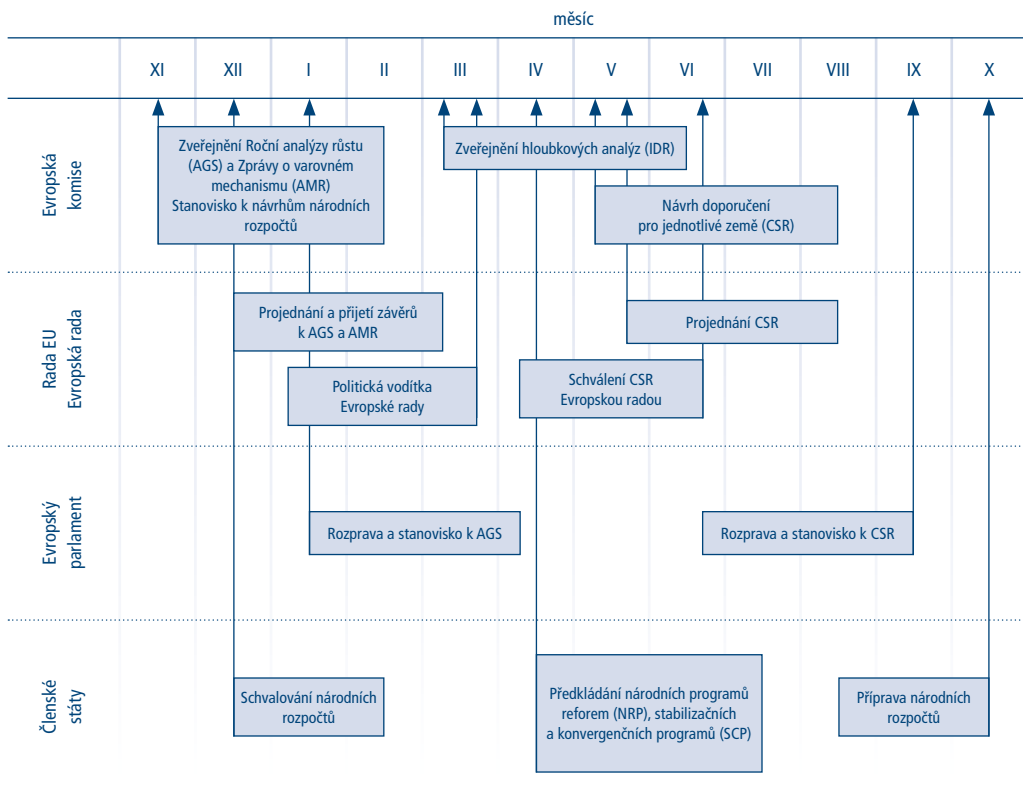
Po deseti letech v zásadě hladkého fungování stála eurozóna a s ní i celá EU před třemi typy zcela zásadních problémů s odlišným časovým horizontem:

1. Krátkodobě bylo zapotřebí důvěryhodně a udržitelně vyřešit problémy nejhůře zadlužených zemí.
2. Střednědobě bylo třeba upřesnit pravidla fungování eurozóny a EU tak, aby bylo možné vyvíjet účinný tlak na snižování zadlužení a implementaci reforem u ostatních zemí.
3. Dlouhodobě pak bylo třeba přehodnotit základní stavební kameny EU/eurozóny tak, aby bylo zaručeno, že krize obdobného typu nebudou v budoucnu ohrožovat nejen jednotlivé země, ale ani jejich integrační proces.

V situaci, v jaké se po ztrátě iluzí v roce 2009 eurozóna nacházela, bylo nutné si pro zdárný průběh záchranných operací kredibilitu vypůjčit. Jedinou institucí, která byla sto důvěryhodnost hospodářských programů obnovy garantovat, byl Mezinárodní měnový fond. Pravidlo, že eurozóna poskytne nejprve ad hoc (Řecko) a posléze z narychlo vybudovaných záchranných fondů prostředky pouze na program dohodnutý s a finančně podpořený MMF, pomohlo koupit nejen kredibilitu, ale i potřebný čas. V průběhu šíření nákazy tak eurozóna dokázala postupně vybudovat ochranný val ve výši cca 700 mld. EUR (dočasný EFSF a později trvalý ESM) a mohla začít pracovat na systé-

→ **Obrázek č. 3 » Časový harmonogram Evropského semestru**

mových řešeních pro střední období. Ta se koncentrovala do dvou oblastí:

- korekce a dotažení pravidel HMU – ovšem při respektování principu rovného zacházení při vstupu nových členů do eurozóny na bázi porovnání s dosavadními kritérii a postupy;
- snahy přerušit negativní zpětnou vazbu a začarovaný kruh mezi bankrotujícími bankami a státy, které se kvůli jejich záchraně (bail-out) zadlužily tolik, že nakonec potřebovaly zachránovat samy.

9. Míra korekce základů HMU: zárodek fiskální unie, nebo jen upřesnění existujících pravidel?

Mezi prvním a druhým kolem regulatorní smrště, tedy mezi vznikem evropských mikro a makro dohledových autorit (pro bankovníctví, pojištění a penzijní fondy a kapitálové trhy + Evropské rady pro systémová rizika), řady předpisů v oblasti kapitálové přiměřenosti (CRD IV) a podnikání na finančním trhu a přechodem k jednotnému dohledu jako součásti konceptu tzv. bankovní unie, došlo k pokusu o korekci základů hospodářské a měnové unie známé jako balíček šesti a dvou opatření (tzv. six pack a two pack). Na mezivládní bázi do-

konce 25 zemí EU uzavřelo tzv. fiskální kompakt, jímž se zavázaly ke striktnímu dodržování a (soudní) vymahatelnosti zejména fiskálních pravidel.

Z hlediska kompaktnosti a fungování HMU byla přijata řada vylepšení buď ne úplně jasných, či bezzubých pravidel v oblasti koordinace hospodářské politiky:

- Bylo tzv. aktivováno dluhové kritérium:
 - Při překročení hranice 60 % HDP, pokud stát nevyvine tzv. minimální úsilí (viz dále) o korekci tohoto překročení, je automaticky zahájena tzv. procedura při nadměrném schodku (EDP).
 - Jako minimální úsilí při snižování veřejného dluhu byla stanovena 1/20 objemu dluhu přesahující 60 % jeho podílu na HDP ročně.
 - Státy s nadměrným veřejným dluhem zároveň musejí vyvinout mimořádné konsolidační úsilí v oblasti veřejných financí směrem k dosažení plánovaného střednědobého cíle v oblasti deficitu veřejných financí, tzv. MTO (pro ČR je MTO definován jako -1 % HDP **strukturálního**, tedy cyklicky očištěného **schodku** veřejných financí).
- V reakci zejména na řecký případ byly stanoveny minimální standardy v oblasti statistiky veřejných financí jako dostupnost a transparentnost dat, nezávislost statistických úřadů, pro řídicí procesy a kontrolu.
- V reakci na divergující konkurenceschopnost zejména v eurozóně byl zaveden těsný dohled nad makroekonomickými nerovnováhami včetně tzv. procedury při nadměrných nerovnováhách. Jedná se o komplexní posouzení kritérií z oblasti platební bilance, bublin na trzích aktiv, soukromého dluhu, které má sloužit k prevenci vzniku nerovnováh. Není sice definováno jako nové konvergenční kritérium, ale i v konvergenčních zprávách se k němu přihlíží.
- Zároveň byl zaveden tzv. Evropský semestr sta-

novující sekvenci předkládání národních rozpočtových a reformních plánů a dokumentů na národní a na evropskou úroveň.

- Vymahatelnost pravidel v eurozóně, dosud netestovaná resp. selhávající v případě jejich porušení největšími státy, byla posílena ve více směrech, např. v oblasti zesíleného dohledu EK/ECB nad zeměmi v potížích, které by mohly ohrozit finanční stabilitu eurozóny, rozšíření závazných pravidel pro poskytování mezinárodní finanční pomoci, zjednodušení a sjednocení dohledu nad zeměmi čerpajícími pomoc. Návrh národního rozpočtového plánu zemí eurozóny musí EK obdržet před jeho předložením národnímu parlamentu (nejpozději do 15. října) a má právo požadovat jeho změny, porušuje-li rozpočtová pravidla EU. Eurozóna pracuje s unifikovaným harmonogramem pro přípravu střednědobých rozpočtových plánů, návrhů národních rozpočtů a jejich schvalování, s přísnějšími pravidly pro makroekonomické prognózy a fiskální instituce (povinnost zřídít národní nezávislou Fiskální radu).
- Dobrovolná mezivládní Smlouva o stabilitě, koordinaci a správě v hospodářské a měnové unii (tzv. fiskální kompakt) pak dílem opakuje a dílem posiluje základní závazky zemí ve fiskální oblasti:
 - Veřejné příjmy a výdaje by měly být střednědobě vyrovnané či dokonce v přebytku.
 - Strukturální deficit veřejných financí⁸ by neměl přesahovat ekvivalent 0,5 % HDP ročně (dle specifických doporučení pro jednotlivé země).
 - Pokud je veřejný dluh nižší než 60 % HDP, pak by strukturální deficit neměl přesáhnout 1 % HDP ročně.
 - Tato pravidla musejí být zakotvena v ústavních či jim na roven postavených zákonech každé země.

⁸ Ukazatel strukturální (ne)rovnováhy veřejných financí je základním kamenem systému fiskálního dohledu EU, a to jak v preventivní, tak v korektivní části Paktu stability a růstu. Kritici však upozorňují na to, že jeho kalkulace kriticky závisí na odhadu mezery výstupu, který v reálném čase jeví tendenci k podhodnocení a pravidelně tak dochází k ex post revizím hodnoty strukturální rovnováhy směrem dolů v rozsahu kolem 0,5 % potenciálního HDP ročně.

- Jejich plnění monitoruje Evropský soudní dvůr (ESD).
- Pro snižování nadměrného dluhu funguje automatický mechanismus nápravy, národní rozpočtové plány schvaluje EK a Rada ECOFIN a jejich nedodržování může vést k akci ESD.
- Země se zavazují ex ante koordinovat vydávání vládních cenných papírů na mezinárodních trzích.

Výše uvedené bezpochyby představuje kroky správným směrem. Na druhou stranu jde o dotazení stávajících pravidel koordinace rozpočtových politik bez aspirace na přechod k fiskální či dokonce ke skutečné hospodářské unii. Zejména „zrovnoprávnění“ dluhového kritéria mělo být od samého počátku existence Paktu stability a růstu samozřejmou součástí rozpočtových pravidel a vážně mělo být bráno i jako součást maastrichtských kritérií konvergence už při založení eurozóny. V roce 1998, kdy se o zavedení jednotné měny rozhodovalo, by to však znamenalo diskvalifikaci dvou zakládajících členů EU – Itálie a Belgie, což bylo pro politiky zjevně natolik citlivé, že dali přednost diskreci před pravidly. Pozdější zapojení Řecka do projektu bylo jen logickým pokračováním „tolerantního“ přístupu k hraničním případům, při němž politická rozhodnutí často přehlíží odborné závěry učiněné na základě posouzení odsouhlasených pravidel. Konec konců jakmile je pravidlo změkčeno v jednom případě, ostatní se mohou dovolávat – svým způsobem oprávněně – rovného zacházení. Do budoucna tak zůstává velká nejistota jak ohledně míry objektivit posouzení „na vstupu“ do měnové unie, tak ochoty nestranně a tvrdě vynucovat plnění přijatých pravidel.

10. Reakce na finanční krizi: regulace, dohled a vznik nových nadnárodních institucí

Změny v oblasti regulace a dohledu nad finančními institucemi v EU byly číněny jako součást reakce na finanční krizi a postupně se prohlubující kri-

zi veřejného zadlužení (sovereign debt crisis) ve dvou výrazných vlnách. **První vlna** souvisela s bezprostřední **reakcí na finanční krizi**. Ministři financí EU dali impuls k založení tzv. high-level group vedené Jacquesem de Larosièrè (majícím bohaté zkušenosti z postů francouzského ministra financí, guvernéra Banque de France a šéfa MMF); výstupem činnosti skupiny byl návrh na založení dohledových autorit EU v jednotlivých sektorech finančního trhu (bankovní autorita EBA, orgán pro kapitálové trhy ESMA a pro pojišťovnictví a penzijní fondy EIOPA) a vzhledem ke stále šířející se prosazujícímu konceptu finanční stability i Evropské rady pro systémová rizika (ESRB), jejímž úkolem se stalo posuzovat a varovat před ohrožením stability finančního systému EU jako celku. Návrh byl diskutován na neformálním ECOFINu v Praze na jaře 2009, následně schválen, poměrně rychle přeložen do příslušné legislativy a uvedené instituce začaly fungovat od začátku roku 2011.

Úkolem mikro-prudenciálních autorit, které vznikly na základě již fungujících tzv. Lamfalussyho výborů třetí úrovně pro bankovníctví (CEBS), kapitálové trhy (CESR) a pojišťovnictví/penzijní fondy (CEIOPA), bylo posuzovat, debatovat a navrhovat společné regulační standardy, sbližovat dohledovou praxi a zároveň usnadňovat fungování tzv. kolegií dohledu sdružujících domácí a hostitelské národní dohledy významných bankovních skupin v EU. V případě sporů domácího dohledu (home supervisor), dohlížející centrálu (tzv. matku) skupiny, a hostitelského dohledu, zodpovědného za dodržování opatnostních pravidel bankovního podnikání dceřinými společnostmi se sídlem v jejich jurisdikci, mají dohledové autority EU zprostředkovat řešení formou tzv. nezávazné mediaci.

V době vzniku Evropského systému finančního dohledu (ESFS) se dohledové modely na národní úrovni daly zařadit do 3 skupin:

- a) jednotný dohled, kdy je výkonem dohledu nad všemi segmenty finančního trhu pověřena 1 instituce – obvykle centrální banka (např. ČR, Slovensko), který je organizován:

Obrázek č. 4 » Finanční dohled v EU

- buď podle sektorů finančního trhu,
 - nebo funkcionálně;
- b) bankovní dohled vykonávaný centrální bankou a dohled nad ostatními segmenty finančního trhu svěřený MF nebo specializovaným institucím (např. Řecko, Portugalsko, ČR před rokem 2006);
- c) bankovní dohled vykonávaný institucí mimo centrální banku, v jehož řídicích orgánech však obvykle guvernér nebo pověřený viceguvernér centrální banky působil, a další specializované dohledy (např. Francie, Belgie, Velká Británie, Německo).

Není bez zajímavosti, že v celoevropské diskusi (tehdy neúspěšně) prosazovaly české autority postup zdola nahoru, tedy začít od sjednocení dohledového modelu na národní úrovni – nejlépe do jedné instituce s preferencí centrální banky, a teprve poté přejít k modelu celoevropskému. Důvodů k takovému návrhu bylo více. Především – ne všechny země finanční krize zasáhla, ne ve všech zemích národní dohledy selhaly. Bylo tedy namís-

tě nejprve analyzovat příčiny individuálních národních selhání tam, kde to bylo relevantní, a přijmout náležitá opatření nejprve na národní úrovni. ČR byla už tehdy navíc příkladem úspěšného zavedení modelu jednotného dohledu vykonávaného od roku 2006 centrální bankou a od roku 2008 organizovaného na funkcionální bázi (tedy dohled primárně nad finančními konglomeráty jako celkem využívající odborníky na jednotlivé typy podnikání jako součást dohledového týmu). Návrh na sektorální organizaci EU dohledu v tomto smyslu znamenal krok zpátky.

Navíc už na samém začátku snah evropských institucí o fázovaný přesun dohledu na nadnárodní úroveň čelily české autority následujícímu dilematu. Největší české bankovní domy jsou po dokončení privatizace v letech 2000–2002 v rukou strategických zahraničních vlastníků pocházejících většinou ze členských zemí eurozóny. U tří největších bankovních domů jde bez výjimky o dceřiné společnosti, které mají v ČR splacený kapitál a jsou dohlíženy Českou národní bankou. →

→ Český bankovní sektor (a rovněž banky na Slovensku) mají ve střední a východní Evropě vzácné specifikum: nejsou závislé na financování ze zahraničí (mateřskými společnostmi), protože mohou spoléhat na širokou základnu domácích vkladů. Poměr jimi poskytovaných půjček ke vkladům je na úrovni cca 70 %, což jinými slovy znamená, že charakteristickým rysem českého bankovního sektoru (i v době globální finanční krize) byl a je přebytek likvidity. Pro své zahraniční matky se postupem času staly zdrojem stability nejen celé skupiny, ale dokonce i jich samých. Na rozdíl od některých matek od roku 2000 nepotřebovaly od státu žádnou pomoc a naopak díky solidní ziskovosti vyplácejí akcionářům každým rokem zajímavé dividendy. Svou velikostí jsou systémově významné pro český bankovní sektor, nikoli však pro bankovní sektor EU. V případě problémů mateřských společností tak teoreticky může nastat situace, kdy domácí dohled bude zainteresován na vyřešení problému matky i skupiny právě na úkor jejich nejziskovějších součástí. Proto české autority po celou dobu diskusí o reformě regulace a dohledu prosazovaly a prosazují rovnoprávné postavení domovského a hostitelského dohledu, nezávaznost mediační role nadnárodních (EU) institucí a symetrii pravomoci rozhodovat s odpovědností za krytí nákladů učiněného rozhodnutí. Jinými slovy – tam, kde by náklady sanace systémově významné banky a další nepřímé ekonomické náklady nesl národní daňový poplatník, se tak nesmí stát v důsledku rozhodnutí učiněného na nadnárodní úrovni.

Souběžně s vytvářením nadnárodních dohledových institucí probíhala i **vlna změn pravidel opatřnostní regulace** ve všech segmentech finančního trhu. Ratingové agentury, které byly viněny z ignorování rizik spojených s tzv. exotickými instrumenty (zejména cenné papíry zajištěné různý-

mi typy aktiv) byly podřízeny dohledu ESMA. Objevily se návrhy na zákaz obchodování s některými typy rizikových instrumentů či tzv. prodejů na krátko. EU začala regulovat bonusy manažerů ve finančním sektoru, některé země zavedly zdanění některých typů finančních transakcí a EK brzy předložila návrh na celoevropskou daň tohoto typu (FTT)⁹. Postupně – na základě mezinárodně dohodnutých standardů – byly přijaty normy potvrzující kapitálové požadavky u bank (Capital Requirements Directive IV implementující pro EU požadavky tzv. Basel II), solvenční požadavky u pojišťoven (tzv. Solvency II Directive), pravidla pro prodej derivátů (OTC) a pro krátké prodeje, direktiva proti zneužívání trhu, platební směrnice SEPA a mnohé další. Hned na začátku krize byla sjednocena výše a pravidla výplaty pojištěných vkladů (ekvivalent 100 tisíc EUR do výše 100 % pro 1 klienta v 1 úvěrové instituci).

Kritici některých z opatření této regulatorní „smrště“ poukazovali zejména na to, že

- ani nadnárodní forma regulace vzhledem k cyklické povaze hospodářského vývoje nemůže zabránit budoucím finančním krizím,
- potrestání „viníků“ krize formou dodatečného zdanění (FTT) není logické v zemích, v nichž banky krizi nezpůsobily (např. ČR),
- pojištění každého a čehokoli neúměrně zvyšuje morální hazard,
- nadměrná regulace je nákladná (v konečné instanci ji přímo či nepřímo platí daňový poplatník) a pro některé segmenty trhu může být likvidační, může vést k neoptimální alokaci zdrojů a vzhledem k nižší ochotě bank půjčovat i k nižšímu růstu hospodářství jako celku,
- určité typy chování nemusí být zapříčiněny selháním trhu, ale naopak vládními pobídkami (např. na trhu s bydlením americké „sub-prime“ hypotéky),

⁹ Ačkoli se tak stalo záhy po vypuknutí finanční krize, návrh narážející na kontroverzní praktické zkušenosti z minula (např. Švédsko v 90. letech při zavedení FTT zakusilo odliv centrálních domácích bank do sousedních zemí, kde zdaněny nebyly, a daň poté vzhledem k poklesu příjmů státního rozpočtu zrušilo) postupně erodoval, až sklouzl do podoby tzv. mezivládní spolupráce 11 EU jurisdikcí. Ani diskuse mezi nimi o podobě „regionální“ FTT dosud nebyly uzavřeny, mj. velkým problémem jsou její extra-teritoriální dopady na neúčastníky se země.

- f) vynucování regulace nadnárodním orgánem nemusí být spolehlivější či efektivnější, než výkon této role příslušným národním orgánem,
- g) chybí komplexní dopadové studie zaváděných opatření.

V roce 2010 proběhly první celounijní zátěžové testy organizované předchůdcem Evropské bankovní autority (EBA) CEBS ve spolupráci s ECB – relativně měkké, a tudíž málo důvěryhodné, což vzápětí po jejich provedení potvrdily pády některých menších bank, které simulovanou zátěží prošly bez větších problémů.

11. Vznik vzájemné propojenosti vlád a bank

Jak už bylo řečeno výše, na počátku finanční krize nejprve poklesla vzájemná důvěra mezi bankami a následně zamrzlo financování na mezibankovním trhu. Tuto situaci se největší centrální banky snažily nejprve řešit masivním dodáváním likvidity do systému. U některých finančních institucí se však ukázalo, že problémem není nedostatek likvidity, nýbrž že jsou již nedostatečně solventní na to, aby byly s to své závazky hradit bez zásahu zvenčí. Tam, kde šlo o banky svou velikostí či podílem na trhu systémově významné, byly přinuceny vložit se do hry příslušné vlády. Vztah mezi kolabujícími bankami a vládami, které se jim za cenu vyšších a vyšších kapitálových injekcí snažily pomoci, se postupně ocitl v začarovaném kruhu. Banky se sice (mnohdy i za cenu částečného či úplného zestátnění) dostaly z nejhoršího, některé vlády však razantní navýšení veřejného dluhu uvrhlo do potíží. Rating dříve relativně bezproblémových zemí eurozóny začal klesat a to pro banky, které ve svých portfoliích držely významnou část vládních cenných papírů, znamenalo další rizika. Tím ve vzájemném vztahu bank a vlád vznikla tzv. negativní zpětná vazba. Banky začaly držbu veřej-

ného dluhu respektive investice do něj omezovat¹⁰, což dotčené vlády přimělo k emisím cenných papírů za atraktivnějších podmínek, a tedy k nákladnější obsluze veřejného dluhu. Vzhledem k tomu, že banky nedržely cenné papíry pouze vlastních vlád, ale i těch zahraničních, jejich situaci zhoršily i kolapsy zemí, které se dostaly do problémů kvůli rozpočtovému žití nad poměry (Řecko).

V letech 2009–2011 tak původně celosvětová finanční krize prohloubila v rámci EU a především eurozóny neméně ničivou krizi veřejného zadlužení. Začarovaný kruh a negativní zpětnou vazbu mezi velkými bankami a „jejich“ národními vládami bylo třeba přerušit co nejrychleji. Vlády eurozóny začaly debatovat o společném jistícím mechanismu pro krytí ztrát v bankovním sektoru a související nutnosti jednotného nadnárodního evropského dohledu a mechanismu krizového řízení, s jejichž pomocí doufaly nalézt z tíživé situace bezprostřední i trvalé východisko. Postupně vznikl návrh na sérii opatření, známých jako **tzv. bankovní unie**.

12. Bankovní unie, nebo fiskální unie zadními vrátky?

Druhou vlnu změn v oblasti dohledu nad finančními trhy v EU nastartovalo zadání Evropské rady, která v červnu 2012 požádala Evropskou komisi o vypracování návrhu jednotného dohledu nad bankami pro eurozónu. Komise pracovala rychle a už v září téhož roku předložila legislativní návrh na založení Jednotného mechanismu dohledu (Single Supervisory Mechanism, SSM) a svěření příslušných pravomocí a odpovědnosti za dohled nad bankami ECB. Zároveň navrhla odpovídajícím způsobem novelizovat způsob hlasování v rámci závazné mediace vykonávané Evropskou bankovní autoritou EBA. Hlavní pilíře bankovní unie představují zejména:

¹⁰ Ještě větší problém znamenal pokles ratingu veřejného dluhu pod AA-A úroveň pro investice do vládních cenných papírů v případě penzijních fondů či životních pojišťoven, které mají maximální míru rizika předepsanou v zákonech či danou regulátorem a nesmějí ji překročit.

- a) SSM (s původním záměrem jednotný dohled spustit od 1. ledna 2013!), včetně novely nařízení EBA;
- b) Jednotný mechanismus pro řešení krizí (SRM);
- c) ustavení možnosti přímé rekapitalizace bank eurozóny ze záchranného fondu ESM (který dosud sloužil pouze státům);
- d) systém EU pro pojištění vkladů.

Principy integrity jednotného trhu, ochrana kompetencí nezúčastněných států, odvrácení možných rizik pro český bankovní sektor a princip rovného zacházení („equal treatment“) byly základními kameny české vyjednávací pozice, společně s principy platnými při debatách o opatřeních „první vlny“ zmíněných v předchozí části. Přirozeným zájmem středně velkých zemí našeho typu bylo a je důvěryhodné a trvalé vyřešení problémů spojených s dluhovou a finanční krizí v eurozóně a zachování její finanční stability, což vláda ČR opakovaně deklarovala. Na druhou stranu je však naším zájmem nepřenášení nákladů a rizik z bankovní unie na český finanční trh a jako exportně orientované převážně průmyslové země již zmíněné zachování integrity jednotného trhu (i proto bylo vůči použití ESM pro případnou rekapitalizaci bank v eurozóně namítáno, že nesmí jít o permanentní, ale o jednorázové použití, které bude plně v souladu s principy státní pomoci podle soustěžního práva EU). Zavedení bankovní unie by zároveň mělo respektovat ty pravomoci neparticipujících zemí, které jsou klíčové pro udržování jejich finanční stability a rovné postavení všech zemí při tvorbě pravidel finančního trhu. Ačkoli nejen ČR usilovala o projednání a schvalování všech výše uvedených „pilířů“ bankovní unie jako balíku podle pravidla „dokud není dosaženo shody o celku, nepanuje shoda v ničem“, byly zejména z praktických důvodů jednotlivé komponenty schvalovány postupně.

V polovině roku 2014 byla legislativa v rozho-

dující většině „pilířů“ bankovní unie s velmi krátkými implementačními lhůtami schválena, a to s následujícími hlavními rysy:

a) SSM (pokrytí na bázi „eurozóna +“):

- ECB získá odpovědnost a pravomoc dohlížet největší (systémově nejdůležitější) banky v eurozóně¹¹ s tím, že země mimo eurozónu se mohou jednotnému dohledu ECB podřídit na dobrovolné bázi (vzdání se národních dohledových pravomocí je označováno jako „voluntary opt-in“).
- Při výkonu dohledu bude ECB spolupracovat s národními dohledy na základě přesně definované dělby práce (pravomocí a odpovědnosti). Pojem „úzká spolupráce“, je však nutné chápat jako pojem politický, který ve skutečnosti znamená, že národní orgán dohledu provádí aktivity na základě pokynů a rozhodnutí ECB.
- Bylo deklarováno, že dohled bude ze strany ECB vykonáván nezávisle na politických vlivech či vlivech bankovní lobby, nicméně se silnými zárukami odpovědnosti rozhodování.
- Měnově politické rozhodování bude striktně odděleno od rozhodování o dohledových otázkách (na čemž trvalo zejména Německo).
- Konzistence jednotného dohledu s pravidly Evropského systému finančního dohledu (viz první vlna) bude dosaženo prostřednictvím nových pravidel hlasování v EBA.
- Implementace bude rozfázovaná: v létě a na podzim 2014 ve spolupráci s EBA proběhne ocenění bilancí bank (analýza současného stavu, tzv. balance sheet assessment, BSA), revize kvality aktiv (tzv. asset quality review, zaměřená na potenciálně zranitelná místa v bilancích bank) a celoevropské zátěžové testy (simulace možné zátěže bank po-

¹¹ Jde o zúžení oproti původnímu záměru svěřit ECB, která do té doby neměla s dohledem nad bankami žádné zkušenosti, dohled nad všemi (cca 6000) bankami v eurozóně. Jednotný dohled se nakonec bude týkat bank s bilanční sumou rovnou či vyšší než 30 mld. EUR, resp. jejichž bilanční suma představuje ekvivalent alespoň 20% HDP mateřské země, dále bank profitujícím ze státní pomoci či čerpajícím přímou pomoc od nadnárodního ESM, bank s dceřinými společnostmi ve více členských státech atp.

dle předem definovaných scénářů a analýza dopadů na jejich rozvahy); banky, u nichž nebudou dosaženy odpovídající parametry (zejména kapitálová přiměřenost) budou muset podle pravidel ad b) níže doplnit kapitál a teprve poté, od listopadu 2014, nad nimi ECB převezme dohled.

- Ačkoli konkrétní rozhodnutí v individuálních případech bude navrhopvat dohledový výbor (Supervisory Board) ECB složený ze zástupců všech SSM zúčastněných zemí, rozhodovat bude Rada guvernérů ECB složená z guvernérů centrálních bank zemí eurozóny.
- **Nové hlasovací schéma v EBA** (pokrytí na bázi EU) po revizi původního návrhu EK jednostranně zvýhodňujícího země eurozóny spočívá v prosazení principu tzv. dvojité hlasovací většiny, kdy odděleně hlasují země účastníci se a neúčastníci se SSM s tím, že rozhodnutí se má za přijaté pouze v případě, kdy návrh projde v obou skupinách prostou většinou.

b) SRM (pokrytí na bázi „eurozóna +“):

- Stanoví jednotná pravidla a jednotný postup aplikace směrnice o rezoluci a restrukturalizaci (BRRD platná pro celou EU) pro státy účastníci se bankovní unie. Pokud se banka dostane do existenčních potíží a kapitálová přiměřenost poklesne pod regulační minimum, při řešení jejich problémů se bude postupovat v následujícím pořadí:
 - i. Interní zdroje banky/akcionáři banky, na nichž bude bankovní dohled požadovat náležité zvýšení kapitálu (např. zadržené zisky, vlastní prostředky či použití zdrojů získaných na trhu, např. úpis nových akcií).
 - ii. Pokud půjde o systémově důležitou banku na národní úrovni, státní pomoc a/nebo národní restrukturalizační fondy (NRF) budou moci být případně využity až po provedení odpovídajícího sdílení nákladů dle pravidel pro státní pomoc

a směrnice BRRD (princip tzv. bail in zahrnující např. podřízené závazky, nezajištěné věřitele).

- iii. Nebude-li řešení podle předchozích bodů dostačující a půjde-li o přeshraničně působící banku důležitou pro finanční stabilitu EU/eurozóny jako celku, bude jako poslední instance možné použít i nadnárodních zdrojů (viz dále).
- Pravomoci k rozhodnutí o způsobu restrukturalizace a o jejím financování přejdou z národních orgánů států bankovní unie na Společný restrukturalizační výbor (SRB).
 - Na národní úrovni dle BRRD musejí od začátku roku 2015 za účelem řešení problémů v bankovním sektoru bez zapojení peněz daňových poplatníků vzniknout národní rezoluční fondy, do nichž budou banky povinné přispívat.
 - Nadnárodní Jednotný fond pro řešení krizí (SRF) vznikne pro země účastníci se bankovní unie, a bude naplňován postupným převodem a rozpouštěním prostředků z tzv. národních podfondů SRF, do nichž budou přispívat všechny banky eurozóny a banky států mimo eurozónu účastnících se bankovní unie v letech 2016–2024.
 - EBA může vykonávat závaznou mediaci pouze v případech výslovně uvedených v CRD (popř. BRRD).
- #### c) Ustavení možnosti přímé rekapitalizace bank eurozóny ze záchranného fondu ESM (který dosud sloužil pouze státům):
- Vedle SRF (pro země na bázi eurozóna +) budou systémově významné banky ze zemí eurozóny moci být za přísných kritérií přímo rekapitalizovány prostřednictvím ESM (ESM se stane jejich akcionářem a po vyřešení potíží ESM nabyté akci zase prodá).
 - Prostředků ESM však nelze využít pro země mimo eurozónu.
- #### d) Systém EU pro pojištění vkladů:
- Původně EK zamýšlela vytvořit zastřešující systém pojištění vkladů, a to buď na bázi je-

diného orgánu, do něhož by přímo přispívaly banky mající sídlo na území eurozóny (plus zemí účastnících se SSM), či sítě vzájemně propojených pojišťovacích schémat, kde by si národní fondy v případě nedostatku prostředků v zemi akutně postižené krizí povinně půjčovaly mezi sebou.

- Po vyjednávání však byla tato myšlenka jako předčasná opuštěna; v realitě došlo pouze k harmonizaci pravidel pojištění a výplaty vkladů v národních jurisdikcích a umožnění půjček mezi národními fondy na dobrovolné bázi.

Od aplikace principů bankovní unie si evropské instituce i mnohé členské země slibovaly a slubují řadu přínosů od zkvalitnění dohledu zejména nad nadnárodně působícími finančními institucemi přes přerušování vazby mezi státy a velkými bankami po rozložení nadměrného břemene při záchraně těch systémově nejvýznamnějších (too-big-to-fail) bank na nadnárodní úrovni a pokud možno mimo národního daňového poplatníka. Dále kromě prohloubení finanční integrace očekávají i zvýšení účinnosti transmise měnově-politických rozhodnutí ECB.

Kroky vedoucí ke vzniku bankovní unie jsou především opatřeními souvisejícími s nápravou systémových nedostatků či nedotažeností eurozóny. Nelze se nicméně ubránit pocitu, že řada opatření na národní úrovni mohla a měla být činěna ještě před zavedením jednotné měny v rámci do budování jednotného trhu finančních služeb. Bez nároku na úplnost jmenujme alespoň harmonizaci insolvenčních režimů a zavedení principu bail in do národní legislativy, vytváření národních fondů pro řešení krizí a pravidel pro dočasné sdílení prostředků při přeshraničních krizích, sjednocování regulatorních pravidel a dohledových postupů, institucionální struktury dohledu a podobně. Přidržíme-li se **teoretického modelu integrace** prezentovaného v úvodní části článku, vytváření nadnárodních či sdílených fondů a institucí či dokonce přerozdělování prostředků ze společného rozpočtu pak spadá do další integrační fáze – „čistě“ hos-

podářské a měnové unie zahrnující v sobě i unii fiskální. V **reálném historickém kontextu**, tedy v situaci EU rozdělené na eurozónu a země s vlastní měnou je však pro země eurozóny přechod k bankovní unii nutností, zatímco pro ostatní skrývá řadu rizik a nevýhod.

Ve specifickém případě ČR jako země s finančním sektorem založeným především na bankovním zprostředkování, hostitelské země, ve které jsou systémově významné banky dceřinými společnostmi zahraničních bank pocházejících především z eurozóny, by šlo především o rizika spojená s

- oddělením pravomoci dohlížet od přetrvávající povinnosti ČR (jako země mimo eurozónu) nést náklady za sanaci sektoru,
- usnadněním stahování likvidity a převodu aktiv ze zdravých českých bank (například při povolání tzv. vnitroskupinové podpory) k podpoře jejich mateřských institucí v zemích bankovní unie,
- nápravnými opatřeními přijatými v zájmu skupiny jako celku,
- neobjektivním sdílením nákladů na řešení problémů velkých evropských mezinárodně činných finančních skupin,
- existencí možnosti vynaložit prostředky čs. bankovního sektoru a v některých situacích i veřejné prostředky na řešení problému banky nebo bankovní skupiny, bez ohledu na místo a příčinu jeho vzniku,
- omezeným postavením ČR v rozhodovacích procesech SSM (dohled, procesy ozdravění) a v rozhodování o záchraně,
- možným nenaplněním očekávání, že nový centrální evropský orgán dohledu je zásadně lepší, než národní orgán dohledu v ČR, a jeho neschopnosti respektovat specifické potřeby země mimo eurozónu.

Klíčová rozhodnutí v oblasti SSM budou přijímána v Radě guvernérů ECB, v níž zasedají kromě členů Výkonné rady ECB pouze guvernéři národních centrálních bank eurozóny, záchraný fond ESM může být použit jako dodatečný nástroj k re-

kapitalizaci systémově významných bank výhradně v zemích eurozóny, likviditu na trh dodává ECB z definice právě a jen prostřednictvím bank v eurozóně. V situaci, kdy je existence eurozóny realitou proto podle mého názoru rizika a nevýhody účasti zemí s vlastní měnou v projektu bankovní unie nad potenciálními výhodami převládají.

O závažnosti výše uvedených argumentů svědčí i to, že ačkoli jednotný dohled a navazující pilíře bankovní unie umožňují dobrovolné připojení se i zemím mimo eurozónu, ještě v létě 2014 (2 měsíce před jeho spuštěním) nebylo jasné, zda se vůbec některá z těchto zemí pod „deštník“ jednotného dohledu přidá.

13. Kdo bude platit účet?

Zatímco se vznik nových unijních institucí, jakkoli nákladný, dotkne kapes daňových poplatníků spíše nepřímou, pro kroky jako je vytvoření společného rezolučního fondu, poskytnutí garancí za půjčky tohoto fondu a vytvoření společného jistícího mechanismu k pokrytí případného nedostatku prostředků v SRF pro země eurozóny platí Friedmanovské „money matters“. Diskuse mezi členskými zeměmi byly o to citlivější, že se pohybovaly na tenké hranici – neboť soukromé fondy tvořené z příspěvků tržních agentů s omezenou cílovou výší (55 mld. eur v roce 2024) v hraničních případech nemusí ke krytí potenciálních ztrát bankovního sektoru států zúčastněných v bankovní unii postačovat a bude třeba zapojit vlády resp. státní rozpočty jednotlivých členských zemí – dělicí současnou podobu HMU od zárodků fiskální unie. Avšak i pro takto vymezenou oblast chybí zatím ochota ke společnému sdílení národních prostředků. Z tohoto důvodu mj. ani nebyla přijata dohoda na společných garancích za půjčky SRF, vytvoření společného jistícího mechanismu bylo odloženo na konec přechodného období naplňování SRF (rok 2024) a jsou přijata velmi přísná kritéria pro použití ESM k přímé rekapitalizaci bank.

V těchto debatách se výrazně lišila stanoviska tzv. jižního křídla spěchajícího na co nejrychlejší

dosažení výsledku způsobem, který by umožnil řešit již současné a budoucí problémy jejich bankovních sektorů (vzhledem k vyčerpání národních finančních zdrojů pokud možno z fondů nadnárodních), a tzv. severního křídla kladoucího důraz na dořešení problematiky tzv. zděděných aktiv (legacy assets) ještě před spuštěním SSM a SRM a na odpovědnost jednotlivých států za potenciální ztráty „jejich“ bankovního sektoru.

Pro ECB jako instituci pověřenou výkonem jednotného bankovního dohledu je důležité rozhodnutí o provedení revize bilancí bank, kvality jejich aktiv a celoevropských zátěžových testů (viz výše) před předáním dohledu do jejich rukou tak, aby možné „zděděné“ problémy mohly být řešeny v gesci národních dohledů, jurisdikcí a případně záchranných mechanismů, pokud akcionáři neukážou dost ochoty a připravenosti v odpovídajících případech navýšit kapitál. Situaci ale komplikuje fakt, že v řadě zemí vážně zavedení principu bail in do národní insolvenční legislativy, národní rezoluční fondy dle BRRD nejsou zatím ani ustanoveny a nebyly ani jasně deklarovány národní záchranné sítě ke krytí potenciálních ztrát, které vyplynou po ověření kvality aktiv a provedení zátěžových testů.

Zdá se, že rychlost přijímání nové legislativy byla protentokrát vyšší, než reálné kroky, které by vedly k vytvoření komplexní „záchranné sítě“ pro skutečně systémově důležité instituce na národní úrovni. Jejich dotažení na úroveň nadnárodní je pak možné považovat za onu „tenkou linii“, která EU dělí od vzniku budoucí fiskální unie.

14. Na pořadí záležitosti

Jaké závěry lze z naší dosavadní analýzy udělat? Byla dosavadní architektura eurozóny správně nastavena a stačí jí pouze dílčí vylepšení, drobné úpravy „za pochodu“? Pokud nikoli, co bylo špatné? Umožní přijatá opatření vyhnout se finančním krizím v budoucnu? Lze přijatá opatření považovat za dostačující „systémové minimum“, které by identifikované problémy eurozóny řešilo jednou

provždy a do budoucna by bez větších reforem bylo schopno zajistit stabilitu hospodářské a měnové unie? A jaké poučení by si pro sebe měly vyvodit země zvažující v budoucnu zavedení eura?

Odpověď na první z položených otázek je zjevně záporná a s většími či menšími výhradami dnes systémové nedostatky eurozóny konstatují jak příznivci „stále těsnější unie“, tak zastánci zachování či dokonce v některých oblastech obnovení relativně rozsáhlé hospodářské autonomie národních států. Na analýze **systémových příčin** současných problémů některých zemí eurozóny, které se navenek projevíly v krizi suverénního dluhu, už taková shoda nepanuje. Pokusme se tedy o formulaci vlastních závěrů z výše uvedeného, respektive o něco na způsob hypotézy o optimálním způsobu přechodu mezi stadii jednotného vnitřního trhu a hospodářské a měnové unie pro krajně nepravděpodobný případ, že by historie nabídla možnost část integračního procesu zopakovat:

- a) v ideálním případě by Jednotný trh měl být dobudován před přechodem do stadia HMU, a to včetně jednotného trhu finančních služeb, kde finanční krize odhalila jedno z nejužších hrdel evropského integračního procesu;
- b) v praxi Evropské unie však kritéria nastavená na nominální a nikoli na reálnou konvergenci umožnila vznik značně heterogenní měnové unie ještě před dobudováním jednotného trhu;
- c) vzhledem k nedotaženosti jednotného trhu a heterogenitě eurozóny nesplňuje současná eurozóna učebnicové charakteristiky optimální měnové oblasti, a to ani co do pružnosti trhů produktů, ani trhu práce;
- d) ani fiskální transfery nefungují — eurozóna nedisponuje dostatečně velkým společným rozpočtem (nedisponuje dokonce rozpočtem žádným, protože strukturální, kohezní a další fondy jsou součástí rozpočtu EU jako celku) a současné záchranné mechanismy, které navíc vznikaly za pochodu v době největších turbulencí, tuto roli mohou zastávat jen velmi částečně, po omezenou dobu akutní krize;

e) podle mého názoru mělo pořadí kroků při vzniku HMU být paralelní, pokud ne obrácené: tedy nejprve (postupná?) integrace v rozpočtové (fiskální) a širěji hospodářské oblasti, a teprve poté, resp. ve finále paralelně měnová integrace;

f) pokud už byl zvolen postup cestou nejmenšího odporu (tj. minimální politické shody), měla od samého počátku existovat možnost spořádaného opuštění eurozóny a pozdějšího dobrovolného návratu, až se situace postižené země zlepší a dostane na udržitelnou trajektorii;

g) to by nutně nemuselo být ani finančními trhy ani dotčenými zeměmi pocíťováno primárně jako „trest“ za hospodářskou slabost, ale spíše jako poskytnutí dočasné úlevy — možnosti vyhnout se nebezpečné spirále snižování mezd a cen (tzv. interní devalvace), která je v podmínkách neexistence vlastní měny jediným způsobem, jak v krátkém až středním horizontu v ekonomice obnovit fundamentální rovnováhu — a šance v takto získaném čase provést potřebné reformy, které by umožnily se po obnovení potřebné konkurenceschopnosti a finanční stability do eurozóny vrátit;

h) fondy typu ESM by mohly být zároveň využity i jako „polštář“ („nárazník“) poskytnutý dotčené zemi na posílení devizových rezerv pro obranu proti možnému přestřelení úrovně kursu pro případ (dočasného) návratu k národní měně.

Z výše uvedeného však zároveň vyplývá, že při optimálním postupu by harmonogram vzniku skutečné HMU byl poněkud delší — těžko spekulovat o kolik; citlivost přenosu rozpočtových transferů na nadnárodní úroveň a např. politik souvisejících s dotažením principů jednotného trhu takovým způsobem, který by a priori vylučoval preferenci národních šampionů před principy volné soutěže, napovídá, že by spíše než o roky šlo o desetiletí (čeština milosrdně nabízí tvar nedovolující identifikovat, zda jde o jednotné, či množné číslo).

Žádná, ani sebelepší opatření, však **neumožní zcela se vyhnout finančním krizím do budouc-**

na. Cyklický vývoj je tržní ekonomice vlastní a instrumentarium, které by umožnilo vyhnout se ničivým důsledkům souběhu hospodářského cyklu s cykly politickým a finančním, nebo je alespoň snížit na přijatelnou úroveň, dosud neexistuje. Jednotný mechanismus pro řešení problémů v bankovním sektoru je však např. Mezinárodním měnovým fondem považován za dosud nejkomplexnější a nejdalekosáhlejší reakci na finanční krizi na světě (s výjimkou USA, které navíc disponují centralizovaným rozpočtem a tiskařským lisem na hlavní světovou rezervní měnu). I tak ale jde o soubor opatření, který by měl umožnit včas indikovat narůstání krizových symptomů, navrhnout a implementovat nápravná opatření či snížit důsledky případné krize, univerzální prevenci však nepředstavuje a ani představovat nemůže.

Ještě kontroverznější je odpověď na poslední námi položenou otázku – zda jsou v současnosti schválené a postupně implementované změny pravidel dostačující pro bezporuchové fungování eurozóny v budoucnu, resp. pokud je za dostatečné považovat nebudeme, jaké kroky do budoucna zvolit. Že za dostatečné považovány v souladu s našim předchozím rozбором nejsou, je dnes už zřejmé. Vyhraněné názory na další postup jsou v současné době tři:

1. Již zmíněný „Blueprint“ Evropské komise nenabízí jinou možnost než pokračování v duchu hesla „ever closer integration“ a kromě dotažení pravidel jednotného trhu navrhuje přechod ke skutečné **hospodářské a měnové unii** prostřednictvím dalších transferů suverenity z národní na nadnárodní úroveň a dokonce i přechod k **politické unii** ve formě federace. To je ovšem postup vyžadující změnu Smluv, které by vzhledem k rozsahu a závažnosti změn měla předcházet národní referenda podle mého názoru i v zemích, kde takový postup Ústava automaticky nevyžaduje.
2. Někteří akademici, např. ředitel německého vý-

zkumného ústavu IFO Hans-Werner Sinn¹², navrhuji zúžení dnešní eurozóny na „tvrdé jádro“ reprezentované Německem a s ním hospodářsky silně konvergovanými zeměmi (u nichž je fiskální disciplinovanost součástí „národní kultury“ a které by z hlediska konkurenceschopnosti unesly i „tvrdší“ euro), spolu s dotažením principů Jednotného trhu v EU jako celku. I tady by ale byla potřeba změny primární legislativy, která by umožnila uspořádané (orderly) dočasné či trvalé opuštění eurozóny těm ostatním.

3. Třetí názor, reprezentovaný např. skupinou sdruženou kolem iniciativy European Solidarity Manifesto¹³, navrhuje rovněž zúžení dnešní eurozóny, ale naopak prostřednictvím pečlivě řízeného exitu Německa a konkurenceschopných „Severních“ zemí (země „Jihu“ by mohly těžit z oslabení společné měny, které by nutně následovalo, a získaly by tak čas na potřebné strukturální reformy bez nutnosti projít drtivou spirálou interní devalvace). Implikace pro změnu primární legislativy jsou obdobné, jako v předchozím případě.

Se znalostí dosavadních dějin evropské integrace lze však jako nejpravděpodobnější vytipovat jiný scénář – pokračování integračního procesu dílčími, ne příliš transparentními, ale politicky průchodnými kroky do té doby, než si další náraz na hospodářskou, finanční či politickou realitu vyžádá zásadní rozhodnutí a výběr nejspíše mezi výše uvedenými variantami.

15. Osm otázek, které by si měly klást země zvažující zavedení eura

Realita současného a nejistota spojená s budoucím vývojem eurozóny nutí členské státy, které dosud stojí mimo a nemají (jako Dánsko či Velká Británie) sjednány trvalou výjimku na zavedení eura, aby prakticky paralelně s vývojem aktuálního sta-

¹² Viz <http://ukcatalogue.oup.com/product/9780198702139.do>.

¹³ Viz <http://www.european-solidarity.eu/>.

→ vu debat o reformě „governance“ přehodnocovaly své plány do budoucna. Pro účely tohoto článku předpokládáme, že odpověď na otázku, zda pro vstup do eurozóny jsou prvořadě geopolitické, či hospodářské důvody, je jasná a že další úvahy vedeme pouze v rovině ekonomické racionality. Rozhodnutí o načasování, (zda a) kdy se vzdát své národní měny, by mohly ulehčit, anebo naopak zkomplikovat odpovědi na následující otázky:

1. Konvergujeme udržitelným způsobem?

- Kreativní účetnictví či benevolentní výklad pravidel na vstupu do eurozóny vedl v řadě případů k velkým problémům. Ukázalo se ale také, že ani samotné splnění nominálních konvergenčních kritérií nemusí být dostatečné pro úspěšný život v prostředí společné měny. Proto by při rozhodování měly být samotnou kandidátskou zemí brány do úvahy i další faktory, jako sladěnost hospodářských a finančních cyklů, střednědobá pozice fiskální politiky a její anticykličnost, pružnost trhu práce a trhů produktů jako hlavní absorpční mechanismy v případě asymetrických šoků a včasné provádění strukturálních reforem.
- V podmínkách ČR slouží k posouzení stupně a udržitelnosti konvergence české ekonomiky s eurozónou každoročně v posledním čtvrtletí vládou debatované Vyhodnocení **plnění** maastrichtských **konvergenčních kritérií** a stupně ekonomické sladěnosti ČR s eurozónou připravované ve spolupráci MF ČR a ČNB¹⁴.

2. Jaká se změnila pravidla, která musíme respektovat, v porovnání s dobou našeho vstupu do EU?

- Primární i sekundární legislativa EU prošla v posledních 10 letech bouřlivým vývojem, který se zejména v období po finanční krizi výrazně dotkl oblasti hospodářské a měnové

unie a finančního sektoru způsobem, jenž klade nejen před, ale hlavně po vstupu do eurozóny na členské země daleko vyšší nároky než dříve.

3. Jaká je bilance nákladů a výnosů ze zavedení eura a jak se mění v čase?

- Požadavky na sdílení a sběr nových dat, budování institucí, přesun pravomocí z národní na unijní úroveň, těsnější koordinace dohledů, urychlování legislativních změn, příspěvky veřejného i soukromého sektoru do nově vzniklých a vznikajících záchraných mechanismů a podobně lze považovat za dodatečné náklady přechodu do vyššího stadia integrace. Bilanci výnosů a nákladů je tedy třeba posuzovat i z hlediska její dynamiky.
- Srovnání relativně snadněji kalkulovatelných krátkodobých či jednorázových nákladů (jako např. příspěvky do ESM), obtížně vyčíslitelných nákladů středně až dlouhodobých (např. na budování a součinnost společných dohledových mechanismů) s vesměs dlouhodobými výnosy spojenými s přistoupením k jednotné měně (např. úspora transakčních nákladů) je poměrně obtížné, a to i z hlediska jejich rozdílné dynamiky. Navíc existence některých typů výnosů ze zavedení eura zejména před vznikem eurozóny argumentačně hojně využívaných (např. kladný příspěvek k dlouhodobému růstu HDP) nebyla empiricky potvrzena. V podmínkách ČR se zvažuje zahrnutí odhadů tohoto typu do budoucích „Analýz sladěnosti“.

4. Jsou reformy HMU dostatečné pro dlouhodobou životaschopnost projektu společné měny resp. jak by se zejména v souvislosti s dluhovou krizí měly změnit základní stavební kameny eurozóny?

¹⁴ Vyhodnocení plnění maastrichtských konvergenčních kritérií a stupně ekonomické sladěnosti ČR s eurozónou. 2013. Viz <http://www.mfcr.cz/cs/zahranicni-sektor/monitoring/maastrichtska-kriteria-a-sladenost-cr/2013/vyhodnoceni-plneni-maastrichtskych-konve-15684>.

- Pokud dostatečné nejsou, jaké další kroky je třeba činit? Je možné je na exekutivní úrovni provádět bez nutnosti standardními mechanismy v jednotlivých zemích prověřovat slučitelnost s ústavním pořádkem resp. aktivovat institut referenda?
 - Odpověď na tuto otázku by měla být hledána za aktivní účasti všech členských zemí, a nikoli pouze v rámci eurozóny a každý krok by měl být podrobován přísnému testu demokratické legitimacy.
5. Je eurozóna připravena na další rozšíření?
- Pro zemi aspirující na přijetí eura složitá otázka. Nedávné přijetí Litvy a Lotyšska naznačuje, že ano. Bude ale stejně posuzována ambice některé větší země — např. Polska —, nebo „na velikosti záleží“?
6. Máme vstoupit co nejdříve, nebo si raději počkat, až eurozóna vyřeší své problémy?
- Pokud necháme stranou geopolitické úvahy a budeme zvažovat čistě ekonomickou stránku věci, i pak odpověď záleží na konkrétních okolnostech vývoje a fundamentech každé země (např. přístup co nejdříve je odůvodněný zejména v případech praktikování fixních kurzových režimů, u zemí s plovoucím měnovým kurzem pak tento typ „pobídky“ chybí).
 - Rozhodně ale nelze čekat s řešením domácích problémů. Zdravé fundamenty, odpovědný mix fiskální a měnové politiky, včasné provedení strukturálních a institucionálních reforem zajišťujících udržitelnost veřejných financí a optimální růst je v zájmu každé země bez ohledu na úvahy o načasování vstupu do „vyššího integračního patra“.
7. Nebylo by v případech zemí nejhůře postižených krizí lepší zvolit alternativní řešení (viz předchozí část), a pokud ano, kdy a jakou zvolit strategii exitu, jak sladit potřebu další fiskální konsolidace a růstu?
- I země, která vstup do eurozóny teprve zvažuje, měla by zároveň zvážit i možné katastrofické scénáře a východiska z nich; nejenom z hlediska svých možných budoucích problémů, ale i z hlediska zátěže, kterou solidarita přináší těm silnějším a své ochoty se na společných záchranných fondech podílet.

8. Jak sladit fungování bankovní unie v části členských zemí s potřebou zachovat jednotný vnitřní trh pro všechny?

- Jedním ze základních principů fungování EU je pravidlo stejného zacházení. Výjimky z tohoto pravidla by měly být minimalizovány a omezeny striktně vymezenými podmínkami.
- Kontrolním mechanismem svého druhu je v tomto případě tlak ze strany zemí neúčastnících se bankovní unie, které by se existencí systémových výhod pro účastníky se země ocitaly v permanentně nevýhodném postavení.

Ačkoli jde o otázky a výzvy poměrně zásadní, vstup do vyššího integračního stadia vždy začíná u **plnění „domácích úkolů“**, které podpoří vysokou konkurenceschopnost, flexibilitu a odolnost hospodářství individuálního členského státu. Nelze čekat, že samotný vstup do eurozóny automaticky zajistí žádoucí hospodářské charakteristiky „zvenčí“. Právě naopak — zejména v obdobích hospodářského poklesu se účast zemí dostatečně nepřípravené na fungování v podmínkách jednotné evropské měny může stát brzdou či dokonce zesilujícím faktorem potíží nejenom dané ekonomiky, ale prostřednictvím tržních očekávání se může stát dokonce systémovou hrozbou i pro eurozónu samotnou.

Proto se v každém případě nejenom před, ale i po nahrazení domácí měny eurem vyplatí fiskální odpovědnost, důraz na implementaci reforem zejména na trzích práce, služeb a produktů zaměřených na zvýšení jejich flexibility a adekvátně regulovaný a dohlížený, zdravý a odolný finanční sektor.

LITERATURA A PRAMENY

1. EUROPEAN COMMISSION (2012): *A blueprint for a deep and genuine Economic and Monetary Union. Launching a European Debate*. Communication from the Commission. COM(2012) 777 final/2, Brussels, 30. 11. 2012. http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/archives/2012/11/pdf/blueprint_en.pdf
2. EUROPEAN COMMISSION (2008): *EMU @ 10 – successes and challenges after 10 years of Economic and Monetary Union*. European Economy, 2 June 2008. Brussels. http://ec.europa.eu/economy_finance/emu10/reports_en.htm
3. *European Solidarity Manifesto*. 2013. <http://www.european-solidarity.eu/>
4. GROS, D. et al. (2005): *EMU at Risk*. 7th Annual Report of the CEPS Macroeconomic Policy Group. Centre for European Policy Studies, Brussels, ISBN 92-9079-569-7
5. *Lisabonská smlouva*. Úplné znění, 2009. <http://www.consilium.europa.eu/documents/treaty-of-lisbon?lang=cs>
6. MARSH, D. (2012): *Euro: boj o osud nové globální měny*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha
7. SINN, H.-W. (2014): *The Euro Trap – on Bursting Bubbles, Budgets, and Beliefs*. Oxford University Press, ISBN 978-0-19-870213-9. <http://ukcatalogue.oup.com/product/9780198702139.do>
8. *Vyhodnocení plnění maastrichtských konvergenčních kritérií a stupně ekonomické sladění ČR s eurozónou*. 2013. <http://www.mfcr.cz/cs/zahranicni-sektor/monitoring/maastrichtska-kriteria-a-sladenost-cr/2013/vyhodnoceni-plneni-maastrichtskych-konve-15684>

KLÍČOVÁ SLOVA

evropská integrace, euro, eurozóna, hospodářská a měnová unie, bankovní unie, finanční krize, dluhová krize, koordinace hospodářské politiky, Evropský systém finančního dohledu

European Union: More Crossroads, Rather Than Highways

ABSTRACT

The idea of the systemic deficiencies of the euro area became at the edge of the world financial crisis and the sovereign debt crises of some euro area Member States widely discussed not only in the academia. The article in this respect compares the theoretical model of integration with the EU reality, discusses principal building stones of the euro area, and focused chiefly on the current setup of the Economic and Monetary Union. Then poses a question to what extent recent changes both in the area of economic policy coordination, financial stability, regulation and the building of the Banking Union for the euro area members corrects its already identified systemic problems. After outlining potential scenarios of further development, it proposes eight questions relevant for the EU Member States striving to adopt the euro in future.

KEYWORDS

European integration, euro, euro area, Economic and Monetary Union, banking union, financial crisis, sovereign debt crisis, economic policy coordination, European System of Financial Supervision

JEL CLASSIFICATION

E42, E58, E69, F15, F20, F33, F36, G21, K20

Strukturální analýza řecké ekonomiky

► Ing. Jan Kopecký » Katedra mezinárodního obchodu, Fakulta mezinárodních vztahů
Vysoké školy ekonomické v Praze¹

* Řecká ekonomika se v posledních letech stává centrem pozornosti odborné ekonomické veřejnosti, především pak na sebe Řecko obrací pozornost decizní sféry na národní i unijní úrovni. Hospodářská krize, jejíž účinky se masivněji počaly manifestovat na konci uplynulé dekády, dolehla na řecké hospodářství v komparaci s převážnou většinou ostatních členů Evropské unie a Eurozóny razantněji.

Údaje Eurostatu [2] o vývoji základních makroekonomických agregátů dokládají nepříznivou hospodářskou situaci Řecka v posledních letech. Meziroční pokles reálného hrubého domácího produktu se projevil již v roce 2008 v rozsahu 0,2 %, v následujících letech se míra poklesu daného indikátoru prohlubovala až do roku 2011, kdy došlo k meziročnímu poklesu o 7,1 %. V roce 2012 vykázal ukazatel nižší pokles v rozsahu 6,4 %, predikce pro rok 2013 počítá s poklesem ve výši 4,0 %. Mimořádně znepokojujivá jsou data o míře nezaměstnanosti, která v období od listopadu 2012 do října 2013 přesahovala 26 %. V prvních deseti měsících roku 2013 dokonce Helénská republika vykazuje vyšší hodnoty než Španělsko a stává se ekonomikou s nejvyšší mírou nezaměstnanosti v rámci celé Evropské unie.

Uvedený pokles ekonomického výkonu se nemohl neprojevit na hospodaření řeckého veřejné-

ho sektoru. Světové ekonomické fórum v aktuálním dokumentu The Global Competitiveness Report 2013–2014 [9] při hodnocení fiskální kondice sledovaných 148 států za rok 2012 v kritériu poměru salda vládních rozpočtů k hrubému domácímu produktu Řecko řadí na 130. místo s hodnotou -6,4 %, z hlediska poměru vládního dluhu k HDP se umístilo na druhé nejhorší pozici s hodnotou 158,5 %.

Explanace příčin ekonomické krize propuknuvší v druhé polovině uplynulého desetiletí je předmětem zájmu řady ekonomických teoretiků, vhodný přehled diferencovaných přístupů v tomto směru nabízí I. Bolotov [1]. V řeckém případě se s krizí výroby v zesílené míře projevily nerovnováhy veřejných financí, které obecně patří k přirozeným symptomům poklesu ekonomického výkonu. Řecké veřejné finance ovšem představovaly a dosud představují slabé místo, přičemž názory na příčiny této skutečnosti se v akcentech liší. Někteří autoři zdůrazňují neefektivitu veřejných výdajů [7], jiní pokládají za hlavní příčinu řeckých fiskálních nesnází dlouhodobé snižování daní v období předkrizovém [6].

Je zřejmé, že oživení hospodářského růstu představuje nejen fundamentální moment pro snížení míry nezaměstnanosti a zlepšení životní úrov-

¹ Článek byl zpracován za finanční podpory Interní grantové agentury Vysoké školy ekonomické v Praze, číslo projektu MF/13/2012. Článek je věnován památce paní doc. Ing. Emilie Kalínské, CSc., člověka ojedinělých odborných a lidských kvalit.

→ ně, je rovněž základním předpokladem pro stabilizaci veřejných financí. Vláda tento proces bude nutně ovlivňovat. Jakákoliv modifikace vládních výdajů ve smyslu celkové výše i ve směru struktury má ovšem odvětvově diferencovaný efekt na tvorbu hrubého domácího produktu a pracovních míst. Diferenciace účinků na relevantní ekonomické proměnné se rovněž projevuje napříč jednotlivými složkami agregátní poptávky, ty může vláda přímo (vládní spotřeba) či zprostředkovaně (spotřeba domácností, export atd.) ovlivňovat. Níže představené výsledky analýzy struktury řecké ekonomiky mohou posloužit za určitých předpokladů k predikci efektů vládních opatření i z hlediska vlády čistě exogenních složek poptávky. Rovněž umožňují retrospektivní pohled, který může sloužit k „hledání viníků“, praktické dopady jsou ovšem při pohledu do historie logicky limitované.

1. Použitá metodologie

Níže rozvedená metodologie se zakládá na analýze meziodvětvových vztahů, kterou rozpracoval W. W. Leontief, pro bližší seznámení s ní odkazují na příslušné zdroje [4], [5], [8]. Výchozí myšlenka spočívá ve skutečnosti, že celková produkce určitého odvětví je z části určena pro konečné použití, z části má své určení coby meziproduct do produkčních procesů odvětví jiných. Výchozí rovnice má následující podobu:

$$X = MJ + Y. \quad (1.1)$$

X je sloupcový vektor o n řádcích a jeho jednotlivé elementy x_i představují hodnotu celkové výroby i -tého odvětví; M představuje matici mezispotřeby (čtvercová matice řádu n), přičemž prvky této matice m_{ij} reprezentují hodnotu výstupu odvětví i sloužící jako vstup do odvětví j ; J je jednotkovým sloupcovým vektorem s n řádky, tzn. $j_i = 1$ pro všechna přirozená i od 1 do n ; Y jest sloupcovým vektorem s n řádky, kde elementy y_i tvoří hodnotu výstupu odvětví i určeného pro konečné užití (konečné užití pro účely spotřeby domácností,

spotřeby vládní, investic a exportu); výsledkem součinu MJ je sloupcový vektor o n řádcích, kde i -tý prvek tohoto vektoru představuje součet i -tého řádku matice mezispotřeby M .

Níže jsou definovány další matice a jsou s nimi prováděny některé elementární operace.

$$T = M(\text{diag}(X))^{-1} \quad (1.2)$$

T je čtvercovou maticí technických koeficientů řádu n , kde t_{ij} představuje hodnotu produkce odvětví i sloužící jako meziproduct pro vytvoření jednotky produkce odvětví j . Matice $\text{diag}(X)$ je diagonální maticí řádu n , jejíž hlavní diagonálu tvoří prvky vektoru X . Technické koeficienty tak vznikají vydělením prvků matice mezispotřeby hodnotou výroby příslušného odvětví v podobě m_{ij}/x_i .

$$T\text{diag}(X) = M \quad (1.3)$$

Rovnice 1.3 vznikla vynásobením rovnice 1.2 maticí $\text{diag}(X)$ zprava.

$$X = (T\text{diag}(X))J + Y \quad (1.4)$$

Rovnice 1.4 vznikla po dosazení výrazu 1.3 do rovnice 1.1.

$$X = TX + Y \quad (1.5)$$

Výraz 1.5 vznikl úpravou rovnice 1.4 s vědomím, že platí asociativní zákon vzhledem k násobení matic.

$$X - TX = Y \quad (1.6)$$

$$(E - T)X = Y \quad (1.7)$$

E představuje jednotkovou matici, přičemž $e_{ij} = 1$ pro $i = j$ a $e_{ij} = 0$ pro i různá od j . Rovnice 1.7 vznikla z výrazu 1.6 s využitím poznatku o platnosti distributivního zákona pro operace s maticemi.

$$X = (E - T)^{-1}Y = LY \quad (1.8)$$

Rovnice 1.8 vznikla vynásobením rovnice 1.7 výrazem $(E - T)^{-1}$ zleva. L označuje tzv. Leontiefovou inverzní matici, která umožňuje kvantifikovat vliv poptávky na celkovou výrobu, l_{ij} představuje hodnotu produkce odvětví i sloužící jako vstup do odvětví j za účelem uspokojení poptávky po výstupu odvětví j v rozsahu jedné peněžní jednotky.

$$K_S = S(\text{diag}(X))^{-1} \quad (2.1)$$

S je řádkovým vektorem sledované veličiny (např. přidaná hodnota, zaměstnanost) v členění dle odvětví. K_S je řádkovým vektorem koeficientů přímé náročnosti produkce odvětví j na sledovanou veličinu, k_{sj} představuje hodnotu sledované veličiny na jednotku produkce odvětví j .

$$U = K_S L^2 \quad (2.2)$$

U je řádkovým vektorem multiplikátorů, u_j představuje hodnotu sledované veličiny vyvolané poptávkou po jednotce výstupu odvětví j .

$$V_S = U Y^w \quad (3.1)$$

Y^w představuje sloupcový vektor o n řádcích, je desagregací vektoru konečného užití Y , w označuje dílčí složku konečného užití (spotřebu domácností, spotřebu vlády, tvorbu hrubého fixního kapitálu, vývoz, změnu stavu zásob); V_S je číslo, které reprezentuje hodnotu sledované veličiny, která byla vyvolána celkovou hodnotou příslušné složky konečného užití.

$$J^T Y^w \quad (3.2)$$

Výsledkem výrazu 3.2, který spočívá ve vynásobení vektoru Y^w řádkovým jednotkovým vektorem (vzniknuvším transpozicí sloupcového vektoru J) zleva, je součet prvků vektoru Y^w .

$$G^w = V_S / J^T Y^w \quad (3.3)$$

G je multiplikátorem příslušné složky w konečného užití. Tento multiplikátor lze interpretovat jako hodnotu sledované veličiny vyvolané jednotkovým přírůstkem příslušné složky w konečného užití.

Oba typy multiplikátorů U a G^w je možné interpretovat výše uvedeným způsobem za určitých předpokladů [8], jedná se o nezměněnou vnitřní strukturu odvětví a složek konečného užití, existenci volných kapacit, nulovou reaktivitu cen na změny poptávky (pohyby poptávky jsou doprovázeny výhradně změnami produkovaného množství). Posledně uvedený předpoklad hovoří o omezené platnosti multiplikátorů ve vztahu k velikosti změny poptávky, neboť příliš rozsáhlý poptávkový šok by vedl ke změně relativních cen.

V obecné rovině je výše pracováno s n odvětvími, v předkládané analýze se jedná o 35 odvětví, jejich názvy s číselnými označeními jsou uvedeny v tabulce 1.

2. Výsledky analýzy struktury řecké ekonomiky

Níže provedená analýza byla provedena na základě dat, které poskytuje Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) v podobě projektu World Input-Output Database (WIOD) [10]. Ta vytváří na základě tabulek dodávek a užití symetrické input-output tabulky v dimenzi odvětví x odvětví (agregované do 35 výše uvedených odvětví) za čtyři desítky zemí (všechny členské státy OECD i některé významné nečlenské země), které mohou posloužit jako výchozí materiál pro strukturální analýzu příslušných ekonomik. Tabulky jsou sestavovány za každý rok v běžných cenách a přepočteny na americký dolar. WIOD zahrnuje v současnosti tabulky vstupů a výstupů pro každý rok v časovém rozmezí let 1995 a 2011, zároveň poskytuje sociálně-ekonomické účty pro roky 1995 až 2009 poskytující mj. data pro

² V případě analýzy celkové produkce je K_S jednotkovým vektorem a U vznikne součtem prvků jednotlivých sloupců matice L .

→ **Tabulka č. 1 » Číselné označení a názvy odvětví**

Kategorie	Název odvětví
1	Zemědělství, lov, lesnictví a rybolov
2	Těžba a dobývání
3	Potravinářství, nápoje a tabák
4	Textilní a oděvní průmysl
5	Kožené a obuvnický průmysl
6	Výroba dřeva, dřevěných a korkových výrobků
7	Průmysl papíru a celulózy, tiskařské a nakladatelské služby
8	Koksárenství, zpracování ropy a jaderného paliva
9	Chemický průmysl
10	Gumárenský a plastikařský průmysl
11	Výroba ostatních nekovových minerálních produktů
12	Výroba základních kovů a kovodělných výrobků
13	Strojírenství jinde neuvedené
14	Výroba elektrických a optických přístrojů
15	Výroba dopravních prostředků
16	Ostatní zpracovatelský průmysl, recyklace
17	Výroba elektřiny a plynu, vodárenství
18	Stavebnictví
19	Prodej a servis motorových vozidel, maloobchodní prodej paliva
20	Velkoobchod s výjimkou prodeje motorových vozidel
21	Maloobchod s výjimkou prodeje motorových vozidel, opravárenské služby domácnostem
22	Ubytování, stravování a pohostinství
23	Vnitrozemská doprava
24	Vodní doprava
25	Letecká doprava
26	Skladování a vedlejší činnosti v dopravě, aktivity cestovních agentur
27	Poštovní a telekomunikační činnosti
28	Finanční zprostředkování
29	Činnosti v oblasti nemovitostí
30	Pronájem strojů a zařízení, ostatní podnikatelské aktivity
31	Veřejná správa a obrana, povinné sociální zabezpečení
32	Vzdělávání
33	Zdravotní a sociální péče
34	Ostatní služby
35	Služby domácností jako zaměstnavatelů domácího personálu

Pramen: Vlastní zpracování na základě WIOD

analýzu zaměstnanosti. Svoji analýzu jsem uskutečnil pro roky 2007, 2008, 2009, 2010 a 2011 s tím, že efekty na zaměstnanost jsou analyzovány jen pro roky 2007, 2008 a 2009 z výše uvedeného důvodu absence sociálně-ekonomických účtů pro roky 2010 a 2011. Důvodem pro rozbor dat za více let je současná relativní hospodářská nestabilita, jinak relativně stabilní parametry strukturálních modelů mohou v turbulentních dobách podléhat rychlejším změnám, výstupy analýzy za více let tak snad přispějí k objektivizaci některých závěrů.

Níže jsou podrobeny rozboru efekty finální poptávky na celkovou výrobu, hrubou přidanou hodnotu, importovaný meziprodukt a zaměstnanost. Je vycházeno z matice mezispotřeby ve verzi B, tedy jsou zkoumány efekty na domácí celkovou výrobu, domácí přidanou hodnotu a domácí zaměstnanost. Právě účinky na domácí veličiny mají patřičnou relevanci pro posuzování řecké ekonomiky a hospodářské politiky. Celková výroba určitého odvětví tedy představuje celkovou hodnotu zboží dodaného daným odvětvím pro konečné použití či výrobní spotřebu. Do této hodnoty vstupují ze své podstaty meziprodukty z odvětví jiných.

2.1 Hledisko odvětví

Výsledky níže uvedené jsou založeny na pohledu na jednotlivá produkční odvětví a jejich multiplikátory celkové výroby, přidané hodnoty, dovezené meziprodukce a zaměstnanosti.

Nejvyšší multiplikační efekty na celkovou produkci vykazuje stabilně mezi lety 2007 a 2011 výroba potravin, nápojů a tabáku (kategorie 3) a výroba ostatních nekovových minerálních produktů (kategorie 11), jejichž multiplikátory se pohybují kolem hodnoty 1,7. Naopak nejnižší multiplikátory produkce jsou spojeny s koksárenstvím, zpracováním ropy a jaderného paliva (kategorie 8), činnostmi v oblasti nemovitostí (kategorie 29) a vzděláváním (kategorie 32). Poněkud specifické odvětví služeb domácností jako zaměstnavatelů domácího personálu (kategorie 35) představuje s multiplikačním ve výši 1 zcela uzavřený sektor na této úrovni agregace, což potvrzuje i tatáž výše multiplikátoru přidané hodnoty a nulová hodnota multiplikátoru dovozu.

V porovnání s veličinou celkové výroby je ukazatel hrubé přidané hodnoty nositelem hodnotně-

Přibližně polovinu z celkové hodnoty importu, který slouží jako input do produkčních procesů v Řecku, tvoří spotřební poptávka domácností. Zajímavé je postavení exportu, jenž se podílí více než dvaceti procenty na dovozu meziproduktů, vývoz zároveň generuje nejvyšší dovoz na jednotku produkce, což je dáno multiplikačním dovozu ve výši 0,25.

Hrubá přidaná hodnota je v předložené analýze uvedena v podobě součtu hrubé přidané hodnoty v základních cenách a čistých daní (tj. daní uvalených na produkty daných odvětví po odečtení dotací na ně), právě tato hodnota přímo tvoří agregát hrubý domácí produkt. Dovoz meziproduktů představuje hodnoty, které jsou importovány za účelem zapojení do dalšího produkčního procesu v řecké ekonomice.

ší informace, neboť z ní se odvozuje příjem ekonomických subjektů působících na území Řecka. Jedná se tedy o klíčový faktor ovlivňující životní úroveň přímo (pro příjemce důchodů z jimi nabízených výrobních faktorů) i nepřímo (cestou veřejné redistribuce bohatství). Nejvyšší multiplikační efekty na tvorbu hrubého domácího produktu vykazují činnosti v oblasti nemovitostí (kategorie 29), vzdělávání (kategorie 32), poštovní a telekomunikační aktivity (kategorie 27) a finanční zprostředkování (kategorie 28). V případě uvedených

→ **Tabulka č. 2 » Multiplikátory celkové produkce, hrubé přidané hodnoty, dovozu a zaměstnanosti za rok 2009**

Kategorie	Multiplikátory celkové produkce	Multiplikátory přidané hodnoty	Multiplikátory dovozu	Multiplikátory zaměstnanosti
1	1,43	0,83	0,17	7,38
2	1,46	0,85	0,15	7,90
3	1,67	0,82	0,18	7,91
4	1,43	0,78	0,22	11,67
5	1,61	0,84	0,16	13,67
6	1,58	0,81	0,19	19,16
7	1,57	0,80	0,20	10,03
8	1,15	0,27	0,73	1,22
9	1,54	0,70	0,30	9,04
10	1,46	0,73	0,27	8,80
11	1,70	0,84	0,16	10,43
12	1,73	0,66	0,34	6,54
13	1,43	0,72	0,28	11,07
14	1,62	0,71	0,29	9,92
15	1,41	0,71	0,29	10,11
16	1,63	0,79	0,21	12,17
17	1,40	0,89	0,11	4,16
18	1,66	0,79	0,21	11,19
19	1,28	0,95	0,05	7,34
20	1,35	0,90	0,10	8,50
21	1,31	0,93	0,07	11,21
22	1,44	0,90	0,10	7,15
23	1,41	0,76	0,24	8,16
24	1,15	0,74	0,26	1,98
25	1,37	0,64	0,36	3,16
26	1,34	0,90	0,10	10,25
27	1,17	0,96	0,04	4,86
28	1,36	0,94	0,06	6,91
29	1,14	0,98	0,02	1,02
30	1,60	0,88	0,12	13,59
31	1,33	0,89	0,11	11,60
32	1,10	0,98	0,02	12,99
33	1,29	0,79	0,21	10,16
34	1,45	0,91	0,09	9,92
35	1,00	1,00	0,00	42,98

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 3 » Multiplikátory celkové produkce a vyvolaná celková produkce podle složek konečného užití za rok 2009

Složky konečného užití	Generovaná celková produkce (v mil. USD)	Generovaná celková produkce (v %)	Multiplikátory celkové produkce
Spotřeba domácností	281 719,77	57,6	1,37
Vládní spotřeba	87 454,13	17,9	1,27
Tvorba hrubého fixního kapitálu	63 330,04	12,9	1,57
Export	60 818,10	12,4	1,32
Změna stavu zásob	-4 268,43	-0,9	
Celkem	489 053,62	100,0	1,37

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

odvětví stabilně v pěti sledovaných letech lze konstatovat, že z jednoho amerického dolaru vynaloženého na výstupy těchto odvětví je vygenerováno 94 a více centů přidané hodnoty jako příspěvek k řeckému hrubému domácímu produktu. Nejmenší efekt z hlediska tvorby přidané hodnoty v Řecku má peněžní jednotka vynaložená na produkty odvětví výroby základních kovů a kovodělných výrobků (kategorie 12), zejména pak koksárenství, zpracování ropy a jaderného paliva (kategorie 8). Pořadí odvětví z pohledu výše multiplikátorů dovozu je přesně opačné, než je u multiplikátorů přidané hodnoty. Výstup je buď vyroben na základě domácích zdrojů, nebo s pomocí těch dovezených ze zahraničí. Hodnota dovozního multiplikátoru je tak dosažitelná triviálním odečtením multiplikátoru přidané hodnoty od jedné.

Mimořádně závažný problém řeckého hospodářství představuje nezaměstnanost, která způsobuje silně negativní a v některých ohledech obtížně kvantifikovatelné celospolečenské ztráty. Je-li pomínuto specifické odvětví kategorie 35, pak nejvyšší multiplikátory zaměstnanosti vykazuje odvětví výroby dřeva, dřevěných a korkových výrobků (kategorie 6), pronájem strojů a zařízení včetně ostatních podnikatelských aktivit (kategorie 30), vzdělávání (kategorie 32). Kupříkladu v roce 2009 jeden milion dolarů vynaložený na zboží produkované odvětvím v kategorii 6 (výroba dřeva a dře-

vozpracující průmysl) vygeneroval v řecké ekonomice přibližně 19 pracovních míst. Nejnižší multiplikační efekty na tvorbu pracovních míst jsou spojeny s vodní dopravou (kategorie 24), koksárenstvím, zpracováním ropy a jaderného paliva (kategorie 8) a činnostmi v oblasti nemovitostí (kategorie 29).

2.2 Hledisko konečného užití

V této části jsou analyzovány účinky jednotlivých složek finálního užití na celkovou produkci, přidanou hodnotu, importovanou meziprodukcí a zaměstnanost. Konečné užití je rozčleněno na spotřebu domácností, vládní spotřebu, tvorbu hrubého fixního kapitálu, vývoz a změnu stavu zásob. Agregát spotřeby domácností obsahuje rovněž finální spotřebu neziskových organizací poskytujících služby domácnostem.

Na úhrnné hodnotě celkové produkce, která v roce 2009 činila necelých 490 mld. USD, se necelými šedesáti procenty podílela spotřeba domácností a necelou jednou pětinou spotřeba vlády. Tedy vládní a soukromá spotřeba vyvolala přímo i nepřímo tři čtvrtiny celkové produkce Řecka. S tímto kontrastuje vývoz a tvorba hrubého fixního kapitálu, jimi vyvolaná produkce se na té agregátní nepodílela jednotlivě ani patnácti procenty. Nejvyšší multiplikační efekty na celkovou produkci

→ **Tabulka č. 4 » Multiplikátory hrubé přidané hodnoty a vyvolaná hrubá přidaná hodnota podle složek konečného užití za rok 2009**

Složky konečného užití	Generovaná přidaná hodnota (v mil. USD)	Generovaná přidaná hodnota (v %)	Multiplikátory přidané hodnoty
Spotřeba domácností	179 242,35	58,8	0,87
Vládní spotřeba	61 235,85	20,1	0,89
Tvorba hrubého fixního kapitálu	32 998,15	10,8	0,82
Export	34 527,16	11,3	0,75
Změna stavu zásob	-3 110,36	-1,0	
Celkem	304 893,15	100,0	0,85

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 5 » Multiplikátory dovozu a vyvolaný dovoz podle složek konečného užití za rok 2009

Složky konečného užití	Generovaný dovoz (v mil. USD)	Generovaný dovoz (v %)	Multiplikátory dovozu
Spotřeba domácností	26 716,63	50,5	0,13
Vládní spotřeba	7 486,63	14,2	0,11
Tvorba hrubého fixního kapitálu	7 228,32	13,7	0,18
Export	11 407,60	21,6	0,25
Změna stavu zásob	48,35	0,1	
Celkem	52 887,54	100,0	0,15

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 6 » Multiplikátory zaměstnanosti a vyvolaná zaměstnanost podle složek konečného užití za rok 2009

Složky konečného užití	Generovaná zaměstnanost (počet osob)	Generovaná zaměstnanost (v %)	Multiplikátory zaměstnanosti
Spotřeba domácností	1 640 920,37	53,1	7,97
Vládní spotřeba	801 616,91	25,9	11,67
Tvorba hrubého fixního kapitálu	430 341,23	13,9	10,70
Export	254 924,45	8,2	5,55
Změna stavu zásob	-36 789,96	-1,2	
Celkem	3 091 013,00	100,0	8,64

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 7 » Multiplikátory celkové produkce, hrubé přidané hodnoty, dovozu a zaměstnanosti za rok 2007

Kategorie	Multiplikátory celkové produkce	Multiplikátory přidané hodnoty	Multiplikátory dovozu	Multiplikátory zaměstnanosti
1	1,47	0,84	0,16	7,38
2	1,46	0,83	0,17	7,80
3	1,79	0,78	0,22	9,18
4	1,46	0,74	0,26	15,06
5	1,51	0,80	0,20	11,85
6	1,63	0,74	0,26	14,51
7	1,62	0,78	0,22	11,50
8	1,13	0,20	0,80	0,98
9	1,55	0,65	0,35	9,66
10	1,44	0,68	0,32	7,94
11	1,71	0,80	0,20	8,78
12	1,50	0,51	0,49	5,21
13	1,35	0,63	0,37	9,16
14	1,42	0,62	0,38	8,27
15	1,35	0,62	0,38	9,84
16	1,51	0,73	0,27	15,13
17	1,42	0,88	0,12	4,13
18	1,59	0,78	0,22	9,48
19	1,35	0,94	0,06	7,14
20	1,37	0,88	0,12	8,89
21	1,33	0,91	0,09	11,36
22	1,47	0,88	0,12	7,56
23	1,48	0,72	0,28	8,31
24	1,22	0,72	0,28	1,91
25	1,45	0,76	0,24	3,54
26	1,46	0,85	0,15	10,38
27	1,21	0,94	0,06	4,76
28	1,33	0,95	0,05	7,36
29	1,11	0,98	0,02	0,75
30	1,62	0,87	0,13	14,37
31	1,32	0,87	0,13	14,00
32	1,10	0,97	0,03	15,16
33	1,27	0,80	0,20	11,50
34	1,49	0,89	0,11	10,80
35	1,00	1,00	0,00	47,20

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

→ **Tabulka č. 8 » Multiplikátory celkové produkce a vyvolaná celková produkce podle složek konečného užití za rok 2007**

Složky konečného užití	Generovaná celková produkce (v mil. USD)	Generovaná celková produkce (v %)	Multiplikátory celkové produkce
Spotřeba domácností	259 865,00	54,3	1,39
Vládní spotřeba	71 974,74	15,0	1,27
Tvorba hrubého fixního kapitálu	75 241,23	15,7	1,53
Export	67 004,09	14,0	1,34
Změna stavu zásob	4 167,41	0,9	
Celkem	478 252,47	100,0	1,38

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 9 » Multiplikátory hrubé přidané hodnoty a vyvolaná hrubá přidaná hodnota podle složek konečného užití za rok 2007

Složky konečného užití	Generovaná přidaná hodnota (v mil. USD)	Generovaná přidaná hodnota (v %)	Multiplikátory přidané hodnoty
Spotřeba domácností	160 564,96	56,1	0,86
Vládní spotřeba	49 913,21	17,4	0,88
Tvorba hrubého fixního kapitálu	38 980,57	13,6	0,79
Export	35 555,35	12,4	0,71
Změna stavu zásob	1 236,80	0,4	
Celkem	286 250,89	100,0	0,83

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 10 » Multiplikátory dovozu a vyvolaný dovoz podle složek konečného užití za rok 2007

Složky konečného užití	Generovaný dovoz (v mil. USD)	Generovaný dovoz (v %)	Multiplikátory dovozu
Spotřeba domácností	26 851,64	44,8	0,14
Vládní spotřeba	6 797,75	11,3	0,12
Tvorba hrubého fixního kapitálu	10 095,01	16,9	0,21
Export	14 582,96	24,3	0,29
Změna stavu zásob	1 567,00	2,6	
Celkem	59 894,36	100,0	0,17

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 11 » Multiplikátory zaměstnanosti a vyvolaná zaměstnanost podle složek konečného užití za rok 2007

Složky konečného užití	Generovaná zaměstnanost (počet osob)	Generovaná zaměstnanost (v %)	Multiplikátory zaměstnanosti
Spotřeba domácností	1 590 615,73	51,1	8,49
Vládní spotřeba	781 491,71	25,1	13,78
Tvorba hrubého fixního kapitálu	475 432,95	15,3	9,69
Export	261 329,81	8,4	5,21
Změna stavu zásob	1 212,80	0,0	
Celkem	3 110 083,00	100,0	8,99

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

vykázala v roce 2009 tvorba fixního kapitálu, nejnížší vládní nákupy. Ilustrativně, jeden milion dolarů investic v podobě tvorby fixního kapitálu vygenerovala explicitně (přímo) i implicitně (nepřímo u subdodavatelů) 1,57 milionu dolarů celkové produkce.

Z hlediska tvorby hrubé přidané hodnoty je patrný dominantní význam spotřeby domácností a s odstupem výrazné postavení spotřeby vládní, dohromady vedly tyto dvě složky agregátní poptávky k vytvoření téměř 80 % hrubé přidané hodnoty. Na zbývající pětinu se přibližně paritně podílí investice a export. Takováto proporce ostře kontrastuje kupříkladu se Slovenskou republikou [3], která s podílem vývozu na tvorbě hrubé přidané hodnoty ve výši 37 % v roce 2000 může posloužit coby příklad silně exportně orientovaného hospodářství. Nejvyšší multiplikátor přidané hodnoty je spojen s vládní spotřebou, kdy téměř 90 % z peněžní jednotky vládou vynaložené na vlastní spotřebu je vytvořeno v řecké ekonomice. Nejnížší multiplikátor přidané hodnoty vykazuje naopak export.

Přibližně polovinu z celkové hodnoty importu, který slouží jako input do produkčních procesů v Řecku, tvoří spotřební poptávka domácností. Zajímavé je postavení exportu, jenž se podílí více než dvaceti procenty na dovozu meziproductů, vývoz

zároveň generuje nejvyšší dovoz na jednotku produkce, což je dáno multiplikátorem dovozu ve výši 0,25. Relativně vysoký dovozní multiplikátor koresponduje s nízkým multiplikátorem přidané hodnoty, neboť hodnoty obou multiplikátorů pro danou složku jsou v součtu rovny jedné. Je logické, že statek je vyprodukován v domácí nebo zahraniční ekonomice.

Na zaměstnanosti se podílí v nejvyšší míře spotřeba domácností, druhý nejvyšší a o více než polovinu nižší podíl vykazuje vládní spotřeba, ta je ovšem spojena s nejvyššími multiplikačními efekty. Vysoký multiplikátor zaměstnanosti mají také investice do fixního kapitálu. Na druhé straně jeden milion amerických dolarů zahraniční poptávky nepřinese řecké ekonomice ani šest pracovních míst.

Zajímavá je komparace efektů dílčích složek konečného užití na tvorbu hrubé přidané hodnoty a zaměstnanosti. Zatímco spotřeba vlády vedla v roce 2009 k podílu na celkové zaměstnanosti téměř v rozsahu 26 %, u přidané hodnoty to bylo pouze 20,1 %. Tato skutečnost vede ke konstatování o komparativně nižší produktivitě práce v daném sektoru, nutno ovšem podotknout, že se nemusí nutně jednat o plýtvání pracovní silou, ale o diferencovanou sortimentní skladbu vládní spotřeby v porovnání s ostatními komponentami finál-

→ **Tabulka č. 12 » Multiplikátory celkové produkce, hrubé přidané hodnoty, dovozu a zaměstnanosti za rok 2008**

Kategorie	Multiplikátory celkové produkce	Multiplikátory přidané hodnoty	Multiplikátory dovozu	Multiplikátory zaměstnanosti
1	1,46	0,81	0,19	6,82
2	1,46	0,81	0,19	7,00
3	1,75	0,76	0,24	7,59
4	1,41	0,71	0,29	11,05
5	1,61	0,79	0,21	13,19
6	1,62	0,75	0,25	14,21
7	1,62	0,78	0,22	9,57
8	1,15	0,22	0,78	0,90
9	1,53	0,64	0,36	7,98
10	1,44	0,68	0,32	7,73
11	1,73	0,81	0,19	8,94
12	1,61	0,54	0,46	5,39
13	1,40	0,65	0,35	8,17
14	1,50	0,64	0,36	6,68
15	1,39	0,63	0,37	8,53
16	1,48	0,70	0,30	9,75
17	1,40	0,87	0,13	3,80
18	1,61	0,75	0,25	9,66
19	1,34	0,93	0,07	6,92
20	1,36	0,88	0,12	7,96
21	1,33	0,92	0,08	11,04
22	1,43	0,87	0,13	6,62
23	1,45	0,71	0,29	7,41
24	1,21	0,72	0,28	1,76
25	1,30	0,64	0,36	2,59
26	1,39	0,85	0,15	7,88
27	1,19	0,95	0,05	4,41
28	1,35	0,94	0,06	6,69
29	1,12	0,97	0,03	0,84
30	1,61	0,87	0,13	13,14
31	1,27	0,87	0,13	11,99
32	1,11	0,97	0,03	13,08
33	1,27	0,80	0,20	9,85
34	1,43	0,90	0,10	9,15
35	1,00	1,00	0,00	41,10

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 13 » Multiplikátory celkové produkce a vyvolaná celková produkce podle složek konečného užití za rok 2008

Složky konečného užití	Generovaná celková produkce (v mil. USD)	Generovaná celková produkce (v %)	Multiplikátory celkové produkce
Spotřeba domácností	297 202,00	55,3	1,37
Vládní spotřeba	79 864,28	14,8	1,24
Tvorba hrubého fixního kapitálu	75 134,91	14,0	1,54
Export	77 590,33	14,4	1,33
Změna stavu zásob	8 071,21	1,5	
Celkem	537 862,72	100,0	1,37

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 14 » Multiplikátory hrubé přidané hodnoty a vyvolaná hrubá přidaná hodnota podle složek konečného užití za rok 2008

Složky konečného užití	Generovaná přidaná hodnota (v mil. USD)	Generovaná přidaná hodnota (v %)	Multiplikátory přidané hodnoty
Spotřeba domácností	182 956,33	56,9	0,84
Vládní spotřeba	56 328,57	17,5	0,88
Tvorba hrubého fixního kapitálu	37 901,75	11,8	0,77
Export	40 613,81	12,6	0,69
Změna stavu zásob	3 517,54	1,1	
Celkem	321 318,00	100,0	0,82

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 15 » Multiplikátory dovozu a vyvolaný dovoz podle složek konečného užití za rok 2008

Složky konečného užití	Generovaný dovoz (v mil. USD)	Generovaný dovoz (v %)	Multiplikátory dovozu
Spotřeba domácností	33 660,15	46,7	0,16
Vládní spotřeba	7 936,35	11,0	0,12
Tvorba hrubého fixního kapitálu	11 038,93	15,3	0,23
Export	17 929,94	24,9	0,31
Změna stavu zásob	1 527,26	2,1	
Celkem	72 092,65	100,0	0,18

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

ního užití. Podstatně příznivější situace je z tohoto pohledu v sektoru spotřeby domácností a exportu.

3. Závěr

Řecko se neobejde po několika letech kontinuálního poklesu ekonomického výkonu bez znatelné podpory agregátní poptávky. Nejedná se toliko o naplnění cíle zvýšení či stabilizace životní úrovně. Od vývoje hrubého domácího produktu se odvozují příjmy veřejných rozpočtů, přičemž substituce těchto příjmů cestou privatizačních výnosů není dlouhodobě udržitelná.

Přírůstek hrubé přidané hodnoty na peněžní jednotku poptávky je nejvyšší kupříkladu u telekomunikací a finančnictví. Jedná se převážně o sofistikované a málo dovozně náročné služby, jejich multiplikační účinky na zaměstnanost ale patří mezi ty nižší. Jiné parametry vykazuje sektor vzdělávání, který se vyznačuje vysokými multiplikatory přidané hodnoty i zaměstnanosti. V daném případě nejde pouze o výše analyzované efekty, nýbrž kritického významu nabývají výstupy odvětví vzdělávání. Při adekvátním oborovém zaměření jsou investice do lidského kapitálu nepochybně perspektivní cestou.

Není bez zajímavosti, že odvětví typicky svázaná s řeckým hospodářstvím nevykazují nejvyšší

multiplikatory přidané hodnoty, multiplikatory zaměstnanosti jsou dokonce relativně nízké. Jedná se o aktivity spojené s cestovním ruchem v podobě ubytování, stravování, pohostinství a činností cestovních agentur.

Z pohledu užití nelze zanedbávat dominantní podíl spotřeby domácností na celkové vyvolané hrubé přidané hodnotě i zaměstnanosti, spotřeba domácností rovněž vykazuje vysoké multiplikační efekty na tvorbu přidané hodnoty. Silný tlak na zvyšování zdanění spotřeby by tak z krátkodobého pohledu mohl výrazně poškodit dosahování cíle v podobě snižování nevyužitých produkčních kapacit. Ze zorného úhlu dlouhodobého ekonomického růstu jistě nelze zanedbávat tvorbu fixního kapitálu, přičemž podpora tvorby hrubého fixního kapitálu má i závažné pozitivní účinky na dosahování krátkodobé rovnováhy na agregátním trhu práce vzhledem k vysokým multiplikátorům zaměstnanosti. Zvyšování vládní spotřeby se jeví vzhledem k poměru vyvolané přidané hodnoty k vyvolané zaměstnanosti, který indikuje nehospodárné vynakládání prostředků v tomto sektoru, jako nevhodné. Vyvolanými celkovými hodnotami i multiplikatory přidané hodnoty a zaměstnanosti lze hodnotit vliv zahraniční poptávky jako okrajový.

Tabulka č. 16 » Multiplikatory zaměstnanosti a vyvolaná zaměstnanost podle složek konečného užití za rok 2008

Složky konečného užití	Generovaná zaměstnanost (počet osob)	Generovaná zaměstnanost (v %)	Multiplikatory zaměstnanosti
Spotřeba domácností	1 614 726,29	51,8	7,46
Vládní spotřeba	760 175,99	24,4	11,83
Tvorba hrubého fixního kapitálu	456 518,44	14,6	9,33
Export	256 316,49	8,2	4,38
Změna stavu zásob	32 078,79	1,0	
Celkem	3 119 816,00	100,0	7,93

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 17 » Multiplikátory celkové produkce, hrubé přidané hodnoty a dovozu za rok 2010

Kategorie	Multiplikátory celkové produkce	Multiplikátory přidané hodnoty	Multiplikátory dovozu
1	1,44	0,84	0,16
2	1,47	0,85	0,15
3	1,67	0,82	0,18
4	1,43	0,78	0,22
5	1,62	0,84	0,16
6	1,58	0,81	0,19
7	1,57	0,80	0,20
8	1,15	0,27	0,73
9	1,54	0,70	0,30
10	1,46	0,73	0,27
11	1,70	0,84	0,16
12	1,74	0,66	0,34
13	1,43	0,72	0,28
14	1,63	0,71	0,29
15	1,40	0,70	0,30
16	1,63	0,79	0,21
17	1,41	0,89	0,11
18	1,67	0,79	0,21
19	1,28	0,95	0,05
20	1,35	0,90	0,10
21	1,31	0,93	0,07
22	1,44	0,90	0,10
23	1,43	0,76	0,24
24	1,16	0,74	0,26
25	1,38	0,64	0,36
26	1,35	0,90	0,10
27	1,17	0,96	0,04
28	1,36	0,94	0,06
29	1,14	0,98	0,02
30	1,60	0,88	0,12
31	1,33	0,89	0,11
32	1,10	0,98	0,02
33	1,29	0,79	0,21
34	1,45	0,91	0,09
35	1,00	1,00	0,00

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

→ **Tabulka č. 18 » Multiplikátory celkové produkce a vyvolaná celková produkce podle složek konečného užití za rok 2010**

Složky konečného užití	Generovaná celková produkce (v mil. USD)	Generovaná celková produkce (v %)	Multiplikátory celkové produkce
Spotřeba domácností	261 246,05	57,3	1,37
Vládní spotřeba	81 615,06	17,9	1,27
Tvorba hrubého fixního kapitálu	60 409,51	13,2	1,58
Export	56 853,85	12,5	1,33
Změna stavu zásob	-3 976,08	-0,9	
Celkem	456 148,39	100,0	1,37

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 19 » Multiplikátory hrubé přidané hodnoty a vyvolaná hrubá přidaná hodnota podle složek konečného užití za rok 2010

Složky konečného užití	Generovaná přidaná hodnota (v mil. USD)	Generovaná přidaná hodnota (v %)	Multiplikátory přidané hodnoty
Spotřeba domácností	166 518,75	58,6	0,87
Vládní spotřeba	57 124,89	20,1	0,89
Tvorba hrubého fixního kapitálu	31 406,45	11,0	0,82
Export	32 225,22	11,3	0,75
Změna stavu zásob	-2 896,43	-1,0	
Celkem	284 378,89	100,0	0,85

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 20 » Multiplikátory dovozu a vyvolaný dovoz podle složek konečného užití za rok 2010

Složky konečného užití	Generovaný dovoz (v mil. USD)	Generovaný dovoz (v %)	Multiplikátory dovozu
Spotřeba domácností	24 001,89	49,4	0,13
Vládní spotřeba	6 970,16	14,4	0,11
Tvorba hrubého fixního kapitálu	6 937,69	14,3	0,18
Export	10 613,02	21,9	0,25
Změna stavu zásob	42,99	0,1	
Celkem	48 565,75	100,0	0,15

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 21 » Multiplikátory celkové produkce, hrubé přidané hodnoty a dovozu za rok 2011

Kategorie	Multiplikátory celkové produkce	Multiplikátory přidané hodnoty	Multiplikátory dovozu
1	1,43	0,83	0,17
2	1,46	0,85	0,15
3	1,66	0,82	0,18
4	1,42	0,78	0,22
5	1,62	0,84	0,16
6	1,58	0,81	0,19
7	1,56	0,80	0,20
8	1,15	0,27	0,73
9	1,54	0,70	0,30
10	1,46	0,73	0,27
11	1,70	0,84	0,16
12	1,73	0,66	0,34
13	1,45	0,73	0,27
14	1,62	0,71	0,29
15	1,40	0,71	0,29
16	1,63	0,79	0,21
17	1,41	0,89	0,11
18	1,66	0,79	0,21
19	1,28	0,95	0,05
20	1,35	0,90	0,10
21	1,31	0,93	0,07
22	1,44	0,90	0,10
23	1,41	0,76	0,24
24	1,15	0,74	0,26
25	1,37	0,64	0,36
26	1,34	0,90	0,10
27	1,17	0,96	0,04
28	1,36	0,94	0,06
29	1,14	0,98	0,02
30	1,59	0,88	0,12
31	1,34	0,89	0,11
32	1,10	0,98	0,02
33	1,29	0,79	0,21
34	1,45	0,91	0,09
35	1,00	1,00	0,00

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

→ **Tabulka č. 22 » Multiplikátory celkové produkce a vyvolaná celková produkce podle složek konečného užití za rok 2011**

Složky konečného užití	Generovaná celková produkce (v mil. USD)	Generovaná celková produkce (v %)	Multiplikátory celkové produkce
Spotřeba domácností	260 144,37	57,4	1,37
Vládní spotřeba	81 492,87	18,0	1,28
Tvorba hrubého fixního kapitálu	59 167,45	13,1	1,57
Export	56 336,53	12,4	1,32
Změna stavu zásob	-3 948,37	-0,9	
Celkem	453 192,85	100,0	1,37

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 23 » Multiplikátory hrubé přidané hodnoty a vyvolaná hrubá přidaná hodnota podle složek konečného užití za rok 2011

Složky konečného užití	Generovaná přidaná hodnota (v mil. USD)	Generovaná přidaná hodnota (v %)	Multiplikátory přidané hodnoty
Spotřeba domácností	165 641,22	58,6	0,87
Vládní spotřeba	56 965,44	20,2	0,89
Tvorba hrubého fixního kapitálu	30 826,34	10,9	0,82
Export	31 981,96	11,3	0,75
Změna stavu zásob	-2 878,66	-1,0	
Celkem	282 536,30	100,0	0,85

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

Tabulka č. 24 » Multiplikátory dovozu a vyvolaný dovoz podle složek konečného užití za rok 2011

Složky konečného užití	Generovaný dovoz (v mil. USD)	Generovaný dovoz (v %)	Multiplikátory dovozu
Spotřeba domácností	24 629,04	50,5	0,13
Vládní spotřeba	6 714,32	13,8	0,11
Tvorba hrubého fixního kapitálu	6 781,23	13,9	0,18
Export	10 578,72	21,7	0,25
Změna stavu zásob	43,71	0,1	
Celkem	48 747,01	100,0	0,15

Pramen: Vlastní výpočty na základě WIOD

LITERATURA A PRAMENY

1. BOLOTOV, I.: Analýza dosavadních přístupů k systemizaci příčin a průběhu světové finanční a ekonomické krize. *Scientia et Societas*, 2013, roč. 9, č. 1, s. 3–16, ISSN 1801-7118
2. EUROSTAT: *Basic Macroeconomic Indicators*. Prosinec 2013. [online] [cit. 7. prosince 2013]. Dostupné na: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
3. LÁBAJ, M., LUPTÁČIK, M., RUMPELOVÁ, D.: Štrukturálne súvislosti slovenskej ekonomiky na báze input-output analýzy. *Ekonomický časopis*, 2008, roč. 56, č. 5, s. 477–494, ISSN 0013-3035
4. LEONTIEF, W. W.: Input-Output Economics. *Scientific American*, 1951, č. 4, s. 15–21
5. MILLER, R. E., BLAIR, P. D.: *Input-Output Analysis: Foundations and Extensions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, ISBN 978-0-521-73902-3
6. SOBOTKA, B.: *Vystoupení na 7. schůzi Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. PSP ČR, 26. října 2010. [online] [cit. 8. prosince 2013]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/007schuz/s007020.htm>
7. TOMAN, L.: *Finanční krize a sociální úpadek v Řecku*. ČMKOS, 14. června 2012. [online] [cit. 2. prosince 2013]. Dostupné na: <http://www.cmkos.cz/studie-ekonomicke-analyzy-prognozy/3437-3/analiza-financni-krize-a-socialni-upadek-v-recku>
8. WORKIE, M., LABAJ, M., DUJAVA, D.: *Štruktúra ekonomiky a ekonomický rast: Ako naplniť teóriu čísлами*. Bratislava: Iris, 2011, ISBN 978-80-89256-66-2
9. WORLD ECONOMIC FORUM: *The Global Competitiveness Report 2013–2014*. Geneva: WEF, 2013, ISBN 978-92-95044-73-9
10. OECD: *World Input-Output Database (WIOD)*

KLÍČOVÁ SLOVA

modely vstupů a výstupů, štrukturální analýza, ekonomická krize

Structural analysis of the Greek economy**ABSTRACT**

The article is focused on the analysis of structural shape of the Greek economy. This topic is important for decision making of the economic governance. This type of analysis which is based on Leontief's approach reveals quantitative implicit importance of particular industries and components of aggregate demand. Fiscal expenditures as well as expenditures of other sectors influence macroeconomic variables like value added and employment differently. Knowledge of these differences is of high importance for achieving satisfactory macroeconomic and public finance conditions.

KEYWORDS

input-output models, structural analysis, economic crisis

JEL CLASSIFICATION

C67, D57

Regionální disparity NUTS 3 regionů Evropské unie

► Ing. Hana Bartušková, Ing. Irena Vrňáková » Katedra světové ekonomiky,
Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická v Praze¹

* 1. Úvod

Cíl snižování regionálních rozdílů mezi regiony v rámci Evropské unie byl zakotven již ve Smlouvě o EU. V souladu se zásadou solidarity je v EU vynakládáno velké množství finančních prostředků na postupné vyrovnání ekonomické úrovně a rozvoje regionů. Význam regionální a strukturální politiky (nyní v podstatě přejmenovanou na tzv. kohezní politiku EU²) vzrostl zejména v 90. letech, kdy vznikaly nové strukturální fondy, mezi nimiž byl i kohezní fond. Rozdíly mezi regiony však dlouhodobě přetrvávají a v některých státech dokonce rostou. Regionální politika se tak stává politikou velmi finančně náročnou. V současné době výdaje na regionální politiku představují více než jednu třetinu celkového rozpočtu EU.

Důležitým aspektem, který se dostává do popředí zájmu, je ekonomická vyspělost a konvergence jednotlivých regionů. Ekonomická úroveň EU je rozdílná nejen napříč státy, ale velké rozdíly můžeme najít i mezi regiony jednoho státu. To, do jaké míry jsou regiony vyspělé, určuje, zda a jak moc budou tyto regiony podporovány z unijního rozpočtu.

Naším cílem je v následujícím textu popsat

a analyticky zhodnotit regionální rozdíly mezi NUTS 3 regiony Evropské unie a především posoudit, zda dochází ke zmenšování nebo zvětšování regionálních disparit EU. Analýza vyjde ze dvou veličin, z HDP na obyvatele v jednotlivých NUTS 3 regionech a dále pak z HDP na obyvatele vyjádřeného jako procento k průměru Evropské unie.

K dosažení cíle práce je stanovena následující hypotéza: „V současném období dochází za přispění kohezní politiky ke snížení meziregionálních rozdílů.“ Metodologicky je příspěvek založen především na analýze statistických dat a jejich interpretaci.

Zatímco výsledky empirických studií a výzkumů tendencí vývoje regionálních rozdílů jsou nejednoznačné, v závislosti na použité metodologii a souboru dat, tak lze zcela jednoznačně identifikovat cíl společné regionální politiky Evropské unie jako snižování ekonomických rozdílů mezi jednotlivými členskými zeměmi a jejich regiony. Proto je důraz naší práce kladen především na jednoduché srovnání ekonomického rozvoje NUTS 3 regionů EU, které nám umožní rozhodnout, zda kohezní politika přispívá ke konvergenci regionů EU.

Mezi hlavní priority regionální politiky a současných reforem, které zásadně mění její podobu,

¹ Článek vznikl za podpory výzkumného projektu F2/7/2014 na Vysoké škole ekonomické v Praze. E-mail: hana.bartuskova@gmail.com; i.vrnakova@seznam.cz.

² Též nazývaná „politika soudržnosti“.

patří zvýšení životní úrovně obyvatel a snížení regionálních disparit. Řešení regionálních otázek bylo na programu v politické agendě Evropské komise přinejmenším od poloviny 70. let, kdy byl založen Evropský fond pro regionální rozvoj. Rovněž v Lisabonské smlouvě (článek 174) je stanoveno, že se „Unie zaměří na snižování rozdílů mezi úrovní rozvoje různých regionů a na snížení zaostalosti nejvíce znevýhodněných regionů“ (Lisabonská smlouva, 2012).

Zájem o regionální politiku regionů NUTS 3 byl generován zejména postupným rozšiřováním EU a ekonomickými změnami souvisejícími s probíhajícím procesem globalizace, která výrazně zvýšila regionální rozdíly v této oblasti. K vyřešení regionálních disparit EU zavedla regionální politiku, která pod tlakem stále se měnícího prostředí již znamenala celou řadu reforem, mezi kterými bylo také několik zcela „drastických“ (Villaverde, 2011).

Pojem „disparita“ či „regionální rozvoj“ je velmi široký, těžko uchopitelný a měřitelný, zvláště když se zaměříme pouze na jeden indikátor, kterým je HDP na obyvatele. Tento indikátor je nejčastěji používán právě proto, že reflektuje regionální výrobní kapacity, příjmy anebo úroveň hospodářského rozvoje. HDP na obyvatele je nejvhodnější pro analýzu dlouhodobého rozvoje regionů EU a je ze všech ostatních indikátorů nejvíce spolehlivý³. Podle článku 174 Lisabonské smlouvy se rozumí pod pojmem „rozvoj“ blahobyt a růst životních podmínek občanů EU, stejně tak jako udržitelný hospodářský výkon a konkurenceschopnost všech regionů EU.

2. Regionální politika

Teoretická východiska rozvoje regionů, která vychází z teorie nové ekonomické geografie a noté teorie růstu, jsou rozporuplná. Dle těchto teorií je možná regionální konvergence i divergence, v závislosti na roli náhody během inovačního procesu

(Blažek, 2011). Otázku, zda regiony konvergují nebo divergují, nelze proto zodpovědět teoretickým zkoumáním, ale je třeba empirické testování reálných dat, což je cílem tohoto textu.

Regionální a strukturální politika patří mezi nejdůležitější politiky EU. Unie se snaží dlouhodobě podporovat vyvážený a udržitelný hospodářský růst, vysokou úroveň zaměstnanosti, ochrany životního prostředí a infrastruktury. Jedním z dalších úkolů je i přispívat ke snižování rozdílů mezi jednotlivými regiony členských států. K plnění těchto cílů byl vytvořen mechanismus celé řady opatření jak na úrovni EU, tak i na národní úrovni, které se mění podle aktuální situace v přesně vymezených programovacích obdobích. Tyto víceleté programy jsou shodné s finanční perspektivou EU, běží od roku 2007 a skončí v roce 2013.

S postupným rozšiřováním Evropské unie dochází k neustálému nárůstu rozdílů mezi jednotlivými NUTS 3 regiony. Do 70. let byly evropské regiony kromě jižní Itálie přibližně na stejné ekonomické úrovni a tvořily homogenní celek. Poté ale došlo k severnímu rozšíření, kdy do EU vstoupila Velká Británie spolu s Irskem, které byly významně postiženy strukturálními krizemi. V tomto období se poprvé formulovaly základní předpoklady pro regionální politiku, byla zavedena směrnice o znevýhodněných oblastech a založen Evropský fond regionálního rozvoje (1975), jež se stal hlavním nástrojem pro realizaci regionální politiky (Wokoun, 2004). V roce 1986 došlo k dalšímu rozšíření a přijetí Jednotného evropského aktu, který znamenal potřebu dalších strukturálních programů na přizpůsobení převážně nově přistoupivších agrárních ekonomik. V roce 1988 došlo k první reformě regionální politiky na summitu v Bruselu. Regionální politika byla rozdělena na část sociální a část zemědělské politiky a zformulovala se do tzv. strukturální politiky pro období 1989–1993, nové fondy byly reformovány a vznikly další. V roce 1992 ve Smlouvě o EU se začal klást větší důraz

³ K našim účelům postačí HDP/obyv. Někdy je však příhodnější použít hrubou přidanou hodnotu z toho důvodu, že HDP/obyv. neobsahuje vládní transfery a nepřímé daně.

na regionální politiku. Od roku 1994 se dále zvyšovaly státy s postiženými oblastmi a posunula se hranice národního spolufinancování ze $\frac{3}{4}$ na $\frac{1}{4}$.

Mezi hlavní cíle regionální a strukturální politiky od 90. let patřila:

- podpora zaostalých regionů (jejichž celková ekonomická úroveň je nižší než 75 % průměru HDP/obyv. EU),
- pomoc oblastem při restrukturalizaci,
- podpora řešení nezaměstnanosti (zejména mladých a dlouhodobě nezaměstnaných),
- přizpůsobení pracovní síly strukturálním změnám v průmyslu,
- podpora rozvoje venkova,
- podpora rozvoje a strukturálních změn oblastí s extrémně nízkou hustotou osídlení.⁴

V období 2000–2006 se v rámci Agendy 2000⁵ cíle regionální a strukturální politiky zúžily na tři hlavní cíle:

- pomoc zaostalým oblastem,
- hospodářská a sociální restrukturalizace oblastí,
- strategie rozvoje lidských zdrojů.

V tomto období byla dále zvýšena předstupní pomoc kandidátským zemím a zpřísněny podmínky pro čerpání z fondů. Cíle i nástroje kohezní politiky se začaly připravovat na východní rozšíření. V roce 2005 došlo k revizi plnění Lisabonské strategie, v jejímž rámci měla být regionální politika realizována a byl přijat programový rámec této politiky na následující období 2007–2013, který by měl řešit technologické, investiční, sociální i environmentální aspekty realizace Lisabonské strategie, dále by měl řešit regionální disparity a opatření k jejich snižování a řešit teritoriální dimenze koheze. Mezi hlavní priority patří učinit Evropu a její regiony atraktivnější pro investice a práci, podporovat inovace, podnikatelské prostředí a růst

ekonomiky založené na investicích a přispívat k většímu množství a lepších pracovních míst a příležitostí.

2.1 Současná regionální politika

Na období 2007–2013 v reakci na východní rozšíření a snahu zohlednit lisabonské cíle byly sloučeny některé kohezní aktivity spjaté s regionální, sociální a zčásti i zemědělskou politikou a byly přizpůsobeny také hlavní cíle politiky, kterými jsou:

- konvergence,
- regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost,
- evropská územní spolupráce (programy přeshraniční spolupráce).

Pomocí těchto cílů by se měla posílit konkurenceschopnost a zaměstnanost, podpořit nejméně rozvinuté regiony, aby dosáhly svého plného potenciálu a zjednodušit realizaci regionální politiky. Hlavní téma politiky v tomto období je „větší růst a více pracovních míst pro všechny regiony EU“, předpokládá se, že by mělo být věnováno celkem 347,4 mld. eur. Odhaduje se také, že nástroje soudržnosti by mohly zvýšit růst v nových členských zemích v průměru o 6 % a vytvořit až 2 mil. nových pracovních míst (Práce pro regiony, 2008).

Z prvního cíle *konvergence* se čerpá na podporu zaostalých regionů, a to konkrétně NUTS 2 regionů, které nedosahují úrovně vyspělosti 75 % průměru EU-27, ale také těch, které mírně převyšují tuto hranici z důvodu statistického efektu rozšířené EU (tzv. phasing out regiony — necelých 5 % finančních prostředků z cíle 1, viz níže). Především pak u nových členských zemí se podporují investice do lidských zdrojů, infrastruktury, administrativy, inovací a ochrany životního prostředí. Významná část (necelá $\frac{1}{4}$ z tohoto balíku) je určena pro Kohezní fond, z něhož má čerpat 15 členských stá-

⁴ Tento cíl byl přidán v roce 1995 a vycházel z požadavků Finska a Švédska po jejich vstupu do EU — tyto dvě země byly ekonomicky stabilní a tak by z fondu nečerpaly téměř nic.

⁵ Agenda 2000 stanovila explicitně ekonomické, sociální a environmentální cíle v rámci nového změněného souboru cílů pro společnou zemědělskou politiku v souladu s požadavky Amsterodamské smlouvy.

tů na TENs⁶, udržitelnost dopravy, životní prostředí a na obnovitelné zdroje energie. Na regiony konvergence je zaměřeno 82 % investic.

Druhý cíl – *regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost* – vychází ze záměrů Lisabonské strategie napomoci strukturálním reformám. K posílení konkurenceschopnosti a přitažlivosti regionů a zaměstnanosti má dojít pomocí dvojího přístupu:

- urychlením a podporou hospodářských změn prostřednictvím inovací, podpory znalostní společnosti, podnikavosti, ochrany životního prostředí a zlepšení jejich dostupnosti;
- vyšší flexibilitou pracovní síly a investic do lidských zdrojů, což by mělo vést ke vzniku většího počtu kvalitnějších pracovních míst.

Tato podpora je určena i pro regiony, které v letech 2000–2006 spadaly do cíle 1 (tzv. phasing in regiony) a pro období 2007–2013 je vyčleněna částka přibližně 55 mld. eur (Regionální politika, 2013).

Třetí cíl – *evropská územní spolupráce* – navazuje na současné tzv. specializované programy INTERREG, které jsou zaměřeny na podporu přeshraniční spolupráce v regionech, kde žije více než 1/3 obyvatelstva EU. Tento cíl, na který bylo vyčleněno 8,7 mld. eur, má posílit:

- přeshraniční spolupráci podél pozemních vnitřních hranic,
- nadnárodní spolupráci,
- meziregionální spolupráci a výměnu zkušeností (určen pro všechny evropské regiony).

Pro účely čerpání ze strukturálních fondů a výpočtu ekonomické úrovně zemí byl stanoven tzv. benchmark, kdy se spočte průměr HDP/obyv. celé Unie. Pokud má daný NUTS 2 region méně než 75 % průměru HDP/obyv. EU, čerpá finanční prostředky z prvního cíle konvergence. Po přistoupení mnoha chudších zemí do EU ale vznikla nutnost tuto skutečnost zohlednit také ve výpočtu. Nyní jsou tyto regiony rozděleny do dvou skupin, tzv. phasing out (pokud má region vyšší HDP/obyv.

než EU-27 a zároveň nižší než 75 % HDP/obyv. EU-15, čerpá z prvního cíle konvergence) a tzv. phasing in (pro regiony EU-15, které čerpaly z 1. cíle dříve, ale překročily hranici 75 % průměru rozšířené EU, aby nepřišly náhle o velkou část svých příjmů).

Do realizace regionální a strukturální politiky významně promlouvá princip subsidiarity a ekonomické i sociální soudržnosti. Daných cílů je možné dosáhnout z větší části pouze pomocí strukturálních fondů. Mezi nejvíce ohroženými regiony, které čerpají z fondů regionální politiky, patří zejména periferní oblasti, oblasti s útlumovými obory, oblasti s relativně vysokým podílem agrárního sektoru a průmyslové regiony trpící přetíženostr dopravy, znečištěním životního prostředí či vyšším indexem životních nákladů. Mezi používané nástroje, kterými se snaží regionální politika řešit restrukturalizaci nebo podporu nových oborů patří: dotace, daňové preference pro určité subjekty, speciální podpůrné programy, fondy z veřejných rozpočtů, snadnější přístup k úvěrům (např. pro malé a střední podniky), vývozní a dovozní kvóty či subvence aj.

Celkové výdaje na regionální politiku v období 2007–2013 představují téměř 350 miliard EUR, což je více než třetina rozpočtu EU. Finanční prostředky podle účelu a záměru financování v daném regionu pocházejí ze třech různých zdrojů (Evropská unie, 2012):

- Evropský fond pro regionální rozvoj (EFRR) – investice do obecné infrastruktury a inovačních technologií;
- Evropský sociální fond (ESF) – finanční prostředky na odborné programy a projekty, které mají zvýšit zaměstnanost a vytvořit nové pracovní pozice;
- Fond soudržnosti – finance na ochranu životního prostředí a výrobu obnovitelných zdrojů. Tyto finanční prostředky směřují do zemí, jejichž hrubý národní důchod je nižší než 90 % průměru EU.

⁶ Transevropské sítě.

Hlavními oblastmi investic jsou u všech programů politiky soudržnosti tyto: znalosti a inovace (výzkumná centra, převod technologií a inovace ve firmách, šíření informačních a komunikačních technologií), doprava (zlepšení přístupnosti regionů, podpora transevropské sítě a investice do dopravní infrastruktury), ochrana životního prostředí a prevence rizik (čištění odpadních vod a zpracování odpadů, dekontaminace půdy) a lidské zdroje (vzdělání a odborná příprava, plány na podporu zaměstnanosti a sociálního začlenění z fondů ESF). Další intervence se týkají podpory podnikání, energetických sítí, obnovy měst a venkova, turistiky, kultury a posilování institucionálního aparátu státní správy (Práce pro regiony, 2008).

Dalšími finančními nástroji jsou Evropský zemědělský záruční fond a Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova, Evropský rybolovný fond, předvstupní pomoc IPA aj. U všech výše zmíněných je vyžadována určitá minimální hranice národního spolufinancování (dnes 15 %). Finanční nástroje mají právní základ v nařízení EU a podílejí se na příspěvcích národním, regionálním a přeshraničním programům, které řídí národní a regionální úřady, které je pak spolu s Komisí společně kontrolují a hodnotí.

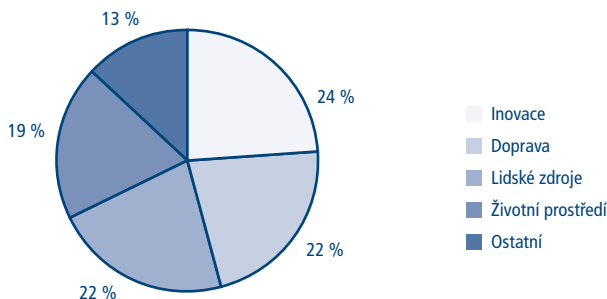
Nejvíce se investuje v regionech střední a vý-

chodní Evropy a v regionech se zvláštními potřebami. Hlavní část prostředků směřuje zejména na inovace a výzkum, udržitelný rozvoj a na odbornou přípravu v méně rozvinutých regionech.

2.2 Zaměření regionální politiky v jednotlivých členských zemích

Evropská unie vytváří 43 % své hospodářské produkce jen na 14 % svého území, a to zejména na ose Londýn, Hamburk, Mnichov, Milano a také v Paříži. Rozdíly nejen hospodářské, ale i sociální jsou značné a po východním rozšíření se ještě více prohloubily. Lucembursko je na tom několikanásobně lépe než nejchudší Rumunsko. Přesto, ale každý členský stát čerpá z politiky soudržnosti na cíle, jež by měly zaručit postupnou konvergenci všech států a regionů. Regionální politika spolu s programy je do značné míry řízena decentralizovaným způsobem příslušnými národními a regionálními vládami. Členské země a regiony si na svém území určují své priority a cíle, které budou financovány z fondů EU. Do každého programu, které jsou přizpůsobeny jednotlivým regionům, jsou zapojeny evropské i regionální organizace. V tabulce 1 lze vidět, na co a kolik finančních prostředků jednotlivé státy v období 2007–2013 čerpají.

Graf č. 1 » Finanční prostředky pro regionální rozvoj (v %)

Pramen: Evropská komise, 2012

Tabulka č. 1 » Čerpání finančních prostředků jednotlivými státy EU v období 2007–2013

Země	Přidělené prostředky 2007–2013	Zaměření programu	Cíle
Bulharsko	Celkem: 6,9 mld. eur Konvergence: 6,7 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 179 mil. eur	Zlepšení infrastruktury, lidského kapitálu a zaměstnanost, podpora podnikání a vyrovnaného územního rozvoje.	Zvýšení růstu reálného HDP o 0,27 %, vytvoření přibližně 36 700 pracovních míst.
Estonsko	Celkem: 3,45 mld. eur Konvergence: 3,4 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 52 mil. eur	Investice do vzdělání, výzkumu a inovací, udržitelnost životního prostředí, vyrovnaný rozvoj regionů a kapacity státní správy.	Zvýšení míry zaměstnanosti na 72 %, větší investice podniků do výzkumu min. 1,6 % HDP, zvýšení počtu domácností připojených na internet na 70 %, zvýšení míry recyklace tuhého odpadu na 60 %, udržení primární energetické spotřeby na stejné úrovni jako v roce 2003.
Kypř	Celkem: 640 mil. eur Konvergence: 213 mil. eur, Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost: 399 mil. eur, Evropská územní spolupráce: 28 mil. eur	Posílení hospodářství, podpora podnikání, znalostí, výzkumu a inovací, lidských zdrojů, zaměstnanosti, sociální soudržnosti, modernizace životního prostředí, dopravní a energetické infrastruktury.	Zvýšení míry růstu reálného HDP na 4,2 %, zvýšení míry zaměstnanosti na 71 %, růst výdajů na vědu a výzkum na 1 % HDP, zvýšení využití veřejné dopravy na 10 %.
Litva	Celkem: 6,9 mld. eur Konvergence: 6,78 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 109 mil. eur	Vyšší produktivita díky hospodářství založenému na inovacích a vyšší konkurenceschopnosti.	Růst míry zaměstnanosti na 70 %, růst výdajů na výzkum na 2,2 % HDP.
Lotyšsko	Celkem: 4,6 mld. eur Konvergence: 4,5 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 90 mil. eur	Rozvoj lidských zdrojů, konkurenceschopnost, inovací, zlepšení veřejných služeb a infrastruktury.	Udržení míry růstu reálného HDP mezi 6 a 8 %, zvýšení míry zaměstnanosti na 70 % a snížení míry nezaměstnanosti pod 6 %. Zvýšení výdajů na výzkum a vývoj na 1,5 % HDP. Zvýšení podílu osob mezi 20 a 24 lety s dokončeným vyšším středním vzděláním na 85 %. Zvýšení podílu občanů s přístupem ke službám pro nakládání s odpadními vodami na 62 %.
Polsko	Celkem: 67,3 mld. eur Konvergence: 66,55 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 731 mil. eur	Zlepšení veřejné správy, zvýšení lidského kapitálu, modernizace infrastruktury, podpora konkurenceschopnosti a inovací podniků, rozvoj venkovních oblastí.	Vytvoření 3,5 mil. pracovních míst, zvýšení míry zaměstnanosti na 60 %. Zvýšení podílu výdajů na výzkum a inovace na 1,5 % HDP. Ztrojnásobení délky dálniční a silniční infrastruktury. Zvýšení míry využití obnovitelných energií na 8,5 %. Zvýšení HDP/obyv. na 65 % průměru EU.
Španělsko	Celkem: 35,2 mld. eur Konvergence: 26,2 mld. eur, Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost: 8,5 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 559 mil. eur	Zlepšení znalostí a inovací pro podporu růstu a většímu počtu pracovních míst v lepší kvalitě.	Zvýšit míru zaměstnanosti na 70 %. Zvýšit výdaje na výzkum a inovace na 2 % HDP. Snížit emise CO ₂ o 15 %.
Švédsko	Celkem: 1,9 mld. eur Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost: 1,6 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 265 mil. eur	Podpora inovací a podnikání, zvyšování kvalifikace a nabídky pracovních sil, usnadnění přeshraniční spolupráce.	Vytvořit nejméně 33 800 nových pracovních míst a 12 800 nových podniků. Zajistit odbornou přípravu pro více než 300 000 osob.

Tabulka č. 1 (pokračování)

Země	Přidělené prostředky 2007–2013	Zaměření programu	Cíle
Portugalsko	Celkem: 21,5 mld. eur Konvergence: 20,47 mld. eur, Regionální konkurenceschop- nost a zaměstnanost: 938 mil. eur, Evropská územní spolupráce: 99 mil. eur	Rozvoj kvalifikace pracovníků, podpora udržitelného růstu, sociální soudržnosti a rozvoje měst.	Zvýšit podíl odborných kurzů na stře- doškolské úrovni na 50 %. Zvýšit podíl podniků se středně a vysoce vyspělými technologiemi v průmyslovém odvětví na 6,2 %. Zvýšit soukromé a veřejné investice do výzkumu a technologií na 1 % HDP.
Irsko	Celkem: 901 mil. eur Regionální konkurenceschop- nost a zaměstnanost: 751 mil. eur, Evropská územní spolupráce: 151 mil. eur	Zlepšení hospodářské infrastruktury, pod- nikání, vědy a inovací, lidského kapitálu a sociální infrastruktury.	Přispět k rozvoji hospodářství o 4–4,5 % ročně v příznivém mezinárodním ekono- mickém prostředí.
Francie	Celkem: 14,3 mld. eur Konvergence: 3,2 mld. eur, Regionální konkurenceschop- nost a zaměstnanost: 10,2 mld. eur, Evropská územ- ní spolupráce: 872 mil. eur	Zlepšení konkurenceschopnosti, zaměst- nanosti, regionální atraktivity a investic, zajištění územního a trvale udržitelného rozvoje, hospodářství založené na inovacích, odborném vzdělávání, rozvoje informačních a komunikačních tech- nologii a životního prostředí, podpora energetické politiky.	Zvýšit podíl soukromého výzkumu a přiblížit se k normám Společenství. Do roku 2015 snížit energetickou náročnost o 2 % a do roku 2050 emise skleníkových plynů o 3 %.
Nizozemsko	Celkem: 1,9 mld. eur Regionální konkurenceschop- nost a zaměstnanost: 1,6 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 247 mil. eur	Posílení konkurenceschopnosti zaměře- ním na inovace, podnikání, atraktivnost regionů a měst, podporu trhu práce, investic do lidského kapitálu a spolupráci se sousedními státy.	Přispívat k výsledkům výzkumného a technologického rozvoje, napomáhat inovacím, podnikání zejména v malých a středních podnicích. Přispívat k lepšímu přístupu k zaměstnání, zvýšení adaptabi- lity pracovníků a produktivity práce.
Lucembursko	Celkem: 65 mil. eur Regionální konkurenceschop- nost a zaměstnanost: 50 mil. eur, Evropská územní spolupráce: 15 mil. eur	Podpora malých a středních podniků, rozvoj měst, zlepšení inovací zejména ve veřejných a soukromých centrech. Zvýšení míry zaměstnanosti zejména u žen a starších osob.	Vynaložit 3 % HDP na výzkum a vývoj v primárním sektoru, snížit emise CO ₂ v souladu s Kjótským protokolem.
Dánsko	Celkem: 613 mil. eur Regionální konkurenceschop- nost a zaměstnanost: 510 mil. eur, Evropská územní spolupráce: 103 mil. eur	Lidské zdroje, inovace, informační tech- nologie, podnikání, atraktivita regionů, zlepšení adaptability a kvalifikace pracovní síly.	Zvýšit počet inovativních podniků a míru pokrytí informačními a komunikačními technologiemi v podnicích na 75 %.
Malta	Celkem: 855 mil. eur Konvergence: 840 mil. eur, Evropská územní spolupráce: 15 mil. eur	Podpora konkurenceschopnosti, zlepšení atraktivity a kvality lidského kapitálu, zaměření na regionální zvláštnosti ostrova Gozo.	Zvýšit HDP/obyv. na 74 % průměru EU. Zvýšit nominální objem exportu zboží a služeb o 4 %. Zvýšit míru zaměstnanos- ti na 57 %.
Česká republika	Celkem: 26,7 mld. eur Konvergence: 25,9 mld. eur, Regionální konkurenceschop- nost a zaměstnanost: 419 mil. eur, Evropská územní spolupráce: 389 mil. eur	Zvýšení konkurenceschopnosti, podpora výzkumu a inovací, rozvoj trvale udržitel- né turistiky, vzdělávání, zaměstnanosti, rozvoj informační společnosti, omezení administrativní zátěže, zlepšení dopravní dostupnosti, rozvoj venkova a měst.	Dosáhnout hospodářské úrovně EU-25. Zvýšit míru zaměstnanosti na 66,8 %. Zvýšit podíl HDP na vědě a výzkumu na 2,2 %.

Tabulka č. 1 (pokračování)

Země	Přidělené prostředky 2007–2013	Zaměření programu	Cíle
Itálie	Celkem: 28,8 mld. eur Konvergence: 21,6 mld. eur, Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost: 6,3 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 846 mil. eur	Rozvoj znalostních technologií, zvýšení životní úrovně, bezpečnosti a sociálního začlenění, podpora vytváření obchodních klastrů, internacionalizace a modernizace ekonomiky.	Přispět k průměrnému ročnímu růstu HDP mezi 2,4 a 3,1 % v regionech konvergence. Zvýšit zaměstnanost v těchto regionech na 50 %.
Slovensko	Celkem: 11,6 mld. eur Konvergence: 10,9 mld. eur, Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost: 449 mil. eur, Evropská územní spolupráce: 227 mil. eur	Infrastruktura a regionální dostupnost, inovace, informační společnost a podpora znalostí a vzdělávání.	Dosáhnout 60% hospodářské úrovně EU-15. Zvýšit zaměstnanost na 63,4 %.
Velká Británie	Celkem: 10,6 mld. eur Konvergence: 2,9 mld. eur, Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost: 6,9 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 722 mil. eur	Podnikání a inovace, kvalifikace a zaměstnanost, rozvoj obcí, zaměření na tržní selhání, rovnoprávnost, partnerství s místními úřady, vyšší vzdělání, neziskový a soukromý sektor a podpora Lisabonské agendy.	Zvyšovat kvalifikaci, investice do výzkumu a vývoje, podporovat inovace a podnikání.
Belgie	Celkem: 2,3 mld. eur Konvergence: 638 mil. eur, Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost: 1,4 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 194 mil. eur	Posílení trvale udržitelné soudržnosti a konkurenceschopnosti, rozvoj měst, lidských zdrojů a podniků. Výzkum, odborné vzdělání, snížení nezaměstnanosti, potírání diskriminace a podpora rovnoprávnosti.	Investice do výzkumu a vývoje zvýšit na 3 % HDP. Zvýšit míru zaměstnanosti na 70 % (60 % u žen a 50 % u pracovníků ve věku 55–64 let).
Slovinsko	Celkem: 4,2 mld. eur Konvergence: 4,1 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 104 mil. eur	Podpora podnikání, inovací, technologií, posílení lidského kapitálu a vytváření pracovních míst.	Přispět 0,75 % na roční růst HDP. Podporovat růst míry zaměstnanosti o 1,7 %.
Maďarsko	Celkem: 25,3 mld. eur Konvergence: 22,9 mld. eur, Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost: 2 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 386 mil. eur	Zlepšení konkurenceschopnosti, zlepšení podnikatelského prostředí a příspěvek k aktivní politice trhu práce.	Zvýšit počet nových pracovních míst o 4 %. Zvýšit do roku 2015 úroveň výroby podniků o 10 %.
Německo	Celkem: 26,3 mld. eur Konvergence: 16,1 mld. eur, Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost: 9,4 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 851 mil. eur	Podpora inovací, konkurenceschopnosti, zlepšování atraktivity regionů a vytváření většího počtu a lepších pracovních míst.	Zvýšit výdaje na výzkum a vývoj na 3 % HDP. Zvýšit míru zaměstnanosti na 70 %.
Rumunsko	Celkem: 19,7 mld. eur Konvergence: 19,2 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 455 mil. eur	Rozvoj základní infrastruktury v souladu s evropskými normami, zvýšení dlouhodobé konkurenceschopnosti, efektivnější využití lidského kapitálu, zvyšování správní kapacity, podpora územního rozvoje.	Přispět k 15–20% růstu HDP do roku 2015. Zvýšit míru zaměstnanosti na 64 %. Investovat do výstavby nebo modernizace 1400 km silnic.

Tabulka č. 1 (dokončení)

Země	Přidělené prostředky 2007–2013	Zaměření programu	Cíle
Rakousko	Celkem: 1,46 mld. eur Konvergence: 177 mil. eur, Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost: 1,03 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 257 mil. eur	Regionální konkurenceschopnost a inovace, atraktivní regiony, zlepšení kvalifikace pracovní síly, územní spolupráce.	Zvýšit konkurenceschopnost posílením znalostní základny a schopnosti podniků inovovat. Dosáhnout vyrovnaného regionálního rozvoje a zlepšit dostupnost regionů a zaměstnanost.
Finsko	Celkem: 1,7 mld. eur Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost: 1,6 mld. eur, Evropská územní spolupráce: 120 mil. eur	Podpora podnikání, inovací, znalostí, zaměstnanosti a kompetencí lidského kapitálu. Zlepšení dostupnosti regionů a životního prostředí.	Vytvářet nové podniky a nová pracovní místa. Rozvíjet regionální hospodářství. Zvýšit produktivitu podniků a vývoz. Zvýšit úroveň vzdělanosti a zvýšit výdaje na výzkum a inovace.
Řecko	Celkem: 20,4 mld. eur Konvergence: 19,6 mld. eur, Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost: 635 mil. eur, Evropská územní spolupráce: 210 mil. eur	Zvýšení konkurenceschopnosti, konvergence, podpora lidských zdrojů, výuky a celoživotního vzdělávání.	Do roku 2015 zvýšit HDP o cca 3,5 %, vytvořit až 95 000 nových pracovních míst. Zvýšit výdaje na vědu a výzkum na 1,5 % HDP.

Pramen: Evropská komise, 2013

V období 2007–2013 musí každá členská země a region připravit „Národní strategické referenční rámce“ a „Operační programy“. Legislativa EU (nařízení) pak stanoví společná pravidla pro řízení finančních prostředků z fondů, tzv. „Strategické zásady politiky soudržnosti“ a zohlední přitom Agendu EU pro růst a zaměstnanost (Práce pro regiony, 2008).

3. Regionální diference NUTS 3 regionů

Hospodářské rozdíly jsou patrné nejen mezi státy, ale i mezi regiony, a to dokonce mnohem více. Pro potřeby regionální politiky byl vytvořen systém pro jednotné třídění regionů v rámci EU. Tento systém rozděluje jednotlivé územní celky podle velikosti do tzv. NUTS 1–5⁷ regionů. Vzhledem k cíli práce se zde budeme zabývat pouze regiony na úrovni NUTS 3 – územní jednotky (kraje) s cca 200–400 tis. obyvateli.

V Evropské unii je celkem 1303 NUTS 3 regio-

nů. Následující text pracuje s údaji HDP/obyv. v běžných cenách a HDP/obyv. v běžných cenách v procentech k průměru EU v těchto regionech. Jednotlivé regiony jsou posuzovány metodou výpočtu variačního koeficientu a podílu nejbohatšího a nejchudšího regionu, dále pak je posouzeno rozdělení jednotlivých regionů, dle úrovně ekonomického výkonu vzhledem k průměru EU. Metodologický postup vychází z jednoduché analýzy ekonomické proměnné HDP/obyv. a srovnání tohoto ukazatele ve všech 1303 NUTS 3 regionech Evropské unie.

Následující data jsou posuzována ve dvou časových obdobích, v roce 2000, kdy lze datovat počátek šestého rozpočtového rámce EU, a v roce 2009, za tento rok jsou v současné době dostupná nejnovější statistická data. Na základě těchto dat je posuzováno, zda regiony NUTS 3 konvergují, a zda se regionální rozdíly na území Evropské unie snižují.

Je třeba brát v úvahu, že nelze samozřejmě porovnávat heterogenitu NUTS 3 regionů v jednotli-

⁷ NUTS: *The Nomenclature of Territorial Units for Statistics*.

vých členských státech EU, pokud porovnáme 429 NUTS 3 regionů Německa s například 2 NUTS 3 regiony na Maltě, protože bychom došli k naprosto rozdílným výsledkům. Proto také nejsou malé státy (Malta, Lucembursko a Kypr) zahrnuty do druhé části analýzy. Rozdíly mezi většími a menšími státy samozřejmě existují, z toho důvodu jsou ke srovnání regionálních disparit použity dvě metody. Rozdíl mezi nejvyspělejší a nejzaostalejší regionem a variační koeficient všech NUTS 3 regionů, což dává komplexnější pohled na regionální heterogenitu jednotlivých členských zemí Evropské unie s přihlédnutím na omezující činitel rozdílných velikostí těchto států.

Hlavním cílem této kapitoly je také zhodnotit vývoj heterogenity NUTS 3 regionů v čase a posoudit, zda regionální disparity v daném členském státě EU rostou nebo se snižují. Jak bude ukázáno dále, nezáleží příliš na velikosti daného státu a počtu regionů NUTS 3. Existují malé státy, které své

regionální rozdíly prohlubují, jiné zase snižují, stejně tak některé velké členské státy svou regionální heterogenitu zvyšují a další zase dokázaly disparity zmenšit.

3.1 NUTS 3 regiony EU

Evropská unie s 27 členy (bez Chorvatska) se dělí na 271 NUTS 2 regionů a 1303 NUTS 3 regionů.⁸

Mezi nejzaostalejší regiony Evropské unie v roce 2009 patřila především území nejnovějších členských zemí EU, Bulharska a Rumunska. Pokud porovnáme data o ekonomické úrovni regionů (měřeno v procentech k průměrné hodnotě HDP/obyv. v Evropské unii), pak mezi deset nejzaostalejších regionů současné EU patří tyto regiony: Silistra, Sliven, Vidin, Montana, Pleven, Razgrad, Targovishte, Yambol, Kyustendil, Haskovo. Všechny tyto regiony se nachází v Bulharsku a hodnoty HDP/obyv. se zde pohybují mezi 10 % a 11 % průměru Evropské unie.

Tabulka č. 2 » 10 nejchudších a 10 nejbohatších NUTS 3 regionů EU (podle HDP/obyv. jako procento vůči průměru Evropské unie)

Úroveň HDP/obyv. v jednotlivých regionech (vůči průměru EU-27 = 100)	
Nejchudší NUTS 3 regiony	Nejbohatší NUTS 3 regiony
Silistra (10)	Inner London — West (581)
Sliven (10)	München (353)
Vidin (11)	Hauts-de-Seine (351)
Montana (11)	Paris (339)
Pleven (11)	Frankfurt am Main (335)
Razgrad (11)	Luxembourg (320)
Targovishte (11)	Düsseldorf (305)
Yambol (11)	Schweinfurt (286)
Kyustendil (11)	Regensburg (285)
Haskovo (11)	Wolfsburg (273)

Pramen: Eurostat, 2012

⁸ Bližší informace, včetně kompletního seznamu jednotlivých regionů obou úrovní a číselné nomenklatury, jsou k nalezení na oficiálních stránkách Evropské unie: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/introduction.

→ **Tabulka č. 3 » Vývoj HDP/obyv. NUTS 3 regionů od roku 2000**

Hodnota HDP/obyv. (v %, vůči průměru EU = 100 %)	Počet regionů		
	2000	2005	2009
0–19	118	88	55
20–39	79	96	107
40–59	70	72	74
60–79	168	185	204
80–99	220	274	294
100–119	265	267	271
120–139	196	172	156
140–159	78	60	56
160–179	32	35	33
180–199	29	18	21
200 a více	48	36	32

Poznámka: Některé NUTS 3 regiony nemají dostupná data za všechna období, v takovém případě jsou zařazeny do skupin na základě nejbližšího roku s dostupnými daty.

Pramen: Eurostat, 2012; vlastní výpočty

měru celé Evropské unie. Mezi nejvyspělejší regiony patří: Inner London ve Velké Británii, Můnchen v Německu, Hauts-de-Seine a Paris ve Francii, Frankfurt am Main v Německu, Lucembursko, Düsseldorf, Schweinfurt, Regensburg a Wolfsburg v Německu. Jednotlivé regiony můžeme porovnat v tabulce 2.

V současné době lze počítat 162 NUTS 3 regionů Evropské unie mezi nejchudší, jejichž HDP/obyv. k hodnotě průměrné v EU nedosahuje ani 40 %. Mezi takové regiony patří území Bulharska a Rumunska. V těchto členských státech pouze regiony hlavního města dosahují vyšších hodnot HDP/obyv., konkrétně v Rumunsku Bucuresti (41 % k průměrné hodnotě EU) a Ilfov (58 %) a v Bulharsku Sofia (47 %). Mezi další regiony s nejnižší životní úrovní patří regiony v Polsku, Maďarsku, Litvě, Lotyšsku, Estonsku, Slovensku a v Portugalsku (jako v jediném členském státě EU ze západní Evropy).

Mezi nejbohatší regiony EU, které dosahují vyšší než 160% úrovně HDP na obyvatele, patřilo v roce 2009 86 NUTS 3 regionů převážně z Němec-

ka a dále pak z Velké Británie, Francie, Lucemburska, Belgie, Dánska, Nizozemska, Irska, Finska, Švédska, Rakouska a Itálie.

Pokud porovnáme počet zemí dle skupin podle HDP/obyv. v čase, dojdeme k závěru, že postupně ubývá těch nejchudších i těch nejbohatších regionů Evropské unie, ekonomická úroveň regionů EU konverguje k průměrným hodnotám. Zatímco v roce 2000 bylo 197 NUTS 3 regionů svou ekonomickou úrovní pod 40 % průměru EU, v roce 2009 už bylo takových regionů pouze 162, přitom počet těch nejchudších regionů (jejichž ekonomický výkon byl pod 20 % HDP/obyv. k průměru EU) se snížil na méně než polovinu a většina z nich se statisticky zařadila do ekonomicky vyspělejší skupiny.

Stejný vývoj nastal i ve skupině těch nejbohatších oblastí, v roce 2000 dosahovalo 109 regionů ekonomické úrovně vyšší než 160 % průměru EU, v roce 2009 se už jednalo pouze o 86 NUTS 3 regionů. Navíc skupina nejbohatších oblastí (HDP/obyv. vyšší než 200 % průměru EU) se zmenšila téměř na polovinu.

Vývoj od roku 2000 je ilustrován v tabulce 3, kde jsou jednotlivé regiony NUTS 3 rozděleny do skupin podle hodnot HDP/obyv., které dosahují vzhledem k průměrnému HDP/obyv. v celé Evropské unii.

3.1.1 Rozdílný ekonomický růst NUTS 3 regionů

Z výše uvedených dat jasně vyplývá, že mezi evropskými regiony sice existují stále velké rozdíly, ale postupně dochází k mírné konvergenci ekonomických výkonů jednotlivých regionů. Nejvyspělejší regiony EU na úrovni NUTS 3 dosahují až 300 % průměrného HDP/obyv. EU (Londýn dokonce více než 500 %) a naproti tomu nejméně vyspělé regiony pouze kolem 10 % průměrného HDP/obyv. Vývoj je dán především rozdílným ekonomickým růstem v regionech Evropské unie. Zatímco řada členských států s nejbohatšími regiony dosahovala ekonomického růstu v řádu několika procent, růst HDP nepřekročil hranici 5 %, kromě několika výjimek jako byl růst lucemburské ekonomiky v letech 2005 a 2007, růst Irska na počátku nového tisíciletí a růst Švédska a Finska v roce 2007, kdy hodnota růstu HDP přesáhla 5 %. Oproti tomu řada členských zemí s nejchudšími regiony dosahovala hodnot růstu nad 5 % a výjimkou nebyl ani růst 8 % nebo 10 % (Eurostat, 2012c).

Díky těmto skutečnostem dochází k postupnému snižování rozdílů mezi nejchudšími a nejbohatšími regiony a přibývá regionů, které se svou hodnotou HDP/obyv. nachází na průměru Evropské unie. Pokud se podíváme zpět do tabulky 3, tak skupina regionů, jejichž HDP/obyv. spadá do

hodnot 80–119 %, tedy skupina, kde se hodnoty nejvíce blíží průměru v Evropské unii, tak početně roste: 485 NUTS 3 regionů v roce 2000 oproti 541 NUTS 3 regionů v roce 2005 a 565 NUTS 3 regionů v roce 2009.

Celkem optimisticky lze konstatovat, že životní úroveň měřená výší HDP/obyv. v Evropské unii v jednotlivých regionech NUTS 3 konverguje a rozdíly mezi regiony NUTS 3 se zmenšují. Pokud se však podíváme na rozdělení regionů do skupin v tabulce 4, musíme také poznamenat, že se zvyšuje počet regionů, které nedosahují ani průměrných hodnot HDP/obyv. v Evropské unii, a snižuje se počet bohatších regionů. Pokud regiony rozdělíme na dvě skupiny – chudší (HDP/obyv. nedosahuje průměru EU) a bohatší (HDP/obyv. je stejný nebo vyšší než průměr EU) –, zjistíme, že zatímco v roce 2000 bylo zhruba stejně chudších i bohatších regionů, v roce 2009 už je rozdělení výrazné ve prospěch počtu chudších regionů.

Jak je vidět z tabulky 4, stále roste počet regionů s podprůměrnou hodnotou HDP/obyv. V současné době představují regiony s podprůměrnou hodnotou HDP/obyv. 56 % celkového počtu NUTS 3 regionů a jejich podíl pomalu, ale trvale stoupá.

Pokud vezmeme v úvahu data za všechny NUTS 3 regiony celé Evropské unie, je možné konstatovat, že jednotlivé regiony postupně konvergují k průměru EU. Ubývá nejbohatších regionů a stejně tak se zmenšuje počet nejchudších oblastí. Naopak přibývá počet NUTS 3 regionů, které se svým HDP/obyv. pohybují v průměru EU, i když početně převažují spíše regiony s podprůměrnou

Tabulka č. 4 » Regiony NUTS 3 podle HDP/obyv. vůči průměru EU

Hodnota HDP/obyv. (v %, vůči průměru EU = 100 %)	2000		2005		2009	
	počet regionů	podíl (v %)	počet regionů	podíl (v %)	počet regionů	podíl (v %)
0–99	655	50,27	715	54,87	734	56,33
100 a více	648	49,73	588	45,13	569	43,67

Poznámka: Některé NUTS 3 regiony nemají dostupná data za všechna období, v takovém případě jsou zařazeny do skupin na základě nejbližšího roku s dostupnými daty.

Pramen: Eurostat, 2012; vlastní výpočty

Tabulka č. 5 » Disparity jednotlivých členských států za rok 2000 — nejchudší a nejbohatší regiony, HDP/obyv.

Stát	v EUR	v % (EU-27 = 100)	Nejchudší region	v EUR	v % (EU-27 = 100)	Nejbohatší region	v EUR	v % (EU-27 = 100)	Rozdíl (v EUR)	Podíl
Belgie	24 600	129	Arr. Thuin	10 600	56	Arr. de Bruxelles-Capitale	50 000	263	39 400	4,72
Bulharsko	1 700	9	Vidin	1 100	6	Sofia	2 900	15	1 800	2,64
Česko	6 200	33	Moravskoslezský kraj	4 900	25	Praha	12 100	64	7 200	2,47
Dánsko	32 500	171	Bornholm	23 000	121	Kobenhavn	46 100	238	23 100	2,00
Německo	24 900	131	Südwestpfalz	11 400	60	München	77 400	406	66 000	6,79
Estonsko	4 500	24	Kiire-Eesti	3 000	16	Pohja-Eesti	6 600	35	3 600	2,20
Irsko	27 800	146	Midland	17 800	93	Dublin	37 200	195	19 400	2,09
Řecko	12 600	66	Ileia	7 800	41	Voiozia	26 600	140	18 800	3,41
Španělsko	15 600	82	La Palma	9 700	51	Alava	21 600	113	11 900	2,23
Francie	23 700	124	Guyane	10 900	57	Paris	67 800	356	56 900	6,22
Itálie ^{*)}	25 400	108	Medio Campidano	13 300	57	Milano	39 000	166	25 700	2,93
Kypr	14 300	75	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Lotyško	3 600	19	Latgale	1 700	9	Riga	6 100	32	4 400	3,59
Litva	3 600	19	Taurages apskritis	2 100	11	Vilniaus apskritis	4 900	26	2 800	2,33
Lucembursko	50 400	265	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Maďarsko ^{**)}	9 900	40	Nógrád	4 500	18	Budapest	21 300	85	16 800	4,73
Malta	11 000	58	Gozo and Comino	8 400	44	Malta	11 200	59	2 800	1,33
Nizozemsko	26 300	138	Oost-Groningen	16 200	85	Groot-Amsterdam	39 300	206	23 100	2,43
Rakousko ^{**)}	33 000	132	Weinviertel	17 400	70	Wien	42 800	171	25 400	2,46
Polsko	4 900	25	Krakowski	2 700	14	Warszawa	13 800	72	11 100	5,11
Portugalsko	12 500	65	Serra da Estrela	5 700	30	Grande Lisboa	20 300	106	14 600	3,56
Rumunsko	1 800	10	Vaslui	900	4	Bucuresti	4 100	22	3 200	4,56
Slovensko	10 800	57	Pomorška	7 900	41	Osestrijeslovenska	14 900	78	7 000	1,89
Slovensko	4 100	21	Presovský kraj	2 500	13	Bratislavský kraj	8 900	47	6 400	3,56
Finsko	25 500	134	Kainuu	16 400	86	Uusimaa	36 000	189	19 600	2,20
Švédsko	30 200	159	Hallands län	23 700	125	Stockholms län	42 000	220	18 300	1,77
Velká Británie	27 200	143	Isle of Anglesey	13 000	68	Inner London — West	135 000	709	122 000	10,38
EU-27	19 100	100	Vaslui	900	4	Inner London — West	135 000	709	134 100	150,00
Průměr	19 100	100	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	20 419	3,24

^{*)} rok 2009 ^{**)} rok 2007 Poznámka: Některé NUTS 3 regiony nemají dostupná data za rok 2000, v takovém případě jsou uvedena data za rok 2007 nebo 2009. Pramen: Eurostat, 2012, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_r_e3gdp&lang=en, vlastní výpočty

Tabulka č. 6 » Disparity jednotlivých členských států za rok 2009 — nejchudší a nejbohatší regiony, HDP/obyv.

Stát	v EUR	v % (EU-27 = 100)	Nejchudší region	v EUR	v % (EU-27 = 100)	Nejbohatší region	v EUR	v % (EU-27 = 100)	Rozdíl (v EUR)	Podíl
Belgie	31 500	134	Arr. Thuin	14 000	60	Arr. de Bruxelles-Capitale	59 800	255	45 800	4,27
Bulharsko	4 600	20	Silistra	2 300	10	Sofia	10 900	47	8 600	4,74
Česko	13 500	57	Karlovarský kraj	10 000	42	Praha	28 800	123	18 800	2,88
Dánsko	40 600	173	Vest- og Sydøstsjælland	29 300	125	Byen København	56 600	241	27 300	1,93
Německo	29 000	123	Südwestpfalz	13 100	56	München	82 800	353	69 700	6,32
Estonsko	10 300	44	Kesk-Eesti	5 900	25	Pohja-Eesti	16 100	69	10 200	2,73
Irsko	35 900	153	Midland	23 300	99	Dublin	53 000	226	29 700	2,27
Řecko	20 500	87	Serres	11 000	47	Kyklades	31 000	132	20 000	2,82
Španělsko ¹⁾	22 800	97	Jaén	15 300	61	Álava	34 000	136	18 700	2,22
Francie	29 300	125	Guyane (FR)	14 300	61	Hauts-de-Seine	82 400	351	68 100	5,76
Itálie	25 400	108	Medio Campidano	13 300	57	Milano	39 000	166	25 700	2,93
Kypř	21 100	90	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Lotyšsko	8 200	35	Latgale	4 500	19	Rīga	13 800	59	9 300	3,07
Litva	8 000	34	Taurages apskritis	4 100	18	Vilniaus apskritis	12 000	51	7 900	2,93
Lukembursko	75 200	320	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Maďarsko	9 100	39	Nógrád	4 200	18	Budapest	20 700	88	16 500	4,93
Malta	14 000	60	Gozo and Comino	10 400	44	Malta	14 300	61	3 900	1,38
Nizozemsko	34 600	147	Oost-Groningen	19 100	81	Oeverig Groningen	56 300	240	37 200	2,95
Rakousko	32 900	140	Weinviertel	17 600	75	Linz-Wels	43 600	185	26 000	2,48
Polsko	8 100	35	Przemyski	4 500	19	Miasto Warszawa	24 300	104	19 800	5,40
Portugalsko	15 800	67	Serra de Estrela	8 500	36	Grande Lisboa	26 500	113	18 000	3,12
Rumunsko	5 500	23	Vaslui	2 500	11	Iłfov	13 500	58	11 000	5,40
Slovensko	17 300	74	Pomurska	11 400	48	Osrjedjeslovenska	24 700	105	13 300	2,17
Slovensko	11 600	49	Presovský kraj	6 700	28	Bratislavský kraj	28 400	121	21 700	4,24
Finsko	32 300	138	Kainuu	21 500	91	Åland	46 200	197	24 700	2,15
Švédsko	31 300	133	Södermanlands län	23 500	100	Stockholms län	45 200	192	21 700	1,92
Velká Británie	25 300	108	Wirral	13 000	56	Inner London — West	136 500	581	123 500	10,50
EU-27	23 500	100	Silistra	2 300	10	Inner London — West	136 500	581	134 200	59,35
Průměr	23 500	100	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	25 819	3,39

¹⁾ rok 2007 Poznámka: Některé NUTS 3 regiony nemají dostupná data za rok 2009, v takovém případě jsou uvedena data za rok 2007.Pramen: Eurostat, 2012, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nu/show.do?dataset=nama_r_e3gdpl&lang=en, vlastní výpočty

Tabulka č. 7 » Disparity jednotlivých členských států za rok 2000 — nejchudší a nejbohatší regiony (hlavní města nezahrnuta), HDP/obyv.

Stát	v EUR	v % (EU-27 = 100)	Nejchudší region	v EUR	v % (EU-27 = 100)	Nejbohatší region	v EUR	v % (EU-27 = 100)	Rozdíl (v EUR)	Podíl
Belgie	24 600	129	Arr. Thuin	10 600	56	Arr. Antwerpen	31 900	168	21 300	3,01
Bulharsko	1 700	9	Vidin	1 100	6	Burgas	2 200	11	1 100	2,00
Česko	6 200	33	Moravskoslezský kraj	4 900	25	Královéhradecký kraj	5 900	31	1 000	1,20
Dánsko	32 500	171	Bornholm	23 000	121	København	41 800	217	18 800	1,82
Německo	24 900	131	Südwestpfalz	11 400	60	Frankfurt am Main	68 000	357	56 600	5,96
Estonsko	4 500	24	Kiire-Eesti	3 000	16	Lääne-Eesti	3 500	18	500	1,17
Irsko	27 800	146	Midland	17 800	93	South-West (IE)	32 000	168	14 200	1,80
Řecko	12 600	66	Ileia	7 800	41	Volosia	26 600	140	18 800	3,41
Španělsko	15 600	82	La Palma	9 700	51	Alava	21 600	113	11 900	2,23
Francie	23 700	124	Guyane	10 900	57	Hauts-de-Seine	62 000	325	51 100	5,69
Itálie ^{*)}	25 400	108	Medio Campidano	13 300	57	Milano	39 000	166	25 700	2,93
Kypr	14 300	75	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Lotyšsko	3 600	19	Latgale	1 700	9	Kurzeme	3 400	18	1 700	2,00
Litva	3 600	19	Taurages apskritis	2 100	11	Klaipėdos apskritis	4 000	21	1 900	1,90
Lucembursko	50 400	265	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Maďarsko ^{**)}	9 900	40	Nógrád	4 500	18	Győr-Ménfőcsanak	11 200	45	6 700	2,49
Malta	11 000	58	Gozo and Comino	8 400	44	Malta	11 200	59	2 800	1,33
Nizozemsko	26 300	138	Oost-Groningen	16 200	85	Overig Groningen	34 900	183	18 700	2,15
Rakousko ^{**)}	33 000	132	Weinviertel	17 400	70	Linz-Wels	42 500	170	25 100	2,44
Polsko	4 900	25	Krakowski	2 700	14	Miasto Poznan	9 800	52	7 100	3,63
Portugalsko	12 500	65	Serra da Estrela	5 700	30	Alentejo Litoral	15 400	81	9 700	2,70
Rumunsko	1 800	10	Vaslui	900	4	Ifov	2 400	13	1 500	2,67
Slovensko	10 800	57	Pomorška	7 900	41	Obala-kraska	11 700	61	3 800	1,48
Slovensko	4 100	21	Presovský kraj	2 500	13	Trnavaský kraj	4 300	23	1 800	1,72
Finsko	25 500	134	Kainuu	16 400	86	Åland	32 300	169	15 900	1,97
Švédsko	30 200	159	Hallands län	23 700	125	Västra Götalands län	29 800	157	6 100	1,26
Velká Británie	27 200	143	Isle of Anglesey	13 000	68	Berkshire	42 400	222	29 400	3,26
EU-27	19 100	100	Vaslui	900	4	München	77 400	406	76 500	86,00
Průměr	19 100	100	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	13 081	2,30

^{*)} rok 2009 ^{**)} rok 2007 Poznámka: Některé NUTS 3 regiony nemají dostupná data za rok 2000, v takovém případě jsou uvedena data za rok 2007 nebo 2009.

Pramen: Eurostat, 2012, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_r_e3gdp&lang=en, vlastní výpočty

výší HDP/obyv. Zatím ale nic nevíme o regionálních disparitách v rámci jednotlivých zemí, a k tomu nám poslouží následující kapitola, která se bude věnovat členským zemím Evropské unie a jejich regionálním rozdílům.

3.2 Členské země EU a vnitrostátní regionální disparity

V této kapitole se budeme věnovat regionálním disparitám jednotlivých zemí. V rámci celé Evropské unie regionem NUTS 3, který dosahuje nejvyšších hodnot HDP/obyv. je vnitřní Londýn (136 500 EUR, což představuje téměř šestinásobek průměru EU, průměrný HDP/obyv. v Evropské unii byl v roce 2009 23 500 EUR), zatímco regionem, který dosahuje nejnižších hodnot je Silištra v Bulharsku (2300 EUR, zhruba 10 % průměru EU). Rozdíl mezi těmito dvěma regiony je propastný. Hodnota HDP/obyv. v Londýně je 60krát vyšší než hodnota v nejzaostalejším regionu Bulharska. Rozdíl činí 134 200 EUR.

Pokud se podíváme na jednotlivé členské státy EU, rozdíly naštěstí nejsou tak velké. Regionální disparity za léta 2000 a 2009 v jednotlivých zemích můžete najít v tabulkách 5 a 6, u každého státu EU je zaznamenán NUTS 3 region s nejvyšší a nejnižší hodnotou HDP/obyv.

Kromě malých států, které jsou tvořeny pouze jedním nebo dvěma NUTS 3 regiony (Lucembursko, Kypr, Malta) a není tedy relevantní je zahrnovat do analýzy, patří mezi státy s nejnižšími regionálními rozdíly tyto členské země: Švédsko, Dánsko, Finsko, Slovinsko, Španělsko, Irsko a Rakousko. Jak je vidět jsou to především státy severské, které kladou velký důraz na sociální rovnost svých obyvatel a dlouhodobě dbají na vyrovnaný ekonomický vývoj všech oblastí. Mezi další skupinu států s nejnižšími regionálními rozdíly patří zaostalejší státy EU, které dosahovaly/dosahují vyššího ekonomického růstu a ekonomicky konvergují k průměru Evropské unie.

Mezi státy s největšími rozdíly mezi regiony patří největší členské země EU, Velká Británie, Ně-

mecko a Francie, které především díky existenci ekonomicky silného hlavního města dosahují rekordních rozdílů mezi politickým centrem a okrajovými regiony. Jsou to také největší státy Evropské unie. Mezi další státy, kde rozdíl mezi HDP/obyv. nejhudšího regionu a HDP/obyv. regionu nejbohatšího činí více než pětinašobek, patří Rumunsko a Polsko, následované Maďarskem, Bulharskem, Belgií a Slovenskem, kde rozdíl mezi hlavním městem a nejhudším regionem je více než čtyřnásobný.

Většina zemí Evropské unie je charakteristická silným ekonomickým centrem – hlavním městem. Pokud ze statistiky vypustíme údaje za hlavní město daného státu, dojdeme k mírně odlišným závěrům. Údaje za jednotlivé členské státy v letech 2000 a 2009 můžete najít v tabulkách 7 a 8.

V tomto případě patří mezi země s nejmenšími regionálními rozdíly mnohem větší počet států. Zatímco při zahrnutí hlavního města je v Evropské unii pouze 7 zemí, kdy podíl mezi nejbohatším a nejhudším regionem je nižší než dva a půl násobný, při vypuštění údajů HDP/obyv. hlavního města je takových států 16: Estonsko, Švédsko, Česko, Malta, Lotyšsko, Slovinsko, Dánsko, Irsko, Slovensko, Finsko, Bulharsko, Litva, Španělsko, Maďarsko, Portugalsko a Rakousko.

Mezi nejvíce diverzifikované členské státy v takovém případě patří Německo, Francie a Rumunsko. Je to dáno tím, že jak Francie, tak Německo mají velmi silné průmyslové oblasti, které se vyrovnají či dokonce předčí ekonomický výkon hlavního města. Tyto země pak nejsou diverzifikovány ve smyslu hlavního města – ostatní regiony, ale spíše více silných regionů – slabší oblasti. Rumunsko je zase specifické celkem slabým výkonem hlavního města. Nejbohatším rumunským regionem je Ilfov, který svým ekonomickým výkonem značně předstihuje hlavní město i ostatní oblasti.

3.2.1 Konvergují regiony uvnitř zemí?

Tato podkapitola srovná data jednotlivých regionálních disparit ve dvou časových okamžicích, v roce 2000 a v roce 2009. Hlavní otázkou je, zda

Tabulka č. 8 » Disparity jednotlivých členských států za rok 2009 — nejchudší a nejbohatší regiony (hlavní města nezahrnuta), HDP/obyv.

Stát	v EUR	v % (EU-27 = 100)	Nejchudší region	v EUR	v % (EU-27 = 100)	Nejbohatší region	v EUR	v % (EU-27 = 100)	Rozdíl (v EUR)	Podíl
Belgie	31 500	134	Arr. Thuin	14 000	60	Arr. Antwerpen	39 000	166	25 000	2,79
Bulharsko	4 600	20	Silistra	2 300	10	Varna/Sofia	4 900	21	2 600	2,13
Česko	13 500	57	Karlovarský kraj	10 000	42	Jihomoravský kraj	12 700	54	2 700	1,27
Dánsko	40 600	173	Vest- og Sydøstsjælland	29 300	125	København's omegn	53 600	228	24 300	1,83
Německo	29 000	123	Südwestpfalz	13 100	56	München	82 800	353	69 700	6,32
Estonsko	10 300	44	Kesk-Eesti	5 900	25	Louna-Eesti	7 000	30	1 100	1,19
Irsko	35 900	153	Midland	23 300	99	South-West	44 100	188	20 800	1,89
Řecko	20 500	87	Seres	11 000	47	Kyklades	31 000	132	20 000	2,82
Španělsko ^{*)}	22 800	97	Jaén	15 300	61	Alava	34 000	136	18 700	2,22
Francie	29 300	125	Guyane (FR)	14 300	61	Hauts-de-Seine	82 400	351	68 100	5,76
Itálie	25 400	108	Medio Campidano	13 300	57	Milano	39 000	166	25 700	2,93
Kypr	21 100	90	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Lotyšsko	8 200	35	Latgale	4 500	19	Kurzeme	6 500	28	2 000	1,44
Litva	8 000	34	Taurages apskritis	4 100	18	Klaipėdos apskritis	8 800	37	4 700	2,15
Luxembursko	75 200	320	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Maďarsko	9 100	39	Nógrád	4 200	18	Győr-Ménfőcsanak-Sopron	9 800	42	5 600	2,33
Malta	14 000	60	Gozo and Comino	10 400	44	Malta	14 300	61	3 900	1,38
Nizozemsko	34 600	147	Oost-Groningen	19 100	81	Overig Groningen	56 300	240	37 200	2,95
Rakousko	32 900	140	Weinviertel	17 600	75	LinZ-Wels	43 600	185	26 000	2,48
Polsko	8 100	35	Przemyski	4 500	19	Miasto Poznan	16 200	69	11 700	3,60
Portugalsko	15 800	67	Serra da Estrela	8 500	36	Região Autónoma da Madeira	20 800	88	12 300	2,45
Rumunsko	5 500	23	Vaslui	2 500	11	Ifov	13 500	58	11 000	5,40
Slovinsko	17 300	74	Pomurska	11 400	48	Obalno-kraska	18 800	80	7 400	1,65
Slovensko	11 600	49	Prešovský kraj	6 700	28	Trnavský kraj	12 900	55	6 200	1,93
Finsko	32 300	138	Kainuu	21 500	91	Uusimaa	44 600	190	23 100	2,07
Švédsko	31 300	133	Södermanlands län	23 500	100	Västra Götalands län	29 600	126	6 100	1,26
Velká Británie	25 300	108	Wirral	13 000	56	Edinburgh	43 900	187	30 900	3,38
EU-27	23 500	100	Silistra	2 300	10	München	82 800	353	80 500	36,00
Průměr	23 500	100	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	17 289	2,43

^{*)} rok 2007 Poznámka: Některé NUTS 3 regiony nemají dostupná data za rok 2009, v takovém případě jsou uvedena data za rok 2007.
Pramen: Eurostat, 2012. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_r_e3gdp&lang=en; vlastní výpočty

došlo v tomto časovém období k poklesu regionálních rozdílů v rámci členských států Evropské unie. Jako první kritérium je brán podíl HDP/obyv. nejbohatšího regionu daného státu k HDP/obyv. nejchudšího regionu daného státu. Pokud došlo k poklesu podílu, znamená to, že rozdíl mezi regiony se snižuje. Jestliže porovnáme data za uvedené časové období (tabulky 5 a 6), dojdeme k závěru, že pouze v osmi zemích došlo k poklesu tohoto ukazatele (Belgie, Dánsko, Německo, Řecko, Francie, Lotyšsko, Portugalsko, Finsko). V ostatních zemích vždy nejbohatší region dosahoval většího tempa růstu než chudé regiony a rozdíly se zvětšily. Největší nárůst regionálních disparit lze zaznamenat u Bulharska, kde v roce 2000 byla úroveň HDP/obyv. nejbohatšího regionu více než dvaapůlkrát vyšší než regionu nejchudšího, zatímco v roce 2009 to už představovalo téměř pětinasobek.

Rozdílné závěry ale dostaneme, pokud vyloučíme ze souboru dat údaje za hlavní města jednotlivých členských zemí (tabulky 7 a 8). V tomto případě pouze šest zemí snížilo rozdíly mezi nejbohatším a nejchudším regionem (Belgie, Řecko, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Portugalsko). Některé země zaznamenaly naprosto zanedbatelnou změnu v řádu setin. Nejvíce se prohloubily regionální disparity Rumunska, což bylo zapříčiněno rychlým růstem jednoho regionu, a to jiného než hlavního města.

Po posouzení těchto závěrů je možné konstatovat, že se snižují regionální disparity v rámci jednotlivých členských zemí. Většinou je to způsobeno rychlým růstem centra a pomalejším růstem okrajových regionů. Ekonomické rozdíly mezi jednotlivými regiony členského státu se tak prohlubují, i přesto, že z celounijního pohledu regiony mírně konvergují ke svému středu.

3.2.2 Variační koeficient

Zatímco v předchozí podkapitole jsme zkoumali rozdíly mezi nejbohatším a nejchudším regionem a jejich vývoj od roku 2000, variační koeficient nám dává jasnější informace o postavení všech regionů v dané zemi. Čím je variační koeficient větší,

tím větší jsou rozdíly mezi jednotlivými regiony. Od roku 2000 do roku 2009 bylo pouze pět zemí, které svůj variační koeficient NUTS 3 regionů snížily (Belgie, Dánsko, Německo, Španělsko, Lotyšsko), zatímco v ostatních státech regionální rozdíly měřené variačním koeficientem rostly. Nejvíce variační koeficient vzrostl v Bulharsku, kde se za sledované období téměř zdvojnásobil.

Jak analýza dat ukazuje, rozhodně nedochází k poklesu regionálních rozdílů v rámci jednotlivých členských zemí, pouze zhruba pětina zemí Evropské unie dosáhla toho, že se regionální rozdíly mezi NUTS 3 regiony zmenšují.

4. Aktuální trendy regionální diferenciace

V minulých kapitolách jsme se zabývali jak konvergencí uvnitř státu se zahrnutím všech regionů, tak i regiony mimo hlavní města, která jsou ve většině států hlavním centrem růstu a mohly by tedy celková data o konvergenci daného státu zkreslovat. Rozhodujícím trendem územní diferenciace je právě bezesporu koncentrace hospodářských aktivit a růstu do okolí hlavních měst, které jsou atraktivní jak pro obyvatele, tak pro podnikatele.

Regionální rozdíly se projevují především ve směrech:

- centrum-periferie (např. v Bulharsku a Rumunsku),
- diferenciace mezi západními a východními regiony (přičemž vyšší úroveň vykazují západní oblasti, díky blízkosti trhů vyspělých členských států, dobré silniční dostupnosti aj.).

Příčinami diferenciace jsou zejména odlišný příliv PZI, odlišná ekonomická struktura a různá vybavenost regionálními růstovými faktory (práce, kapitál a technologický pokrok).

Polarizace centrum-periferie se vyznačuje dominantní pozicí hlavního města a jeho okolí oproti ostatním částem země. Ekonomická úroveň centrálního regionu může dosáhnout až 200 % úrovně celého státu. Takovéto regionální rozdíly se dají vysvětlit pomocí teorie jádro-periferie rozvojových ekonomik, podle níž se výkyvy v ekonomickém

Tabulka č. 9 » *Variační koeficient HDP/obyv. jednotlivých členských zemí EU*

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Belgie	28,4	28,4	28,4	27,6	28,0	28,2	27,7	27,7	27,0	26,5
Bulharsko	27,3	28,8	30,1	30,2	30,9	32,9	38,0	42,7	44,4	46,7
Česká republika	22,0	23,4	24,1	25,0	24,8	25,3	25,5	26,5	27,3	26,9
Dánsko	18,5	17,9	16,9	17,6	18,5	20,3	18,9	18,5	18,9	18,2
Německo	29,2	29,4	29,1	29,3	29,1	28,8	28,7	28,5	27,7	27,4
Estonsko	36,6	37,2	38,6	41,3	42,3	39,6	43,4	41,9	41,3	43,8
Irsko	24,1	24,2	26,9	27,4	26,1	27,5	29,6	29,0	28,5	32,4
Řecko	15,3	15,8	17,2	16,4	15,8	23,0	24,2	24,2	24,1	25,1
Španělsko	21,3	21,1	20,5	19,8	19,4	19,1	19,1	18,8	n/a	n/a
Francie	23,9	23,8	23,5	23,6	22,7	23,2	23,1	25,8	25,6	26,0
Itálie	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	23,6
Kypr	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Lotyšsko	46,8	45,2	51,9	49,0	52,9	51,3	46,9	47,1	47,0	43,3
Litva	20,7	21,8	24,7	24,2	23,7	25,1	27,6	27,4	26,8	28,1
Lucembursko	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Maďarsko	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	40,7	42,0	44,1
Malta	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Nizozemsko	16,7	16,6	17,3	17,5	17,9	18,8	18,3	17,7	18,1	17,7
Rakousko	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	22,8	22,6	22,9
Polsko	32,8	31,1	32,7	32,4	32,2	33,2	34,3	34,5	33,6	34,4
Portugalsko	27,8	27,7	27,9	28,4	28,9	29,5	28,7	29,0	29,2	28,4
Rumunsko	30,3	27,9	30,1	29,3	29,2	33,7	34,4	35,3	38,2	37,4
Slovinsko	19,2	19,4	19,3	21,2	21,3	21,8	22,7	22,4	21,6	22,9
Slovensko	27,8	27,3	28,1	28,7	29,2	33,7	34,4	34,9	32,7	35,5
Finsko	21,2	21,6	20,6	18,5	18,5	18,6	19,4	19,2	19,0	21,2
Švédsko	15,9	15,0	15,2	14,9	15,7	16,2	15,2	15,5	15,9	19,0
Velká Británie	27,8	28,4	28,7	28,6	28,3	28,4	28,3	29,0	30,2	30,6

Pramen: Eurostat, 2012, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_r_e0digdp&lang=en

systému nepovažují za krátkodobé poruchy, nýbrž za trvalý jev, který se nedá vyrovnat působením trhu. Tím, že se každý region vyvíjí ekonomicky různě, dochází v dlouhém období k „rozevírání nůžek“ mezi vyspělými a zaostalými regiony (Abrhám, 2008, s. 70–71).

Příčiny rozdílného ekonomického růstu se nacházejí na straně poptávky. Hnací silou pro rozvoj hlavních měst jsou především přímé zahraniční investice, restrukturalizace podniků a transfer nových technologií do méně vyspělých regionů. Cen-

tra koncentrují moderní sektory a nadprůměrný vědeckovýzkumný i vzdělávací potenciál, čímž jsou velice atraktivní.

Příkladem centrálních regionů může být např. Česká republika. Hlavní město Praha vykazuje až 3× větší ekonomickou úroveň než nejméně vyspělý region. Obdobné příklady můžeme nalézt i v Polsku, Slovensku, Slovinsku či Litvě (Horká, 2012, s. 31).

Periferními regiony EU jsou především v Bulharsku a Rumunsku a dále ve východních a jižních

částech nových členských států. Jedná se o regiony, které jsou charakteristické převažující zemědělskou výrobou nad průmyslem či službami a ekonomická úroveň zde dosahuje pouze 30% průměru HDP na obyvatele celé EU.

Dalším jevem je regionální diferenciaci mezi západními a východními oblastmi. Regiony, které jsou blíže trhům vyspělých zemí, mohou profitovat z lepší dostupnosti na západní trhy a z vyššího příjmu přímých zahraničních investic, které mohou přispět k restrukturalizaci průmyslu a rozvoji inovačně a exportně orientovaných odvětví (Abraham, 2008, s. 71). Příkladem může být Maďarsko, Slovensko, Slovinsko či Estonsko.

V současné době lze státy EU rozdělit podle stupně diferenciaci NUTS 3 regionů a vývoje v posledních deseti letech do následujících skupin (podle ukazatele variačního koeficientu, viz tabulka 9):

1. Státy, jejichž regionální disparity jsou malé a dále se snižují, např. Dánsko, Španělsko, Rakousko (s výhradami), Finsko (s výhradami).
2. Státy, jež mají velké regionální rozdíly mezi jednotlivými NUTS 3 regiony a tyto se jim daří snižovat, např. Belgie, Německo, Lotyšsko, Portugalsko (s výhradami). Nejvíce se regionální rozdíly snížily v případě Lotyšska.
3. Státy, které mají spíše menší regionální rozdíly, ale tyto disparity se za posledních deset let prohloubily, např. Česká republika, Estonsko, Itálie, Irsko, Litva, Nizozemsko, Slovinsko, Slovensko, Švédsko. Nejvíce se rozdíly mezi NUTS 3 regiony prohloubily v Bulharsku.
4. Státy, které mají velmi rozdílné ekonomické úrovně jednotlivých regionů a tyto se dále zvětšují. Jde o Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Řecko, Francie. Velká Británie je stát s největším rozdílem mezi regiony a tato disparita mírně stoupá.

Finsko, Rakousko a Portugalsko jsou do skupin zařazeny s určitou výhradou, protože za posledních deset let se jejich regionální rozdíly příliš nezměnily, i když lze pozorovat velmi mírný pokles rozdílu mezi jejich jednotlivými regiony.

Na základě výše uvedených charakteristik je zřejmé, že není možné aplikovat jeden model růs-

tové politiky pro všechny. Každý stát by měl zvolit takovou kombinaci prorůstových opatření, aby bylo možné zajistit vyvážený udržitelný ekonomický růst ve všech regionech a posilovat investice do vědy a výzkumu, jakožto tahounům současného ekonomického růstu. Taková opatření budou působit pozitivně i na zaměstnanost a celkovou konkurenceschopnost.

Pro Evropskou unii jako celek je pak výzvou zajistit, aby docházelo k prohloubení vnitřního trhu a odstranění veškerých dosavadních překážek, které brání volnému pohybu pracovní síly, služeb a kapitálu.

Regionální disparity NUTS 3 regionů jsou výsledkem řady ekonomických, sociálních a geografických faktorů. Od začátku sledovaného období, tj. od roku 2000 se podíl jednotlivých faktorů významně nezměnil. Důležitou roli hrají v tomto procesu také efekty integrace do západoevropských struktur a globalizace, která se projevuje především rostoucím objemem přímých zahraničních investic a výrobními toky napříč státy. Díky integraci dalších ekonomik do struktur EU, lze snadněji přemístit výrobu do regionů s nízkými výrobními náklady, výhodnou daňovou politikou, regionů s vysoce kvalifikovanou pracovní silou, příznivějším ekonomickým či sociálním prostředím atd.

5. Závěr

Regionální politika je pro všechny státy i regiony Evropské unie velmi důležitá. Posilování hospodářské, sociální a územní soudržnosti snižováním rozdílů mezi regiony je hlavním cílem politiky. Rozdíly mezi státy i jednotlivými regiony jsou však značné a pro další úspěšný hospodářský i sociální vývoj je nezbytné, aby se úrovně jednotlivých regionů co nejvíce přiblížily. Z naší analýzy vyplynulo, že ke konvergenci ekonomické úrovně NUTS 3 regionů jako celku v Evropské unii sice dochází, ale tempo je velmi pomalé a liší se dle skupin zemí. Nižší dynamika tempa růstu však není problémem pouze nových členských zemí, ale i starých. I přes probíhající konvergenční procesy je základna EU

→ značně odlišná. Zajímavé bude také sledovat, jak a zda se budou regionální rozdíly prohlubovat nebo přetrvávat v následujícím období. V roce 2010 a 2011 se nejvíce projevily následky celosvětové ekonomické krize a v souvislosti se současnou dluhovou krizí eurozóny zůstává otázkou, zda disparity mezi regiony NUTS 3 porostou nebo se budou snižovat.

Hypotézu, zda v současném období dochází za přispění kohezní politiky ke snížení meziregionálních rozdílů, můžeme potvrdit, dochází ke snižování regionálních rozdílů, když vývoj je velmi pomalý a postupný. Zatímco můžeme konstatovat, že země mezi sebou konvergují, regionální disparity na úrovni NUTS 3 regionů v jednotlivých členských státech se prohlubují. Pozitivní vliv integrace se projevuje spíše v těch rozvinutějších regionech, zatímco jednotlivé země EU k sobě navzájem konvergují, rozdíly mezi rozvinutými a zaostalejšími regiony v rámci jednotlivých zemí se stále pro-

hlubují, jak poznamenává např. Krueger (2011). Regionální rozdíly uvnitř jednotlivých států se zmenšují spíše v případech, kdy stát je heterogenním územím s porovnatelnými ekonomickými výkony mezi regiony, pokud je stát výrazně regionálně diferencován, jeho participace na ekonomické integraci EU vede k prohlubování disparit, což je způsobeno zvýšeným růstem vyspělejších regionů, na které má ekonomická integrace větší vliv (Giannetti, 2002, s. 560).

Konvergence NUTS 3 regionů je procesem dlouhým a náročným, současná ekonomická situace v Evropě to nijak neulehčuje. Celý tento proces je komplikovaný i proto, že jsou investice a růstové faktory alokovány nerovnoměrně, což stěžuje proces následné konvergence. Udržitelnost vnitřní i vnější rovnováhy představuje velkou výzvu pro regionální politiku, ale i ostatní hospodářské politiky, které jsou s regionální politikou úzce propojené.

Příčiny rozdílného ekonomického růstu se nacházejí na straně poptávky. Hnací silou pro rozvoj hlavních měst jsou především přímé zahraniční investice, restrukturalizace podniků a transfer nových technologií do méně vyspělých regionů. Centra koncentrují moderní sektory a nadprůměrný vědeckovýzkumný i vzdělávací potenciál, čímž jsou velice atraktivní.

LITERATURA A PRAMENY

1. ABRHÁM, J. (2008): *Komparativní ekonomika EU (trendy, souvislosti a implikace pro ekonomickou governance)*. 1. vydání. Praha: MAC spol. s r. o., ISBN 978-80-86783-34-5
2. BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2011): *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. 2. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Karolinum, ISBN 978-802-4619-743
3. EUROSTAT (2012 a): *Gross domestic product (GDP) at current market prices by NUTS 3 regions*. [online] [cit. 2012-10-02]. Dostupné z: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_r_e3gdp&lang=en
4. EUROSTAT (2012 b): *Dispersion of regional GDP by NUTS 3 regions (%)*. [online] [cit. 2012-10-02]. Dostupné z: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_r_e0digdp&lang=en
5. EUROSTAT (2012 c): *Real GDP growth rate – volume*. [online] [cit. 2012-10-02]. Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/data/main_tables
6. EVROPSKÁ KOMISE (2010): *Investování do budoucnosti Evropy. Pátá zpráva o hospodářské, sociální a územní soudržnosti*. [online] [cit. 2012-10-05]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion5/index_cs.cfm

7. EVROPSKÁ UNIE (2012): *Regionální politika*. [online] [cit. 2012-10-02]. Dostupné z: http://europa.eu/pol/reg/index_cs.htm
8. EVROPSKÁ UNIE (2008): *Práce pro regiony. Regionální politika EU 2007–13*. ISBN 92-79-03772-2
9. GIANNETTI, M. (2002): The effects of integration on regional disparities: Convergence, divergence or both? *European Economic Review*, No. 46. [online]. Dostupné z: <http://www2.hhs.se/personal/Giannetti/eer.pdf>
10. HORKÁ, L. (2012): Regionální disparity a konvergence v kontextu politiky soudržnosti EU. In: *Sborník příspěvků – XV. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Valtice, 20.–22. 6. 2012. Brno, ISBN 978-80-210-5875-0
11. KUTSCHERAUER, A. a kol. (2010): *Regionální disparity*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava
12. KRUEGER, A. (2011): *Convergence and disparities in regional Gross Domestic Product*. Eurostat. [online]. Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-046/EN/KS-SF-11-046-EN.PDF
13. *Lisabonská smlouva*. 2012. [online] [cit. 2012-10-02]. Dostupné z: <http://www.lisbon-treaty.org/wcm/>
14. VILLAYERDE, J., MAZA, A. (2011): *Regional Disparities in the EU: Are They Robust to the Use of Different Measures and Indicators?* Stockholm: Swedish Institute for European Policy Studies, June 2011, ISBN 978-91-86107-26-0
15. VILLAYERDE, J., MAZA, A. (2011): EU regional convergence and policy: Does the concept of region matter? *Journal of Policy Modeling*, 33, pp. 889–900. [online] [cit. 2012-10-02]. Dostupné z: www.sciencedirect.com
16. WOKOUN, R. (2004): *Regionální a strukturální politika Evropské unie: obecná východiska, implementace a monitorování*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, ISBN 80-245-0734-X

KLÍČOVÁ SLOVA

regionální disparity, NUTS 3, regionální politika, strukturální fondy, Evropská unie

Regional disparities of NUTS 3 regions of the European Union

ABSTRACT

The aim of this article is to assess whether there is an increasing or a reducing of regional disparities of NUTS 3 regions of the European Union and to explain the main trends of economic growth and convergence of NUTS 3 regions during the period 2000–2009. Depending on the aim the paper is divided into two main parts: theoretical and practical. In the theoretical part is explained the principle of operation and financing of regional policy. The application part assesses though statistical data of GDP per inhabitant of NUTS 3 regions and convergence process within the European Union. Last chapter is dedicated to trends of regional disparities current development in the European Union.

KEYWORDS

regional disparities, NUTS 3, regional policy, Structural Funds, European Union

JEL CLASSIFICATION

D63, F15, N14, O52

Vstup Chorvatska do Evropské unie — ratifikační proces a poslední hodnotící zprávy Evropské komise

► Ing. Igor Kukliš » Fakulta mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze

* Hlavním cílem práce je seznámit čtenáře se zásadními fakty a informacemi, týkajícími se procesu podpory vstupu Chorvatska do EU, a také strukturovaným přehledem průběhu ratifikace přístupové smlouvy ve členských zemích Unie. Uvedena jsou tři možná ohrožení ratifikačního procesu ze strany České republiky, Slovinska a Německa. Ve druhé části článku seznamuje autor čtenáře s obsahem posledních dvou monitorovacích zpráv Evropské komise a prováděním prioritních opatření chorvatskou vládou. Podrobněji je v textu zmíněna problematika privatizace loďařského průmyslu.

Cesta Chorvatské republiky k evropským hvězdám trvala nejdéle ze všech stávajících členů Unie. Od podání žádosti v únoru 2003 do plnoprávného členství k datu 1. července 2013 uplynulo více než 10 let. Země se připravovala na členství v Unii k roku 2007, ale vývoj Chorvatska ke standardní demokracii byl zpožděn zejména válečným konfliktem mezi zeměmi bývalé Jugoslávie. Přibližování se standardům EU tak mohlo započít až na přelomu tisíciletí. Po úspěšném ukončení přístupových rozhovorů v červnu 2011 byla v prosinci 2011 v Bruselu schválena přístupová smlouva. Ratifikační proces v zemích EU-27 byl zahájen na začátku roku 2012, dokončen v červnu 2013. Poslední dvě monitorovací zprávy Evropské komise byly zveřejněny v říjnu 2012 a v březnu 2013. Stanovena byla prioritní opatření, jejichž provedením

chorvatskou vládou byla podmíněna úplná připravenost jadranského státu ke vstupu do Unie.

1. *Postoje členských zemí Evropské unie k integraci Chorvatské republiky*

V roce 2004, kdy byl Chorvatské republice udělen status kandidátské země, se stalo zemí kandidátskou také Turecko. Již dva roky předtím spekoval chorvatský tisk o tom, že dominantním podporovatelem kandidatury Chorvatska byla Spolková republika Německo, a to především proto, aby podpořila ve stejném úsilí preferované Turecko (Nacional, 2002). Avšak již o desetiletí dříve, v letech 1994–1995, působilo Německo během daytonských rozhovorů o budoucím uspořádání Bosny a Hercegoviny jako patron Chorvatska. Jeho tehdejšími významnými partnery a stálými podporovateli vstupu Chorvatska byly Švédsko a Rakousko. Tyto tři země spojoval společný problém migrantů z teritorií států bývalé Jugoslávie.

V době odložení zahájení přístupových rozhovorů, na čemž se dohodla Rada EU dne 16. března 2005 (Bulletin EU, 2005), se premiér chorvatské vlády Ivo Sanader snažil tento neobvyklý krok EU bagatelizovat prohlášením, že většina členských zemí Unie Chorvatsko podpořila. Jednalo se však o informaci nepravdivou, neboť ve skutečnosti podporu Chorvatsku deklarovalo pouze sedm

členských států, mj. Maďarsko, Rakousko, Slovensko a Slovinsko. Zástupci těchto sedmi zemí na tiskové konferenci uvedli, že nesouhlasí s rozhodnutím Rady o odložení počátku zahájení přístupových rozhovorů s odůvodněním, že na vyřešení případu Antuna Gotoviny má vláda pouze omezený vliv.

Naopak představitelé Velké Británie a Nizozemska zastávali kategorické stanovisko, že až do okamžiku vydání generála Gotoviny do Haagu a prokazatelně plné spolupráce kandidátské země s ICTY, není možné přístupová vyjednávání s Chorvatskem otevřít. Zejména v případě Nizozemska bylo možné pozorovat jeho podporu principiální politiky ICTY vedené do důsledku. Podle názoru autora může být pravděpodobným vysvětlením tohoto přístupu skutečnost, že sídlo mezinárodního tribunálu se nachází ve hlavním městě Haagu. Unie tímto chtěla prostřednictvím Rady demonstrovat všem dotčeným zemím regionu, že na potrestání válečných zločinů a zločinců kategoricky trvá. Případ A. Gotoviny sloužil jako exemplární. Diplomát působící na českém zastupitelském úřadu v Záhřebu vyjádřil při osobním rozhovoru s autorem článku domněnku, že nizozemské politické vedení se tak snažilo přispět k odčinění viny a následných výčitek kolektivního svědomí, s poukazem na tragický osud bosenské Srebrenice. Nizozemské jednotky pod praporem OSN, jakkoliv neozbrojené, nedokázaly uchránit zejména srebrenické muže a chlapce před největším masakrem civilního obyvatelstva po II. světové válce na evropském kontinentu.

Všeobecná podpora vstupu Chorvatské republiky mezi obyvatelstvem Unie byla v červnu roku 2005 na úrovni 52 %. Výsledky dotazování byly zveřejněny prostřednictvím Eurobarometeru. Velké rozdíly v podpoře vstupu Chorvatska bylo možné pozorovat ve „starých“ členských zemích, kde se čísla pohybovala na úrovni 48 %, a v zemích „nových“, přijatých do EU v roce 2004, kde pro vstup Chorvatska vyslovilo 72 % dotázaných.

Největšími zastánci vstupu Chorvatska do EU byly členské státy s Chorvatskem bezprostředně sousedící, tedy Itálie, Maďarsko a Slovinsko. Ob-

zvláštní zájem o rychlou integraci Chorvatska mělo Rakousko. Jakkoliv nemá Rakousko společnou hranici, mají oboustranné kontakty dlouhou tradici. Všem těmto zemím by mohly ze vstupu Chorvatska do EU plynout znatelné výhody. Chorvatský trh je zajímavý pro vývoz zejména slovinské produkce. Všechny ostatní země, potenciální exportéři či investoři by rozhodně přivítali větší transparentnost při zadávání veřejných zakázek. Pozitiva vidí sousední země, a také Rakousko, v uvolnění pohybu pracovní síly. V Chorvatsku je silná poptávka po odbornících ze zemí Evropské unie. Prozatím však přetrvává příliš byrokratický přístup chorvatských úřadů při procesu vydávání cizineckých pracovních víz. Přímořská poloha kandidátské země je obzvláště přitažlivá pro Maďarsko, jež má zájem o export produkce tamějších firem přes chorvatské přístavy. Přínos pro Maďarsko je očekáván také v případě uskutečnění plánů výstavby jadransko-jónské dálnice, jejíž součástí má být úsek Budapešť-Rijeka. Maďarsko bylo v první polovině roku 2011 jedním z neaktivnějších podporovatelů chorvatského vstupu do Unie. Autor článku se domnívá, že s největší pravděpodobností s ohledem na tehdejší maďarské unijní předsednictví. V poslední den jeho předsednické role bylo v Bruselu oznámeno pravděpodobné datum vstupu Chorvatské republiky do Evropské unie.

2. Ratifikační proces přístupové smlouvy

Mezi první země, ve kterých byl zahájen ratifikační proces, patřily Belgické království a Slovenská republika. První formálně dokončený ratifikační proces prostřednictvím notifikace, tj. oznámením o dokončení ratifikace zaslaným Radě Evropské unie, byl zaznamenán v případě Slovenska. Ze všech 27 členských států byly nejvíce mediálně sledovány Česká republika, Slovinsko a Německo.

→ 2.1 Překážka v ratifikačním procesu v České republice

V případě České republiky šlo o výjimku z Listiny práv a svobod, součásti Lisabonské smlouvy. Takzvaná Klausova výjimka spatřila světlo světa na podzim roku 2009, kdy celá Evropa napjatě čekala na podpis českého prezidenta pod Lisabonskou smlouvu, která měnila pravidla fungování Unie. Dokument byl schválen už ve všech členských zemích Unie i v českém parlamentu. Ústavní soud dvakrát konstatoval, že smlouva není v rozporu s tuzemskou ústavou. Také v Chorvatsku byl nálezh Ústavního soudu zevrubně medializován, a v naději brzkého Klausova podpisu, publikován. Přesto český prezident smlouvu podepsal až poté, co si na tehdejší úřednické vládě Jana Fischera vymohl slib, že v Bruselu prosadí výjimku z Listiny základních práv EU, která je součástí Lisabonské smlouvy.

Navzdory celé řadě analýz i právních rozborů dokazujících opak totiž Klaus opakovaně tvrdil, že jedině udělením výjimky z Listiny „*nám bude dána garance, že Lisabonská smlouva nemůže vést k prolomení Benešových dekretů*“. Ostatní členské země tento požadavek akceptovaly a bylo dohodnuto, že tzv. „Klausovu výjimku“ sedmadvacítka odsouhlasí, až budou členské parlamenty schvalovat nejbližší změnu primárního práva Unie. Ta příležitost nastala právě v prosinci 2011, kdy byla na summitu Unie podepsána smlouva o vstupu Chorvatska do EU, a měl následovat ratifikační proces. Protože si výjimku vymohla česká vláda, tak právě ČR by měla navrhnout, jak konkrétně si záležitost s ratifikací smlouvy v České republice představuje.

Zdánlivě jednoduchá volba technického řešení však vyvolala vnitropolitické tenze napříč parlamentními stranami. Vedly se spory o tom, zda Lisabonskou smlouvu a ratifikaci přístupové smlouvy projednávat a hlasovat o nich separátně či společně. Vyžádaná analýza unijních právníků odkazuje na právo EU, podle něhož nelze obě záležitosti zahrnout do jednoho dokumentu proto, že se schvalování každé z nich řídí jinými pravidly.

Zejména zástupci ODS prosazovali variantu společného schvalování. Politici této strany prosazovali názor, že jen taková strategie jim zaručí schválení lisabonské výjimky, protože nikdo v Evropě nedovolí neumožnit vstup Chorvatska. „*Spojení schvalování je pojistkou, aby výjimka prošla*“, potvrzoval předseda sněmovního výboru Jan Bauer (ODS). Spor skončil na počátku roku 2012 dohodou, aby se agendy v obou komorách Parlamentu ČR projednávaly a schvalovaly odděleně. Přístupová smlouva byla ratifikována nejdříve Senátem, poté Poslaneckou sněmovnou, nakonec dne 26. června 2012 parafována prezidentem. Ve stejný den smlouvu ratifikoval také rumunský parlament.

I když byla tato komplikace v ratifikačním procesu prezentována v českém mediálním i politickém prostředí jako kardinální, posuzuje autor článku tuto „českou“ překážku, ve srovnání s obstrukcemi slovinské strany, jako takřka marginální.

2.2 Ohrožení vstupu Chorvatska ze strany Slovinska

Chorvatská republika je, společně s dalšími zeměmi západního Balkánu, od překvapivého vstupu Bulharska a Rumunska v lednu 2007, pozitivně obklíčena Evropskou unií. Není tedy trvale udržitelné, aby tyto státy, vyjma již integrovaného Chorvatska, zůstaly nejistou enklávou uprostřed Unie.

V roce 2013 realizované přistoupení Chorvatska je důkazem politiky otevřenosti EU směrem k balkánským zemím, jejíž velmi silnou motivací je udržení a posílení bezpečnosti a stability v regionu, zmítném soubojem odlišných tradic a náboženství, národnostními konflikty a třenicemi již po staletí. Dodnes však nejsou vyřešeny všechny otevřené otázky mezi zeměmi bývalé Jugoslávie.

Nejzávažnějšími případy sousedských sporů, týkající se vzájemných pozemních a námořních hranic, jsou zatíženy vztahy Chorvatska se Slovinskem. Z nich dominantním, a v minulosti řešeným na úrovni EU, je problém Chorvatskem jedno-

stranně vyhlášené Chráněné rybolovně-ekologické zóny (Zaštičení ekološko ribolovni pojas, ZERP) v Jaderském moři.

Tato výlučná hospodářská zóna byla vyhlášena na základě rozhodnutí, přijatého chorvatským Saborom na začátku října 2003. Tímto krokem se současně rozšířila jurisdikce Chorvatska mezi hranicemi jeho teritoriálních a mezinárodních vod.

K největším pesimistům a kritikům ohledně připravenosti Chorvatska ke vstupu do Unie patřili zástupci Německa. Zejména odborná veřejnost zmiňovala rizika vstupu jadranského státu a přirovnávala je k rizikům plynoucím z ukvapeného přijetí Bulharska a Rumunska.

Rozhodnutí bylo zdůvodněno potřebou chránit chorvatský rybolov před rostoucím tlakem rybolovu ze strany „nejadranských zemí“, a také potřebou ochrany „živého mořského bohatství Jaderského moře“ před znečištěním a drancováním. Jak Slovinsko, tak Itálie proti takovému jednání protestovaly. Rada Unie vyzvala v říjnu 2003 Chorvatsko k přehodnocení nutnosti zřízení takové zóny a ke hledání kompromisu, jelikož tento jednostranný akt považovala za odporující principům regionální evropské politiky. Během jednání tzv. Trilaterály v Bruselu uzavřely Chorvatsko, Itálie a Slovinsko 4. června 2004 dohodu, problematiku ZERP řešící.

Další komplikací se jeví býti spory ohledně vymezení námořní hranice mezi Chorvatskem a Slovinskem v Piranském zálivu u istrijského poloostrova. Jedná o oblast, kde ústí řeka Dragonja, a kde je pobřeží přibližně rovným dílem rozděleno mezi oba státy. Nárokování Chorvatska na úpravy pozemní i námořní hranice by Slovinsku znemožňoval přístup do mezinárodních vod. Pro Chorvatsko záliv velký ekonomický či strategický užitek nemá. Pro Slovinsko má však vyřešení problému takový význam, že 6. června 2010 byl uskutečněn plebiscit, ve kterém se slovinští občané těsnou většinou vyslovili pro předání sporu mezinárodní arbitráži.

Nevyřešené problémy v dalších sporných úsecích hranice, Sveta Gera na řece Mura, nemají po-

dobný symbolický náboj jako v Piranském zálivu, a tak Slovinsko jimi během přístupových rozhovorů neargumentovalo.

Bilaterální vztahy Chorvatska a Slovinska byly zatíženy dlouhou otevřeným sporem, kterému se příliš velká pozornost nevěnovala. Problém nabyl zásadní důležitosti pro obě země. Jde v něm o vypořádání zkrachovalé Lublaňské banky (Ljubljana

banka, LB) s občany Chorvatska. Spor se týká pohledávek přibližně 130 000 střadatelů v celkové výši 160 milionů eur, a také pohledávky chorvatského státu za bankou v celkové výši 278,7 milionu eur za dřívější odškodnění svých občanů. Základní komplikace spočívá ve stanovení metodiky výpočtu škody. Tím podmiňuje Chorvatská národní banka (Hrvatska narodna banka, HNB) udělení licence k činnosti Nové lublaňské banky (Nova Ljubljanska banka, NLB) na území Chorvatska. Celkové požadované odškodnění je předmětem mezistátního sporu. Slovinská strana argumentuje tím, že celý problém je součástí nedořešené sukcese po Jugoslávii, a v rámci těchto formátů sukcesních jednání by také měl být řešen.

Na konci srpna 2010 se ve slovinské Bohinji tehdejší premiéři Slovinska a Chorvatska, Borut Pahor a Jadranko Kosor, dohodli, že do tří měsíců předloží společná komise odborníků oběma vládám návrh řešení, jehož součástí měla být dohoda mezi oběma státy o řešení sporu formou arbitráže u Bank for International Settlements (BIS) v Basileji.

Chorvatská vláda se prostřednictvím ministra financí na podzim 2010 obrátila na BIS se žádostí o zprostředkování řešení devizové škody chorvatských občanů v LB, a to v souladu s Dohodou o rozdělení majetku bývalé SFRJ mezi nástupnické →

státy (Vídeňská dohoda z června 2001). BIS ale tuto arbitráž odmítla, takže forma řešení sporu nadále zůstávala nevyjasněná. Z pohledu chorvatské strany ale krok se společnou komisí uspěl do takové míry, že Slovinsko až do konce přístupových rozhovorů mezi Chorvatskem a Uníí v červnu 2011 problém LB k prodlužování negociací nevyužilo.

V květnu 2012 se scházejí předsedové chorvatské a slovinské vlády, Zoran Milanović a Janez Janša. Během schůzky byl Milanović ubezpečen o tom, že dosud nedořešený spor ohledně LB nebude mít vliv na ratifikační proces ve Slovinsku. V létě roku 2012 se dostávají na veřejnost počáteční neshody ve slovinské koaliční vládě a začínají se objevovat první výhrady proti chorvatskému vstupu do Unie. Slovinský ministr zahraničních věcí Karl Erjavec v rozhovoru pro mariborský list Večer dokonce Chorvatsku vyhrožuje, že v případě brzkého nevyřešení problému LB ve prospěch Slovinska bude ratifikační proces ve slovinském parlamentu brzděn (Hrvatska radiotelevizija, 2012). Protichorvatská vládní rétorika se brzy přelila i do postojů slovinské veřejnosti. Podle průzkumu deníku Delo z července 2012 celkem 49 % dotázaných spatřovalo vyřešení otázek spojených s LB jako podmínku ratifikace přístupové smlouvy parlamentem. Proti většinovému názoru stálo 36 % z dotázaných (Hrvatska radiotelevizija, 2012). Během podzimu 2012 nastartovala Unie ofenzívu proti Slovinsku za účelem odblokování patového stavu. V říjnu se setkává komisař Füle s ministrem Erjavcem, aby projednali možnosti pozitivního vývoje situace. V prosinci 2012 dementovalo slovinské velvyslanectví v Záhřebu informaci zveřejněnou chorvatským listem Jutarnji list. Mělo jít o údajnou dohodu mezi pověřenými odborníky obou stran, France Arharem a Zdravko Rogićem, že Slovinsko akceptuje převzetí závazku a refunduje Chorvatsku dříve vyplacené náhrady výměnou za anulování úroků z těchto náhrad nárokových chorvatskou stranou (Hrvatska radiotelevizija, 2012).

Dne 6. února 2013 se scházejí ministři zahraničních věcí, Vesna Pusić a Karl Erjavec, v doprovodu Rogiće i Arhara, v Otočacu na ostrově Krk. Jedi-

ným bodem více než čtyřhodinového jednání za zavřenými dveřmi je snaha o dosažení pokroku v řešení problému LB. Výsledkem schůzky bylo společné prohlášení ministryně a ministra o tom, že byla nalezena shoda na řešení otázek LB. Konkrétní obsah ujednání nezveřejnili s odkazem na skutečnost, že nejdříve musí informovat svoje premiéry. Měsíc po ministerském jednání slovinská strana zveřejnila prostřednictvím Karla Erjavce, v té době již bývalého ministra zahraničních věcí a hlavního vyjednavče s Chorvatskem, že je připravena k závěrečnému jednání s Chorvatskem (Hrvatska radiotelevizija, 2013). Dne 7. března 2013 se obě strany podpisem memoranda smluvně zavázaly, že problém LB bude definitivně řešen výhradně v rámci sukcesních jednání. Slovinsko se zavázalo, že finanční otázky LB nebude nadále vázat na ratifikační proces v parlamentu. Ten chorvatskou přístupovou smlouvu nakonec ratifikoval dne 2. dubna 2013.

Obstrukce slovinské strany hodnotí autor jako velmi závažné a v konečném důsledku vstup Chorvatska do Unie reálně ohrožující.

2.3 Zásadní výhrady Německa ke stavu připravenosti Chorvatska

K největším pesimistům a kritikům ohledně připravenosti Chorvatska ke vstupu do Unie patřili zástupci Německa. Zejména odborná veřejnost zmiňovala rizika vstupu jadranského státu a přirovnávala je k rizikům plynoucím z ukvapeného přijetí Bulharska a Rumunska. V den zveřejnění předposlední monitorovací zprávy Evropské komise (viz níže), 10. října 2012, publikoval německý list Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ) výhrady vůči připravenosti Chorvatska ke vstupu do Unie. Politický dopisovatel FAZ z Bruselu, Nikolaus Busse, navíc kritizoval obecně politiku rozšiřování Unie (Index.hr, 2012). Předseda Spolkového sněmu Norbert Lammert vyjádřil v rozhovorech pro listy Welt am Sonntag a Die Welt názor, aby kvůli očividné nepřipravenosti Chorvatska zastavila Unie proces rozšiřování zcela.

Tabulka č. 1 » Ratifikační proces v zemích EU-27 a v Chorvatské republice

Země	Ratifikační proces	Pořadí	Notifikace ¹⁾	Pořadí
Belgie	24. 01. 2012 Poslanecká sněmovna	1.	14. 06. 2013	25.
Bulharsko	17. 02. 2012 Národní shromáždění 02. 03. 2012 Prezident	5.	19. 04. 2012	5.
Česká republika	25. 05. 2012 Senát 08. 06. 2012 Poslanecká sněmovna 26. 06. 2012 Prezident	10.	04. 07. 2012	9.
Dánsko	02. 05. 2013 Parlament	26.	29. 05. 2013	23.
Estonsko	12. 09. 2012 Parlament	14.	24. 10. 2012	13.
Finsko	18. 12. 2012 Parlament	21.	06. 05. 2013	21.
Francie	15. 01. 2013 Senát 17. 01. 2013 Národní shromáždění	22.	20. 03. 2013	20.
Itálie	15. 02. 2012 Sněmovna reprezentantů 28. 02. 2012 Senát 29. 02. 2012 Prezident	4.	10. 04. 2012	4.
Irsko	19. 06. 2012 Sněmovna reprezentantů 26. 06. 2012 Senát 09. 07. 2012 Prezident	11.	08. 10. 2012	12.
Litva	26. 04. 2012 Parlament 26. 04. 2012 Prezident	8.	20. 06. 2012	8.
Lotyšsko	22. 03. 2012 Parlament 02. 04. 2012 Prezident	7.	06. 06. 2012	6.
Lucembursko	09. 10. 2012 Parlament	17.	17. 01. 2013	18.
Kypř	12. 05. 2012 Sněmovna reprezentantů 12. 05. 2012 Prezident	9.	11. 06. 2012	7.
Maďarsko	13. 02. 2012 Národní shromáždění 14. 02. 2012 Prezident	3.	22. 03. 2012	2.
Malta	05. 03. 2012 Sněmovna reprezentantů	6.	02. 04. 2012	3.
Německo	16. 05. 2013 Spolkový sněm 07. 06. 2013 Spolková rada	27.	21. 06. 2013	27.
Nizozemsko	05. 02. 2013 Sněmovna reprezentantů 16. 04. 2013 Senát ²⁾	24.	31. 05. 2013	24.
Polsko	14. 09. 2012 Poslanecká sněmovna 04. 10. 2012 Senát 10. 10. 2012 Prezident	15.	12. 02. 2013	19.
Portugalsko	21. 09. 2012 Parlament	16.	19. 12. 2012	14.

→ Tabulka č. 1 (dokončení)

Země	Ratifikační proces	Pořadí	Notifikace ¹⁾	Pořadí
Rakousko	04. 07. 2012 Národní rada 06. 07. 2012 Spolková rada 09. 07. 2012 Prezident ³⁾	13.	08. 08. 2012	11.
Rumunsko	26. 06. 2012 Parlament 02. 07. 2012 Prezident	12.	02. 08. 2012	10.
Řecko	30. 10. 2012 Parlament	19.	27. 12. 2012	15.
Slovensko	01. 02. 2012 Národní rada 17. 02. 2012 Prezident	2.	19. 03. 2012	1.
Slovinsko	02. 04. 2013 Státní shromáždění	25.	18. 06. 2013	26.
Spojené království	21. 01. 2013 Dolní sněmovna 21. 01. 2013 Sněmovna lordů 31. 01. 2013 Královna	23.	20. 05. 2013	22.
Španělsko	11. 10. 2012 Sněmovna reprezentantů 24. 10. 2012 Senát	18.	08. 01. 2013	16.
Švédsko	07. 11. 2012 Parlament	20.	08. 01. 2013	17.
Chorvatsko	09. 03. 2012 Parlament — Sabor	n/a	04. 04. 2012	n/a

¹⁾ Datum oznámení Radě EU²⁾ Senát schvaloval zvláštní Zákon o smlouvě³⁾ Prezident signoval Akt o ratifikaci

Pramen: Ministerstvo zahraničních a evropských záležitostí Chorvatské republiky; vlastní zpracování

Oficiální německá místa však vyjadřovala přesvědčení, že Chorvatsko úkoly uvedené v monitorovací zprávě beze zbytku splní. Ústy svého mluvčího Steffena Seiberta se tak vyjádřila německá vláda 13. října 2012. Chorvatskou ministryni zahraničních věcí Vesnu Pusič ubezpečili o německé vládní podpoře vstupu do Unie také německý resortní kolega Guido Westerwelle a ministr pro evropské záležitosti Michael Link během setkání v Lucemburku. Upozornili však, že pro úspěšnou ratifikaci přístupové smlouvy ze strany Německa bude muset země vytýkané nedostatky odstranit beze zbytku. Na negativní německá vyjádření reagovali Štefan Füle či Paul Vandoren, vedoucí Delegace EU v Záhřebu. Oba vyjádřili pevné přesvědčení o tom, že chorvatská vláda bude schopna během 270 dnů, zbývajících do předpokládaného vstupu

Chorvatska do Unie k datu 1. července 2013, vytýkané nedostatky odstranit (Jutarnji list, 2012). Teprve po zveřejnění poslední zprávy EK v březnu 2013 (viz níže), týkající se splnění deseti požadavků zprávy z října 2012, byla přístupová smlouva ratifikována v německém Spolkovém sněmu 16. května 2013 a ve Spolkové radě 7. června 2013. Proces ratifikace byl formálně dokončen 21. června 2013, a to jako v poslední členské zemi Unie.

Z původního patrona Chorvatské republiky z počátků budování samostatné chorvatské státosti se nakonec Německo stalo třetí překážkou na cestě jadranského státu do Unie. Dle hodnocení autora šlo o komplikaci charakteru převážně vnitropolitického, nasměrovanou spíše k německému obyvatelstvu.

Průběh ratifikačního procesu ve všech člen-

ských zemích Unie a v Chorvatské republice je znamenán v tabulce 1.

3. Monitorovací zpráva Evropské komise z 10. října 2012

V průběhu přístupových jednání, která byla ukončena v červnu 2011, souhlasilo Chorvatsko se závazky, jejichž realizace bude muset být provedena nejpozději do dne přistoupení k Unii.

Ve strategickém dokumentu, který navazuje na dubnovou monitorovací zprávu – COM(2012) 186 final –, vzala Komise na vědomí pokrok, který Chorvatsko dosud ve svých přípravách na přistoupení učinilo. Chorvatská vláda přijala akční plán, který si vzal za cíl naplňování doporučení a požadavků ze strany Komise (Hrvatska radiotelevizija, 2012). Monitorovací zpráva vyjmenovala pět nejdůležitějších problémových oblastí, u nichž bude vyžadováno zvýšené úsilí z chorvatské strany. Jde zejména o: 1) přípravu budoucích strukturálních fondů EU, aby bylo garantováno jejich řádné řízení a spravování; 2) restrukturalizaci odvětví loďařského průmyslu a loděnic; 3) posílení právního státu prostřednictvím pokračující realizace závazků Chorvatska dále zlepšovat veřejnou správu a soudnictví; 4) prevenci korupce a boje proti ní; 5) správu vnějších hranic.

Jedním z nejvíce akcentovaných bodů monitorovací zprávy bylo dokončení restrukturalizace a privatizace chorvatského loďařského průmyslu. Chorvatské loděnice byly dosud málo rentabilní, všechny chorvatské vlády je však až do března 2013 udržovaly v chodu a připravovaly je k dokončení privatizace. Problémem té největší z nich, Brodosplit, byla kumulovaná ztráta ve výši 350 milionů HRK (cca 50 milionů eur), nízká konkurenceschopnost a vysoká energetická náročnost výroby oproti loděnicím v zemích EU či Norsku. Z těchto důvodů na podzim roku 2011 od akvizičních plánů ustoupil i poslední zbývající uchazeč z polského Gdaňsku.

Koncem března 2012 informovala ministryně Vesna Pusić během návštěvy Rakouska o skuteč-

nosti, že chorvatská vláda dokončí přípravy řešení problematických otázek loďařského průmyslu během několika měsíců. Konkretizovala také uvažované kroky v tomto směru. Vláda přijala nabídku firmy DIV ze Samoboru na nákup celkem 8 073 568 akcií firmy Brodograđevna industrija Split a rozhodla, že pro loděnice Brodotrogir a 3. maj, bude hledat nová řešení pro restrukturalizaci a privatizaci. Loděnice Kraljevica, nejstarší loděnice na území současného Chorvatska, bude uzavřena. Lodě se v Kraljevici stavěly bez přerušení od roku 1729 až do roku 2008. Loděnice Uljanik v Pule bude privatizována na základě modelu prodeje akcií zaměstnancům firmy a její dokapitalizace. Součástí skupiny Uljanik a jejího modelu privatizace se stane také loděnice 3. maj brodogradilište d.d., a to formou jejího odkoupení skupinou Uljanik. Doplnila ještě, že v případě nedokončení privatizace loďařského průmyslu by loděnice musely do státního rozpočtu vrátit až 10 miliard HRK, které čerpaly jako subvence od roku 2006. Tím by tento, chorvatskými vládami privilegovaný, sektor zkrachoval (Hrvatska radiotelevizija, 2012).

Na počátku května 2012 vyzval chorvatské vedení Paul Vandoren, vedoucí Delegace EU v Chorvatsku, k urychlení příprav privatizace Brodosplitu (Hrvatska radiotelevizija, 2012). V reakci na tuto výzvu zopakovala v Bruselu ministryně Pusić během setkání se Štefanem Füle a Nicolaïem Wammenem, dánským ministrem pro evropské otázky, že do konce měsíce června 2012 budou otázky ohledně privatizace loďařského průmyslu vyřešeny (Hrvatska radiotelevizija, 2012).

Kupní smlouva mezi chorvatskou vládou a firmou DIV byla však podepsána až 28. února 2013. Nabyvatel podílů 99,78 % akcií zaplatí státu celkem 3,7 milionu HRK a zavazuje se dodržet schválený program restrukturalizace Brodosplitu. Kupní smlouva i Plán restrukturalizace obsahují harmonogram a dynamiku hrazení nákladů, které jsou pro následujících pět let předpokládány ve výši 13 miliard HRK. Poslední úhrada nákladů ve výši 40 % bude v termínu do 28. února 2018 činit 414 milionů HRK, přičemž dokončení procesu je

plánováno do roku 2022 (Hrvatska radiotelevizija, 2013). Nový vlastník loděnice se také smluvně zavázal, že z dosavadních 3300 pracovních míst zachová minimálně 2000. Na počátku dubna 2013 byla formou prodeje akcií privatizována také loděnice Brodotrogir (Hrvatska radiotelevizija, 2013).

Tímto krokem byla z velké většiny vyřešena první (viz níže) z celkem deseti oblastí politiky hospodářské soutěže, soudnictví a základních práv, jakož i svobody, bezpečnosti a práva, které v monitorovací zprávě zmiňovala Evropská komise.

Rekapitulace závěrů monitorovací zprávy:

1. Podepsat smlouvy o privatizaci loděnic Brodosplit a přijmout nezbytná rozhodnutí, která by přinesla schůdné řešení pro loděnice 3. maj a Brodotrogir tak, aby byla dokončena restrukturalizace chorvatského loďařského průmyslu.
2. Provést okamžitá opatření a pokročit s realizací opatření krátkodobých, vypracovaných v září 2012 ke zvýšení účinnosti soudnictví a ke snížení nadměrného počtu nevyřešených soudních případů. Obavy Komise vyvolával zejména nárůst nevyřešených občanskoprávních a obchodněprávních případů, a to v období předcházejících 18 měsíců před zářím 2012.
3. Přijmout nové předpisy týkající se prosazování práva, aby se zajistil výkon soudních rozhodnutí a snížil se počet nevyřízených případů porušení práva.
4. Vytvořit komisi pro střet zájmů tak, aby zahájila svou pravidelnou činnost.
5. Přijmout nový zákon o přístupu k informacím, který má mít za cíl posílení právního a správního rámce v oblasti přístupu k informacím.
6. Dokončit přijetí souvisejících právních předpisů s cílem garantovat provádění zákona o policii.
7. Dokončit výstavbu hraničních přechodů v neuuském koridoru. Jde také o uzavření mezistátní dohody s Bosnou a Hercegovinou o volném průjezdu tímto koridorem. Jedná se o donedávna nevyřešený chorvatsko-bosenskohercegovský hraniční spor v zálivu Neum-Klek. Chor-

vatsko plánovalo překlenout záliv dálničním mostem tak, aby se obešel krátký pás bosensko-hercegovského území v oblasti Neumu, jímž nyní vede jadraná magistrála. Ta spojuje jižní Dalmácii se zbytkem chorvatského území. S ohledem na nedostatek finančních prostředků ve státním rozpočtu však nedošlo ani k přípravným pracím.

8. Dosáhnout stanoveného cíle v oblasti nábory pracovníků pro pohraniční policii na rok 2012. V roce 2011 byly personální cíle pohraniční policie téměř splněny, bylo přijato 308 nových příslušníků. V květnu 2012 byl jejich celkový počet 6017, z nichž 4647 je na budoucích vnějších hranicích.
9. Dokončit a přijmout strategii migrace, v níž budou zřetelně definována opatření pro integraci nejzranitelnějších skupin přistěhovalců.
10. Zvýšit kapacity pro překlad a revizi *acquis* tak, aby tento úkol mohl být dokončen včas před přistoupením do Unie. Z téměř 144 000 stran *acquis* jich bylo do chorvatštiny přeloženo přibližně 114 000. Avšak bezmála 50 % z již přeložených stran musí být ještě revidováno vnitrostátními orgány před jejich předložením orgánům EU.

Komise ve zprávě konstatuje, že bude i nadále sledovat plnění závazků přijatých Chorvatskem v rámci jednání o přistoupení. V souladu se zvláštními závazky Chorvatska, uvedenými ve článku 36 aktu o přistoupení (viz níže), předloží Komise závěrečnou zprávu o připravenosti Chorvatska na přistoupení na jaře roku 2013.

4. Závěrečná monitorovací zpráva Evropské komise z 26. března 2013

Závěrečná monitorovací zpráva o přípravách Chorvatska na přistoupení hodnotí pokrok země v úsilí vlády vyrovnat se s deseti základními požadavky, uvedenými v předchozí říjnové monitorovací zprávě.

Článek 36 aktu o přistoupení ukládá Komisi, aby pečlivě sledovala všechny závazky akceptova-

né Chorvatskou republikou v přístupových jednáních. Zejména jde o politiku hospodářské soutěže, soudnictví, základní práva a spravedlnost, svobodu a bezpečnost (viz rekapitulace závěrů zprávy z 10. října 2012).

4.1 Privatizace loďařského průmyslu

Privatizace loděnic Brodosplit, Brodotrogir i 3. maj, byla dokončena v souladu s revidovanými plány odsouhlasenými Komisí. Chorvatsko plní rovněž ostatní závazky a požadavky v oblasti antitrustových předpisů, fúzí a státních podpor.

4.2 Soudnictví a základní práva

Parlament přijal v prosinci 2012 novou strategii rozvoje soudnictví na období 2013–2018. Ta se zaměřuje zejména na efektivitu soudnictví. Rozpočet na výdaje soudního systému byl pro rok 2013 mírně snížen, dosahuje výše 313 milionů EUR (2012: 337 milionů EUR). Komise však i korigovaný objem prostředků považuje za dostačující.

Reformovaná Státní soudní rada a Rada pro státní zastupitelství fungovaly i během dalšího sledovaného období nezávisle. Jmenování soudních úředníků probíhá transparentně a na základě objektivních kritérií. Zástupci Chorvatska se účastnili programu pro trestní soudnictví a vzdělávacích činností, které byly organizovány Evropskou sítí pro justiční vzdělávání.

4.3 Předpisy týkající se prosazování práva

Během sledovaného období Chorvatsko splnilo také toto prioritní opatření a zvýšilo účinnost soudnictví. Ke dni 15. října 2012 vstoupil v platnost nový zákon o prosazování práva. Současně začaly platit pozměňovací návrhy k zákonu o provádění vymáhání peněžitých pohledávek. Snížil se počet nevyřízených soudních případů.

4.4 Vytvoření komise pro střet zájmů

Prioritní opatření bylo provedeno. Sabor jmenoval dne 25. ledna 2013 členy komise pro střet zájmů, komise zahájila svou činnost k 11. únoru 2013. Do března 2013 zahájila komise řízení proti 26 úředníkům, u nichž bylo podezření údajného střetu zájmů oznámeno.

4.5 Nový zákon o přístupu k informacím

V únoru 2013 byl přijat zákon o přístupu k informacím. Zákonem byl zaveden tzv. test přiměřenosti a veřejného zájmu ve všech případech, kdy došlo k odmítnutí přístupu k informacím. Současně provádí *acquis* EU o opakovaném využití informací. Také toto prioritní opatření bylo Chorvatskem zavedeno.

4.6 Zákon o policii

Prioritní opatření bylo Chorvatskem provedeno. V roce 2012 bylo přijato celkem 36 právních předpisů, které souvisejí s prováděním zákona o policii. V platnost vstoupily k 1. lednu 2013, čímž byl dokončen právní rámec pro úplné provádění zákona. Téměř dokončeny jsou přípravy země na sblížení s *acquis* v oblasti policejní spolupráce a boje proti organizované trestné činnosti.

4.7 Hraniční přechody v koridoru Neum

V době zveřejnění poslední monitorovací zprávy se dokončení tohoto prioritního opatření předpokládalo v nejbližší době. Práce na výstavbě hraničních přechodů Klek a Zaton Doli v koridoru Neum se podstatně urychlily. Zprovozněny byly k datu 28. dubna 2013.

Hraniční přechod s názvem Metković 2 v obci Nova Sela se začal budovat 9. března 2013. Unie na jeho výstavbu přispěla částkou ve výši 62 milionů EUR. Nejpozději k datu vstupu do Unie bude otevřen, a stane se také společným kontaktním místem s Bosnou a Hercegovinou.

→ 4.8 Posílení pohraniční policie

V roce 2012 bylo prioritní opatření splněno, a to díky přijetí 467 příslušníků pohraniční policie do služebního poměru. V lednu 2013 bylo pohraničních policistů již 6338, přičemž 4971 z nich bylo přiděleno k ochraně budoucích vnějších hranic Unie. Bude potřeba dokončit nábor 100 policistů pro ochranu mořské hranice.

4.9 Vytvoření strategie migrace

Komise konstatovala, že také toto prioritní opatření bylo Chorvatskem dokončeno. V únoru 2013 přijal Sabor dokument týkající se migrační strategie („Migrační politika Chorvatské republiky na období 2013–2015“). Dokument jasně vymezuje opatření pro integraci nejzranitelnějších skupin imigrantů.

Před dokončením byly přípravy na provádění *acquis* v oblasti azylu. Pokračoval proces výběru soudců a policistů se zaměřením na azylovou politiku. Takřka hotové bylo sblížování právních předpisů v oblasti vízové politiky, zejména s nařízením č. 539/2001. Toto nařízení stanovuje seznam zemí, jejichž příslušníci potřebují ke vstupu na území Chorvatska vízum. K datu 1. listopadu 2012 přestalo platit rozhodnutí o dočasném přerušení vízové povinnosti pro státní příslušníky Ázerbajdžánu, Kazachstánu, Ruské federace a Ukrajiny. K datu 1. dubna 2013 byl zaveden vízový režim také pro občany Turecka.

4.10 Nedostatečná kapacita pro překlady a revizi *acquis*

Ke dni 13. března 2013 vzrostl počet přeložených a revidovaných stran *acquis* na více než 118 000. Došlo k tomu díky značnému zvýšení rychlosti překládání a revidování *acquis*. K dokončení toho-

to prioritního opatření přispělo zlepšení vnitřní organizace prací, nárůst počtu odborných pracovníků, a také podpora ze strany orgánů Unie.

Dle závěrů zprávy prokázalo Chorvatsko svou schopnost splnit všechny závazky včas před přistoupením. V oblastech, ve kterých ještě 100% úspěšnost nebyla prokázána, existují jasné pracovní plány, nebo jsou těsně před dokončením. Chorvatsko provedlo deset prioritních opatření vymezených v monitorovací zprávě EK z října 2012. Komise proto vyjádřila přesvědčení, že Chorvatsko bude na plnoprávné členství připraveno.

5. Závěr

Po zahájení a krátkém přerušení přístupových rozhovorů v roce 2005 byl vstup Chorvatska do EU podporován důležitými členskými zeměmi Unie, zejména Německem.

Nezbytný ratifikační proces v parlamentech členských zemí byl nejdříve dokončen ve Slovenské republice. Proces ratifikace přístupové smlouvy mezi Chorvatskou republikou a Evropskou unií v jejich jednotlivých členských zemích je přehledně zaznamenán v tabulce. Posledním členem Unie, který proces ratifikace dokončil, bylo Německo, dřívější historický patron a zastávce Chorvatska. Největší ohrožení ratifikačního procesu byla zaznamenána v případě České republiky a především sousedního Slovinska. Dosavadní pokroky jadranského státu byly monitorovány Evropskou komisí, přičemž Chorvatsko dostalo plně svým závazkům vyplývajícím z přístupové smlouvy. Ve stručném přehledu obsahu posledních dvou monitorovacích zpráv Evropské komise z října 2012 a března roku 2013 jsou zmíněna prioritní opatření, jejichž zavedení bylo EK požadováno. Chorvatská vláda premiéra Milanoviće se s prioritními opatřeními vyrovnala, a země tak byla Evropskou komisí shledána ke vstupu připravenou.

LITERATURA A PRAMENY

1. ADÁMKOVÁ, V., CIHELKOVÁ, E. (2000): *Vnitřní trh Evropské unie*. Praha: Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická v Praze, ISBN 80-245-0056-6
2. BALDWIN, R., WYPLOSZ, C. (2007): *Ekonomie evropské integrace*. Praha: Grada Publishing, ISBN 978-80-247-1807-1
3. BULLETIN EU 3 (2005): *Council conclusions on Croatia*. Dostupné z: <http://europa.eu/bulletin/en/200503/p105001.htm> (cit. 18. 7. 2011)
4. GRANČAY, M., SZIKOROVÁ, N. a kol. (2012): *Integrácia západného Balkánu a Turecka do Európskej únie*. Bratislava: Ekonóm, ISBN 978-80-225-3374-4
5. HRVATSKA RADIOTELEVIZIJA (2013): *Brodotrogir prodan – ostaje gradnja, na servis i megajahte*. Dostupné z: [http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews\[tt_news\]=206743&cHash=e8f78b0724](http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews[tt_news]=206743&cHash=e8f78b0724) (cit. 6. 4. 2013)
6. HRVATSKA RADIOTELEVIZIJA (2012): *Do kraja mjeseca rješavamo brodogradilišta*. Dostupné z: [http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews\[tt_news\]=168522&cHash=438198e9dc](http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews[tt_news]=168522&cHash=438198e9dc) (cit. 6. 6. 2012)
7. HRVATSKA RADIOTELEVIZIJA (2013): *Erjavec: Veliki izgledi za sporazum o Ljubljanskoj banci*. Dostupné z: [http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews\[tt_news\]=203874&cHash=ecbc0fdd9f](http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews[tt_news]=203874&cHash=ecbc0fdd9f) (cit. 19. 10. 2013)
8. HRVATSKA RADIOTELEVIZIJA (2012): *FAZ: Hrvatska ne ispunjava uvjete za punopravno članstvo*. Dostupné z: [http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews\[tt_news\]=184677&cHash=287d022](http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews[tt_news]=184677&cHash=287d022) (cit. 18. 10. 2013)
9. HRVATSKA RADIOTELEVIZIJA (2013): *Potpisan kupoprodajni ugovor za Brodosplit*. Dostupné z: [http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews\[tt_news\]=203145&cHash=0cc180801f](http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews[tt_news]=203145&cHash=0cc180801f) (cit. 28. 2. 2013)
10. HRVATSKA RADIOTELEVIZIJA (2012): *Slovenija opovrgava dogovor oko Ljubljanske banke*. Dostupné z: [http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews\[tt_news\]=193282&cHash=49002eedb5](http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews[tt_news]=193282&cHash=49002eedb5) (cit. 18. 10. 2013)
11. HRVATSKA RADIOTELEVIZIJA (2012): *Slovenija prijeti: Riješite Ljubljansku banku ili nećete u EU*. Dostupné z: [http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews\[tt_news\]=174076&cHash=07cbc8d4](http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews[tt_news]=174076&cHash=07cbc8d4) (cit. 19. 10. 2013)
12. HRVATSKA RADIOTELEVIZIJA (2012): *Uskoro ćemo riješiti problem brodogradilišta*. Dostupné z: [http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews\[tt_news\]=159487&cHash=e2e0bd38b2](http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews[tt_news]=159487&cHash=e2e0bd38b2) (cit. 30. 3. 2012)
13. HRVATSKA RADIOTELEVIZIJA (2012): *Vandoren pozvao na privatizaciju Brodosplita*. Dostupné z: [http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews\[tt_news\]=164555&cHash=1369e8ed66](http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews[tt_news]=164555&cHash=1369e8ed66) (cit. 7. 5. 2012)
14. HRVATSKA RADIOTELEVIZIJA (2012): *Vlada prihvatila Ekonomski program RH*. Dostupné z: [http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews\[tt_news\]=190420&cHash=f285b4d523](http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews[tt_news]=190420&cHash=f285b4d523) (cit. 18. 4. 2013)
15. HRVATSKA RADIOTELEVIZIJA (2012): *Za ucjenu Hrvatske 49% Slovenaca*. Dostupné z: [http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews\[tt_news\]=174924&cHash=2d5dae65](http://www.hrt.hr/index.php?id=ispis&tx_ttnews[tt_news]=174924&cHash=2d5dae65) (cit. 18. 10. 2013)
16. JUTARNJI LIST (2012): *Bruxelles upozorava Milanovića, ali vjeruje da će Hrvatska biti spremna za EU*. Jutarnji list, 11. 10. 2012, str. 8–9
17. KUKLIŠ, I. (2013): Chorvatsko – závěrečná fáze vstupu do Evropské unie. In: *Sborník příspěvků – VI. Mezinárodní konference doktorandů a mladých vědeckých pracovníků*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, ISBN 978-80-7248-901-15
18. NACIONAL (2002): *Njemačka je pogurala Hrvatsku u EU da bi pomogla Turskoj*. Dostupné z: <http://www.nacional.hr/clanak/11034/njemacka-je-pogurala-hrvatsku-u-eu-da-bi-pomogla-turskoj> (cit. 18. 7. 2011)

19. *Completing Eastern Enlargement and its Effects on the Accession of Croatia*. Proceedings — Fourth International Conference Pécs Initiative. Zagreb: Hanns Seidel Stiftung, 2007, ISBN 978-953-95835-0-5
20. RYCHLÍK, J., PERENČEVIĆ, M. (2007): *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, ISBN 978-80-7106-885-3
21. *Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě o hlavních zjištěních souhrnné monitorovací zprávy o stavu připravenosti Chorvatska na členství v EU*. COM(2012) 601 final, Brusel, 2012
22. *Monitorovací zpráva o přípravách Chorvatska na přistoupení*. Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě. COM(2013) 171 final, Brusel, 2013
23. *Slavonic historical studies*. Praha: Historický ústav AV ČR, v. v. i., 2010, ISSN 0037-6922
24. *Malá encyklopedie Evropské unie*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1997, ISBN 80-85864-34-7
25. *Interní materiály obchodního oddělení Velvyslanectví České republiky*. Zagreb, 2011–2013

KLÍČOVÁ SLOVA

integrace, přístupové rozhovory, Evropská komise, Evropská unie, Chorvatsko, monitorovací zpráva, ratifikační proces

The entry of Croatia into the European Union — ratification process and final EC evaluation reports

ABSTRACT

Paper maps the support of the entry of the Republic of Croatia to the European Union on the part of some member countries of the EU along with the process of ratification of the accession treaty between Croatia and the Union in each of the member countries. It also mentions three real threats to the early completion of the ratification process. It deals with the final phase of preparations for the entry of the country into the European Union, and that from the perspective of the country's readiness to join. The article discusses the last two monitoring reports of the European Commission. It focuses on the efforts of the Croatian Government to cope with the priority measures. In detail, the process of completing the privatisation refers to the shipbuilding industry. In the end, are all areas in which the desired harmonisation has been achieved with the Union's standards.

KEYWORDS

integration, accession talks, European Commission, European Union, Croatia, monitoring report, ratification process

JEL CLASSIFICATION

O50, O52, R10, R11

Konkurenceschopnost států Latinské Ameriky a Karibiku

- Ing. Lourdes Gabriela Daza Aramayo, Ph.D. » Centrum latinskoamerických studií, Vysoká škola ekonomická v Praze
- Ing. Marek Vokoun » Národohospodářská fakulta, Vysoká škola ekonomická v Praze

* Latinská Amerika a Karibik (LA&K) je dynamický region, kde žije v roce 2012 podle údajů Světové Banky přes 600 milionů obyvatel. Cílem tohoto článku je zhodnocení regionální konkurenceschopnosti států Latinské Ameriky a Karibiku. Samotný proces dosahování prosperity se pokusíme přiblížit na reáliích nejlépe a nejhůře umístěných zemí v námi sestrojeném indexu konkurenceschopnosti. Tyto reálie společně s indexem tak mohou dále posloužit jako podklad pro další výzkum především v oblasti institucionální analýzy. Naše závěry se přiklánějí k důležitosti infrastruktury, vzdělávání, zdraví a technologické změny, tj. dlouhodobým investicím do inovací a do lidského kapitálu.

Tento region byl dlouhá léta charakterizován relativně nestabilním tempem ekonomického růstu (graf 1). Je paradoxem, že vliv Washingtonského konsensu (tj. rigidní a dnes kritizovaná doporučení Světové banky a MMF ohledně makroekonomické stability a obchodní liberalizace) našel právě v LA, přes její levicové reakce na takto zavedený neoliberalismus, poslušné žáky. Latinská Amerika a Karibská oblast proto zažívaly (viz graf 2) v posledních letech před ekonomickou krizí roku 2008 relativně stabilní ekonomický růst. Roční tempa růstu se v posledních 5 letech před nástupem ekonomické krize pohybovala stabilně kolem 3–5 %. Světová finanční krize dopadla velice tvrdě např. na Mexiko (kvůli dominantní vazbě na trh NAFTA),

nicméně propad v ekonomickém růstu zažíval celý region (průměrný pokles o 3–4 %).

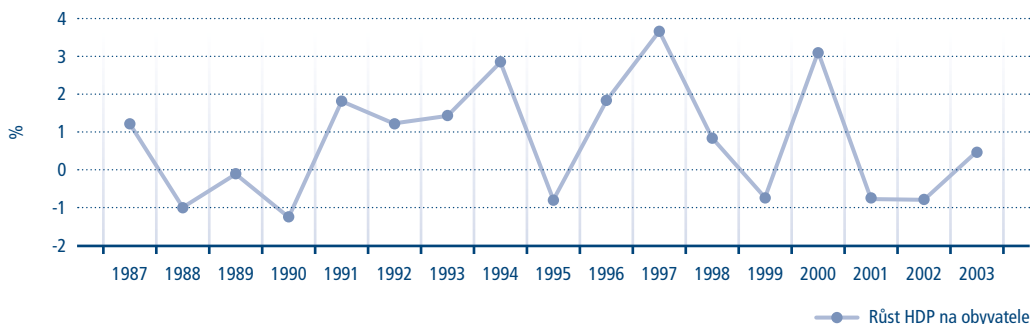
Region intenzivně rostl díky výraznému zvýšení exportu (graf 3), který současně stimuluje akumulaci devizových rezerv. Dalším rysem je obnovení fiskální důvěryhodnosti většiny latinskoamerických ekonomik, díky dobrému řízení veřejných financí a adekvátní fiskální a měnové politice, které charakterizují současnou nezávislost a autonomii latinskoamerických ekonomik, a to jak při formulování, tak při provádění ekonomických politik.

Pro zachycení tohoto procesu a bližší představení regionu jsme stanovili pracovní definici regionální konkurenceschopnosti. Tu lze mj. definovat jako schopnost (možnost) regionu (společenství) v dlouhém období se ekonomicky prosadit v soutěži s ostatními společenstvími při zachování sociální soudržnosti a ekologické udržitelnosti. Tato definice vychází z druhé kapitoly tohoto příspěvku a zakládá se na poměrně dobře měřitelných oblastech.

I přes výrazný růst životní úrovně v posledním desetiletí tento region stále čelí důležitým výzvám, a to se týká zejména konkurenceschopnosti. Latinská Amerika stále ještě nedosáhla úrovně, na kterou by se mohla dostat díky svému potenciálu, ať už hledíme na investiční možnosti dané efektem dohánění, nebo pouhým pohledem na sledované ukazatele, které se vyznačují vysokou variabilitou a výsledný index tak dosahuje u nejlépe umístěné

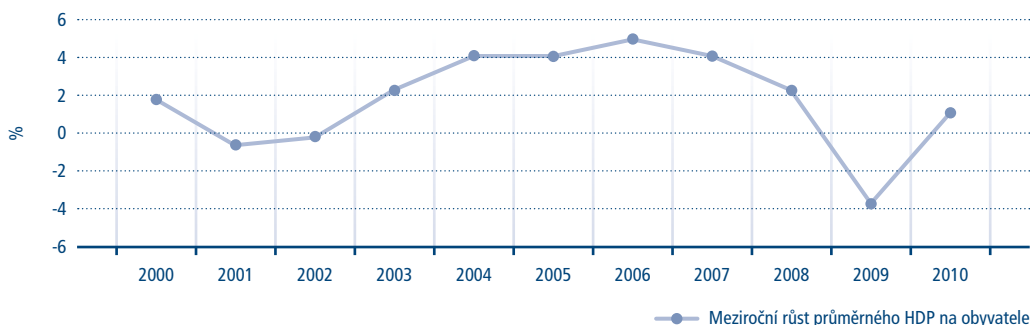

→ **Graf č. 1 » Růst HDP na obyvatele v regionu Latinské Ameriky a Karibiku v letech 1987–2003 (v %)**

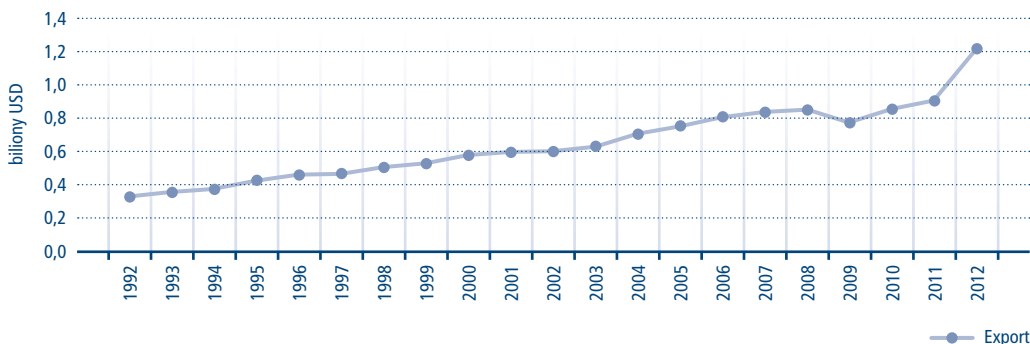
Poznámka: Reálný HDP v cenách roku 2005, v USD.
Pramen: Vlastní zpracování na základě dat Světové banky

Graf č. 2 » Vývoj reálného HDP na obyvatele v regionu Latinské Ameriky (v %)

Poznámka: Pouze 33 zemí, viz kapitola Data. Ukazatel reálného HDP na obyvatele v cenách roku 2005, v USD.
Pramen: Vlastní zpracování na základě dat Světové banky

Graf č. 3 » Export zboží a služeb v regionu Latinské Ameriky (v bilionech USD)

Poznámka: Ukazatel reálného exportu v cenách roku 2005, v USD.
Pramen: Vlastní zpracování na základě dat Světové banky

země 66% maxima neexistující dokonalé země (potenciál LA) ve všech sledovaných parametrech. To je tedy ona velká výzva, kterou má Latinská Amerika stále před sebou, a z našich výsledků se ukazuje pro proces tvorby prosperity důraz na vzdělávání a lákání nových investic, především těch technologicky náročných.

1. Problematika konkurenceschopnosti

Pojem konkurenceschopnost je v ekonomii a ekonomické geografii relativně novým termínem. Universální definice neexistuje. Definice se obvykle vztahují ke konkrétnímu účelu. Mikroekonomicky orientované definice spojují konkurenceschopnost s úspěchem podnikatelů prodávat zboží a služby na globálních otevřených trzích. Tento úspěch je v případě rozvinutých ekonomik determinován zejména schopností podnikatelů inovovat (Porter, 1990).

Amiti (2001) uvádí, že regionální konkurenceschopnost je velmi úzce spojená s technologickým pokrokem, kompatibilitou starších technologií s novými a zachováním napojení vertikálně závislých odvětví. Regionální konkurenceschopnost je úzce spojena se schopností regionů adaptovat se na aktuální trendy v oblasti využívání tržně nejsilnějších technologií a jejich vertikálním propojením. Malmberg, Solvell a Zander (1996) obdobně uvádí, že konkurenceschopnost je spojena s udržením si pozice na regionální i mezinárodní úrovni, a to zejména v kontextu ekonomické globalizace.

Madies, Prager (2008) uvádí, že regionální konkurenceschopnost je spojena se schopností přilákat zahraniční podnikatele. Do země pak plynou mezinárodní mobilní zdroje, tj. investice, kvalifikovaná pracovní síla apod. Takto pojatá konkurenceschopnost je velmi blízká ekonomické produktivitě a má blízko k lokalizační teorii. Konkurenceschopnost regionu je determinována všeobecnými a specifickými výhodami plynoucími z geografické blízkosti k materiálovým vstupům, dodavatelům, trhu, dopravní infrastruktuře apod. (OECD, 2005).

Makroekonomický pohled je podstatně variabilnější (Tvrdouš, Šuranová, 2007). Často je spojo-

ván s ekonomickým rozvojem, který má dlouhodobě udržitelný charakter. Vedle ekonomického růstu je tedy sledována také udržitelnost v sociální a environmentální oblasti a také je sledováno, zda je nebo není ekonomický růst realizován na úkor jiných regionů.

Fakticky každý region poskytuje určitou konkurenční výhodu. V případě rozvinutých („inteligentních“) regionů jsou to například kvalifikovaná pracovní síla, dobrá dopravní dostupnost, přístup na trhy. Naopak, v případě méně rozvinutých regionů („učících se“) jsou to zejména levná pracovní síla nebo přírodní zdroje. Jako specifický faktor je zmiňována efektivita veřejného sektoru (např. OECD, 2006) nebo například bezpečnost, zdravotní péče, vzdělání, kvalita životního prostředí, lidský kapitál (OECD, 2009).

Jako obvyklou příčinu ztráty konkurenceschopnosti uvádí Amiti (2001) nárůst ceny práce v hnacích odvětvích. Dále uvádí, že konkurence mezi regiony má konvergenční charakter, protože zavádění nových technologií a zvyšování konkurenceschopnosti je pravděpodobnější v zaostávajících regionech s nižšími mzdami a cenami imobilních výrobních faktorů.

S ohledem na rozdílná pojetí pojmu regionální konkurenceschopnost existují i značně rozdílná pojetí měření regionální konkurenceschopnosti. Pokud je uvažována konkurenceschopnost v pojetí schopnosti uplatnění zboží a služeb na trzích, je jako základní ukazatel obvykle uváděna výše HDP na obyvatele. Anderson (2008) zmiňuje jako zásadní faktor pro rozvoj konkurenceschopného ekonomického prostředí dopravu. A to nejen v rámci úvah o dopravní dostupnosti, ale také v rámci v souvislosti s fungováním trhu dopravních služeb.

Termín konkurenceschopnost je také ale označován za módní výstřelek, podobně jako pojmy znalostní ekonomika a evropská integrace. Nadužívání tohoto termínu se setkává se značnou kritikou. Dle Krugmana (1994) se může honba za konkurenceschopností stát doslova nebezpečnou posedlostí, zvláště v rukou politiků. Varuje, že po-

jem konkurenceschopnosti na úrovni států je díky mezinárodnímu obchodu problematičtější, než na úrovni podniků a neměl by být zneužíván pro zbytečné vyhazování peněz a ke státní podpoře projektů konkurenceschopnosti. Mnoho těchto projektů „může vést k protekcionismu a obchodním válkám. Nakonec, a to je nejdůležitější, by tyto mohly vést ke špatným politikám v řadě důležitých oblastí“ (Krugman, 1994).

Konkurenceschopnost je třeba definovat. Jak již bylo zmíněno v úvodu, pro tento článek je konkurenceschopnost definována jako schopnost (možnost) regionu (společenství) v dlouhém období se ekonomicky prosadit v soutěži s ostatními společenstvími při zachování sociální soudržnosti a ekologické udržitelnosti. Na tuto definici navazuje konstrukce indexu.

Náš index se na rozdíl od indexů Doing Business (World Bank Group, 2012) nebo Global Competitiveness Report (World Economic Forum, 2012) primárně nezaměřuje na mikroekonomické aspekty. Země LA mají dle různých odhadů relativně velký podíl šedé ekonomiky např. oproti EU a indexy tak reflektují pouze oficiální sektor. Dosavadní indexy také díky snaze mít co nejširší základnu různých ukazatelů většinou sledují jen zlomek zemí a nepředstavují ucelený pohled na celý region. Více proměnných pak může způsobovat obrovské problémy při identifikaci a dosazování do indexů neohledně na vzájemné závislosti a dupli-

cích. Náš index obsahuje relativně malý počet ukazatelů, nicméně jsou to ukazatele srozumitelné a dostupné širší veřejnosti, dle kterých si vytvářejí svá očekávání a podnikatelské plány.

2. Data

Tento region je velice specifický a datová nedostupnost zatím nedovoluje jít na podrobnější regionální úroveň. U velkých zemí (Brazílie, Mexiko) tak budeme interpretovat na základě hodnot z agregátního celostátního vyjádření. Zpřesnění analýzy na menší územní celky by ukázalo pravděpodobně na obrovské rozdíly regionů uvnitř zemí. Data pocházejí z relevantních statistických zdrojů a jednotky jsou nejčastěji reálné ukazatele, nebo jinak relativně (% podíly, na obyvatele) upravené ukazatele pro mezinárodní srovnání. Konzistence a srovnatelnost dat byla pro nás důležitá, časové řady pocházejí z následujících institucí: World Bank (WB, WDI), Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC, CEPAL), US Bureau of Census, Carbon Dioxide Information Center (CDIAC), národní statistické úřady zemí LA, CIA factbook.

Pokud to bylo možné, proměnné vždy pocházely z jednoho zdroje a byly tak použity v jedné metodě měření pro každou ze sledovaných zemí. V případě prázdných pozorování v časové řadě ukazatele se nejprve hledala ve stejné metodě mě-

Tabulka č. 1 » Souhrnné statistiky sledovaných proměnných 33 zemí Latinské Ameriky

Proměnná	Průměr	Std. odch.	Min.	Max.
HDP na obyvatele	8 585,18	5 244,24	1 000,00	26 083,00
Nezaměstnanost	12,28	9,59	1,08	70,00
Inflace	7,57	10,43	-27,63	103,22
Střední délka života	72,03	3,93	57,18	79,28
Nezaměstnanost mladých	-3,13	4,62	-22,10	5,90
Příjem	4 917,59	3 951,83	271,70	21 400,00
Skleníkové plyny	1,32	2,54	0,002	11,73

Pramen: Vlastní výpočty dle dat WB, ECLAC/CEPAL, CENSUS.GOV, CDIAC/ORNL, NSO

řená hodnota ukazatele na národním statistickém úřadě. Poslední možností byl odhad prázdných pozorování v časové řadě. Základní metodou odhadu byla panelová verze OLS, lineární predikce s časovou a územní binární (dummy) proměnnou. Pokud to bylo možné, byly použity i vhodné vysvětlující proměnné, případně zpožděná¹ proměnná v panelu dat všech zemí.

3. Proměnné

Do ekonomické dimenze náleží ukazatel **reálného HDP na obyvatele** v umělé jednotce PPP (Purchasing Power Parity) respektující ekonomickou, nikoliv cenovou úroveň (v konstantních cenách mezinárodního dolaru roku 2005). Tento ukazatel přidané hodnoty byl získán z databáze World Bank a je jedním z makroekonomických pilířů v našem indexu. **Průměrná nezaměstnanost** dle metody měření odpovídá skutečné míře nezaměstnanosti, přičemž data spravuje CEPAL/ECLAC. Tato míra byla dále získávána z národních statistických úřadů. Nezaměstnanost je dvousečný ukazatel konkurenceschopnosti, na jednu stranu znamená nízké náklady na pracovní sílu, na druhé straně ekonomickou neaktivitu. V delším horizontu, který sleduje tento index, je zajímavější sledovat spíše vývoj ekonomické neaktivity jako jakési „vzdálenosti“ zaostávání za vedoucím regionem a schopnosti vyrovnat se strukturální nezaměstnaností v období 1999–2010. Meziroční **míra inflace** měřená deflátorem HDP je opět problematický ukazatel. Deflace stejně jako vysoká inflace není známkou monetární stability regionu. Proměnnou inflace jsme proto transformovali v absolutních hodnotách jako vzdálenost od nulové inflace, aby deflace nebyla hodnocena jako přínos pro makroekonomickou stabilitu.

Do sociální dimenze náleží **střední délka života**. Ukazatel je měřen v očekávaném věku dožití

novorozence. Naděje dožití tohoto věku je pro každý sledovaný rok sestavena podle úmrtnostních tabulek. Délka dožití souvisí s vývojem životní úrovně a odráží kvalitu sociálních podmínek v dané zemi. **Hrubý národní příjem** na obyvatele je měřený metodou World Bank Atlas v běžných cenách amerického dolaru a díky vyhlazení časové řady metodou Atlas do určité míry odráží i vliv cenové hladiny a směnného kurzu. Ukazatel odráží průměrný příjem obyvatele dané země a jeho schopnost nakupovat statky, jeho sociální status v regionu LA&K. Do sociální dimenze jsme zařadili i ukazatel **nezaměstnanosti mladých lidí** ve věku 15–24 let, kteří vstoupili na trh práce. Vysoká nezaměstnanost mladých znamená ohrožení sociální stability regionu a odráží nedostatečnou kvalifikaci pro globální trh práce.

V environmentální dimenzi máme pouze ukazatel **skleníkových plynů**. Je to ukazatel negativního socioekonomického dopadu na životní prostředí a byl aproximován ukazatelem oxidu uhličitého. Množství těchto CO₂ emisí ze spalování pevných paliv je měřeno v tisících kubických metrech vydělených ukazatelem HDP na obyvatele v PPP.

4. Souhrnné statistiky

V indexu interpretujeme balancovaný panel dat (33 zemí, 12 let, tabulka 1). Některá data jsou do časových řad částečně odhadnuta. Šlo převážně o země malé, Kubu a Venezuelu.

5. Metoda výpočtu indexu

Pro zhodnocení regionální konkurenceschopnosti států Latinské Ameriky byl sestaven index (Aramayo a Vokoun, 2012). Index pracuje na bázi srovnávání hodnot daného regionu (resp. státu) s nejpříznivější hodnotou indikátoru. Využívá vzorce (1):

¹ Na příkladu odhadu inflace víme, že základní AR (1) odhad má většinou lepší predikční schopnost pro ekonomické veličiny než jiné komplikovanější modely (Atkeson, 2001). Pro naše účely by nám stačila i průměrná hodnota dané země do celkového indexu, avšak tato metoda odhadu s testem konzistence a s pevným efektem časově neměnných národních odlišností byla preferována.

$$\text{Index (pro danou zemi } j) = \sum_{i=1}^7 \left(\sum_{t=1}^{12} \frac{l_{ij} + \text{Range}[l_{ij}]}{\text{Best}[l_{ij}] + \text{Range}[l_{ij}]} * \frac{\theta_i | SD[l_i]}{\sum (\theta_i | SD[l_i])} \right), \quad (1)$$

kde index i značí celkový počet ukazatelů, kterých je v indexu 7. Z nich je počítáno individuální skóre $l_{ij}/(\text{Best}[l_{ij}])$, tj. podíl l_{ij} dané země j (např. Argentiny) v daném ukazateli i (např. HDP) na nejlepší hodnotě $\text{Best}[l_{ij}]$ tohoto ukazatele v daném čase t ($\sum_{t=1}^{12}$). Pro každý rok země dosahuje určitého skóre. Maximálně to však může být 100 %, pokud je vůdčí zemí v daném ukazateli a roce. Hodnota rozpětí minima a maxima $\text{Range}[l_{ij}]$ je přidanou konstantou pro všechna pozorování, aby se eliminoval vliv záporných hodnot a nedošlo např. k dělení nulou. Samotné dosažené skóre v daném čase je upraveno o vážený rozptyl

$$\frac{0,25 * \theta_i | SD[l_i]}{\sum (0,25 * \theta_i | SD[l_i])},$$

který má za cíl sjednotit variabilitu v datech na stejnou úroveň. Hodnota θ_i v sobě obsahuje možnost přidat vlastní váhu. My jsme definovali váhu pomocí dimenzí a preferencí posledního vývoje. Hodnotu θ_i jsme stanovili vždy v poměru 2:3:5 pro každé 4 roky a celkovém podílu dimenzí. To znamená, že pro HDP, který tvoří jednu třetinu z ekonomické dimenze, tj. 15 %, váhy nabývají hodnot z tabulky 2.

6. Výsledky

Index pro země LA byl spočítán souhrnně. Pro účely interpretace dělíme dále státy na regiony Karibik, Střední Amerika a Jižní Amerika + Mexiko. Nejprve budou diskutovány a popsány výsledky dosažené ve vypočteném indexu zemí a následně budou uvedeny do kontextu a reálií nejlépe a nejhůře umístěných zemí. Tím se budeme snažit odhalit faktory a determinanty konkurenceschopnosti vedoucí k tomuto pořadí, které jsou představeny v úvodu. Ty jsou v závěru představeny v tabulkách 6 a 7 a brány dle přehlednějšího geografického hlediska.

Oblast Jižní Ameriky a Mexika (tabulka 3) patří v průměru k zemím s nejhorší environmentální dimenzí a nejnižším průměrným skóre mezi regiony LA&K. **Chile** je nejvíce konkurenceschopnou ekonomikou v regionu. Ve srovnání s **Mexikem** jde především o oblast environmentální, Mexiko je silnější jak v ekonomické, tak sociální dimenzi. Není překvapením, že **Uruguay** uzavírá top 3 zemí tohoto regionu. Tato relativně malá dynamická ekonomika se zaměřuje na vzdělávání obyvatel, otevírá se zahraničním trhům a patří mezi nejbezpečnější země v regionu. **Ekvádor, Peru a Argentina** se řadí mezi nadprůměrné země v regionu. Ekonomicky jsou sice na dosah lídrům tohoto regionu, zaostávají však v oblasti sociální a Argentina i v oblasti environmentální. Další v pořadí jsou země alespoň s jednou dimenzí podprůměrnou. Jde o **Paraguay, Venezuelu a Brazílii**, země, které se řadí i celkově mezi země podprůměrné. Tyto země zaostávají především v sociální oblasti. Brazílie je sice silnou ekonomikou, avšak dále ztrácí díky skóre v environmentální oblasti. **Kolumbie** je zemí ve všech dimenzích podprůměrnou. Následují je v sociální dimenzi velice slabé země **Surinam, Bolívie a Guyana**. Bolívie patří mezi ekonomicky nadprůměrné země v regionu, avšak její sociální dimenze patří mezi 3 nejhorší napříč LA&K.

Kostarika a Panama tvoří zajímavý blok zemí na jihu regionu Střední Ameriky (tabulka 4) a jsou velice silné v sociální dimenzi. V ekonomické dimenzi jsou si veškeré sledované země v regionu poměrně blízké až na slabší **Nikaraguu**. Ta společně se **Salvadorem, Hondurasem a Belize** obsadila pomyslný střed celkového hodnocení. V sociální dimenzi u těchto zemí sledujeme propad o 2–4 %. Guatemala patří mezi země s nejslabší sociální dimenzí v celém regionu LA&K.

Bahamy si v našem indexu vydobýly pomyslné prvenství. Jsou dominantní zemí Karibiku (tabul-

Tabulka č. 2 » Ukázka použití váhy v ekonomické dimenzi

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
θ_i (%)	0,75	0,75	0,75	0,75	1,13	1,13	1,13	1,13	1,88	1,88	1,88	1,88

Pramen: Vlastní výpočty

Tabulka č. 3 » Výsledky oblasti Jižní Ameriky a Mexika, 1999–2010

Země	Pořadí	Index (%)	Ekonomická (%)	Sociální (%)	Environmentální (%)
Chile	4	91,23	20,21	67,81	3,21
Mexiko	8	90,61	20,70	67,94	1,97
Uruguay	10	89,09	19,51	66,01	3,58
Ekvádor	12	87,82	19,15	65,35	3,31
Peru	13	87,48	19,85	64,41	3,22
Argentina	14	87,36	19,15	65,53	2,68
Paraguay	21	85,87	18,70	63,62	3,55
Venezuela	22	85,66	17,86	65,21	2,59
Brazílie	23	85,43	19,38	64,23	1,82
Kolumbie	24	85,40	18,74	63,62	3,03
Surinam	30	83,09	17,88	61,61	3,60
Bolívie	31	82,88	19,04	60,45	3,39
Guyana	32	79,82	16,92	59,33	3,58
Průměr Jižní Amerika + Mexiko		86,29	19,01	64,24	3,04

Pramen: Vlastní výpočty dle dat WB, ECLAC/CEPAL, CENSUS.GOV, CDIAC/ORNL, NSO

Tabulka č. 4 » Výsledky oblasti Střední Ameriky, 1999–2010

Země	Pořadí	Index (%)	Ekonomická (%)	Sociální (%)	Environmentální (%)
Kostarika	3	91,44	19,59	68,28	3,57
Panama	9	90,00	20,16	66,26	3,58
Salvador	15	87,12	20,01	63,57	3,54
Honduras	16	87,11	19,16	64,51	3,44
Belize	17	86,96	19,53	63,80	3,63
Nikaragua	19	85,92	18,36	64,07	3,48
Guatemala	25	85,31	19,57	62,33	3,40
Průměr Střední Amerika		87,70	19,50	64,70	3,50

Pramen: Vlastní výpočty dle dat WB, ECLAC/CEPAL, CENSUS.GOV, CDIAC/ORNL, NSO

→ **Tabulka č. 5 » Výsledky oblasti Karibiku, 1999–2010**

Země	Pořadí	Index (%)	Ekonomická (%)	Sociální (%)	Environmentální (%)
Bahamy	1	93,86	22,40	67,84	3,63
Kuba	2	93,02	20,96	68,78	3,28
Barbados	5	91,15	21,22	66,30	3,63
Sv. Kryštof a Nevis	6	91,07	21,49	65,95	3,63
Antigua a Barbuda	7	90,96	20,79	66,54	3,63
Trinidad a Tobago	11	88,37	20,68	64,21	3,48
Dominika	18	86,67	18,45	64,60	3,63
Sv. Lucie	20	85,90	18,81	63,47	3,63
Sv. Vincent a Grenadiny	26	85,27	19,10	62,54	3,63
Grenada	27	85,22	18,10	63,49	3,63
Jamajka	28	84,85	18,30	63,06	3,49
Dominikánská republika	29	84,80	18,23	63,20	3,37
Haiti	33	70,84	14,32	53,06	3,46
Průměr Karibik		87,08	19,45	64,08	3,55

Pramen: Vlastní výpočty dle dat WB, ECLAC/CEPAL, CENSUS.GOV, CDIAC/ORNL, NSO

ka 5), a to jednak díky HDP na obyvatele, jednak díky příjmům obyvatel. **Kuba** patří mezi země odlišné institucionálním uspořádáním a interpretace výsledku je kapitola sama pro sebe, respektujeme její důležitou roli v regionu, avšak nebudeme ji podrobně srovnávat s ostatními zeměmi. **Barbados, Sv. Kryštof a Nevis společně s Antiguou a Barbudou** patří mezi top 10 zemí celého regionu LA&K a jsou vysoce nad průměrem ve všech směrech. **Trinidad a Tobago** díky svému průmyslu ztrácí v environmentální oblasti, přesto jsou ekonomicky výrazně silné a dosahují nadprůměrného HDP a příjmů obyvatel. Další skupinou jsou země malé a ekonomicky v regionu podprůměrné, jde o **Dominiku a Sv. Lucii**. Tyto země patří doprostřed pomyslného žebříčku zemí LA&K. Další v pořadí jsou podprůměrné země **Sv. Vincent a Grenadiny, Grenada, Jamajka a Dominikánská republika**. **Haiti** je poslední zemí v našem indexu a patří mezi země silně podprůměrné. Kvůli přírodní katastrofě, humanitární krizi a kontextu současné ekonomické

krize je Haiti stále na poměrně zdoluhavé cestě k prosperitě.

7. Analýza faktorů vedoucích k dosažené míře konkurenceschopnosti

Státy Latinské Ameriky jsou stále pozadu v konkurenceschopnosti. Nepřímým projevem je zaostávání především v oblasti inovací a produktivity práce oproti USA nebo EU. To jsou hlavní překážky pro úspěch strategie rovnoměrného hospodářského růstu. Růst konkurenceschopnosti je možné posílit tradičně základními faktory v ekonomické dimenzi jako je infrastruktura, logistika, bezpečnost a zajištění vlastnických práv. Podpora podnikatelství by byla další prostředek, díky němuž by bylo možné odbourávat překážky obchodu, snížit asymetrii mezi výrobními odvětvími a využívat nových globálních příležitostí, tj. podporovat obchodně investiční vztahy s novými partnery, jako jsou Asie, Pacifik a Evropská unie.

Tabulka č. 6 » Přehled dosažených výsledků a realie nejlépe a nejhůře umístěných zemí Jižní Ameriky

Jižní Amerika — konkurenceschopnost	Nejlépe umístěné země		Nejhůře umístěné země	
	Chile	Mexiko	Bolívie	Kolumbie
Index (%)	91,23	90,61	82,88	85,40
Ekonomická liberalizace a institucionální změna	Jedna z nejsilnějších ekonomik v LA. Neoliberální ekonomický model od roku 1973.	Neoliberální ekonomický model od roku 1980, důraz na liberalizaci obchodu.	Velice slabá ekonomika, které se nedaří přilákat zahraniční kapitál.	Považována za nově industrializovanou zemi s dobře se rozvíjející ekonomikou.
Technologie	Lídrem LA v oblasti míry rozšíření počítačů a internetu.	Nejvíce ocenění v oblasti vědy v LA, druhá v LA ve vědeckých publikacích.	Dle Světového ekonomického fóra je podprůměrnou až 17. zemí v LA v používání technologií.	Nízká až střední úroveň vybavenosti technologiemi s pozitivním výhledem.
Mezinárodní trhy	Velice otevřená ekonomika, s více než 58 zeměmi dohoda o volném obchodu.	Světový lídr v oblasti dohod o volném obchodu, velice otevřená ekonomika.	Členem OAS, UNASUR a Mercosur. Po přilákání FDI chce být energetickým centrem JA.	Snaha prohloubit mezinárodní spolupráci.
Vzdělání	Vysoká kvalita vzdělávání v LA po Argentině. Odkládání důležitých reforem v systému vzdělávání.	Jeden z nejvyšších stupňů kvality systému vzdělávání po Kostarice a Uruguayi zejména v technických oborech.	Zaměření na politiku vzdělávání, 96% gramotnost (jedna z nejgramotnějších v LA).	Střední kvalita vzdělávacího systému v LA a průměrný počet let školní docházky v pořadí za Brazílií a Chile.
Pracovní síla	Vysoké platové rozdíly mezi muži a ženami. Nízká participace žen. Nízký „odliv mozků“.	Levná pracovní síla, volnější pracovní zákonodárství. Neformální pracovní trhu. Velký „odliv mozků“.	Velmi levná pracovní síla, nejsou platby za propouštění.	Nejvyšší náklady na pracovní sílu v LA.
Bezpečnost	Jedna z nejvíce bezpečných zemí LA.	Vysoká nejistota pro obyvatele, boj proti kriminalitě a obchodu s drogami.	Nízká až střední úroveň zabezpečení, ale lepší než v Brazílii.	Nízká až střední úroveň zabezpečení, podobně jako Nikaragua.
Životní prostředí	Nedostatek zařízení pro nakládání s odpady. Typické průmyslové znečištění.	Odlesňování, typické průmyslové znečištění.	Odlesňování, eroze půdy díky špatným kultivačním metodám, průmyslové znečištění, pokles biodiverzity.	Nedostatečná likvidace odpadů. Typické průmyslové znečištění. Odlesňování.
Dopravní a informační infrastruktura	Nejlepší infrastruktura v LA. Kvalitní dopravní síť a síť rozvodu elektřiny v LA. Nejnížší příštavní náklady na kontejner v LA.	Druhá nejlepší kvalita železniční sítě v LA, nízké náklady, dobrá úroveň silnic a letišť.	Velice špatná infrastruktura, avšak lepší ve srovnání se zeměmi jako Paraguay, Haiti.	Nízká úroveň infrastruktury, patří mezi 6 nejhorších v LA.
Výdaje na zdravotnictví v roce 2011 (% HDP)	13,8	8,2	4,8	7,1
Úmrtnost v roce 2011 (na 1000 obyvatel)	4,86	5,97	6,76	4,57
Počet nemocničních lůžek v roce 2011 (na 1000 obyvatel)	1,6	2,1	1,1	1,3

Pramen: Vlastní zpracování na základě dat Světového ekonomického fóra, WB, ECLAC/CEPAL

Tabulka č. 7 » Přehled dosažených výsledků a realie nejlépe a nejhůře umístěných zemí Střední Ameriky

Střední Amerika — konkurenceschopnost	Nejlépe umístěné země		Nejhůře umístěné země	
	Kostarika	Panama	Guatemala	Nikaragua
Index (%)	47,9	43,9	32,3	27,0
Ekonomická liberalizace a institucionální změna	Rozvíjející se ekonomika s vysokou mírou inflace.	Neoliberální ekonomický model od roku 1990. Snaha odstranit dvojí zdanění.	Problémy se zneužíváním veřejných prostředků, problémy institucí, řízená inflace.	Jedna z nejchudších zemí v regionu po Haiti.
Technologie	Lídr v oblasti dostupnosti pevného připojení k internetu, ale nízké míry v bezdrátovém připojení.	Díky průplavu je lídrem v LA, pokud je o vybavenosti technologiemi.	Nízká kvalita vědeckého kapitálu.	Nejhorší míra vybavenosti technologiemi. Nedostatek výzkumných vědeckých center.
Mezinárodní trhy	Investiční pobídky. DR-CAFTA, podpora exportu.	Snaha prohloubit spolupráci. Bezcelní zóna Colon, oficiální měna i dolar.	Člen DR-CAFTA, podpora exportu.	Je málo zapojena, DR-CAFTA, značné celní překážky a předpisy.
Vzdělání	Nejvyšší úroveň vzdělání obyvatel v LA, podle Světového ekonomického fóra dokonce vyšší než v Německu.	Velmi kvalitní vzdělávací systém v pořadí po Kostarice.	Nízká úroveň v oblasti vzdělávání. Gramotnost 73,5 %, horší je už jen Haiti.	Haiti, Guatemala a Nicaragua jsou země s nejnižší úrovní v oblasti vzdělávání. Gramotnost 78 %.
Pracovní síla	V LA patří mezi nejlépe kvalifikovanou.	Problematický způsob najímání a propuštění zaměstnanců, nepružnost trhu práce.	Pracovní síla je na nízké úrovni vzdělanosti. Středně flexibilní pracovní trh.	Pracovní síla je na nízké úrovni vzdělanosti. Středně flexibilní pracovní trh.
Bezpečnost	Jedna z nejbezpečnějších zemí v LA následovaná Chile a Uruguayí.	Nejvíce bezpečná v LA pro nadnárodní společnosti. Velmi blízko úrovni Kostariky a Chile.	Spolu s Hondurasem a Salvadorem jsou nejvíce nebezpečné země SA. Kriminalita a násilí.	Mnoho bezpečnostních problémů, přesto dobrá v porovnání v regionu.
Životní prostředí	Daně za znečištění. Problémy odlesňování, nakládání s odpady a znečištění vzduchu.	Problémy znečištění vod, odlesňování. Hrozí zanášení z Panamského průplavu.	Problémy s odlesňováním, půdní erozi a znečištění vody.	Problémy s odlesňováním, erozi půdy, znečištění vod.
Dopravní a informační infrastruktura	Střední až vyšší úroveň infrastruktury v LA.	Nejlepší infrastruktura v LA.	Infrastruktura je na střední úrovni po Salvadoru.	Poslední země SA. Nejhorší v oblastech nových technologií a v dopravě.
Výdaje na zdravotnictví v roce 2011 (% HDP)	10,5	8,3	5,7	9,5
Úmrtnost v roce 2011 (na 1000 obyvatel)	4,33	4,65	4,98	5,03

Pramen: Vlastní zpracování na základě dat Světového ekonomického fóra, WB, ECLAC/CEPAL

Velkou roli může hrát vytváření vhodných sociálních podmínek. Existuje zde škála sociálních politik, které by pravděpodobně mohly zlepšovat přístup ke vzdělání a sociálním službám, čímž by se snižovaly existující velké sociální rozdíly (příjmové, zaměstnanost žen), a tím by se podporovala sociální soudržnost a lidská práva. Tabulky 6 a 7 sumarizují pohledem teorií konkurenceschopnosti jejich vybrané ukazatele s dosaženými výsledky vypočteného indexu. Výčet reálií není úplný a do jisté míry je zde problém selekce na základě dostupných dat, nicméně jde především o mezinárodně dostupná data, na základě kterých si veřejnost a ekonomičtí agenti tvoří svá očekávání.

8. Závěr

Pojem konkurenceschopnost je v ekonomii a ekonomické geografii relativně novým termínem. Univerzální definice fakticky neexistuje. V článku pracujeme s následující definicí: „Regionální konkurenceschopnost představuje schopnost (možnost) regionu (společenství) v dlouhém období se ekonomicky prosadit v soutěži s ostatními společenstvími při zachování sociální soudržnosti a ekologické udržitelnosti.“

Mezi zeměmi oblasti Jižní Ameriky a Mexika dominuje Chile a následují Mexiko a Uruguay. V oblasti Střední Ameriky vykazuje nejlepší vý-

sledky Kostarika, Panama a Salvador. Tato oblast, ač nadprůměrná v regionu LA&K, však vykazuje v rámci sledovaných ukazatelů značné rozdíly. Mezi zeměmi Karibiku jsou mezi nejlépe umístěnými zeměmi Bahamy, Barbados a Sv. Kryštof a Nevis. Absolutně nejméně konkurenceschopné byly vyhodnoceny země jako Haiti, Guyana, Bolívie a Surinam.

V další části analýzy byla pozornost zaměřena na vybrané faktory konkurenceschopnosti nejlépe umístěných a nejhůře umístěných států Latinské Ameriky i podle geografického členění (Jižní Amerika + Mexiko a Střední Amerika). V této souvislosti byla uvažována ekonomická liberalizace, role technologií v ekonomice, postavení na mezinárodních trzích, vzdělávací systém, situace na trhu práce, bezpečnost, zdravotnictví, životní prostředí a dopravní a informační infrastruktura. Existuje rozdílná úroveň mezi nejlépe umístěnými zeměmi v indexu zemí Latinské Ameriky v oblasti výdajů na zdravotnictví, roli technologií a vzdělávání – tedy faktorech souvisejících s investicemi do lidského kapitálu (zdraví a vzdělání). Důležitým faktorem se jeví být i doprava a dopravní infrastruktura. Zbylé faktory na základě provedeného průzkumu nemají zásadní terminující roli pro konkurenceschopnost státu. Avšak tyto faktory je třeba dále studovat.

Státy Latinské Ameriky jsou stále pozadu v konkurenceschopnosti. Nepřímým projevem je zaostávání především v oblasti inovací a produktivity práce oproti USA nebo EU. To jsou hlavní překážky pro úspěch strategie rovnoměrného hospodářského růstu.

LITERATURA A PRAMENY

1. AMITI, M. (2001): Regional Specialization and Technological Leapfrogging. *Journal of Regional Science*, roč. 41, č. 1, s. 149–172
2. ANDERSON, S. P. (2008): Spatial Competition, Pricing and Market Power in Transportation: A Dominant Firm Model. *Journal of Regional Science*, roč. 48, č. 2, s. 367–397
3. ATKESON, A. (2001): Are Phillips curves useful for forecasting inflation? *Quarterly Review*, Winter 2001, s. 2–11

4. CAMERON, A. C. (2010): *Microeconometrics Using Stata (Revised ed.)*. Stata Press, 692 s.
5. DAZA ARAMAYO, L. G., VOKOUN, M. (2012): Measuring Competitiveness: Latin-American Experience. *International Journal of Trade Economics and Finance*, roč. 3, č. 6, s. 398–403
6. KRUGMAN, P. (1994): Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*, č. 73, s. 28–44
7. MADIES, T., PRAGER, J.-C. (2008): *Innovation et compétitivité des régions*. La documentation Française, Paris. Dostupné z: www.ladocumentationfrancaise.fr/rapports-publics/084000589/index.shtml, citace dne 18. 10. 2013
8. MALMBERG, A., SOLVELL, O., ZANDER, I. (1996): Spatial Clustering, Local Accumulation of Knowledge and Firm Competitiveness. *Human Geography*, roč. 78, č. 2, s. 85–97
9. OECD (2005): *Building Competitive Regions: Strategies and Governance*. Paris : OECD, 141 s.
10. OECD (2006): *Competitive Cities in the Global Economy*. Paris : OECD, 446 s.
11. OECD (2009): *Regions at a Glance*. Paris : OECD, 198 s.
12. PORTER, M. (1990): *The Competitive Advantage of Nations*. New York : Free Press, 855 s.
13. TVRDOŇ, J., ŠURANOVÁ, J. (2007): Teoretické a praktické otázky vyjadrenia regionálnej konkurencieschopnosti v ekonomike Slovenska. In: *2nd Central European Conference in Regional Science*. Košice : Technical University of Košice, s. 1089–1098
14. WORLD BANK GROUP (2012): *Improvements made to methodology this year – Doing Business*. Dostupné z: <http://www.doingbusiness.org/methodology/methodology-note>, citace dne 29. 6. 2013
15. WORLD ECONOMIC FORUM (2012): *Reports – The Global Competitiveness Report 2010–2011*. Dostupné z: <http://www.weforum.org/reports>, citace dne 29. 6. 2013

KLÍČOVÁ SLOVA

konkurenceschopnost, Latinská Amerika, hospodářství, rozvoj, instituce

Competitiveness of Latin American and Caribbean countries

ABSTRACT

Authors of this paper present rankings of 33 Latin American and Caribbean countries. This index of competitiveness is based on comparison of indicators (such as GDP and unemployment, etc.) in the period of years 1999–2010. Factors of competitiveness based on rankings (e.g. factors such as security, infrastructure, liberalization of the economy, etc.) were monitored. Chile, followed by Mexico and Uruguay dominate the region of South America and Mexico. The best in the region of Central America are Costa Rica, Panama and Salvador. In the Caribbean the top countries are Bahamas, Barbados and St. Kitts and Nevis. There are distinctive levels of health expenditure, differences in technology and education (i.e. factors associated with investments in human capital and high tech capital) between the top and the worse countries. The remaining factors (based on our survey) have no significant role for the competitiveness.

KEYWORDS

competitiveness, Latin America, economy, development, institutions

JEL CLASSIFICATION

O54, O57, R11

The Current Role of Export Credit Agencies in the Foreign Trade with Evidence from the Czech Republic

► Ing. Stanislav Richter » Department of International Trade, Faculty of International Relations, University of Economics, Prague¹

* 1. Introduction

Significant role in foreign trade and recently in mitigating effects of the crisis and restoration of the upturn period has been played by the state-owned financial institutions, so called Export Credit Agencies (ECAs), which specialize in the export support. First institution of this kind was established in the United Kingdom in 1919, in order to guarantee exports to markets not covered by private insurers (Ascari, 2007). Long after, similar institutions were established as well in the Czech Republic after the few initial years of economic transition when the emphasis was on deconstructing the old system of centrally planned trade. With introduction of free trading possibilities in the 90ties, the Czech Republic started to implement a new export promotion system established according to Western standards to encourage exports by domestic companies and in order to increase their competitiveness, level the conditions on the market and reverse the negative trade balance. In 1992 the Export Guarantee and Insurance Corporation (EGAP) was established, followed by the Czech Export Bank (CEB) in 1995 (Janda, Michalíkova, Skuhrovec, 2012).

This paper therefore strives to introduce and

examine the role of both institutions in the foreign trade and export activity of the Czech Republic. This is achieved through analyzing the foreign trade flows and volumes, its relation and comparison with GDP, analyzing foreign trade balance as a source of GDP growth in recent years, exploration of the approach to export financing support in relevant world economies under given regulation framework, review of OECD's and non-OECD's countries ECAs activities and research of the extent of activities undergone by CEB and EGAB. By obtaining, comparing and synthesizing of these data in time series, we should achieve an unbiased view on the historical evolution as well as current role of Export Credit Agencies and related institutions. Furthermore, we should be able to anticipate the future global trends in export support, which is one of determinants for a long term strategy.

2. Foreign Trade of the Czech Republic

Foreign trade of the Czech Republic has been developing during the period since its creation from 1993 in relatively complicated conditions, of both an internal and external nature. It was caused mainly by the wild changes of Czech economic en-

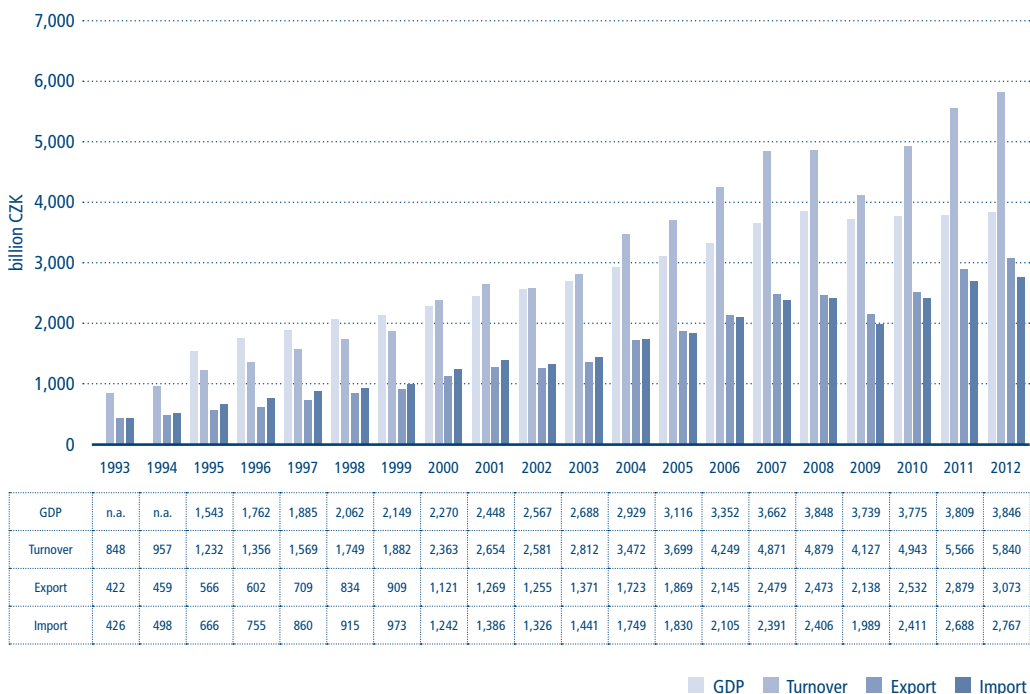
¹ This article was elaborated under a support from scientific grant number IG211012.

→ vironment that occurred after establishing the Czech Republic in 1993.

For the purpose of this paper, we will refer and individually describe two periods in evolution of foreign trade in the Czech Republic. The first period from 1997 to 2007, during which the foreign trade was greatly influenced by the fundamental internal changes of the whole economy, the transition from a centrally planned economy to a market economy with radical change in private ownership, deregulation of economy and liberalization of the trade that affected its performance. On the other hand, the world economy went through a complex evolution with changes in between growth phases and imbalance in the dimension of regional, sub-regional and national results, while facing accelerating trend of globalization.

Despite these conditions and within such an environment we were able to observe that foreign trade of the Czech Republic was evolving quite dynamically in the period from 1993 to 2007. According to Figure 1, the significantly improving trend during the first 15 years of foreign trade of the Czech Republic can be clearly seen. The turnover of overall foreign trade that consists of both imports and exports copied the upward rising trend of GDP when exceeding it in year 2000, staying above for the following years and being 25% greater in year 2007. However there were slight annual fluctuations in the turnover of foreign trade, the biggest relative growth occurred in years 1995, 2000 and 2004 by 28.7%, 25.6% and 23.5% respectively. Conversely, the only annual decline occurred in the year 2002 and amounted to 2.8%.

Figure 1 » Development of GDP and Foreign Trade Indicators in Billion CZK (1993–2012)

n.a. — statistical data for years 1993 and 1994 are not available
Source: Czech Statistical Office (2013a, 2013b), own interpretation of the data

The dominance of imports over exports in most of the referred years in this period is also visible from Figure 1. This situation reversed after the accession of the Czech Republic into the European Union in the year 2004. Following this period, exports have outweighed imports. Since 1993, when the exports to overall trade turnover ratio of 49.7% was achieved (thus the share of imports accounted for 50.3%), the export share had been declining until 1996 when it accounted only for 44.4%, therefore that year share of imports represented 55.6%. In subsequent years the share of export to turnover had been steadily rising and burst through the level of 50% share in the year 2005 amounting 50.5%. The same result was achieved in the following year 2006 and in the year 2007 the best result of 50.9% share was reported. The most important years for exports were 2004 when the relative annual growth was 25.7% and the year 2002 when the decline was 1%. For imports the highest recorded relative annual growth was in year 1995 amounting 33.6% and year 2002 when the decline represented 4.3%.

As a conclusion for period 1993 to 2007 it can be stated that foreign trade of the Czech Republic in the years 1993 to 2007 was developing quite dynamically and even smaller decline in year 2002 did not significantly alter the progress. During this period the turnover increased more than 5 times from 848 billion to 4,871 billion CZK and was keeping the growing trend. The significant contribution to GDP is then apparent. Among main factors behind such a successful rise of the foreign trade we recognize an accession to the European Union and antecedent process of building a trust to the economy that opened the gate to other European markets, motivation of Czech companies to become international, trade liberalization, comparative advantages of the country and process of globalization.

The second period deals with years from 2008 to 2012, where the foreign trade was influenced and slowed down by the world economic and financial crisis, which burst and spread around the world affecting all the economies and their perfor-

mances. The Figure 1 implies rapid and steady growth in the trade volumes besides the year 2008, when there was the outbreak of the financial crisis and year 2009 when all the consequences of the crisis were fully reflected and the collapse in world trade volumes was going on (OECD, 2009). For the rest of the years GDP growth was pulled and supported by healthy growth in exports. Specifically, year 2011 was great in terms of export/import performance, when overall turnover exceeded the level of 5,500 billion CZK. Since 2010 the pace of exports growth had been maintained, however the GDP growth had not reinstituted former values we were used to.

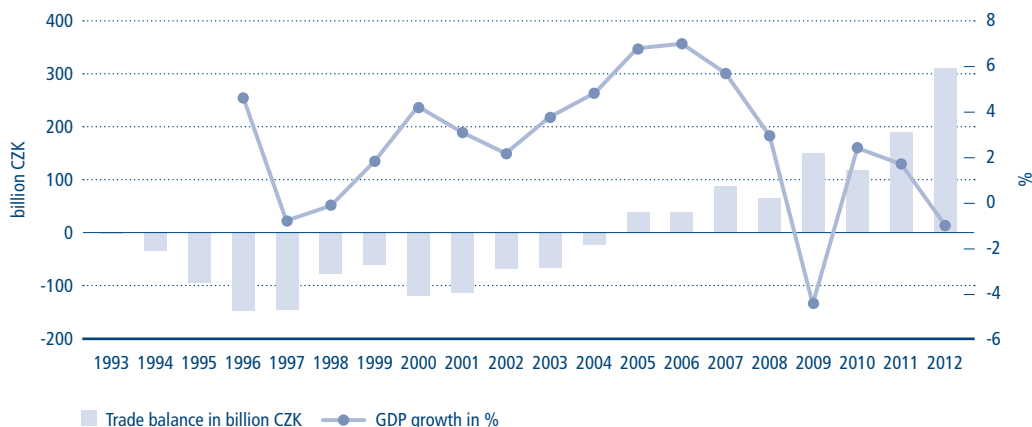
2.1 Trade Balance of the Foreign Trade of the Czech Republic

Even more interesting is the comparison of the GDP growth and the trade balance in Figure 2. Since trade balance should affect directly the size of GDP, we are not able to observe any correlation between correspondent trade balance and GDP growth/decline. Trade balance was negative for a major part of monitored period, until year 2005. Ever after the trade balance was positive with rising tendency, except the year 2010 when the pace decelerated, but was again shortly after reestablished in 2011. Conversely the GDP experienced an upward trend except in years 1997, 1998, 2009 and 2012. The largest contributions were experienced by the Czech economy within the period 2003 to 2007 with growth fluctuating between 3.7% to 7%. The initial GDP growth was accomplished besides the negative trade balance.

In year 2009, despite the outstanding surplus in foreign trade of 153 billion CZK, GDP had fallen by 4.5% and total output of the economy decreased compared to previous year substantially. Similar situation occurred in year 2012 when trade balance was positive, amounting 311 billion CZK, while GDP dropped by 1%. The explanation for this situation might be provided by number of reasons. One of them is that even large surpluses of the for-

→ **Figure 2 » Development of Foreign Trade Balance of the Czech Republic in Billion CZK and the GDP Growth in % (1993–2012)**

Real GDP growth. GDP growth for years 1993, 1994 and 1995 cannot be measured, since GDP data for 1993 and 1994 are not available.

Source: Czech Statistical Office (2013b, 2013c), CzechTrade (2008), own interpretation of the data

Czech exports have always been heavily dependent on developed countries, especially the European Union and more specifically on Germany.

Table 1 » Territorial Structure of Foreign Trade of the Czech Republic in Billion CZK and % (1993–2012)

	1993		2000		2007		2012	
	Exports	Imports	Exports	Imports	Exports	Imports	Exports	Imports
Foreign trade total (in billion CZK)	422	426	1,121	1,242	2,479	2,391	3,073	2,767
Developed countries	84.8%	84.9%	92.3%	84.9%	91.1%	79.3%	88.1%	71.9%
Including: EU	79.1%	76.6%	86.1%	75.1%	85.3%	70.8%	80.8%	64.1%
From this: Germany	29.0%	29.1%	40.5%	32.3%	30.7%	28.0%	31.4%	25.2%
Developing countries	6.8%	4.2%	3.8%	4.6%	3.4%	5.8%	4.1%	7.7%
Transition economies and states of CIS	6.4%	10.2%	3.6%	8.0%	4.8%	6.9%	6.6%	8.7%
Non-European countries with transition and state economy	2.0%	0.6%	0.3%	2.3%	0.6%	7.9%	1.2%	11.3%
From this: China	1.7%	0.5%	0.2%	2.2%	0.6%	7.8%	1.1%	11.1%
Unspecified	0.0%	0.1%	0.0%	0.2%	0.0%	0.1%	0.1%	0.4%

Certain movements of countries occurred between the categories of Developing countries and Transition economies and states of CIS, however with insignificant impacts on the informative value.

Source: Ministry of Industry and Trade (2011) and Czech Statistical Office (2013d)

foreign trade cannot outweigh depressed consumption and lowered governmental spending on the domestic market. When domestic economy is not performing well for longer period, which is an example of the Czech Republic, trade balance might be the decisive factor of economy's growth or decline. In such a situation, governments tend to support exports by all means and not only with financial export support, but as well by massive monetary interventions with attempts to indirectly devalue domestic currency in order to favor domestic companies and strengthen their competitiveness on foreign markets, as experienced recently in the Czech Republic. Related consequences of this action will not be discussed in this paper, but given example is used to illustrate the significance of export performance for a small open economy.

2.2 Territorial Structure of the Foreign Trade of the Czech Republic

As we have understood the evolution and importance of trade balance of the Czech Republic, it is also important to reveal where it originates from. Table 1 demonstrates a territorial structure of foreign trade of the Czech Republic for selected years 1993, 2000, 2007 and 2012 to explain experienced progress. Czech exports have always been heavily dependent on developed countries, especially the European Union and more specifically on Germany. The dependence in exports have been significantly growing on both, the EU as well as Germany from 79.1% and 29% in year 1993, far exceeding 86% and 40% share in year 2000 and ending at 80.8% and 31.4% in year 2012 respectively. This trend has been stopped, also thanks to introduction of new Czech Export Strategy for period 2012–2020, strongly promoting and focusing on emerging and distant markets (Ministry of Industry and Trade, 2013). On the other hand share of imports from EU and Germany have been gradually falling from 76.6% and 29.1% in year 1993 to 64.1% and 25.2% in year 2012 respectively. Ratio of export to

imports has reversed in case of developing countries and was more or less maintained by countries with transition economies and states of Commonwealth of Independent States (CIS) in favor of imports. The most drastic change occurred in case of China. While exports to this economy remained on the comparable level the imports have increased from 0.5% in year 1993 to 11.1% in year 2012.

These facts imply resolution to the matter of trade balance origin. While developing countries used to be the main source for trade surplus in the beginning of examined period, other destinations outweighed the trade balance into the trade deficit. In subsequent years, despite the notable change in trade flows to and from developing countries, the deficit of trade balance had endured predominantly because of trade deficits with transition economies, CIS and China. Positive trade balance firstly supervened in year 2005 because of dominance of net trade results with EU over results with China. Since then, this dominance has been carefully maintained, with slow and sneaking, but conscious, shift of export flows to selected emerging markets with high GDP growth and vast export absorption potential.

3. The World Trade and Export Credit Agencies

To be in control of the trade flows and to be able to shape their future direction, governments have established several institutions with different missions to carry out their policy through. One of the most convenient instruments for increasing the export volumes is directly and officially provided export financing. For these purposes Export Credit Agencies, including providers of credits, insurance and guarantees are founded.

3.1 The Role of ECAs

The recent development brings us back to understand and examine the original purposes and roles of the ECAs in little more detail. “Traditionally, the

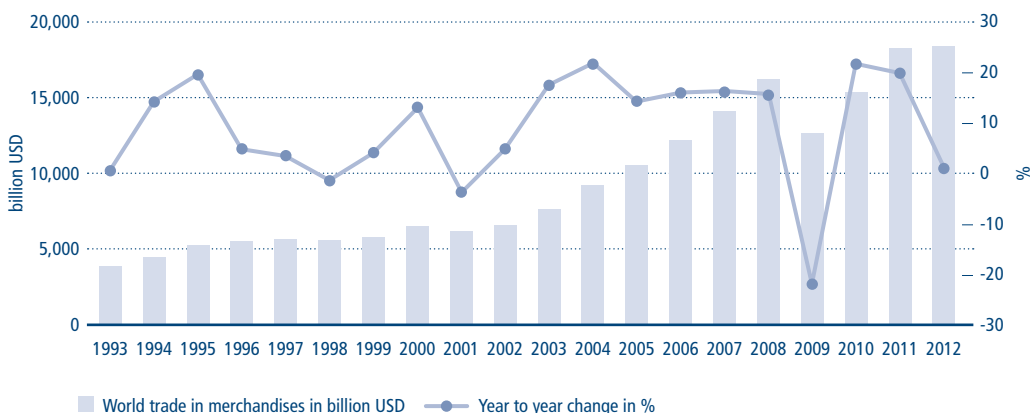

purpose of an ECA has been to directly support the financing of domestic exports” (U.S. Eximbank, 2013) and to provide officially backed loans, guarantees and insurance for domestic companies pursuing opportunities in more risky emerging markets and developing countries, with limited offer of commercial entities (Thenard, 2002). Mulligan (2007a) comments that ECAs are termed “officially supported” because they are either owned by their respective governments or, if privately owned, provide finance and insurance products on behalf of their respective governments. Ascari (2007) calls ECAs as a traditional tool for governments to support national companies in their export business. Trung Quang and Hilmarsson (2012) see ECAs as a facilitator of cross border trade by providing instruments against negative impacts of particularly non-commercial/political risks. Therefore the main gains from ECA’s operations are received by emerging economies, where the most officially supported credits are heading just because of the higher risks. According to recent IMF working paper ECAs played an important role in cushioning a sharp fall in international trade volumes between 2008 and 2009 and still play major role in

reinforcing the current trade flows (Asmudson, Dorsey, Khachatryan, Niculcea, Saito, 2011). On the other hand the rationale for establishment of ECAs has never been explicitly spelled out and relevant economic literature dealing with purpose, empirical results scrutiny and future direction of support has almost disappeared (Ascari, 2007).

For example in each G7 country certain ECA exists and operates. In 1919 the UK’s ECGD (Export Credit Guarantee Department) as well as Germany’s Hermes were established. The USA’s Ex-Im Bank was established in 1933. Another ECAs were established soon after the WWII e.g. Canada’s Export Credit Insurance Corporation (ECIC) in 1944 later replaced by the EDC (Export Development Corporation) in 1969; France’s Coface was in 1946; the Export-Import Bank of Japan (JEXIM) with Export Insurance Division of the Ministry of International Trade (EID-MITI) founded in 1951 but both superseded in 2001 by NEXI (Nippon Export and Investment Insurance) and JBIC (Japanese Bank for International Cooperation. In Italy, export credit insurance has been managed by SACE (Sevizi Assicurativi del Commercio Estero) since 2003 as a successor of previously established Instituto Na-

Figure 3 » World Trade in Merchandises (1993–2012)

Source: WTO (2013)

Table 2 » Share of New Medium- and Long-term Official Export Credit Volumes to Merchandise Exports in % (2003–2012)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2003–2007 ¹⁾	2008–2012 ²⁾
India	2.2	2.6	3.6	3.3	5.7	4.5	4.4	4.2	4.3	3.6	3.8	4.1
France	1.5	1.7	2.1	1.9	1.8	1.4	3.7	3.3	2.7	2.3	1.8	2.6
China	2.3	2.2	2.4	3.0	2.7	3.6	4.3	2.7	1.8	2.2	2.6	2.8
USA	1.1	1.0	1.0	0.8	0.7	0.9	1.6	1.0	1.4	2.0	0.9	1.4
Brazil ³⁾	3.4	2.9	2.9	5.4	0.4	0.1	4.0	1.7	1.9	1.1	2.9	1.6
Germany	1.0	1.3	1.5	1.2	0.7	0.7	1.2	1.8	1.1	1.1	1.1	1.2
Italy	1.0	1.4	1.4	1.6	0.7	1.4	2.0	1.3	1.5	1.0	1.2	1.4
UK	1.2	0.9	0.7	0.6	0.4	0.6	1.0	1.0	0.8	0.6	0.7	0.8
Japan	2.4	1.6	1.0	0.9	0.3	0.2	0.5	0.6	0.7	0.6	1.1	0.5
Canada	2.6	1.9	1.7	1.4	0.1	0.3	0.6	0.7	0.4	0.4	1.4	0.5
BIC ⁴⁾	2.4	2.3	2.6	3.3	2.7	3.3	4.2	2.8	2.1	2.3	2.7	2.8
G7 ⁵⁾	1.4	1.3	1.3	1.1	0.7	0.8	1.5	1.4	1.3	1.3	1.1	1.2
Total	1.6	1.5	1.6	1.6	1.2	1.4	2.2	1.8	1.5	1.6	1.5	1.7

¹⁾ Weighted accumulated data for period 2003–2007.

²⁾ Weighted accumulated data for period 2008–2012.

³⁾ Data for Brazil differed report to report, therefore latest data from Competitiveness Report 2012 were used.

⁴⁾ BIC — abbreviation for countries including Brazil, India, China; weighted accumulated data for given group and period.

⁵⁾ G7 — referring to countries: Canada, France, Germany, Italy, Japan, United Kingdom and USA; weighted accumulated data for given group and period.

Source: WTO International Trade and Market Access Data (2013), U.S. Eximbank (2007, 2011, 2013), own calculations

zionale delle Assicurazioni (INA) in 1912 which did not really become active until 1953 (OECD, 1976).

3.2 The World Trade Facts – G7 and BIC Countries

As we already know the role of ECAs, corresponding research of their performance should be conducted. This information is viable for comparing the activity and effectiveness of Czech institution and will provide certain benchmark on a global level. Countries, which are necessary to further examine are these with highest shares of overall world exports which amounted to 18,319 billion

USD in year 2011 and slightly rose to 18,401 billion USD in merchandises in 2012. The world trade development for last 20 years is displayed in the Figure 3. Apart from years 1998, 2001 and 2009, the gradual increase in total world output was taking place and even more accelerated in 2003 and subsequent years. Sharp drop in trade volumes in year 2009 was shortly after restored by performance in following years returning to the similar pace of growth.

According to the WTO statistics the main contributors to the world trade in merchandise in 2012 were China with 2,049 billion USD, USA with 1,546 billion USD, Germany with 1,407 billion USD, Japan with 799 billion USD, France with 569 billion

→ USD, Italy with 501 billion USD, United Kingdom with 474 billion USD and Canada 456 billion USD. Further, because of the rapid growth in recent years, it is essential to review the situation at other emerging markets and their export performance. Among these we will focus mostly on India with 294 billion USD and Brazil with 243 billion USD of foreign trade in merchandise products (2013).

3.3 Performance of ECAs in G7 and BIC countries

Corresponding new medium- and long-term official export credit volumes provided by ECAs in 2012 for given countries were as follows: China 45 billion USD, USA 31.3 billion USD, Germany 15.3 billion USD, France 13 billion USD, India 10.6 billion USD, Italy 5.2 billion USD, Japan 4.4 billion USD, United Kingdom 2.9 billion USD, Brazil 2.7 billion USD and Canada 1.7 billion USD (U.S. Eximbank, 2012).

Table 2 presents and examines evolution of share of new medium- and long-term export credit volumes on total exports in merchandises for listed countries for last decade since 2003 to 2012.

Presented Table 2 indicates share of selected 10 countries from G7 and BIC countries of new medium- and long-term official export credits provided by local appropriate local ECAs on overall country's merchandise exports for respective years. Last 10-year series of data is used to draw conclusions of trends or future development.

Countries are in descending order according to the share in year 2012. First 4 countries (India, France, China, and USA) have not only the highest share of official export credit support on overall exports varying from 2% to 3.6%, but also recorded significant rising tendency. For all of them despite some year-to-year declines, the upward tendency was captured as well when comparing two 5-year consecutive periods, which have higher relevancy and predictive value. The lowest shares under 1% as well as the declining tendencies have Canada, Japan and UK, which is also the most sta-

ble in its relative support over the whole period. The largest decline over 2 periods may be observed in case of Brazil.

Comparing two groups of countries is crucial as G7 are OECD members, while BIC are not. None of the groups demonstrated notable change over the two periods. It implies that the situation is stable, with no drastic and unpredictable changes carried out by countries not bound by the OECD Arrangement. However, there is fundamental difference between BIC and G7 groups, as BIC countries had provided relatively more exports credits in period 2008–2012, approximately more than twice as much (2.8% compared to 1.2%). The situation is exacerbated by the fact that G7 countries stayed in year 2012 for around 31% of the all world trade, while BIC countries contributes by around 14%, through subsidizing their exports by 58.3 billion USD (around 80%) of the G7's 73.8 billion USD exports credits value, which is rather disproportional.

The year 2009 is worth noting as a year with highest share of export credits on trade volumes not only for almost all countries in monitored period, but as well for both groups of countries and more importantly for total share amounting 2.2%. The 43% increase of the share from 2008 to 2009 and 22% decline in trade volume suggests higher relative increase in export credit volumes than corresponding decline in total trade volumes. It is undoubtedly related to attempts of ECAs cope severe effects of financial crisis. Even though that the total share has been oscillating around 1.6%, after the year 2008 it has preserved higher values and slowly returns to former values.

Mulligan (2007b) claims that there is an evidence that increased export activity in the ECAs in Brazil, India and China is part of their overall strategy to aggressively gain a greater global share of business which is as well supported by Chauffour and Sabarowski (2009), who points out that despite the global financial crisis the volumes of export credits as well as export insurance tend to fall down much less than global merchandise trade

volumes. Simultaneously, increase in the trade volume will lead to growing demand for export financing, credits, insurance and guarantees. Similar finding can be drawn from Table 2.

4. Restrictions and Limitations of State Export Support

When contemplating about all possible and most appropriate export support initiatives and actions it is inevitable to take into consideration a legal framework and all internationally applicable agreements the country is bound to. In case of the Czech Republic the external economic relations are regulated by several laws. In the context of the Czech Republic's accession into EU this legislation and regulations have been recently harmonized so that they comply with regulations applied in EU countries. Now it is possible to take advantage of common market (single market), but limitations and obligations resulting from common commercial policy, or EU directives respectively, come altogether.

The membership of the Czech Republic in WTO breaks down barriers of international trading, however produce additional set of rules to be respected. The Agreement on Subsidies and Countervailing Measures is one of them. Subsidies that have explicitly limited access to them only for a specific company, industry, region or territory are of prohibited usage by members of the WTO. As forbidden are also considered various export credit guarantees or insurances, programs of exchange risk elimination and export credits provided directly by governments or via its controlled institutions under favorable, non market conditions.

4.1 Specifics of the Czech Republic

The main legal source that regulates financial support and insurance in the Czech Republic is Act No. 58/1995 Coll. on export finance and insurance with state support, supplementing Act No. 166/1993 Coll. on the Supreme Audit Office, as

amended. This Act regulates, in accordance with the law of European Union and obligations arising from the membership in WTO, state export support provided through export credit risk insurance, supported by funding and leveling of interest differences.

Another law that is related to insurance support is Act No. 363/1999 Coll. on insurance under license of Ministry of Finance. One of the fundamental rules for obtaining insurance with state support is to meet the "Rules of Origin" of the good. This rule sets the basic conditions to be eligible for this support. The share of Czech goods and services on the total value of export has to be at least 50%, the company has to have a Czech VAT number and risks connected with export are commercially uninsurable. The main objective of carrying out these rules is to provide government loans and financing to the greatest number of Czech organizations, while respecting the domestic origin of exported commodities (EGAP, 2012).

4.2 Main International Regulation

The differences in the export credit financing systems with state support have been strongly influencing competitive abilities of international trade participants for decades. Therefore an important international organization involved in coordination of conditions of export credits is the OECD with its most important Arrangement on Officially Supported Export Credits that fosters even conditions for all market participants.

The Arrangement commenced in 1978, with main purpose to provide a framework and "level the playing field" for the orderly use of officially supported export credits. It builds on the export credit "Consensus" agreed among a number of OECD countries in 1976. Prior to this time, the lack of rules set the stage for competition amongst governments to provide the most attractive financial terms in support of exporters competing for overseas sales; the end result being financial subsidies and potential trade distortions.

→ The Arrangement places limitations on the terms and conditions of officially supported export credits (e.g. minimum interest rates CIRR, risk fees and maximum repayment terms) and the provision of tied aid. It includes procedures for prior notification, consultation, information exchange and review for export credit offers that are exceptions to or derogations of the rules as well as tied aid offers (OECD, 2012). The Arrangement caused focus of OECD's member countries ECAs to mainly riskier medium-long-term export support while non-OECD's countries ECAs, which are not obliged to follow the Arrangement, tend to provide less risky short-term support, which declines its influence (Mulligan, 2007b). This opinion is shared by Rotecker, who sees current weakening of the OECD Arrangement as its main goal of the creation of a level playing field seems to be endangered, especially because the fast growing emerging economies are not signatories to the Arrangement and could provide export support under more favorable terms than the OECD member economies (2012).

5. Introduction and Performance of Czech Export Support and ECAs – CEB and EGAP

The Czech export support has been recently discussed for example by Zemplerová (2008). Richter (2012) provides comprehensive overview of foreign trade of the Czech Republic and breaks down the institutional structure of institutions involved in export support. Czech export credit support has been elaborated for instance by Janda (2010).

In many countries, we have presented, in the framework of export support, there is just one institution dealing with export credits and export insurance. It is not a case of the Czech Republic, where the structure is based on two main institutions, where each has precisely defined range of not overlapping activities, however usually providing complementary services. Both companies' headquarters are located in the same building tied with close cooperation.

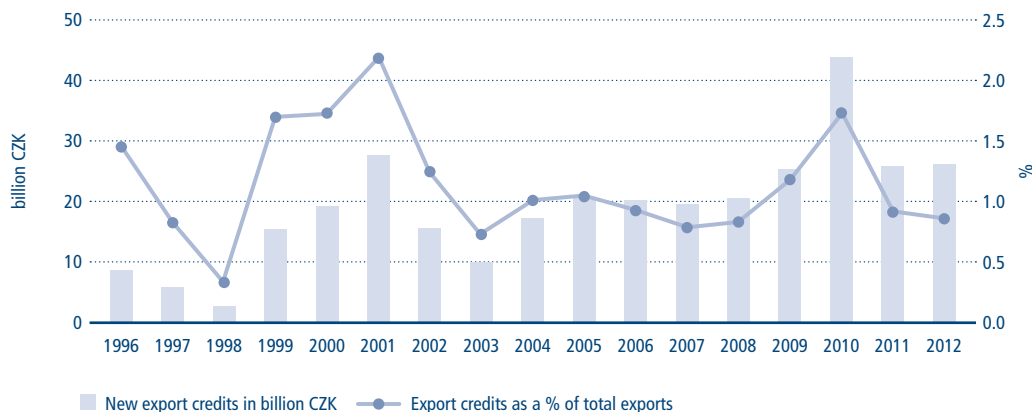
5.1 The Czech Export Bank

The Czech Export Bank (CEB) is a specialized banking institution, directly (80%) and indirectly (20%) state-owned, for the state support of exports with 4.2 billion CZK owner's equity. Established in 1995 it is one of the pillars of the state export strategy. The goals of CEB are to provide export credit financing and other services that supplement the services offered by the domestic banking system by financing export operations that require long-term financing at interest rates and in volumes that are not available to exporters on the banking market under the current domestic conditions. One of the predominant CEB's roles is to satisfy the needs for export financing to countries with high market, political and territorial risks. This insures, for Czech companies, fair competition on world markets under comparable conditions. Eligible for the support are entities registered in the Czech Republic or their customers. As explained above CEB operates under strict surveillance of WTO, OECD and the European Union. It has to be secured, that conditions on market are not distorted, and therefore, following strict terms under OECD Consensus have to be followed:

- Minimum loan repayment period 2 years or more.
- Maximum loan repayment period 8 years (relatively rich country) to 10 years (relatively poor).
- At least 15% of contract price paid upon acceptance.
- Fixed interest rates according to CIRR.

The aggregated volume of new commitments for financing loans with official support – new export credits have been gradually growing over the existence of the CEB since 1996. Evolution of new export credits in absolute values as well in relative as a share on overall exports is captured by Figure 4. The highest volume of new export credits was provided in year 2010, amounting 43.8 billion CZK. Lowest support was provided in year 1998 amounting 2.8 billion CZK. Totally, the CEB had provided during its operation export credits for 322.3 billion

Figure 4 » New Export Credits Provided by CEB in Billion CZK and as a Share of Total Exports in % (1996–2012)

Source: CEB (2013b), Czech Statistical Office (2013a, 2013b)

CZK, as to the end of year 2012. Contrasted with total exports over the same period, it equals average share of 1.1% of exports credits on total exports. Share for all the years had been oscillating around 1% for most of the years, except years 1999, 2000, 2001 and 2010 where the share was considerably higher, mainly because of abrupt upsurge of new export credits, which outweighed more than 10% pace of exports growth. Generally, the share varied from 0.3% in year 1998 to 2.2% in year 2010.

Situation of the new export credits expressed as a share of total exports has been already presented and described for the Czech Republic, G7 countries and BIC countries. Figure 5 consolidates these data for the purpose of comparison and proportion assessment of the export credits on international scale. The G7 countries were chosen as representatives of the most developed countries, with rich history of experiences with export credit support and comprehensiveness of applied trade strategy. Because the Czech Republic is as well as all the G7 countries member of the OECD, it should provide rather relevant benchmark. Furthermore, another indicator for international benchmark is intro-

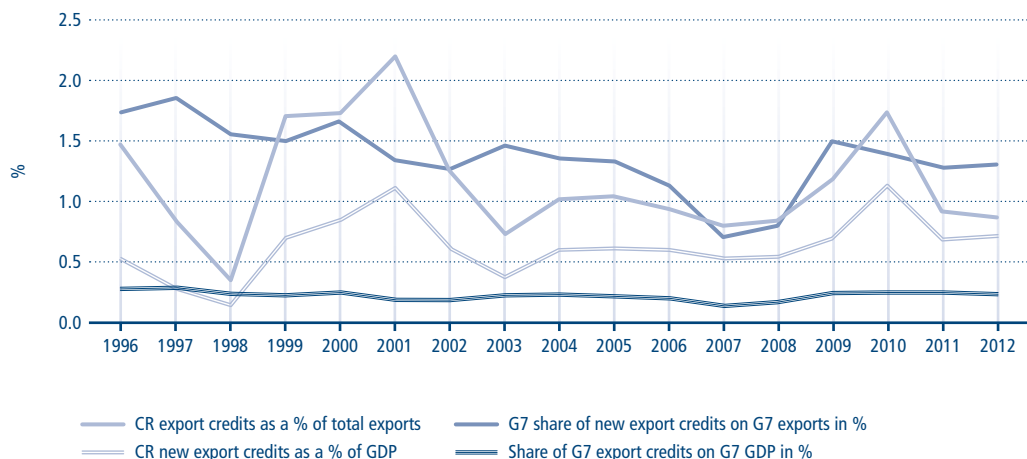
duced. Share of export credits on country's GDP, illustrating the proportion of provided export credits to the total output of the economy. Such an international benchmark is especially important and with significant explanatory value, as it also reflects the openness of the economy which in other words means the country's dependence on gains from foreign trade.

As to comparison of share of new export credits issued in the Czech Republic and G7 countries on the total exports realized in respective years, it's clearly visible from the Figure 5, that the Czech Republic has been supplying Czech exporters in relative terms less than G7 countries for most of the years in monitored period. It provided relatively more export credits only in years 1999, 2000, 2001 and then in years 2007, 2008 and 2010. However in mentioned year 2001, it achieved the highest share of 2.2% and exceed all the peaks of G7 support. The most notable differences were in years prior the year 1998 and then in the period 2003 to 2006.

Based on previous paragraph, it can be said that compared to G7 countries the Czech Republic is not that supportive to own exporters. On the other

→

→ **Figure 5 » Comparison of Newly Provided Export Credits in the Czech Republic (CR) and G7 Countries (1996–2012)**

For calculations of share of new exports credits on G7's GDP current PPP values were used for respective countries. For calculations of share of new exports credits on G7's GDP in year 2012 estimates were used in case of Japan and Canada, therefore the share might be subject of chase.

Source: CEB (2013b), Czech Statistical Office (2013a, 2013b), WTO International Trade and Market Access Data (2013), U.S. Eximbank (2003, 2007, 2011, 2013), OECD (2013)

hand the Czech Republic exports are reaching up to 80% of the GDP, whereas G7 countries' exports represent only 18% of their GDP. Such a trade dependence and economy openness are the main reasons behind the difference in ratio of exports credits compared to GDP. In this indicator, the Czech Republic ratio of export credits to GDP attains from 2 up to 5 times higher values than ratio of G7 countries. Only in year 1998 G7 countries exceeded performance of the Czech Republic with their export credits volumes compared to GDP, when the CEB provided the least export credits in its history. On the contrary the main differences occurred in the years 2001 and 2010, when CEB supported exporters with highest endowments.

5.2 The Export Guarantee and Insurance Corporation

The Export Guarantee and Insurance Corporation (EGAP) was founded in June 1992 as a state-owned ECA, whose mission is to protect the exporters and banks financing the export against the risk of non-payment by foreign contractors due to commercial and territorial (political) reasons. It operates in compliance with Act No. 58/1995 Coll. that have been discussed already. The main field of activity is insurance of export credits and political and other non-marketable commercial risks, with state support in the form of guarantee for EGAP's obligations arising from this insurance.

By its activities specialized in insurance of products and territories where the commercial credit insurance companies are not interested to operate (long-term credits, political and territorial

risks) it performs a role of ECA with specialization to insurance and guarantees. Its involvement in overall insured exports represented 54% share in year 2012. Remaining exports were insured by commercial banks.

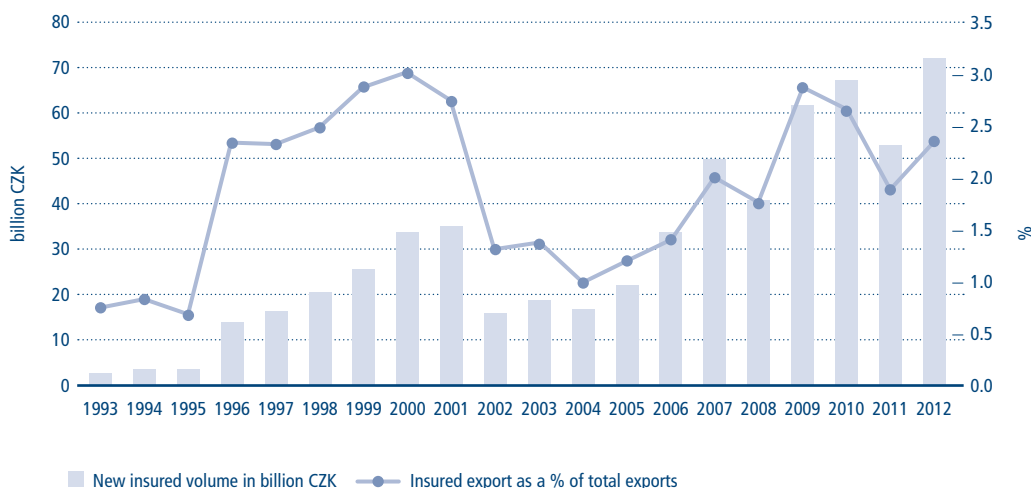
EGAP, since its establishment in 1992, has provided services worth more than 600 billion CZK. Among the main business partners are banks providing export credits. The highest share on newly realized insurance was in 2012 reached by CEB with 31%, as well as on outstanding exposure by 51%. EGAP owns 20% share on the CEB's owner's equity and provides to exporters complementary products. For the year 2012, the insurance capacity was set at 250 billion CZK that was saturated to 90% (224.8 billion CZK) (EGAP, 2013b).

As a state institution EGAP's primary goal is not to make profits, but rather support the competitiveness of Czech exporters abroad. By setting optimal credit conditions it contributes to the competitiveness while respecting the rules of self-financing. However, as the role of ECAs has altered

from pure state-owned institutions to more market driven companies, both CEB and EGAP are mostly self-sufficient institution that finances its operational expenses as well as all indemnities by earnings from their operation activities. This makes them pillars and most efficient export support oriented institutions.

Similar to the CEB, EGAP's newly insured export volumes have been gradually increasing over the time. Figure 6 represents EGAP's operations since its establishment in 1993. The pace of growth, as in case of CEB, was slightly interrupted after the year 2001, because of slump of the Czech exports and overall slowdown of economic growth. Despite the fact that the highest volume of insured exports was in year 2012, amounting 72 billion CZK, the highest shares of newly insured exports of 3% took place in year 2000. Period from 1996 to 2001 compared with period from 2002 to 2008 is characteristic with higher share, mainly because of lower volumes of overall exports. Recent situation has been improving over the last years, with high-

Figure 6 » New Insured Volume by EGAP in Billion CZK and as a Share of Total Exports in % (1993–2012)

Source: EGAP (2013a), Czech Statistical Office (2013a, 2013b)

→ er absolute volumes in insured exports, but still lacks behind in relative ones.

6. Conclusion and recommendations

The role of ECAs in the foreign trade has considerably changed over the last decades and is now more market driven. Most of the monitored countries have been slowly decreasing their share of export credits on the overall exports. Despite BIC countries as non-OECD members at least comply with basic standards and do not distort the global trade flows by injudicious interventions and particularly advantageous export credits the evolution of their share of new export credit volumes to overall exports have increased over last 5 years and is almost two times higher than the share of G7 countries. In this regards the Czech Republic doesn't even achieve similar results of G7 countries.

As these emerging countries exert more impact in world trade, the influence of the OECD Arrangement will decline and official subsidy support of exports will rise. It can be expected that governments of BIC countries will keep on applying an aggressive strategy and using their ECAs to sup-

port national exports with credits, which will in a close future inevitably lead not only to maintaining the higher relative official support, but also absolute one, compared to G7 countries.

For the Czech Republic have surpluses of foreign trade during past several years significantly contributed to the GDP and are one of the main drivers of its growth. Therefore the Czech Republic cannot afford reduce the share of support in exports not eligible for commercial credit or insurance, heading in most cases to countries classified as a high risk destinations. Such a step would lead to immediate loss of competitiveness with resulting slump of exports and subsequent trade balance upheaval.

International comparison of situation in insured export volumes might be a limitation of this paper as it is not included, because there are insufficient data in incomplete time series. Therefore it is recommended for future research to focus on efficiency and more detailed analysis of export credits, insurance and other services provided by CEB and EGAP, as this may lead to possible gain of competitive advantage over other ECAs.

REFERENCES

- [1] ASCARI, R.: *Is Export Credit Agency a Misnomer? The ECA Response to a Changing World*. Working paper, 2007. [online]. Retrieved from: <http://www.sace.it/GruppoSACE/export/sites/default/download/wpsacen02.pdf>
- [2] ASMUDSON, I., DORSEY, T., KHACHATRYAN, A., NICULCEA, I., SAITO, I.: *Trade and Trade Finance 2008-2009 Financial Crisis*. IMF Working Paper, 2011. [online]. Retrieved from: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp1116.pdf>
- [3] CEB: *Czech Export Bank – Výroční zpráva 2012*. 2013 b. [online]. Retrieved from: <http://www.ceb.cz/kdo-jsme/povinne-zverejnovani-informace/vyrocní-zpravy/>
- [4] CEB: *Czech Export Bank*. 2013 a. [online]. Retrieved from: www.ceb.cz
- [5] CHAUFFOUR, J., SABOROWSKI, C.: Export credit agencies to the rescue of trade finance. *Trade Finance*, 2009, 12(10), 188
- [6] CZECH STATISTICAL OFFICE: *Database of International Trade*. 2013 c. [online]. Retrieved from: <http://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO>
- [7] CZECH STATISTICAL OFFICE: *Makroekonomické údaje*. 2013 b. [online]. Retrieved from: <http://www.czso.cz/>
- [8] CZECH STATISTICAL OFFICE: *Zahraniční obchod České republiky*. 2013 a. [online]. Retrieved from: http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0601.pdf

- [9] CZECH STATISTICAL OFFICE: *Zahraniční obchod podle skupin zemí za leden až prosinec 2012*. 2013 d. [online]. Retrieved from: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/6001-12-m12_2012
- [10] CZECHTRADE: *Zahraniční obchod České republiky v letech 1993–2007*. 2008. [online]. Retrieved from: http://www.czechtrade.cz/d/documents/01/4-nase-sluzby/4-9-informace-materialy-ke-stazeni/4-9-5-analyzy-zahranicniho-obchodu/zahranicni_obchod_1993_2007.pdf
- [11] EGAP: *Egap v číslech*. 2013 a. [online]. Retrieved from: <http://www.egap.cz/o-spolecnosti/egap-v-cislech/index.php>
- [12] EGAP: *Pravidla pro původ zboží*. 2012. [online]. Retrieved from: <http://www.egap.cz/statni-podpora-exportu/pravidla-pro-puvod-zbozi/index.php>
- [13] EGAP: *Výroční zpráva 2012*. 2013 b. [online]. Retrieved from: <http://www.egap.cz/dokumenty/vyrocnizpravy/vyrocnizprava-2012.pdf>
- [14] JANDA, K., MICHALÍKOVÁ, E., POTÁČELOVÁ, V.: Gravitační a fiskální modely státní podpory exportních úvěrů v České republice. *Politická ekonomie*, 2010, 58(3), 305–325. [online]. Retrieved from: <http://www.vse.cz/polek/abstrakt.php3?IDcl=732>
- [15] JANDA, K., MICHALÍKOVÁ, E., SKUHROVEC, J.: *Credit Support for Export: Econometric Evidence from the Czech Republic*. IES Working Paper 12/2012, IES FSV, Charles University in Prague
- [16] MINISTRY OF INDUSTRY AND TRADE: *Statistická ročenka zahraničního obchodu České republiky 2004–2010*. 2011. [online]. Retrieved from: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/statistiky-zahranicniho-obchodu/rocnka-zahranicniho-obchodu-cr-2010/1000453/61661/>
- [17] MINISTRY OF INDUSTRY AND TRADE: *Zpráva o plnění Exportní strategie České republiky pro období 2012 až 2020*. 2013. [online]. Retrieved from: http://www.businessinfo.cz/app/content/files/dokumenty/mpo_plneni-exportni-strategie-2012.pdf
- [18] MULLIGAN, R. M.: Export Credit Agencies: Competitive Trends in G7, Emerging Economies and Reform Issues. 2007 b. *Journal of Management Research*, 2007, 7(1), 47–56
- [19] MULLIGAN, R. M.: Export Credit Agencies: OECD Arrangement for Officially Supported Export Credits. 2007 a. *Journal of Management Research*, 2007, 7(2), 103–116
- [20] OECD: *Arrangement on Export Credits*. 2012. [online]. Retrieved from: http://www.oecd.org/about/0,3347,en_2649_34171_1_1_1_1_1,00.html
- [21] OECD: *OECD Factbook statistics*. 2013. [online]. Retrieved from: http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=SNA_TABLE1#
- [22] OECD: *The Export Credit Financing Systems in OECD Member Countries*. OECD, Paris, 1976
- [23] OECD: *Understanding the World Trade Collapse*. 2009. [online]. Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/fulltext/5ks8bdvm8g42.pdf?expires=1342450637&id=id&accname=guest&checksum=0D73C843103986F235861CE2CDA7DA1>
- [24] RICHTER, S.: *SMEs in Foreign trade of the Czech Republic*. Diploma thesis. VSE, Prague, 2012. [online]. Retrieved from: http://www.vse.cz/vskp/33459_smes_in_foreign_trade_of_the_czech_republic
- [25] ROTECKER, J.: Competitiveness of the Czech official export support model in view of global trends. 2012 b. In: *3rd International Joint Conference on Business Strategies on Global Markets*. 2012, pp. 85–95
- [26] ROTECKER, J.: *Global Trends in Official Export Support*. 2012 a. Collection from the international conference Merkur 2012. ISBN 978-80-225-3453-6
- [27] SULLIVAN, A., SHEFFRIN, S.: *Economics: Principles in action*. Upper Saddle River, New Jersey, Pearson Prentice Hall, 2003, ISBN 0-13-063085-3

- [28] THENARD, E.: *Export Credit Agencies and Sustainable Development*. CIEL Issue Brief for the World Summit on Sustainable Development (WSSD), 2002
- [29] TRUNG QUANG, D., HILMARSSON, H.: What are the Economic Justifications for the Existence of Export Credit Agencies and How Can They Facilitate Cross Border Trade to Emerging Market Economies? *Region Formation & Development Studies*, 2012, (6), 15–25
- [30] U.S. EXIMBANK: *Competitiveness Report 2002*. 2003. [online]. Retrieved from: <http://www.exim.gov/about/library/reports/competitivenessreports/upload/compet2002-1.pdf>
- [31] U.S. EXIMBANK: *Competitiveness Report 2006*. 2007. [online]. Retrieved from: <http://www.exim.gov/about/library/reports/competitivenessreports/upload/2006CompetitivenessReport-1.pdf>
- [32] U.S. EXIMBANK: *Competitiveness Report 2010*. 2011. [online]. Retrieved from: http://www.exim.gov/about/library/reports/competitivenessreports/upload/2010_Competitiveness_Report-1.pdf
- [33] U.S. EXIMBANK: *Competitiveness Report 2012*. 2013. [online]. Retrieved from: <http://www.exim.gov/about/library/reports/competitivenessreports/upload/US-Ex-Im-Bank-2012-Competitiveness-Report-to-Congress-Complete.pdf>
- [34] WTO: *International Trade and Market Access Data*. 2013. [online]. Retrieved from: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/statis_bis_e.htm?solution=WTO&path=/Dashboards/MAPS&file=Map.wcdf&bookmarkState={%22impl%22:%22client%22,%22params%22:{%22langParam%22:%22en%22}}
- [35] ZEMPLINEROVÁ, A.: Státní podpora podniků a konkurenceschopnost odvětví. *Politická ekonomie*, 2008, 56(2), 182–194

KLÍČOVÁ SLOVA

zahraniční obchod, export, exportní úvěrová agentura, exportní úvěry, Česká republika

The Current Role of Export Credit Agencies in the Foreign Trade with Evidence from the Czech Republic

ABSTRACT

This paper deals with topic of role of Export Credit Agencies (ECAs) in foreign trade, which deserves attention mainly because of lack of published literature discussing such topic and because of its broad, structured approach. Evidence from the Czech Republic is used, as it is a small open economy significantly dependent on its trade performance, which might be severely weakened by even slight distortions on global markets. From the beginning paper embraces a complex approach to the topic. First, it examines conditions and development of the Czech foreign trade, with detail insight to trade balance, GDP growth and territorial structure of trades, which will later served to build conclusions on. Further general and traditional role of ECA is being examined, with ECAs from G7 being introduced. On their example the share of official exports credits is compared with world trade flows, indicating both poles of ECA's performances and possible zones of friction between OECD and non-OECD member countries. Subsequently, corresponding restrictions and applicable limitations to state support are spelled out. The paper further strives to set a benchmark and to compare performance of ECAs from selected countries, which belong to G7 or BIC group with ECAs being present and operating within the Czech economy. At the end current Czech ECAs are introduced and examined in relation with previously presented data.

KEYWORDS

foreign trade, exports, Export Credit Agency, export credits, Czech Republic

JEL CLASSIFICATION

F13, F14, G28, O24

x

Politika zaměstnanosti a náklady nezaměstnanosti v České republice

- ▶ Ing. Robin Čejka, MBA » Vysoká škola finanční a správní
- ▶ Ing. Lucie Vnoučková, Ph.D. » Vysoká škola ekonomie a managementu¹

* 1. Úvod

Politika zaměstnanosti je v současné době velmi diskutovaným tématem. Vzhledem k tomu, že nezaměstnanost a její míra v souvislosti s ekonomickou krizí a poklesem neustále roste, je třeba této oblasti věnovat zvýšenou pozornost. Z tohoto důvodu se článek zaměřuje na současný stav dané problematiky. S vývojem ekonomiky, ať již na mezinárodní, národohospodářské, nebo regionální úrovni, se mění nabídka i poptávka po pracovní síle. Nepříznivý hospodářský vývoj měl od roku 2009 dopady na trh práce, na němž došlo k růstu nezaměstnanosti přetrvávající až do dnešní doby. Spolu s růstem nezaměstnanosti začaly růst i celkové výdaje na nezaměstnanost a jejich podíl na hrubém domácím produktu. Zároveň došlo k poklesu zaměstnanosti, což mělo svůj dopad do výběru daní z příjmů fyzických osob a pojistného na sociální a zdravotní pojištění.

Článek postupně rozebírá a uvádí náklady na politiku zaměstnanosti z několika pohledů. Je provedeno krátké srovnání se systémy okolních zemí, které lze relevantně srovnat se systémem používaným v České republice. Dále bude pozornost věnována aktivní politice zaměstnanosti (APZ), jejímu

hlavnímu zaměření a vývoji, kterým prošla a trendům, kterým podléhá. Budou uvedeny i počty vytvořených míst v rámci APZ v rámci sledovaného období a jejich efektivita a využití. Dále bude diskutována aktuální podpora v nezaměstnanosti i její vývoj v posledních letech včetně faktorů, které jej ovlivnily. Další kapitoly se budou věnovat dílčím i celkovým nákladům na příspěvky v nezaměstnanosti a vývoji výdajů na dávky v nezaměstnanosti. V závěru příspěvek shrne problematiku a uvede současné trendy, které ovlivňují politiku zaměstnanosti v České republice.

1.1 Cíl a metodika

Cílem příspěvku je provést rozbor dopadů změn v politice zaměstnanosti, včetně vstupu ČR do EU a hospodářské recese, na vývoj trhu práce a popsat vývoj výdajů na nezaměstnanost a politiku zaměstnanosti. Práce je zpracována na základě obecně známého modelu metodického postupu zpracování práce, který má čtyři základní části, a těmi jsou vymezení problému, konstrukce modelu, analýza modelu a syntéza závěrů s implementací výsledků (Stevenson, 1989). Článek vznikl na základě analýzy sekundárních zdrojů. Zdroje byly

¹ Financováno Vysokou školou ekonomie a managementu, o. p. s. E-mail: robin.cejka@seznam.cz; lucie.vnouckova@vsem.cz.

získány z knih, časopisů, odborných publikací (tištěných i elektronických), z věrohodných (nejlépe recenzovaných) internetových zdrojů a ze sekundárních zdrojů (mj. zákoník práce, zákon o zaměstnanosti aj.). Data pro vlastní výzkum byla čerpána z databází Eurostatu, databází Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV), Ministerstva financí (MF ČR), Českého statistického úřadu (ČSÚ) a databáze OECD. Nejprve byl proveden základní teoretický rozbor problematiky a následně uvedeny konkrétní údaje týkající se sledované problematiky. Pro výpočty a tvorbu grafů byl použit Microsoft Excel. Příspěvek souhrnně hodnotí současný stav na základě historického vývoje a současných trendů v ČR.

2. Teoretická východiska

V průběhu 20. století se — spolu s rozvojem moderní společnosti — zařadil pojem přerozdělování do slovníku ekonomických teorií a *proces* přerozdělování se stal neoddelitelnou součástí sociálně-ekonomické a politické praxe. Snižování nerovností ve společnosti přerozdělováním příjmů bylo důsledkem ekonomických, politických a etických vlivů, které vychází z následujících tezí:

- Ekonomické teze, které podporují přerozdělovací procesy, jsou podloženy tvrzením, že mezní užitek chudých, či jinak znevýhodněných příjemců přerozdělovacích procesů je větší než mezní náklad bohatých plátců přerozdělovacích procesů.
- Politické teze, které se přiklání k přerozdělovacím procesům, jsou založeny na konstatování, že svobodná společnost je pouze taková společnost, v níž žádná skupina nebo část obyvatelstva netrpí hladem a bídou.
- Etické teze, které zdůvodňují přerozdělovací procesy, vychází z přesvědčení, že vysoké příjmové rozdíly ve společnosti jsou neodůvodnitelné.

V literatuře lze dohledat široké spektrum názorů na problematiku přerozdělování. Mezi podporovatele přerozdělování patřil například Alfred M.

Okun: „*Rovnost v rozdělování důchodů (...) by byla moje etická preference. Nezávisle na nákladech, které by to stálo, bych upřednostnil více rovnosti na úkor méně rovnosti a úplnou rovnost bych považoval za vůbec nejlepši*“ (Okun, 1975, str. 47). Na tento výrok reagoval ekonom Henry J. Aaron slovy: „*Domnívám se, že redistribuce (od bohatých k chudým za pomoci vlády) nebude stát skoro žádnou svobodu, ale bude stát snížení efektivnosti, a to je oč tu jde*“ (Aaron, 1977, str. 46). Ani Okun však k problémům přerozdělování nepřistupoval nekriticky. Situaci, která v ekonomice při přerozdělování nastává, připodobňuje k děravému sudu. „*Jestliže si ceníme menší nerovnosti, budeme schvalovat, přibude-li do sudu dolar od velmi bohatého, který bude dán velmi chudému*“ (Okun, 1975, str. 48). Spolu s tím však uvádí, že tento „*pomyslný sud má díry, které způsobují, že jeden dolar bohatého se nemění na jeden dolar pro chudého, vzhledem k tomu, že během procesu dochází k určité ztrátě*“.

Problém ztrát a nákladů na přerozdělovací procesy zdůraznil rovněž Paul A. Samuelson v *Ekonomii*, přičemž uvádí: „*přerozdělování je zatíženo administrativními a sociálně-ekonomickými náklady a ztrátami, které vznikají v důsledku poklesu motivace pracovat a spořit*“ (Samuelson, 1991). Je nepochybné, že přerozdělovací procesy jsou zatíženy ztrátami a náklady a ovlivňují ekonomickou výkonnost. Zkoumáme-li vztahy mezi přerozdělováním, jehož cílem je snižování nerovností ve společnosti a ekonomickou efektivností, pak vznikají dva problémy, které Joseph Stiglitz spojuje s otázkami, na něž se obtížně hledají jednoznačné odpovědi (Stiglitz, 1997, str. 124):

- Jak velké části efektivnosti se vzdát ve prospěch rovnosti (resp. jak velký je vliv obětování určité části efektivnosti na zvýšení rovnosti ve společnosti)?
- Jaký je relativní význam snížení efektivnosti a zvýšení rovnosti?

Odpovědi na výše uvedené otázky se pohybují mezi dvěma extrémy: na jedné straně maximální důraz na efektivnost a na druhé straně maximální snaha o odstranění nerovnosti ve společnosti.

→ 2.1 Náklady nezaměstnanosti

Růst nezaměstnanosti s sebou nese změny v redistribuci příjmů, tj. změny toků mezi nezaměstnanými a veřejnými rozpočty. Dochází ke sníženému výběru daní z příjmů fyzických osob a daně z přidané hodnoty z důvodu snížení kupní síly obyvatelstva a k nárůstu výdajů na sociální dávky pro nezaměstnané a další výdaje související s nezaměstnaností (Helísek, 2002).

Analýza příčin nezaměstnanosti spočívá v analýze vzájemných vztahů mezi ekonomickým růstem, růstem zaměstnanosti a produktivity práce. Pro hodnocení vzájemného vztahu mezi vývojem

álních důsledků nezaměstnanosti, ale též ze ztráty na neodvedených daních a pojistném, o které jsou veřejné rozpočty sníženy v případě, že osoba dříve zaměstnaná upadne do nezaměstnanosti.

Kvantifikace celkových výdajů a ztrát související s nezaměstnaností je obtížná, neboť nejsou k dispozici potřebné údaje. Ve výsledcích práce však budou tyto náklady vzorově vyčísleny na základě níže uvedených skutečností. Níže jsou tedy specifikovány oblasti, které se k daným výdajům a ztrátám váží. K těmto oblastem patří:

- **Přímé daně:** kvantifikace výpadku odvodu daně z příjmu fyzických osob při přechodu zaměstnané osoby do nezaměstnanosti. Z důvo-

Co se týče aktivní politiky zaměstnanosti, je sice zmiňována její důležitost, výdaje na ni jsou ale jedny z nejnižších v EU, a to ve výši 0,2 % HDP. Tedy šestina výdajů Dánska nebo Finska. Ačkoliv je v rámci APZ možné použít několik nástrojů jako rekvalifikace, veřejně prospěšné práce nebo společensky účelná pracovní místa, objem prostředků vynaložených na tuto politiku značně limituje možnost jejího využití.

zaměstnanosti (růstem/poklesem) a ekonomickým růstem se sleduje podíl zaměstnanostní složky na růstu hrubého domácího produktu (intenzita zaměstnanosti). Tento podíl určuje řada faktorů, mezi něž patří především dosažená úroveň racionalizace výroby, zavádění nových technologií a forem organizace práce a nahrazováním lidské práce prací strojů apod. Souhrnně se dopad těchto faktorů na zaměstnanost a tím také na následnou nezaměstnanost sleduje vzájemným vztahem mezi dosaženým objemem hrubého domácího produktu a zaměstnaností (podíl hrubého domácího produktu na zaměstnanou osobu), tedy ukazatelem produktivity práce.

Výdaje na nezaměstnanost jsou postaveny na kvantifikaci finančních toků mezi veřejnými rozpočty a nezaměstnanými. Kvantifikace vychází nejen z objemu výdajů na sociální dávky a dalších výdajů na nezaměstnanost (aktivní politika zaměstnanosti), které jsou určeny ke zmírnění soci-

du nezaměstnanosti dochází k výpadku výběru daně z příjmu fyzických osob u nezaměstnaných osob (totéž platí pro zaměstnané, kteří se pohybují na ilegálním trhu práce).

- **Pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, pojistné na všeobecné zdravotní pojištění:** z důvodu nezaměstnanosti dochází k výpadku odvodu pojistného u nezaměstnaných osob (totéž platí pro zaměstnané, kteří se pohybují na ilegálním trhu práce).
- **Nepřímé daně:** se ztrátou zaměstnání je spojeno i snížení kupní síly nezaměstnaného, případně celé domácnosti, ve které žije. Výpadek pracovního příjmu a to i při náhradě pracovního příjmu podporou v nezaměstnanosti a dalšími sociálními dávkami, dochází u nezaměstnaného k poklesu a restrukturalizaci jeho spotřeby, což ovlivňuje odvod daně z přidané hodnoty, resp. spotřebních daní.

- **Podpory v nezaměstnanosti:** nezaměstnaným jsou poskytovány v délce podpůrčí doby z pasivní politiky zaměstnanosti dle zákona č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti.
- **Dávky v hmotné nouzi:** nezaměstnaný, který již nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti z důvodu skončení podpůrčí doby, může žádat o příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení dle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Nárok na dávky a jejich výše je odvislá od příjmové situace domácnosti, v níž nezaměstnaný žije a počtu vyživovaných členů domácnosti, mezi které patří nezaopatřené děti, případně manželka bez vlastního příjmu nebo na rodičovské dovolené.
- **Platba pojistného na všeobecné zdravotní pojištění za nezaměstnané státem:**² stát je plátcem pojistného za uchazeče o zaměstnání, kteří jsou registrováni na úřadu práce. V roce 2012 činí platba pojistného 723 Kč měsíčně za nezaměstnaného.
- **Dávky poskytované ze státní sociální podpory:** při propadu příjmu domácnosti, ve které nezaměstnaný žije, lze žádat o příspěvek na bydlení a případně o přídavek na dítě, pokud jsou v domácnosti nezaopatřené děti. Tyto dávky jsou poskytovány nízkopříjmovým domácnostem dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.
- **Výdaje na předčasné důchody:** nezaměstnaní, kterým se nedaří vrátit na trh práce a zároveň plní podmínky nároku na předčasný starobní důchod často rezignují na hledání zaměstnání a „utíkají“ do předčasného důchodu.
- **Výdaje na peněžité dávky v nemoci:** nezaměstnaní, kteří ztratí zaměstnání, využívají možnosti nároku na peněžité dávky v nemoci, které však mohou uplatnit pouze v tzv. ochranné lhůtě, která činí 7 kalendářních dnů ode dne zániku pojištění, neboli ode dne ztráty výdělečné činnosti. Možnost nezaměstnaných „utéci“ do nemoci lze pouze do 7 dnů po ztrátě zaměstnání.
- **Preventivní, organizační a aktivizační opatření na trhu práce:** výdaje na nástroje aktivní politiky zaměstnanosti a poradenskou a informační služby poskytované veřejnými službami zaměstnanosti (Úřad práce).

3. Výsledky

Výsledky šetření v oblasti politiky zaměstnanosti přináší informace vzešlé z analýzy vývoje nákladů na nezaměstnanost, politiku zaměstnanosti a její formy. Data budou analyzována a zpracována z několika hledisek, aby bylo možné formulovat relevantní závěry a nedošlo k opomenutí některých aspektů.

Tabulka č. 1 » Výdaje na politiku zaměstnanosti (v mil. Kč)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
SPZ	9 087	9 522	9 879	10 960	11 750	11 959	14 202	15 073	15 681	23 133	22 736
PPZ	5 680	5 229	6 210	6 949	7 030	7 047	7 308	7 016	7 115	15 078	13 355
APZ	3 406	4 063	3 483	3 274	3 940	4 028	5 301	5 673	6 132	4 953	6 171

Pramen: Portál MPSV (2013)

² Stát je plátcem pojistného za osoby uvedené v zákoně č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění. K těmto osobám patří především: nezaopatřené děti, starobní důchodci, uchazeči o zaměstnání registrovaní na úřadu práce, rodiče na rodičovské dovolené apod.

→ 3.1 Politika zaměstnanosti

V kapitole budou uvedeny náklady na politiku zaměstnanosti z několika pohledů. Nejprve budou uvedeny výdaje na politiku zaměstnanosti celkem a její jednotlivé části a situace bude dále popsána a rozebrána.

Tabulka 1 uvádí výdaje na politiku zaměstnanosti (celkem a zvlášť aktivní a pasivní politika).

Výdaje na politiku zaměstnanosti i její dílčí části (PPZ i APZ) v ČR kontinuálně rostou, nicméně tempo růstu APZ je nižší než výdaje na pasivní politiku zaměstnanosti. Z tabulky vyplývá, že výdaje na APZ vzrostly ve sledovaném období osminásobně, na pasivní politiku zaměstnanosti ale téměř desetinasobně. V roce 2010 ale tvořil podíl APZ na celkových výdajích na státní politiku zaměstnanosti 27 %, což je ovšem snížení poměru oproti 34 % v roce 1993. Obdobně klesá podíl výdajů APZ na nezaměstnaného. Paradoxně tedy dochází k situaci, kdy se více financí na tuto politiku věnovalo v době, kdy byla ze strany EU podstatně méně akcentovaná než nyní.

V grafu 1 je uveden celkový vývoj výdajů na politiku zaměstnanosti od roku 1991.

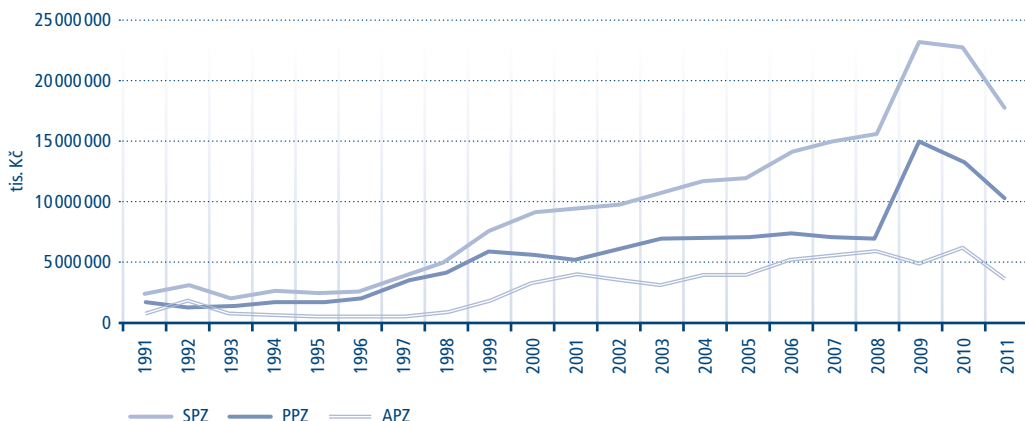
Jak lze názorně vidět z grafu, výdaje na politiku zaměstnanosti rostly až do období krize, která se projevila v roce 2009. Od tohoto roku výdaje výrazně klesly. Přitom výdaje na PPZ jsou vždy vyšší, než APZ. APZ lze přitom považovat za účinnější metodu motivace nezaměstnaných k opětovnému hledání a přijetí pracovního místa. Od roku 2009 se navíc pokles výdajů na APZ velmi zrychlil.

I dle OECD (2013) jsou výdaje na APZ v poměru k HDP v České republice na velmi nízké úrovni. Od roku 2002 do 2009 pohybují jen na 0,2 % HDP, což je spolu se Slovenskem nejnižší údaj v EU. Pro porovnání Dánsko vydalo v roce 2009 na tuto politiku 1,6 % HDP, Finsko 0,9 % HDP a Německo 1 % HDP. To značí rozpor mezi cíli Národních reformních programů a skutečným objemem výdajů.

3.2 Aktivní politika zaměstnanosti

APZ se v ČR financuje paralelně i z prostředků EU, především z Evropského sociálního fondu, konkrétně z operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost. V prvním jmenovaném bylo na období 2007–2013 alokováno 50 miliard Kč, z toho

Graf č. 1 » Výdaje na politiku zaměstnanosti (v tis. Kč)

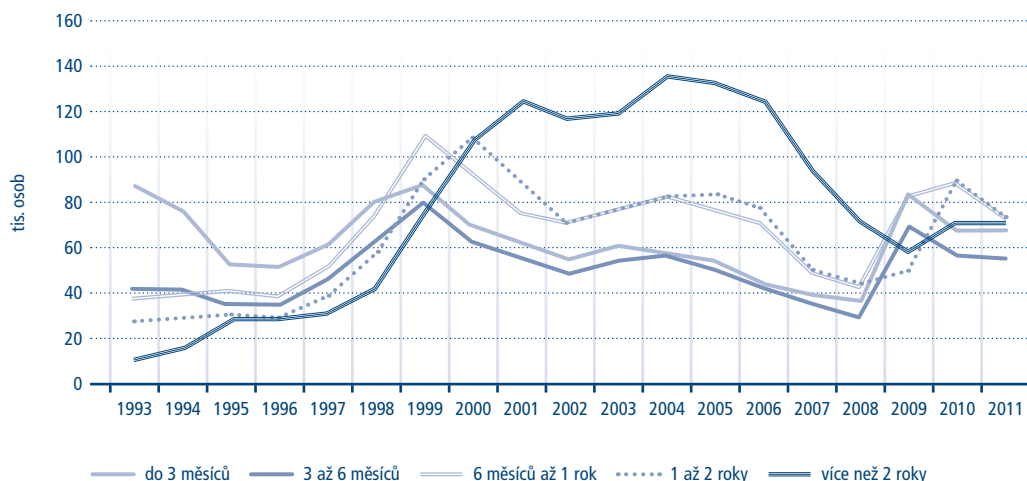
Pramen: Portál MPSV (2013)

Tabulka č. 2 » Čistý náhradový poměr ČR a EU (v %)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Krátkodobá — ČR	61,5	61,5	61,5	61,0	58,6	61,2	67,3
Dlouhodobá — ČR	68,8	64,6	62,5	59,6	57,8	55,8	59,8
Krátkodobá — EU	66,5	66,4	67,2	66,9	67,4	68,5	68,2
Dlouhodobá — EU	55,4	55,2	54,6	52,5	51,6	52,1	52,0
Krátkodobá — Dánsko	80,3	79,5	79,6	79,0	79,7	78,5	77,6
Dlouhodobá — Dánsko	76,5	75,3	75,7	75,3	75,2	74,3	74,1
Krátkodobá — Německo	68,5	68,2	68,3	67,8	67,5	67,8	66,4
Dlouhodobá — Německo	65,0	64,8	65,1	64,5	58,8	60,8	59,5

Pramen: OECD (2013)

Graf č. 2 » Počty osob podle doby hledání zaměstnání (v tis.)

Pramen: Portál MPSV (2013)

17 miliard Kč bylo určeno přímo na posílení aktivních politik zaměstnanosti (ESF, 2013).

Jak je patrné z tabulky 2, jejíž data je možné najít v údajích databáze OECD, ovšem pouze do roku 2007, jsou v datech právě z roku 2007 patrné změny platné k 1. 1. 2007, kdy bylo upraveno životní a existenční minimum, od kterých se odvíjí i výše ostatních dávek sociální podpory.

Z tabulky 2 vyplývá, že mezi roky 2001 a 2006 v ČR čistý náhradový poměr pro krátkodobě nezaměstnané (méně než jeden rok) klesal, v roce 2007 se nicméně zvýšil na 67 % čistého příjmu a byl jen mírně nižší než v členských státech EU, které jsou současně členy OECD. Toto navýšení může být ale v souladu s trendy, kdy má krátkodobě vysoká podpora v nezaměstnanosti zvyšovat mobilitu pra-

Tabulka č. 3 » Výdaje na aktivní politiku zaměstnanosti (v mil. Kč)

APZ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Absolventská místa	358	388	348	331	418	145	143	0	0	0	0
SÚPM	990	1043	617	692	1031	1184	1072	868	597	985	1454
VPP	759	924	714	685	839	839	899	685	949	1371	1624
Rekvalifikace	346	383	370	406	481	408	357	269	271	388	582
OZP	55	46	42	69	89	101	97	46	45	88	88
Provoz	133	158	132	155	163	209	221	190	211	236	235

Pramen: Portál MPSV (2013)

covní síly. V Dánsku se například její výše pohybovala v roce 2007 na 78 % čisté mzdy, ve Finsku na 72 % a v Nizozemsku dokonce na 80 % (OECD, 2012). Oproti tomu v Německu dosahoval zhruba stejné výše jako v ČR.

Oproti tomu v případě nezaměstnanosti dlouhodobé (v tabulce se jedná o více než pět let) byl čistý náhradový poměr vyšší než v EU. Ačkoliv se tento poměr mezi roky 2001 a 2007 v ČR snížil o devět procentních bodů, je stále nad průměrem EU. To značí prostor pro snižování velkorysosti sociálního systému vůči dlouhodobě nezaměstnaným³. To by opět vedlo k vyšší motivaci dlouhodobě nezaměstnaných hledat nové pracovní místo.

Poměr dlouhodobě nezaměstnaných vůči ostatním nezaměstnaným ukazuje graf 2. Z grafu je patrné, že dlouhodobá nezaměstnanost představovala významný problém v období 2000–2008, kdy podíl dlouhodobě nezaměstnaných na nezaměstnaných jako celku tvořil významný podíl. Nyní podíl dlouhodobě nezaměstnaných nevystupuje významně z průměru, ovšem stále se jedná o problematickou skupinu osob, které je potřeba věnovat pozornost.

Vzhledem k tomu, že Dánsko i Nizozemsko dlouhodobě dosahují nižších měr nezaměstnanos-

ti než Česká republika, Slovensko nebo Polsko, musí mít ve svých sociálních systémech zabudované i nefinanční mechanismy, které motivují nezaměstnané k návratu na trh práce.

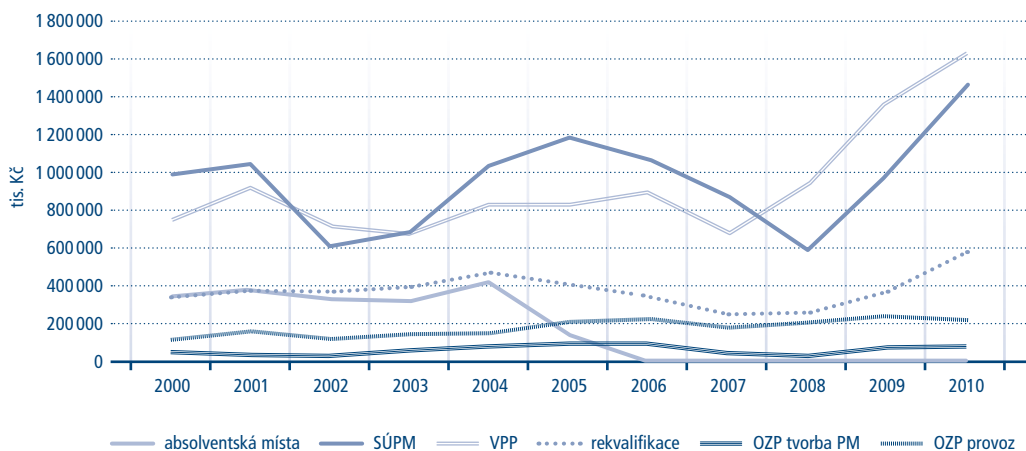
Hraje zde velkou roli právě aktivní politika zaměstnanosti, kdy je pobírání dávek v nezaměstnanosti podmíněno řadou povinností (účast na rekvalifikaci, povinnost přijetí pracovního místa zprostředkovaného úřadem práce aj.) a která v konečném důsledku snižuje nezaměstnanost.

V ČR je tedy nutné posílit vedle finanční motivace nezaměstnaných i nefinanční mechanismy, které by zvýšily selektivnost poskytování sociálních dávek a následně zvýšily ufinancovatelnost sociálního modelu. Otázkou však zůstává realizace daných opatření a nastavení konkrétních nástrojů.

Tabulka 3 uvádí konkrétní rozpis výdajů na jednotlivé položky aktivní politiky zaměstnanosti. Jak lze vidět z tabulky, některé dílčí nástroje, které dříve tvořily poměrně zásadní součást APZ již nadále nejsou podporovány (viz absolventská místa, jejichž podpora skončila rokem 2006).

Ve sledovaném období největší nárůst zaznamenaly veřejně prospěšné práce s menšími pozitivními efekty. Druhou největší výdajovou kapitolou APZ byla společensky účelná pracovní místa,

³ Je nutné vzít v potaz, že tento indikátor nezahrnuje všechny dávky, na které má nezaměstnaný nárok, v ČR například jako příspěvek na bydlení, přídatky na děti, pomoc v hmotné nouzi aj. Při jejich zahrnutí, by byl čistý náhradový poměr ve většině případů ještě vyšší. Jelikož například příspěvek na bydlení nebo dávky v hmotné nouzi se nevyměňují paušálně, nelze je do výše tohoto indikátoru zahrnout.

Graf č. 3 » Struktura výdajů na aktivní politiku zaměstnanosti (v tis. Kč)

Pramen: Vlastní zpracování podle dat portálu MPSV

Tabulka č. 4 » Počty pracovních míst vytvořených v rámci aktivní politiky zaměstnanosti

APZ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Absolventská místa											
vytvořená místa	11 478	9 872	8 131	8 365	7 308	37	2	0	0	0	0
umístění uchazeči	11 316	9 645	7 945	8 654	7 170	28	2	0	0	0	0
SÚPM											
vytvořená místa	27 240	21 398	13 454	17 488	25 584	24 140	25 131	16 094	12 604	20 404	26 481
umístění uchazeči	26 721	21 767	14 123	17 618	25 010	25 129	25 417	16 706	12 756	20 208	25 882
VPP											
vytvořená místa	19 714	18 962	16 448	14 703	17 727	15 645	17 142	11 747	15 131	18 309	20 961
umístění uchazeči	20 034	19 977	16 573	15 378	18 246	16 846	18 011	12 374	16 246	19 794	22 882
Rekvalifikace											
nově zařazení	33 331	35 145	36 015	42 753	44 089	38 438	51 262	53 846	36 451	39 831	65 453
vyřazení	32 260	34 771	34 898	42 420	45 094	38 333	50 413	55 459	38 735	37 724	67 310
OZP											
vytvořená místa	1 434	1 032	976	1 185	1 241	1 137	1 179	624	522	1 069	1 081
umístění uchazeči	1 368	1 043	1 063	1 221	1 636	1 592	1 606	1 284	974	1 231	1 640

Pramen: Portál MPSV (2013)

→ která podle studie z roku 2008 mají vyšší pozitivní efekt.

Poměr a vývoj výdajů na jednotlivé položky APZ uvádí graf 3. Jak lze názorně vidět v grafu, nejvyšší výdaje jsou dlouhodobě poskytovány na SÚPM a VPP. Podpora VPP dokonce od roku 2008 převýšila podporu SÚPM. Účelně využitým trendem je i nárůst výdajů na rekvalifikace v posledních letech.

Co se týče vývoje dalších nástrojů APZ v ČR, už v první polovině 90. let převládaly výdaje na absolventská místa, následovala tzv. společensky účelná pracovní místa a například rekvalifikace byly využity jen v relativně malé míře. Od roku 2006 se podpora absolventských míst nekoná a výdaje směřují především na společensky účelná pracovní místa (SÚPM) a veřejně prospěšné práce (VPP). Další nástroj s rostoucím trendem jsou rekvalifikace, kam bylo v roce 2010 nově zařazeno více než 65 tisíc osob.

Údaje o vytvořených pracovních místech a počtech umístěných osob uvádí tabulka 4.

APZ by se rovněž měla projevit v poklesu nezaměstnanosti a nárůstu zaměstnanosti vybraných skupin na trhu práce, ačkoliv její efekt kvůli nízkému objemu investovaných finančních prostředků nebude převažujícím faktorem, který se promítá do vývoje těchto indikátorů.

Jak již bylo zmíněno v případě Dánska i Finska, důsledkem zlepšení fungování sociálního modelu a dosažení vyšší míry zaměstnanosti byl i pokles veřejného dluhu. Ten má v ČR od 90. let, i přes jeho nižší podíl na HDP než je typické pro západoevropské státy, kontinuálně rostoucí tendenci.

3.3 Aktuální podpora v nezaměstnanosti

Následující kapitola krátce uvede výši podpory v nezaměstnanosti v roce 2013 a shrne srovnání za poslední roky. V tabulce 5 jsou uvedeny výše podpory při nezaměstnanosti a rekvalifikaci, a to v případě doložení příjmů i bez doložení příjmů.

Přitom výplata dávek je upravena podle doby jejich pobírání. V prvních dvou měsících podpůrčí doby dostane nezaměstnaný 65 %, další dva měsíce podpůrčí doby 50 % a po zbývajících podpůrčí dobu 45 % průměrného měsíčního čistého výdělku, který byl zjištěn v posledním ukončeném zaměstnání v rozhodném období, nebo z posledního vyměřovacího základu v rozhodném období přepočteného na 1 kalendářní měsíc, kdy naposledy vykonával samostatnou výdělečnou činnost.

Maximální výše podpory je vypočítána z průměrné mzdy v předchozím roce. Výpočet probíhá následujícím způsobem:

Tabulka č. 5 » Výše měsíční podpory v nezaměstnanosti (v Kč)

	2013	2012	2011	2010	2009
Maximální výše podpory při doložení příjmů					
v nezaměstnanosti	14 157	13 761	13 528	13 280	13 307
při rekvalifikaci	15 866	15 421	15 161	14 883	14 913
Maximální výše podpory bez doložení příjmů					
v nezaměstnanosti — první 2 měsíce	3 662	3 559	3 499	3 435	3 442
v nezaměstnanosti — další 2 měsíce	2 929	2 848	2 799	2 748	2 754
v nezaměstnanosti — zbývajících podpůrčí doba	2 685	2 610	2 566	2 519	2 524
při rekvalifikaci	3 418	3 322	3 266	3 206	3 312

Pramen: Měšec.cz (2013)

- Průměrná mzda v národním hospodářství za 1. až 3. čtvrtletí roku 2012 činí 24 408 Kč.
- Maximální výše podpory v nezaměstnanosti činí 0,58násobek průměrné mzdy, tj. 14 157 Kč (pro rok 2013).
- Maximální výše podpory při rekvalifikaci činí 0,65násobek průměrné mzdy, tj. 15 866 Kč (pro rok 2013).

Nárok na podporu v nezaměstnanosti má uchazeč o zaměstnání, který splnil základní tři podmínky. Jsou jimi získání rozhodné doby důchodového pojištění v délce alespoň 12 měsíců zaměstnáním nebo jinou výdělečnou činností⁴ (tuto podmínku lze splnit i započtením náhradní doby zaměstnání), požádal krajskou pobočku Úřadu práce České republiky, u které je veden v evidenci uchazečů o zaměstnání, o poskytnutí podpory v nezaměstnanosti a ke dni, k němuž má být podpora v nezaměstnanosti přiznána, není poživitelem starobního důchodu.

Rozhodným obdobím pro splnění podmínek nároku na podporu v nezaměstnanosti jsou poslední 2 roky před zařazením do evidence uchazečů o zaměstnání. Do předchozího zaměstnání se započítává i náhradní doba zaměstnání, tj. doba přípravy osoby se zdravotním postižením k práci, pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, osobní péče o dítě ve věku do 4 let, osobní péče o fyzickou osobu, která se podle zvláštního právního předpisu považuje za osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost), ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost), pokud s uchazečem o zaměstnání trvale žije a společně uhrazují náklady na své potřeby; tyto podmínky se nevyžadují, jde-li o osobu, která se pro účely důchodového pojištění považuje za osobu blízkou, výkonu dlouhodobé dobrovolnické služby na základě smlouvy dobrovolníka s vysílající organizací, které byla udělena akreditace Ministerstvem vnitra, nebo výkonu veřejné služby na základě smlouvy o výkonu

veřejné služby, pokud rozsah vykonané služby překračuje v průměru alespoň 20 hodin v kalendářním týdnu, osobní péče o fyzickou osobu mladší 10 let, která se podle zákona o sociálních službách považuje za osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni I (lehká závislost).

Naopak nárok na podporu v nezaměstnanosti nemá uchazeč o zaměstnání, se kterým byl v době posledních 6 měsíců před zařazením do evidence uchazečů o zaměstnání zaměstnavatelem skončen pracovní právní vztah z důvodu porušení povinnosti vyplývajících z právních předpisů vztahujících se k jím vykonávané práci zvlášť hrubým způsobem; to platí i v případě skončení jiného pracovního vztahu z obdobného důvodu, dále nezaměstnaný, se kterým byl v době posledních 6 měsíců před zařazením do evidence uchazečů o zaměstnání zaměstnavatelem skončen pracovní právní vztah z důvodů porušení jiné povinnosti zaměstnance podle § 301a zákoníku práce zvlášť hrubým způsobem, stejně tak u nezaměstnaného, kterému vznikl nárok na výsluhový příspěvek a tento příspěvek je vyšší než podpora v nezaměstnanosti, která by mu náležela; pokud by neměl nárok na výsluhový příspěvek a nezaměstnaný, který ke dni, k němuž má být podpora v nezaměstnanosti přiznána, vykonává tzv. nekolidující zaměstnání podle § 25 odst. 3 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Podpora v nezaměstnanosti se neposkytuje po dobu poskytování starobního důchodu, dávek nemocenského pojištění (nemocenské, ošetřovné, peněžitá pomoc v mateřství, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství), s výjimkou dávek nemocenského pojištění, které jsou uchazeči poskytovány z účasti na nemocenském pojištění z titulu výkonu nekolidujícího zaměstnání nebo krátkodobého zaměstnání, trvání právního vztahu, na jehož základě vykonává tzv. nekolidující zaměstnání, a po dobu poskytování podpory při rekvalifikaci, a po dobu vazby.

⁴ Jinou výdělečnou činností je výdělečná činnost a jiná výdělečná činnost, která je dobou důchodového pojištění podle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Uchazeči o zaměstnání, kterému bylo z posledního zaměstnání vyplaceno odstupné, odbytné nebo odchodné, se podpora v nezaměstnanosti poskytne až po uplynutí doby, která se určí podle počtu násobků průměrného měsíčního výdělku (služebního příjmu), ze kterého byla odvozena minimální výše odstupného, odbytného nebo odchodného (k případnému navýšení vyplývajícimu z kolektivní smlouvy nebo z vnitřního předpisu se nepřihlíží).

3.4 Náklady na příspěvky v nezaměstnanosti

V rámci příspěvku je dále prezentována finanční analýza celkových nákladů na příspěvky v nezaměstnanosti. Celkové náklady jsou vypočítány pomocí počtu nezaměstnaných, nahlášených na úřadech práce v celé České republice, kteří mají nárok na podporu v nezaměstnanosti. Byla zohledněna

i výše podpory, vzhledem k její proměnlivosti (snížení) v průběhu setrvání v nezaměstnanosti.

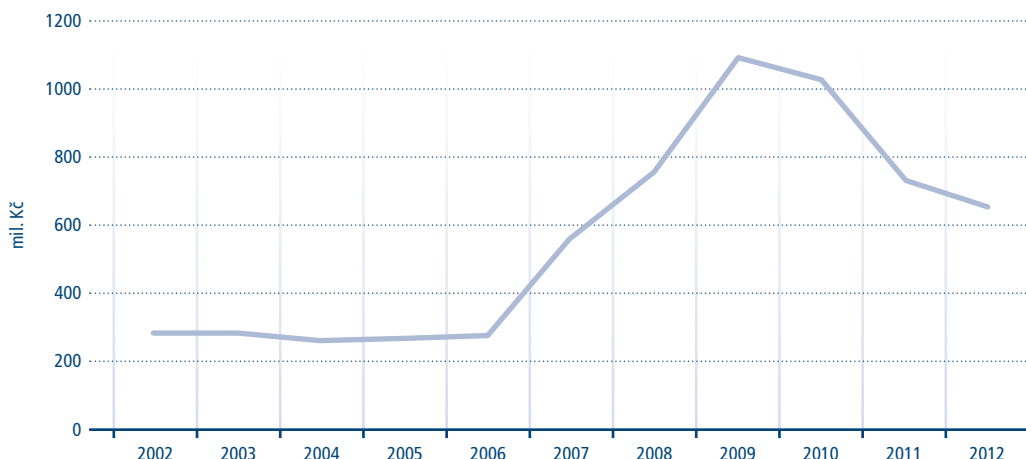
Tabulka 6 uvádí počty nezaměstnaných za období 2002–2012. Toto období je uvedeno z důvodu dostupnosti dat na MPSV. Do roku 2001 nebyly veškeré údaje uváděny a nejsou proto zahrnuty do analýzy. Data jsou uvedeny vždy k 31. 12. sledovaného roku. Údaje v tabulce jsou počty uchazečů o zaměstnání. Poslední řádek v tabulce uvádí průměrnou výši podpory v Kč.

Jak lze vidět z tabulky 6, počet nezaměstnaných registrovaných na úřadech práce se za sledované období nejprve pohyboval okolo 500 tisíc (mezi lety 2002 a 2006) a následně došlo k poklesu počtu nezaměstnaných až na 350 tisíc (v letech 2007 a 2008). Vliv na pokles měly jednak reformy sociální politiky a politiky zaměstnanosti a jednak také vstup České republiky do Evropské unie a otevření trhů práce okolních zemí a příliv zahraničních investic do ČR společně s tvorbou nových pra-

Tabulka č. 6 » Počty podpořených uchazečů o zaměstnání podporou v nezaměstnanosti (k 31. 12.)

	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002
Uchazeči	545 311	508 451	561 551	539 136	352 250	354 878	448 545	510 416	541 675	542 420	514 435
Podpora	107 937	129 951	178 962	189 497	138 506	112 675	66 167	70 952	72 951	94 664	95 745
do 1,5	729	768	799	814	1 152	1 079	942	1 158	4 199	4 814	5 109
1,5–2,5	2 437	2 616	2 996	4 414	9 824	20 425	14 688	16 499	16 343	37 982	42 747
2,5–3,5	23 276	33 558	42 595	38 216	21 226	12 896	12 697	19 511	21 449	24 831	23 381
3,5–4,5	17 776	18 691	26 368	28 356	23 010	22 363	15 757	13 967	13 466	13 208	12 742
4,5–5,5	13 521	17 667	24 117	28 315	23 729	18 032	9 295	8 346	7 780	6 670	5 928
5,5–6,5	12 543	15 792	22 523	26 386	19 648	13 150	5 224	4 976	4 471	3 391	2 866
6,5–7,5	10 049	12 624	18 075	20 924	14 002	8 435	3 075	2 675	2 354	1 641	1 257
7,5–8,5	7 382	9 067	13 100	14 024	9 353	5 708	1 779	1 470	1 117	2 127	1 715
8,5–9,5	5 525	5 914	8 854	9 141	5 527	3 564	921	803	597	0	0
9,5–10,5	3 983	4 116	6 145	6 146	3 501	2 274	540	494	1 148	0	0
10,5–11,5	2 775	2 569	3 859	3 848	2 153	4 652	1 213	1 025	21	0	0
nad 11,5	7 941	6 569	9 531	8 913	5 381	97	36	28	6	0	0
Průměrný nárok (v Kč)	6 029	5 595	5 720	5 745	5 468	4 945	4 132	3 849	3 594	3 021	2 898

Pramen: Portál MPSV (2013)

Graf č. 4 » Vývoj výdajů na měsíční dávky v nezaměstnanosti (v mil. Kč)

Pramen: Vlastní zpracování podle dat MPSV

covních míst. Poté se zejména díky světové krizi začal počet nezaměstnaných opět zvyšovat a dosáhl úrovně 545 tisíc v roce 2012. Ke zvýšení došlo skokově, kdy již v roce 2009 bylo evidováno 539 tisíc nezaměstnaných. Oproti roku 2008 jde o nárůst o 153 %.

Stejně tak došlo ke změnám i v množství podpořených osob. Na začátku sledovaného období se počet podpořených osob pohyboval přes 90 tisíc osob, následně začal klesat až na 66 tisíc v roce 2006. Následně opět došlo k nárůstu. Dílčí vliv na to může mít i zrušení podpory absolventských míst.

Nejvyšší počet podpořených osob lze registrovat v roce 2009 (189 tisíc). Masivně propouštění zaměstnanci z většiny splňovali nárok na podporu. Po roce 2009 začal počet podpořených osob opět postupně klesat, v roce 2012 to bylo 108 tisíc osob. Reforma z roku 2007 se zde příliš neprojevila a na projev reformy z roku 2012 je nutné vyčkat na údaje následujícího roku.

Výše podpory se proměňuje postupně s časem vzhledem k průměrné mzdě a existenčnímu a životním minimu.

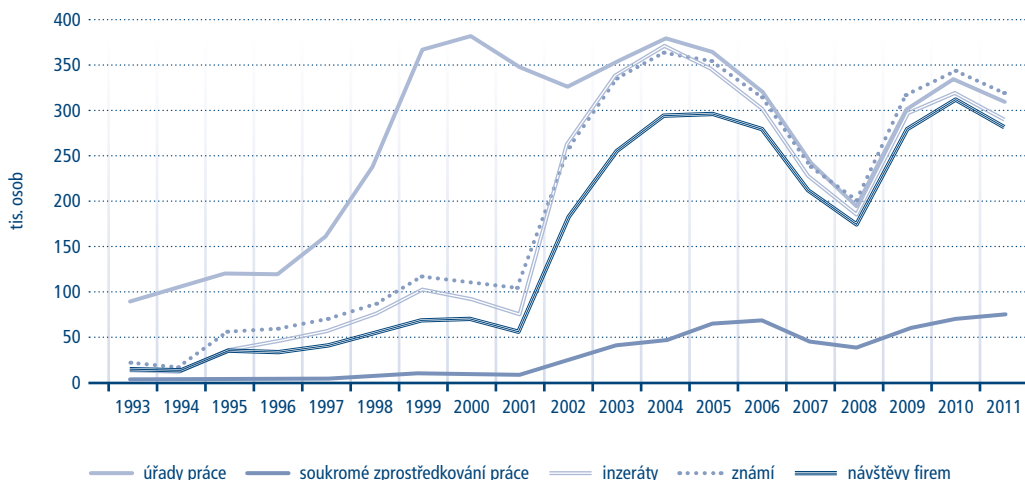
Vzhledem k množství podpořených uchazečů a výše podpory byl proveden výpočet celkových výdajů na podpory v nezaměstnanosti. Graf 4 uvádí vývoj celkových nákladů na podpory v nezaměstnanosti (údaje v grafu uvádí výdaje za 1 měsíc uvedeného roku; data k 31. 12.).

Vývoj výdajů na dávky v nezaměstnanosti byl do roku 2006 poměrně stabilní, pohyboval se kolem 270 milionů Kč měsíčně. Zlomem byl rok 2007, kdy dochází k nárůstu na 557 milionů Kč a vrchol nastal v roce 2009, kdy měsíční výdaje dosáhly 1088 milionů Kč. Stav ekonomiky a reformy zde mají poměrně větší zpoždění. Reformy sice reagovaly na nastalou situaci v roce 2007 poměrně pružně, nicméně vzhledem k dalším okolnostem se nedalo zabránit nárůstu výdajů spojených s nárůstajícím počtem oprávněných žadatelů o podporu. Nárůst byl samozřejmě způsoben i nárůstem průměrné mzdy, ze které se výše podpory odvozuje.

Následně po roce 2009 docházelo opět k poklesu celkových výdajů na podporu v nezaměstnanosti a v roce 2012 se měsíční výdaje snížily na 650 milionů Kč. Ročně tedy státní rozpočet vydal na dávky v nezaměstnanosti 7809 milionů Kč.

→ Graf č. 5 » Počty osob podle způsobu hledání práce (v tis.)

Pramen: Portál MPSV (2013)

Graf 5 ukazuje nejčastěji využívané způsoby hledání nového pracovního uplatnění u osob registrovaných na Úřadě práce. Jak je vidět z grafu, v posledních letech vzrůstá význam a využití všech sledovaných možností nalezení pracovního místa. Tento jev lze hodnotit vysoce kladně, neboť nezaměstnaní již nespolehlají pouze na zprostředkování práce samotným Úřadem práce (ÚP), ale do hledání se aktivně zapojují i sami a využívají i jiné možnosti.

Jak bylo uvedeno, data v grafu 5 obsahují údaje od nezaměstnaných registrovaných na ÚP. Vývoj trendů v grafu proto i kopíruje míru nezaměstnanosti (počet osob registrovaných na ÚP). Postupně lze v grafu identifikovat nárůst nezaměstnanosti od roku 1996, kdy nezaměstnaní zpočátku spolehali při hledání zejména na ÚP a jiné formy byly využívány jen okrajově. Zejména soukromé zprostředkování práce tehdy téměř vůbec neexistovalo. Přelomovým je však rok 2001, kdy dochází k prudkému nárůstu využití ostatních forem hledání zaměstnání. Již v roce 2003 lze mluvit o současném využití téměř všech možností hledání práce. Zpro-

středkovatelé práce jsou sice stále využíváni jen okrajově, nicméně již lze mluvit o významné formě hledání zaměstnání, neboť od roku 2004 tuto formu využívá již více než 50 tisíc osob. Trend využívání všech dostupných forem hledání zaměstnání už trvá i přes pokles nezaměstnanosti (do roku 2008), při opětovném nárůstu od roku 2009 nezaměstnaní využívají shodně všech forem hledání pracovního místa.

4. Diskuse

Vývoj českého trhu práce a zvláště vývoj míry nezaměstnanosti je sledovaným sociálně-ekonomickým, ale také politickým indikátorem, neboť vysoká nezaměstnanost může zvyšovat sociální napětí ve společnosti a tím podlamovat její sociální soudržnost. Vývoj míry nezaměstnanosti v dlouhém časovém období prokazuje, že nárůst vysoké nezaměstnanosti na českém trhu práce započal již koncem 90. let, přičemž tato nezaměstnanost stagnovala i v době ekonomického růstu, a to až do roku 2004, neboť ekonomický růst byl „tažen“ růstem

produktivity práce. Až v krátkém období hospodářské expanze 2005–2008, kdy ekonomický růst kulminoval v rozmezí 6–7 %, došlo pozvolna k poklesu nezaměstnanosti, což však bylo podloženo vznikem nejistých pracovních míst, především pracovních míst obsazovaných tzv. agenturními zaměstnanci, případně vytvořením pracovních míst termínovaných apod. V roce 2009, v důsledku poklesu ekonomického výkonu, došlo k zániku nejistých pracovních míst, nezaměstnanost vzrostla a nadále, při mírném ekonomickém růstu, stagnuje na úrovni 7 %. To však znamená, že nedosahuje ani výše míry nezaměstnanosti z let na přelomu tisíciletí, ani průměrné míry nezaměstnanosti na evropském trhu práce a lze obtížně předpokládat snížení nezaměstnanosti v nadcházejícím období.

Na českém trhu práce probíhají proměny známé z vývoje trhu práce ve vyspělých západoevropských zemích. O tom, že se český trh práce proměňuje, svědčí postupně obsahové a formální proměny výdělečné činnosti. Změny v obsahové náplni práce vyplývají z toho, že pro ekonomický růst již není rozhodující produkce materiálních statků, ale produkce a využití znalostí a vědění a informační toky a proto výkon ekonomiky již není závislý na objemu lidské práce.

5. Závěr

Vzhledem ke změnám, které se odehrály v uplynulých dvou desetiletích v české i světové ekonomice i v Evropské unii, došlo ke značným výkyvům i na trhu práce. Vývoj celé ekonomiky se zprostředkovaně projevil ve změnách v nezaměstnanosti i v politikách a sociálních modelech, které ji upravují. Za nejdůležitější změny lze považovat globalizaci a zostření konkurence ve světové ekonomice, které měly v EU za následek pokles temp růstu HDP a zaměstnanosti a současně pak nárůst různých typů nezaměstnanosti.

Co se týče aktivní politiky zaměstnanosti, je sice zmiňována její důležitost, výdaje na ni jsou ale jedny z nejnižších v EU, a to ve výši 0,2 % HDP. Tedy šestina výdajů Dánska nebo Finska. Ačkoliv

je v rámci APZ možné použít několik nástrojů jako rekvalifikace, veřejně prospěšné práce nebo společensky účelná pracovní místa, objem prostředků vynaložených na tuto politiku značně limituje možnost jejího využití. ČR vydávala paradoxně vyšší objemy na tuto politiku na počátku 90. let než v současné době, kdy je APZ jedním z hlavních trendů politiky zaměstnanosti v EU.

Slabinou je také malé využívání částečných úvazků, které mohou být můstkem mezi ekonomickou neaktivitou či nezaměstnaností a řádným pracovním místem. Tyto úvazky se zvláště hodí a jsou převážně využívány ženami pro lepší skloubení profesního a soukromého života (např. při návratech z mateřské dovolené aj.). V ČR tento typ úvazku využívá ale jen desetina žen oproti třetině v EU. ČR vykazuje momentálně největší rozdíl v míře zaměstnanosti žen bezdětných a žen s dětmi v celé EU (Potužáková, 2012), což indikuje neprovázanost politiky rodinné a zaměstnanosti. Příčinou malého využití částečných úvazků je kromě nízké mzdy, který nedosahuje často ani mzdy průměrné, i nezáměr zaměstnavatelů kvůli malé ekonomické výhodnosti těchto úvazků.

Současný systém státní sociální pomoci je systémem, který odvíjí nárokovost na pomoc od tzv. životního a existenčního minima. Na rozhodnutí, zda pracovník vstoupí nebo nevstoupí na trh práce, mají vliv zejména příspěvek na dítě a příspěvek na bydlení. Kromě nich mají dlouhodobě nezaměstnaní nárok i na dávky v hmotné nouzi. I tohoto systému se od roku 2012 dotkla sociální reforma, která má systém zjednodušit, sjednotit místa vyplácení dávek i posílit kontrolu nelegálního zaměstnávání a zpřísnit požadavky na vyplácení dávek. Tyto kroky jsou bezesporu v souladu s obecným trendem vyšší selektivnosti sociální politiky. Česká republika se od roku 2012 aktivně snaží o zpřísnění poskytování dávek v nezaměstnanosti, minimalizaci zneužití dávek a jejich efektivního využití. Dochází také ke změně podmínek pro vznik nároku na podporu v nezaměstnanosti v úpravě tzv. rozhodného období. Nezaměstnaný musí doložit, že v posledních dvou letech před za-

řazením do evidence hradil ze zaměstnání nebo z jiné výdělečné činnosti sociální pojištění v délce minimálně 12 měsíců.

Při srovnání podmínek a forem poskytování dávek v nezaměstnanosti lze český systém od roku 2012 označit za poměrně propracovaný a motivující nezaměstnané hledat si novou práci bez zneužívání dávek. Je samozřejmé, že téměř žádný systém není bez chyb a proto by i tomuto bylo možné doporučit drobné změny, jako je např. německé testování na příjmy celé rodiny, nebo (zpětné) spolufinancování rekvalifikace.

Trh práce je stále málo flexibilní, převládá vysoká míra ochrany pracovníků se smlouvami na dobu neurčitou a oproti tomu jsou pracovníci se smlouvami na dobu určitou chráněni méně, než je obvyklé v EU i v OECD. Vzhledem k přijetí nového zákoníku práce od roku 2012 se tyto podmínky postupně mění, výsledný efekt ovšem bude mít časové zpoždění.

Trh práce by měl být ideálně regulován tak, aby eliminoval nezaměstnanost a stimuloval zaměstnanost, což vede k udržitelným sociálně postaveným systémům evropských ekonomik. Nezaměstnaní by měli být stimulováni k výdělečné činnosti. Minimalizace dávek by už sama o sobě stimulovala k přijetí zaměstnání, kde mzda, respektive plat by představoval výrazné zvýšení peněžních prostředků jednotlivce. Dále je třeba stanovit systém zabraňující zneužívání dávek a povinnost vykonávat v době bez stálého zaměstnání veřejnou službu, respektive veřejně prospěšné práce jako kompenzaci za poskytovanou podporu.

Je třeba klást důraz na přechod od „welfare státu“ k „workfare státu“ a stimulovat motivaci nezaměstnaných k opětovnému nalezení pracovního místa. Zejména je vhodné využít aktivních nástrojů společně s donucovacími metodami v podobě omezování dávek a jejich podmíněčným přidělením.

LITERATURA A PRAMENY

1. AARON, H. J.: *Income Redistribution: Comment on a paper by Okun*. Washington: American Enterprise Institute for Political Research, 1977
2. HELÍSEK, M.: *Makroekonomie*. Praha: Melandrium, 2002, ISBN 80-86175-25-1
3. MĚŠEC.CZ: *Podpora v nezaměstnanosti*. 2013. [online] [cit. 02-09-2013]. Dostupné z: <http://www.mesec.cz/mzdy-a-duchod/mzda-a-plat/pruvodce/podpora-v-nezamestnanosti/>
4. OECD: *OECD Stat. Extracts*. 2013. [online] [cit. 02-09-2013]. Dostupné z: <http://stats.oecd.org/Index.aspx>
5. OKUN, A. M.: *Equality and Efficiency: The Big Tradeoff*. Washington: The Brookings Institution, 1975
6. PORTÁL MPSV: *Výdaje na státní politiku zaměstnanosti*. 2013. [online] [cit. 02-09-2013]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/vydaje>
7. PORTÁL MPSV: *Statistiky nezaměstnanosti*. 2013. [online] [cit. 02-09-2013]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz>
8. PORTÁL MPSV: *Statistiky nezaměstnanosti – soubory ke stažení*. 2013. [online] [cit. 02-09-2013]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/sz/download/?piref37_264786_37_264785_264785.next_page=/download.do&piref37_264786_37_264785_264785.typstnez=1&piref37_264786_37_264785_264785.typstnezct=1#ukaz
9. POTUŽÁKOVÁ, Z.: *Strukturální změny českého trhu práce a proměna sociálního modelu*. 1. vydání. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2012, ISBN 978-80-86729-75-6
10. SAMUELSON, P. A.: *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991, ISBN 80-205-0192-4
11. STEVENSON, W. J.: *Introduction to Management Science*. Homewood: IRWIN, 1989, ISBN 0-256-03660-8
12. STIGLITZ, J.: *Ekonomie veřejného sektoru*. 2. vydání. Praha: Grada Publishing, 1997, ISBN 80-7169-454-1

KLÍČOVÁ SLOVA

nezaměstnanost, politika zaměstnanosti, zaměstnanec, náklady

Employment policy and unemployment costs in the Czech Republic**ABSTRACT**

Employment policy is currently often discussed theme. Thus paper focus on the causes and consequences of today's economic situation on unemployment and employment policy. The aim of the article is to analyse the impact of changes in employment policy, with a view into the impact of access to EU and financial and economic crisis, on development of labour market and to describe development of expends on unemployment and employment policy. Secondary data sources were drawn from Eurostat database, databases of Czech ministry of labour and social affairs, Ministry of finance, Czech statistical office and OECD database. The paper analyses costs of employment policy; special attention is paid to Active employment policy and its tools together with their impacts. Actual unemployment compensation and its development is discussed. Attention is paid to the factors which influence unemployment compensation and its amount. Article summarizes factors related to the employment policy and its cost, trends and impacts in the Czech Republic.

KEYWORDS

unemployment, employment policy, employee, costs

JEL CLASSIFICATION

E24, E27, J11, J21, J64

Uplatnění absolventů středoškolského vzdělání na trhu práce

► Ing. Ramona Broková » Katedra didaktiky ekonomických předmětů, Fakulta financí a účetnictví,
Vysoká škola ekonomická v Praze¹

* Přechod patnáctiletých žáků na střední školu je z hlediska jejich budoucí ekonomické a společenské kariéry jedním z nejzákladnějších kroků v jejich životě. Střední škola předurčuje budoucí profesní kariéru, dosažené vzdělání, společenské postavení, všeobecný rozhled atp.

Z hlediska další perspektivy absolventa střední školy je však nejdůležitější skutečnost, zda je studium zakončeno či není zakončeno maturitní zkouškou. Právě ta je totiž hlavní podmínkou jeho dalšího setrvání v systému vzdělávání a pokračování na vyšší úrovni, v případě přechodu do zaměstnání zajišťuje lepší šance jak na získání zaměstnání, tak i na vyšší výdělek. Úspěšnost přijetí na vysokou školu činila v roce 2011/2012 74,5 % (pro srovnání: v roce 2001/2002 to bylo 57,9 %). Nicméně variabilita přijetí se liší dle typu školy. Nejhůře se dá dostat na vysoké umělecké školy (např. Vysoká škola uměleckoprůmyslová přijímala v roce 2011/2012 pouze 9,6 % všech uchazečů o přijetí). Naproti tomu existují školy, které mají 100% úspěšnost přijetí (např. Vysoká škola finanční a správní, University of New York in Prague).

Z tabulky 1 je zřejmé, že je vysoká nezaměstnanost u absolventů středních škol (nizká nezaměstnanost u absolventů gymnázií je zapříčiněna tím,

že většina absolventů gymnázií pokračuje v dalším studiu) je mnohem vyšší než celostátní průměr.

Průměrná nezaměstnanost v roce 2011 byla 6,9 %. U osob se základním vzděláním a bez vzdělání činila 24,8 %, u středních škol bez maturity 8,4 %, u středních škol s maturitou 5 % a u osob s vysokoškolským vzděláním 2,8 %.²

Z výše uvedeného vyplývá, že absolventi se hůře uplatňují na trhu práce, přesto se lépe uplatní, než osoby, které mají jen základní vzdělání.

Absolventi škol představují rizikovou skupinu obyvatel, která se hůře uplatňuje na trhu práce. Určujícím faktorem zde zpravidla bývá nedostatek praxe, chybějící pracovní návyky a minimum zkušeností, často také chybí hlubší znalost oboru.

Eventuálního snížení nezaměstnanosti by bylo možné docílit zavedením více praxe do škol. Dle pedagogů je teoretické vyučování příliš nadřazováno praktickému vyučování. Dále je problém i v tom, že řadě pedagogů chybí praktické znalosti a zkušenosti, které nezískají jen pročitáním učebnic a také je pro ně obtížnější a časově náročnější probíranou látku uvést do praktických cvičení. Učitelé apelují na to, aby se mezi vyučujícími častěji vyskytovali ti, kteří mohou teoretické poučky obohatit o znalosti z praxe. Studenti tak získají ne-

¹ E-mail: RamonaBrokova@seznam.cz.

² Míra nezaměstnanosti podle věkových skupin a vzdělání (VŠPS). [on-line] [2013-12-03]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/F0003691CE/\\$File/1413124424.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/F0003691CE/$File/1413124424.pdf).

jen další znalosti, ale předanými zkušenostmi získávají k učivu jiný vztah než je tomu u humanitních předmětů, kde je přenesení praxe do hodin teorie mnohem obtížnější. Někteří pedagogové uvádějí, že na kvalitě výuky se odráží fakt, jestli ředitel školy má vzdělání v oboru nebo ne. Dále pedagogové uvádějí, že by se látka na středních školách měla probírat komplexně tj. propojit předměty a témata, které se prolínají. Dále je dobré, aby si studenti na středních školách osvojovali dovednosti spjaté s asertivním, vyjednávacím, obchodnickým jednáním. Problémem může být i to, že je stále nedostatek kvalitních učitelů, mimo jiné proto, že v ostré konkurenci jiných profesí se toto povolání jeví jako méně náročné na uplatnění a kvalitní uchazeče neláká.

Požadavek na praxi v oboru byl uveden v roce 2012 ve 27 % inzerátů v denním tisku a na internetu 70,3 %. Internetová inzerce je více zaměřena na více kvalifikované profese, a tudíž je požadavek na

praxi součástí většího podílu inzerátů. Nutno podotknout, že mnoho zaměstnavatelů sice požadavek na praxi neuvádí, ale přihlíží k ní při přijímání pracovníka.

Faktory úspěšnosti uchazečů o zaměstnání dle personálních agentur:

1. absolvované vzdělání a pověst dané školy,
2. schopnosti a dovednosti (komunikační, schopnost pracovat v týmu...),
3. absolvovaná praxe,
4. odborné znalosti a dovednosti (znalost některých vyhlášek, dovednost programování...),
5. bezúhonnost,
6. manuální zručnost.³

Požadavek na výši vzdělání byl v roce 2012 uveden ve 46,5 % inzerátů denního tisku (1985 případů). Nejčastěji byl uveden požadavek na středoškolské vzdělání (19,8 % inzerátů), poté následoval požadavek na vyučení (13,3 %) a požadavek na vysokoškolské vzdělání uvedlo 9,1 % inzerátů. Na in-

Tabulka č. 1 » Míra nezaměstnanosti absolventů dle dosaženého vzdělání

Kategorie vzdělání / skupina oborů / obor	IV.12			IV.13		
	Počet absolventů	Počet nezaměstnaných absolventů	Míra nezaměstnanosti absolventů (v %)	Počet absolventů	Počet nezaměstnaných absolventů	Míra nezaměstnanosti absolventů (v %)
Vzdělání na gymnáziu	23 862	739	3,1	23 888	971	4,1
Úplné střední odborné vzdělání s maturitou (bez vyučení) — M	40 679	3 680	9,0	39 825	5 895	14,8
Nižší střední odborné vzdělání (výuční list)	3 206	937	29,2	3 368	1 198	35,6
Střední odborné vzdělání (výuční list)	24 766	3 741	15,1	23 942	6 280	26,2

Pramen: [1] [2]

³ Faktory úspěšnosti uchazečů o zaměstnání. [on-line] [2013-12-03]. Dostupné z: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekAbsolventi/4-2-09/Faktory-uspesnosti-uchazecu-o-zamestnani/26>.

ternetu bylo uvedeno 77,8 % případů (5287 inzerátů). Inzerenti, kteří hledali uchazeče na internetu, nejčastěji požadovali absolventy s minimálně maturitním vzděláním (31,6 %), poté následoval požadavek na vysokoškolské vzdělání (17,1 %) a vyučení požadovalo pouze 12,3 %. Požadavek na obor vzdělání byl uveden pouze ve 14,6 % inzerátů denního tisku. Požadavek na obor vzdělání požadovalo 46,6 % inzerátů na internetu, ale i to je méně než na výši vzdělání. Nejčastěji byl formulován požadavek na vzdělání v technických oborech, hned za nimi následovaly lékařské a farmaceutické vědy. Třetí skupinou byly obory z oblasti ekonomických věd. Z toho je patrné, že tyto obory vyžadují specifické znalosti, které není možné získat pouze praxí bez příslušného vzdělání.

V inzerátech se objevují požadavky na osobnostní vlastnosti (schopnost komunikace, spolehlivost, flexibilita a adaptabilita, příjemný vzhled a vystupování, organizační schopnosti, obchodní talent). Nejčastěji se požadují komunikační dovednosti. Komunikační dovednosti jsou obzvláště důležité pro pracovníky ve vedoucích pozicích, pracovníky v pojišťovnictví, obchodní zástupce, sekretářky a prodavače. Požadavek na alespoň jednu osobnostní vlastnost inzerovalo 16,9 % inzerátů denního tisku a 71,5 % inzerátů na internetu.

Nejčastěji inzerovanou odbornou dovedností bylo vlastnictví řidičského průkazu (12,2 % inzerátů denního tisku a 18,7 % na internetu).

Dle zaměstnavatelů jsou nejdůležitější tyto kompetence:

- schopnost řešit problém,
- komunikační schopnosti,
- nést zodpovědnost,
- ochota učit se,
- adaptabilita a flexibilita,
- čtení a porozumění pracovním instrukcím,
- schopnost rozhodovat se,
- schopnost týmové práce,
- zběhlost v zacházení s informacemi,
- práce s čísly při pracovním uplatnění,
- zběhlost v používání výpočetní techniky,
- schopnost vést,
- zběhlost v cizích jazycích.

Výhodou absolventů škol je vyšší adaptabilita a flexibilita, zběhlost v používání výpočetní techniky, zběhlost v cizích jazycích. Jak je níže uvedeno, absolventi hodnotí špatně své komunikační schopnosti.

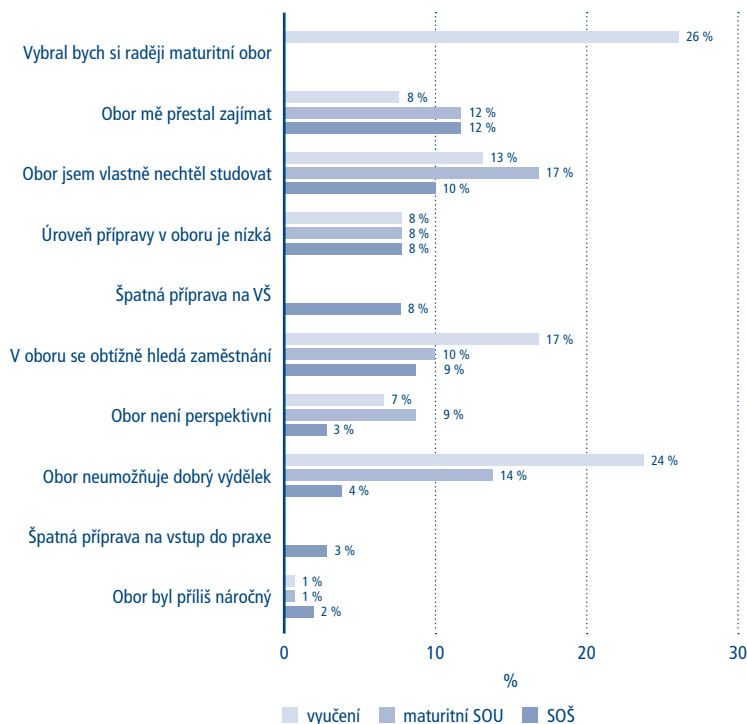
Je důležité také zmínit, že střední škola předurčuje spokojenost s vykonávanou prací.

Absolventi středních škol s maturitou jsou více spokojeni s platovými a pracovními podmínkami a jistotou pracovního místa. Nicméně co se týče využití kvalifikace, jsou spokojenější absolventi s výučním listem. Pokud se týká nespokojenosti absolventů, vyučení by si raději zvolili maturitní obor (26 %). Tzn., že řada vyučených má větší studijní ambice a dochází také k rozčarování z praxe,

Tabulka č. 2 » Spokojenost absolventů na trhu práce v roce 2007 (v %)

Spokojenost absolventů	Vyučení	Maturanti
Jistota pracovního místa	75	85
Zajímavost práce	82	81
Pracovní podmínky	76	81
Perspektivita firmy	80	80
Platové podmínky	62	67
Využití kvalifikace	78	62

Pramen: Trhlíková, J., Vojtěch, J., Úlovcová, H.: Přípravenost absolventů středních odborných škol na uplatnění v praxi. Praha, 2008, s. 16

Graf č. 1 » Příčiny nespokojenosti absolventů škol v roce 2007 (v %)

Pramen: Trhlíková, J., Vojtěch, J., Úlovcová, H.: Přípravenost absolventů středních odborných škol na uplatnění v praxi. Praha, 2008, s. 9

kdy absolventi zjišťují, že maturitní vzdělání by jim přineslo lepší platové ohodnocení. Ke spokojenosti též nepřispívá ani obtížné hledání zaměstnání v oboru. Někteří maturanti by raději zvolili absolvování gymnázia z důvodu lepší připravenosti na studium na vysokých školách. Nejméně jsou však absolventi spokojeni s výší platu.

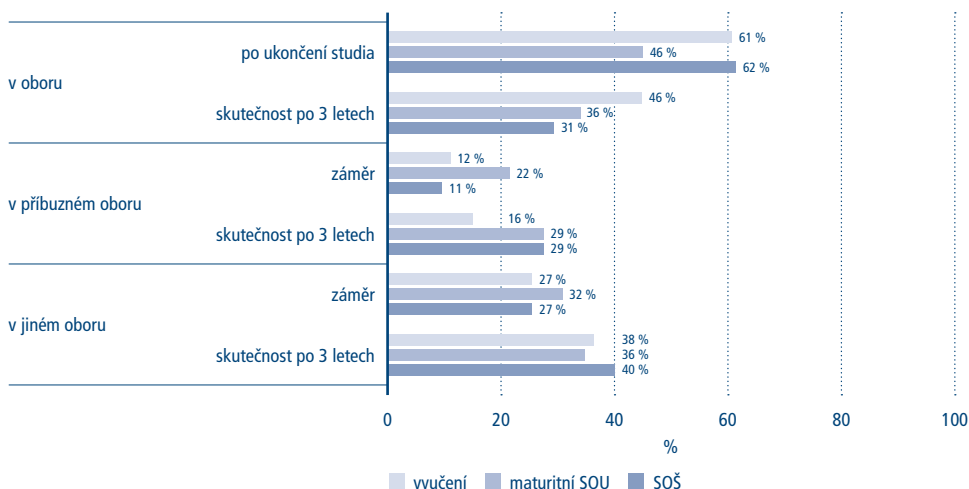
Vysokou nespokojenost absolventů maturitních učebních oborů způsobuje především fakt, že obor studovat nechtěli, popřípadě že je obor přestal zajímat. Nejdůležitějším cílem zpravidla bývá získat maturitní vysvědčení. Také se studenti rozhodují o budoucím povolání ve věku, kdy ještě nemají dostatečný přehled o budoucím povolání a ještě nemají vyhraněné zájmy. Dalším důvodem nespokojenosti zejména u vyučených, který bývá

uváděn, je, že jim obor neumožňuje dobrý výdělek a v oboru se hledá obtížně zaměstnání. Na druhé straně většina absolventů není nespokojená s náročností studia.

Vzhledem k výše uvedenému, po třech letech po ukončení středoškolského vzdělání řada absolventů pracuje v jiném oboru (v roce 2007 pracovalo v jiném oboru 38 % vyučených, 36 % vyučených s maturitou a 40 % absolventů středních odborných škol po třech letech po ukončení školy).

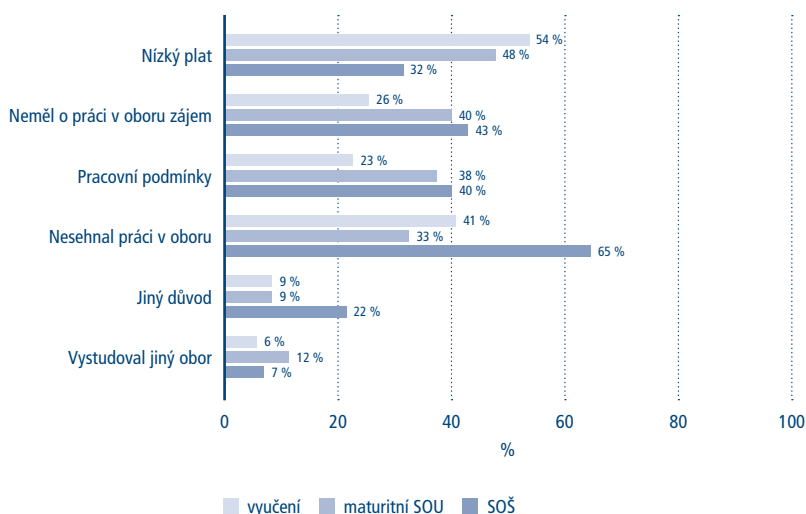
Po absolvování školy pracovala v oboru pouze necelá polovina absolventů učebních oborů s maturitou. Absolventi s výučním listem a střední školou sice pracovali po studiu v oborech více (61 % a 62 %), ale po třech letech polovina absolventů středních škol, která po ukončení školy pracovala

→ **Graf č. 2 » Uplatnění absolventů ve vystudovaném oboru s odstupem 3 let od ukončení daného typu studia v roce 2007 (v %)**

Pramen: Trhlíková, J., Vojtěch, J., Úlovcová, H.: Přípravenost absolventů středních odborných škol na uplatnění v praxi. Praha, 2008, s. 14

Graf č. 3 » Důvody odchodů do jiných profesí — srovnání podle typů vzdělání u absolventů, kteří pracují v jiné profesi (v %)

Pramen: Trhlíková, J., Vojtěch, J., Úlovcová, H.: Přípravenost absolventů středních odborných škol na uplatnění v praxi. Praha, 2008, s. 15

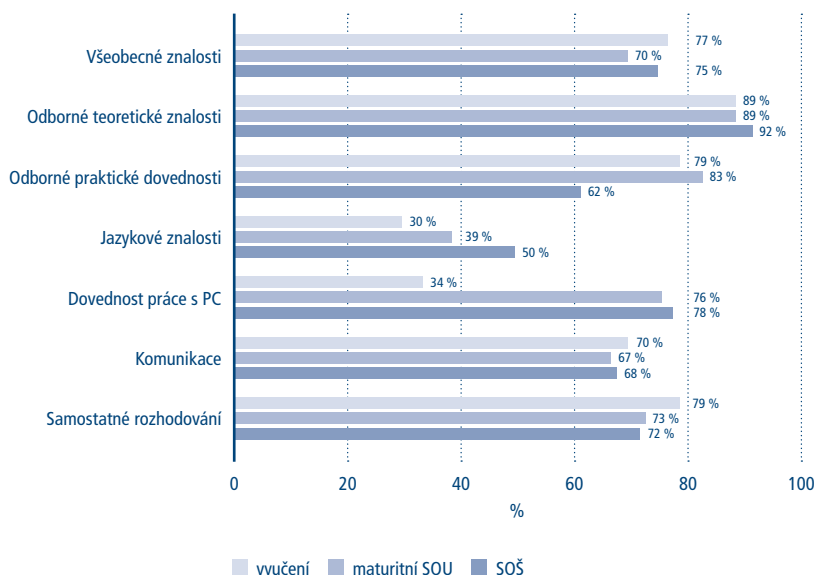
Tabulka č. 3 » Celkové hodnocení absolventů v roce 2007 (v %)

Celkové hodnocení úrovně přípravy: Splnilo studium vaše očekávání?	Vyučení absolventi	Absolventi středního odborného vzdělání s maturitou (s odborným výcvikem)	Absolventi středního odborného vzdělání s maturitou (bez odborného výcviku)
Rozhodně ano	22	21	21
Spiše ano	57	65	68
Kladné hodnocení celkem	79	86	89

Pramen: Trhlíková, J., Vojtěch, J., Úlovcová, H.: Přípravenost absolventů středních odborných škol na uplatnění v praxi. Praha, 2008, s. 10

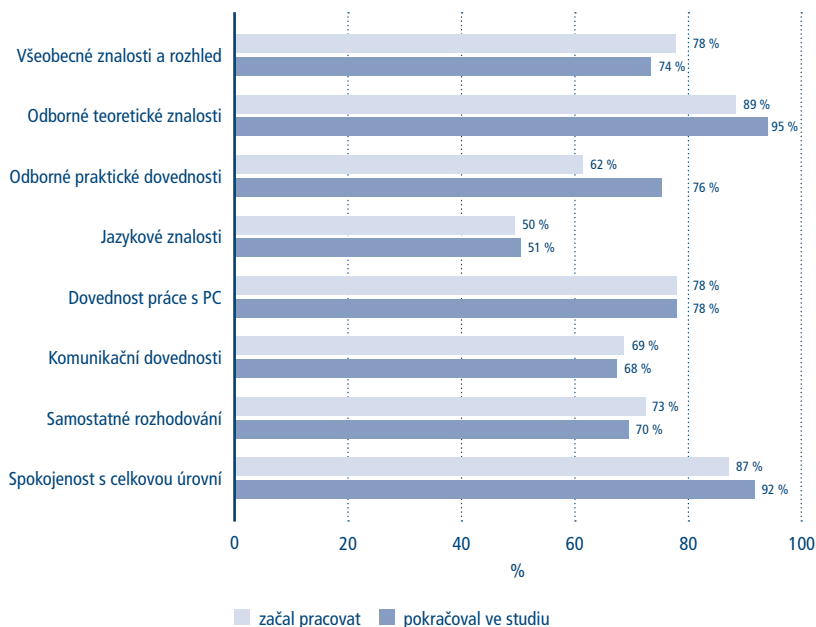
Nejčastějším důvodem pro uplatnění v jiném oboru u absolventů středních škol byla nemožnost sehnat práci v oboru, u absolventů učebních oborů s výučním listem byl nejčastějším důvodem nízký plat.

Graf č. 4 » Hodnocení získaných kompetencí — srovnání podle typu středního vzdělání, v % kladných odpovědí (velmi dobře, celkem dobře) v roce 2007

Pramen: Trhlíková, J., Vojtěch, J., Úlovcová, H.: Přípravenost absolventů středních odborných škol na uplatnění v praxi. Praha, 2008, s. 11

→ **Graf č. 5 » Hodnocení získaných kompetencí, absolventi středního odborného vzdělání s maturitou (bez vyučení) po 3 letech — srovnání podle toho, zda absolvent začal pracovat, či pokračuje ve studiu, v % kladných odpovědí v roce 2007**

Pramen: Trhlíková, J., Vojtěch, J., Úlovcová, H.: Přípravenost absolventů středních odborných škol na uplatnění v praxi. Praha, 2008, s. 12

Tabulka č. 4 » Hrubé měsíční mzdy podle výše vzdělání za 1. pololetí 2013 (mzdová sféra)

Vzdělání	Přepočítaný počet zaměstnaných	Medián	Diferenciace				Průměr
			D1	Q1	Q3	D9	
	tis. osob	Kč/měs.	Kč/měs.	Kč/měs.	Kč/měs.	Kč/měs.	Kč/měs.
Základní a nedokončené	166,3	16 012	9 763	12 138	20 706	25 349	17 079
Střední bez maturity	1 115,8	18 820	10 742	14 110	23 937	29 791	19 887
Střední s maturitou a vyšší odborné	987,0	22 750	12 293	16 873	30 360	40 689	25 884
Vyšší odborné a bakalářské	79,8	26 777	14 995	20 220	36 613	51 979	32 157
Vysokoškolské	377,2	35 966	18 154	25 190	53 440	84 072	47 436
Neuvezeno	86,3	18 260	10 446	12 921	24 422	34 540	22 131
Celkem	2 812,3	21 302	11 454	15 559	29 148	41 549	25 937

Pramen: www.mpsv.cz

v oboru, odešla pracovat do příbuzného nebo jiného oboru.

Nejčastějším důvodem pro uplatnění v jiném oboru u absolventů středních škol byla nemožnost sehnat práci v oboru, u absolventů učebních oborů s výučním listem byl nejčastějším důvodem nízký plat. Velice častými důvody, proč absolventi pracují v jiných oborech, jsou nízký plat, nesehnání práce v oboru, pracovní podmínky a nezájem o práci v oboru.

Celkem se dá říci, že u studentů studium splnilo očekávání. Nejvíce však byli spokojeni absolventi gymnázií. Pouze v necelé čtvrtině absolventi škol byli úplně spokojeni s úrovní přípravy ve školách.

Nejvíce byli absolventi nespokojeni s úrovní získaných jazykových znalostí. Obzvláště rozčarováni byli absolventi učebních oborů s výučním listem, kteří též hodnotí špatně dovednosti práce na PC, jež jim měla poskytnout škola. Tyto dovednosti hodnotí kladně zejména absolventi středních odborných škol. Odborné praktické dovednosti nejsou dobře hodnoceny absolventy středních škol. Oceňovány jsou však zejména absolventy učebních oborů s maturitou.

Absolventi středních odborných škol byli s nabytými znalostmi a dovednostmi ze středních škol celkově spokojeni. Více spokojeni byli absolventi, kteří dále pokračovali ve studiu. Nejméně však byli spokojeni absolventi středních škol bez ohledu, zda nastoupili na pracovní trh, či pokračovali ve studiu s úrovní jazykových znalostí. Další schopností, kte-

rou by více potřebovali získat na střední škole, byla komunikační dovednost. Vysoce byly hodnoceny zejména odborné znalosti, které jim škola poskytla. Tyto znalosti hodnotili zejména absolventi, kteří pokračovali ve studiu.

Nejvyšší průměrnou mzdu pobírají absolventi vysokých škol. Mzdu mají více než 2× větší než absolventi základních škol. Medián mzdy absolventů vysokých škol je více než 2× větší než u absolventů základních škol. Z tabulky 4 je zřejmé, že čím větší vzdělání, tím vyšší mzda.

Závěr

U absolventů středních škol včetně vyučených bývá zpravidla náročnější uplatnit se na trhu práce nežli u téže populace s praxí a zkušenostmi. Absolventům také chybí pracovní návyky a hlubší znalost oboru. V současné době navíc díky krizi čelí vysoké konkurenci.

Absolventi jsou celkem spokojeni s úrovní vyučované školy, pouze absolventi učebních oborů s výučním listem by raději volili obor s maturitou. Získání maturitní zkoušky umožní pokračování v dalším stupni vzdělávání, získat lepší pracovní uplatnění a příznivější finanční hodnocení. Vyučení nicméně nebyli spokojeni s dosaženými schopnostmi ohledně práce na PC a s jazykovými dovednostmi. Získání lepších jazykových znalostí by uvítala většina absolventů škol.

LITERATURA A PRAMENY

- [1] BURDOVÁ, J., CHAMOUTOVÁ, D.: *Nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším odborným vzděláním – 2012*. [on-line] [2013-12-10]. Dostupné z: http://www.nuov.cz/uploads/Vzdelavani_a_TP/Nezamestnanost_2012_pro_www_oprava.pdf
- [2] BURDOVÁ, J., VOJTĚCH, J.: *Nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším odborným vzděláním – 2013*. [on-line] [2013-12-10]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/Vzdelavani_a_TP/NZabs_duben2013_final_pro_www.pdf
- [3] *Míra nezaměstnanosti podle věkových skupin a vzdělání (VŠPS)*. [on-line] [2013-12-03]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/F0003691CE/\\$File/1413124424.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/F0003691CE/$File/1413124424.pdf)
- [4] *Faktory úspěšnosti uchazečů o zaměstnání*. [on-line] [2013-12-03]. Dostupné z: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekAbsolventi/4-2-09/Faktory-uspesnosti-uchazecu-o-zamestnani/26>

- [5] TRHLÍKOVÁ, J., VOJTĚCH, J., ÚLOVCOVÁ, H.: *Připravenost absolventů středních odborných škol na uplatnění v praxi*. [on-line] [2013-12-10]. Dostupné z: http://www.infoabsolvent.cz/Temata/Download?Soubor=F-9.0.31-Tr_Pripavenost_absolventu_strednich_odbornych_skol_na_uplatneni_v_praxi.pdf
- [6] *Hrubé měsíční mzdy podle výše vzdělání za 1. pololetí 2013 (mzdová sféra)*. [on-line] [2013-12-10]. Dostupné z: [http://www.mpsv.cz/ISPVcharavypis.php?chara\[\]=0&ok=Zobrazit+charakteristiky%20%20](http://www.mpsv.cz/ISPVcharavypis.php?chara[]=0&ok=Zobrazit+charakteristiky%20%20)
- [7] CIBULKOVÁ, P.: *Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04-2008/09*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2009, ISBN 978-80-211-0576-8
- [8] MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J.: *(Ne)rovné šance na vzdělání*. Praha: Academia, 2006, ISBN 80-200-1400-4
- [9] *Porovnání šancí na přijetí za rok 2013*. [on-line] [2013-12-10]. Dostupné z: <http://www.vysokeskoly.com/sance-na-Prijeti/?ord=fak&fakOrd=desc&typOrd=desc&sanceOrd=desc>
- [10] ŠTASTNOVÁ, P., TILLNER, J.: *Analýza inzertní nabídky zaměstnání v denním tisku a na internetu 2012*. [on-line] [2013-12-10]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/Vzdelavani_a_TP/Analyza_inzerce_2012_final_pro_www.pdf

KLÍČOVÁ SLOVA

trh práce, absolventi, vzdělání, uplatnění, znalosti, dovednosti

Application of secondary education graduates in the labour market

ABSTRACT

The paper analyses the employment of graduates in the labour market, in particular, their satisfaction with the school they graduated from, their professional life and skills acquired during their studies. At the same time it also pays attentions to the requirements placed on them by employers. In conclusion, it gives a comparison between the level of education and wages.

KEYWORDS

labour market, graduates, education, application, knowledge, skills

JEL CLASSIFICATION

I21, J31, J64

Holistický přístup ke stanovení velikosti výrobní dávky v průmyslovém podniku

► Ing. Blanka Loudová » Katedra podnikové ekonomiky a managementu, Ekonomická fakulta, Technická univerzita v Liberci

- * Význam stanovení korektní výše výrobní dávky průmyslového podniku s rostoucí silou konkurenčního prostředí dnešní doby také výrazně vzrostl. Důvodem je zejména nutnost maximálního snižování nákladů, a to nejen výrobních, což vedlo k vysokým výrobním dávkám aplikovaným dříve, nýbrž také logistických, jejichž význam v celkových nákladech podniku zesílil a které mají protichůdný charakter pohybu v závislosti na velikosti dávky k nákladům výrobním. Právě nárůst vlivu logistických nákladů na celkové náklady podniku a jejich přímo úměrný růst s růstem velikosti výrobní dávky, spolu s požadovanou flexibilitou dodávek na současných trzích a nelibostí vázat mnoho pracovního kapitálu v zásobách, vedly k razantnímu snížení výrobních dávek v průmyslových podnicích. Malé výrobní dávky však na druhou stranu mohou způsobovat kapacitní potíže, neúměrné zvýšení nároků na plánování a řízení výroby, snížení efektivity práce apod. Výběr vhodných velikostí výrobních dávek má proto dopad na celkový ekonomický výsledek výroby podniku. Žádoucí součástí podnikových standardů je tak i vhodně zvolená metodika výpočtu velikosti výrobní dávky.

1. Základní metody výpočtu velikosti výrobní dávky

Výrobní dávkou rozumíme „soubor určitého počtu částí (nebo montážních jednotek), které se v mechanických procesech vyrábějí při jednom seřazení stroje a v operativních plánech výroby se sledují jako jedna samostatná položka, která má stanoven jednotný termín zahájení a odvádění a která je vybavena samostatnou výrobní dokumentací“.¹ Na výrobní dávku jsou tak vynaloženy jednorázové konstantní náklady na přípravu a zakončení dané výrobní operace, která následně již probíhá bez významného přerušení.

Základní metody stanovení velikosti výrobní dávky – budou-li pominuty nejjednodušší způsoby, kterými jsou např. rovná výrobní dávka, dávka určená fixním intervalem či periodický přístup určení dávky, které mají právě z důvodu velmi snadného výpočtu také příliš nízkou použitelnost – jsou definované tzv. kapacitním a nákladovým přístupem.

Výsledkem kapacitního přístupu je stanovení tzv. minimální velikosti výrobní dávky, jejímž účelem je udržení ještě ekonomicky přijatelného poměru mezi výrobní činností strojního zařízení a činnostmi nevýrobními, jež jsou dány časy pří-

¹ Tomek, J.: Řízení materiálového hospodářství v podniku, s. 305.

pravy a zakončení každé výrobní dávky. Zohlednění kapacitního využití pracoviště vyjádřené spodní hranicí velikosti výrobní dávky vychází z horní hranice opakování výroby dané dávky za určité časové období. „Základní propočtový vztah je dán výchozí úvahou, že rozsah opakování seřizování v daném časovém úseku (determinovaný výší dávky) vymezuje rozsah aktivního technologického působení zařízení, a tím i jeho využití a objem produkce za sledované období.“²

Tato minimální velikost výrobní dávky daná kapacitním přístupem je vyjádřena vztahem (1):

$$d_{v(min)} = \frac{t_{pz}}{k_a t_k}, \quad (1)$$

ve kterém $d_{v(min)}$ značí počet výrobků v minimální výrobní dávce,

t_{pz} je doba potřebná k přípravě, seřízení a zakončení práce na výrobní dávce,

t_k označuje kusový čas, tj. dobu trvání jedné výrobní operace na daném pracovišti a

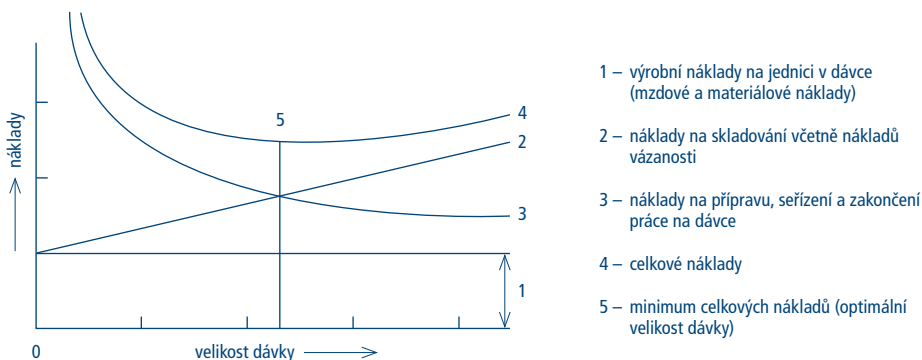
k_a je tzv. koeficient seřízení.

Koeficient seřízení je zkrácený název pro maximálně přípustný podíl času aktivního působení, jenž udává hranici poměru mezi dobou nutnou

k přípravě, seřízení a zakončení práce na dávce a dobou výrobní činnosti pracoviště. Z kapacitních a ekonomických důvodů vedoucích ke stanovení minimální velikosti dávky nesmí být tento poměr nevýrobního času k času výrobnímu překročen. Jeho stanovení lze dosáhnout analýzou jednotlivých druhů strojních zařízení a výrobků nebo využitím obecně platných tabulek, které jsou definovány vždy pro určitý okruh stejných podmínek. Hodnotově se koeficient pohybuje zpravidla v rozmezí 0,02–0,12, což znamená podíl času věnovanému přípravě a seřízení strojního zařízení k času náležitícímu samotné výrobě v míře 2–12 %. Zároveň platí, že nižší hodnota je vztahována na výrobky větší a složitější, vyšší hodnota pak na výrobky menší a tvarově jednodušší. Přesného výsledku ve formě minimální velikosti výrobní dávky je přirozeně dosaženo pouze přesnými vstupními daty, vhodnějším způsobem je proto získat koeficient analýzou výrobního procesu.

Metoda kapacitního přístupu je tedy založena na jediném hledisku, a to na využití výrobního zařízení. K omezení velikosti výrobní dávky Mosheiov a Oron³ tak ještě připomínají, že nemusí být dáno pouze minimem, nýbrž v rámci výrobní linky mo-

Obrázek č. 1 » Znázornění vztahů při propočtu optimální velikosti výrobní dávky

Pramen: Líbal, 1989, s. 122

² Tomek, J., Tomek, G.: Normativní základna řízení výroby, s. 124.

³ Mosheiov, G., Oron, D.: A single machine batch scheduling problem with bounded batch size, s. 1069.

hou být procesy limitovány taktéž horní mezí definovanou maximem velikosti dávky.

Další základní metodou stanovení velikosti výrobní dávky je nákladový přístup. Cílem tohoto způsobu výpočtu je najít tzv. optimální velikost výrobní dávky, která se značí nejnižšími veškerými náklady, jež s výrobní dávkou souvisejí. Důvodem je již zmiňovaná skutečnost, že zatímco výrobní náklady se zvyšující se velikostí dávky klesají, logistické náklady rostou. Tento vývoj nákladů v závislosti na velikosti výrobní dávky zachycuje obrázek 1.

Z obrázku 1 je patrná přímá závislost nákladů na skladování (logistických nákladů) na velikosti výrobní dávky, což ukazuje jejich lineární vyjádření. Náklady na přípravu, seřízení a zakončení práce na dávce (výrobní náklady) jsou na velikosti dávky závislé nepřímou, proto je charakterizuje hyperbolický tvar křivky. Celkové náklady tak zprvu klesají, dosáhnou hledaného minima a pak již stále rostou.

Konvexní tvar funkce by mělo rovněž vyjádření celkových nákladů k počtu doplnění zásoby⁴, neboť se jedná v podstatě o inverzní vyjádření velikosti výrobní dávky. Nejnižší celkové náklady tak nese taková velikost výrobní dávky, při níž jsou náklady na skladování rovny nákladům na přípravu, seřízení a zakončení výroby. Součet obou těchto typů nákladů dává rovnici nákladové funkce (2). Určení optimální velikosti výrobní dávky znamená určení jejího minima:

$$N(d_v) = \frac{d_v}{2} n_j n_s t + N_{pz} \frac{Q_p}{d_v}, \quad (2)$$

kde $N(d_v)$ jsou celkové náklady při dané velikosti výrobní dávky,

n_j – jednicové výrobní náklady,

n_s – roční náklady na skladování a udržování zá-

sob vyjádřené v procentech hodnoty výrobku (zahrnují veškeré náklady spjaté se skladováním a udržováním produkce, např. úroky z úvěru na zásoby, odvody a daně, ztráty a poškození, pojistné apod.),

t – období pro vyprodukování objemu výroby Q_p vyjádřené zlomkem roku,

N_{pz} – jednorázové náklady na přípravu a zakončení výroby (kromě nákladů na přípravu a zakončení práce a nákladů na seřízení výrobního zařízení se jedná také např. o náklady spojené se zadáním dávky do výroby),

Q_p – plánovaný objem výrobků v daném období.

Do nákladů n_s a N_{pz} jsou řazeny pouze ty nákladové položky, které ovlivňuje velikost výrobní dávky nebo z ní vyplývající počet seřízení za určité časové období. Bylo by zkrusující zahrnovat náklady, které jsou v dané situaci fixní, neboť by je ovlivnily jen rozsáhlé změny ve velikostech výrobních dávek u mnoha vyráběných produktů (např. mzdové náklady v oblasti seřizování, náklady na skladový prostor, ale i náklady na prostoj strojího zařízení při změně výroby, pokud se nejedná o natolik vytížené zařízení, že jeho prostojem dojde ke ztrátě produkce, na kterou existuje poptávka)⁵.

Optimální velikosti výrobní dávky vyjádřenou z parciální derivace nákladové funkce podle d_v rovně nule – je hledán extrém (minimum) dané funkce – zobrazuje vztah (3):

$$d_{v(opt)} = \sqrt{\frac{2N_{pz}Q_p}{n_j n_s t}}. \quad (3)$$

Vzorec výpočtu optimální velikosti výrobní dávky (3) je obdobou vzorce používaného ke stanovení optimální výše dodávky při nákupu komodit, jež je uváděn pod názvy Campův, Harrisův-Wilsonův či odmocninový. Líbal⁶ a Tomek⁷ k němu dodávají, že se jedná o první fázi při stanovování

⁴ Teng, J.-T., Ouyang, L.-Y., Chang, C.-T.: *Deterministic economic production quantity models with time-varying demand and cost*, s. 998.

⁵ Líbal, V., Kubát, J. et al.: *ABC logistiky v podnikání*, s. 90.

⁶ Líbal, V.: *Organizace a řízení výroby*, s. 124.

⁷ Tomek, J., Tomek, G.: *Normativní základna řízení výroby*, s. 128.

→ velikosti dávky, a to o tzv. teoretickou optimální dávku, jež je třeba následně upravit v souladu s dalšími typy dávek (manipulační, technologická apod.) i s dalšími navazujícími výrobními dávkami. Závěrem zmiňují náročnost nákladového přístupu na vstupní údaje, kdy může být přesná definice jednotlivých nákladových složek pro podnik obtížná. Líbal a Kubát⁸ však argumentují faktem, že minimum nákladů je ploché (patrné z obrázku 1) – součet nákladů na skladování a seřízení roste v okolí bodu optimální velikosti výrobní dávky poměrně pomalu, což zapříčiňuje, že při velikosti dávky v rozmezí $0,7d_{v(opt)} - 1,4d_{v(opt)}$ se celkové náklady neliší od možného minima o více než 6 %. Zároveň však poukazují na nutnost flexibility podniku v reakci na potřeby trhu, která může být pro podnik tak nezbytná, že se dostane do situace nutnosti záměrného upřednostnění menších výrobních dávek s vyššími celkovými náklady před dávkami optimálními nesoucími náklady nižší.

Autoři Chiu, Ting a Chiu⁹ dále upozorňují na skutečnost, že vzorec pro výpočet optimální velikosti dávky (3) obsahuje implicitní předpoklad, že veškerá v dávce vyrobená produkce odpovídá vyžadované kvalitě. V závislosti na nastavení procesů tak může být nezbytné případnou zmetkovitost ve výpočtu zohlednit. Možnosti snížení výrobních nákladů prostřednictvím oprav neshodných výrobků shledává i Teunter¹⁰, jenž dále doporučuje velikost výrobní dávky upravit i o repasovanou část produkce.

2. Obměny výpočtu optimální velikosti dávky

Vzorec pro výpočet optimální velikosti dávky (3) přirozeně vychází z určitých předpokladů, za kterých je zachována jeho platnost. Jsou jimi rovnoměrná spotřeba produkce, skladování veškerého

vyrobeného zboží, doplnění obrátové zásoby nárazově vždy v okamžiku, kdy je vyčerpána, a pokaždé stejná výše doplňovaného množství produkce rovná velikosti optimální dávky. Různé obměny tohoto základního vzorce tak pro jeho širší uplatnění nabízejí opuštění vždy některé ze jmenovaných podmínek.

Jednou z těchto podmínek je rovnoměrná spotřeba produkce, což je ve vzorci (3) znatelné vyjádřením průměrné obrátové zásoby ve výši poloviny výrobní dávky (značí číslce 2 v čitateli). Ještě patrnější je daný fakt v rovnici nákladové funkce (2). V praxi však nebývá spotřeba produkce takto dokonale rovnoměrná. Její průběh závisí především na způsobu plánování daného produktu, např. zdali je plánován podle budoucí spotřeby či jako reakce na spotřebu minulou, jak spolehlivá data má útvar plánování a řízení výroby k dispozici, apod. Pokud je průměrná obrátová zásoba vyšší než polovina výrobní dávky, výsledná optimální dávka bude nižší než v případě rovnoměrné spotřeby. Naopak, pokud je průměrná obrátová zásoba nižší než polovina dávky, výsledkem je vyšší optimální dávka. Těmito změnami hodnoty vyjadřující rovnoměrnost či míru nerovnoměrnosti spotřeby se zabývá Linc¹¹, který také uvádí, že její přesná výše je zjišťována na základě údajů o zásobách a jejich pohybu v minulém období. Je počítána jako podíl velikosti výrobní dávky a průměrné obrátové zásoby.

Další z výchozích předpokladů, který lze modifikovat, je skladování veškerého vyrobeného zboží, neboli odvádění celé vyrobené dávky do skladu. Jedná se o případy, kdy na část vyráběné produkce existuje aktuální poptávka a je proto rovnou expedována či zpracovávána následujícím prvkem výrobního procesu. Tuto neskladovanou část produkce je třeba zohlednit ve vyjádření nákladů na skladování a udržování zásob, neboť dojde ke

⁸ Líbal, V., Kubát, J. et al.: ABC logistiky v podnikání, s. 91.

⁹ Chiu, S. W., Ting, C.-K., Chiu, Y.-S. P.: Optimal production lot sizing with rework, scrap rate, and service level constraint, s. 535.

¹⁰ Teunter, R.: Lot-sizing for inventory systems with product recovery, s. 431.

¹¹ Linc, J.: Normování výrobních zásob, s. 50–53.

značnému posunu celkového optima. Je-li podíl výroby odvedené na sklad na celé výrobní dávce reprezentován koeficientem k_s , vzorec pro výpočet optimální velikosti výrobní dávky získá podobu vztahu (4):

$$d_{v(opt)} = \sqrt{\frac{2N_{pz}Q_p}{k_s n_j n_s t}} \quad (4)$$

Upravit lze také vyjádření nákladů na skladování a udržování zásob. Pro případy, kdy nejsou tyto náklady formulovány v procentech hodnoty výrobku, nýbrž hodnotou absolutní, je možné optimální velikost výrobní dávky určit pomocí vzorce (5):

$$d_{v(opt)} = \sqrt{\frac{2N_{pz}Q_p}{N_{sj}t}} \quad (5)$$

kde N_{sj} značí náklady na skladování a udržování zásob v peněžních jednotkách na jednici výrobku za rok.

3. Holistický přístup ke stanovení velikosti výrobní dávky

Dosud zmíněné přístupy řeší vždy pouze jediné kritérium, na základě kterého navrhnou výslednou velikost dávky. Kapacitní přístup určuje minimální velikost dávky založenou na využití výrobního zařízení, nákladový přístup pak optimální velikost dávky vycházející z nejnižších celkových nákladů. Množství omezení výrobních a logistických procesů v podnikové praxi je však mnohem více a je třeba je zohlednit v jediném výpočtu současně. Zároveň dominantním kritériem pro výběr vhodné velikosti výrobní dávky může být jiný faktor než výše celkových nákladů. Podnik může upřednostňovat pohled na výši kapitálu, který je v zásobách vázán, dobu obrátky zásob a další veličiny, jež jsou velikostí výrobní dávky determinovány. Zahrnutí všech běžných i pro podnik specifických procesních omezení a zhodnocení většího počtu kritérií při volbě vhodné velikosti dávky nabízí holistický přístup ke stanovení velikosti výrobní dávky. Postup tohoto celostního pojetí výpočtu velikosti dávky znázorňuje následující vývojový diagram (viz obrázek 2).

Vývojový diagram holistického přístupu je horizontálně členěn do tří částí. První částí jsou vstupy, čili data potřebná k jednotlivým kalkulacím. V oblasti procesů se jedná o dílčí části výpočtu vedoucí k závěrečnému stanovení doporučené velikosti výrobní dávky a poslední oblast – výstupy – poukazuje na výsledky uvedených procesů.

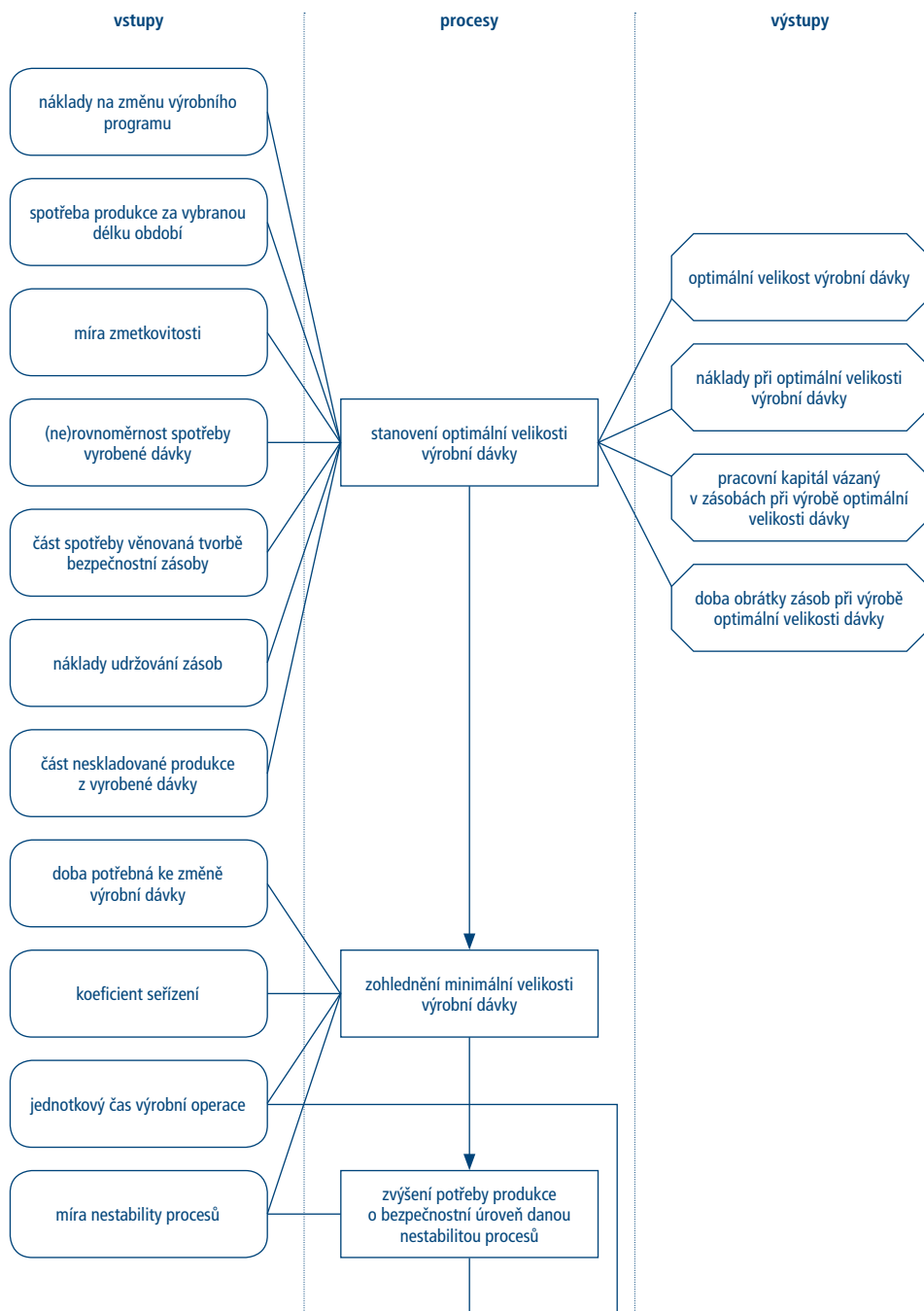
Vstupy vedoucí ke stanovení optimální velikosti výrobní dávky, kterými jsou *náklady na změnu výrobního programu*, *spotřeba produkce za vybranou délku období*, *(ne)rovnoměrnost spotřeby vyrobené dávky* a *náklady udržování zásob* jsou tytéž, jež byly vyloženy v předchozích kapitolách. Podobně *část neskladované produkce z vyrobené dávky*, rozdílem je pouze inverzní vyjádření uvedeného koeficientu k_s , konkrétně tedy $(1 - k_s)$ z důvodu v praxi snazšího sledování neskladované části produkce než části skladované.

Přidanými vstupy výpočtu jsou *míra zmetkovitosti*, která může značně ovlivnit celkovou potřebu výrobku, pokud s ní již při kalkulaci celkové spotřeby nebylo počítáno. A taktéž *část spotřeby věnovaná tvorbě bezpečnostní zásoby* s ohledem na její neobrátkovost. Není zde myšlena obvyklá bezpečnostní hladina zásoby produktu, nýbrž bezpečnostní zásoba skladovaná mimo standardní zásobu, jež není běžně obrácena, pouze za určený čas vyměněna. Jedná se o zásobu vyžadovanou v některých průmyslových odvětvích zákazníky pro zajištění dodávek po určitou dobu i v případě např. požáru skladu či stávce zaměstnanců. (Z důvodu eliminace dopadů stávky zaměstnanců je požadováno ještě skladování dané zásoby ve vlastnický rozdílné společnosti.) Bezpečnostní zásoba, která není standardně spotřebovávána, má zcela rozdílný vliv na náklady udržování zásob, pracovní kapitál vázaný v zásobách, celkovou obrátkovost zásob atd. Její případnou existenci je tak třeba ve výpočtech zohlednit.

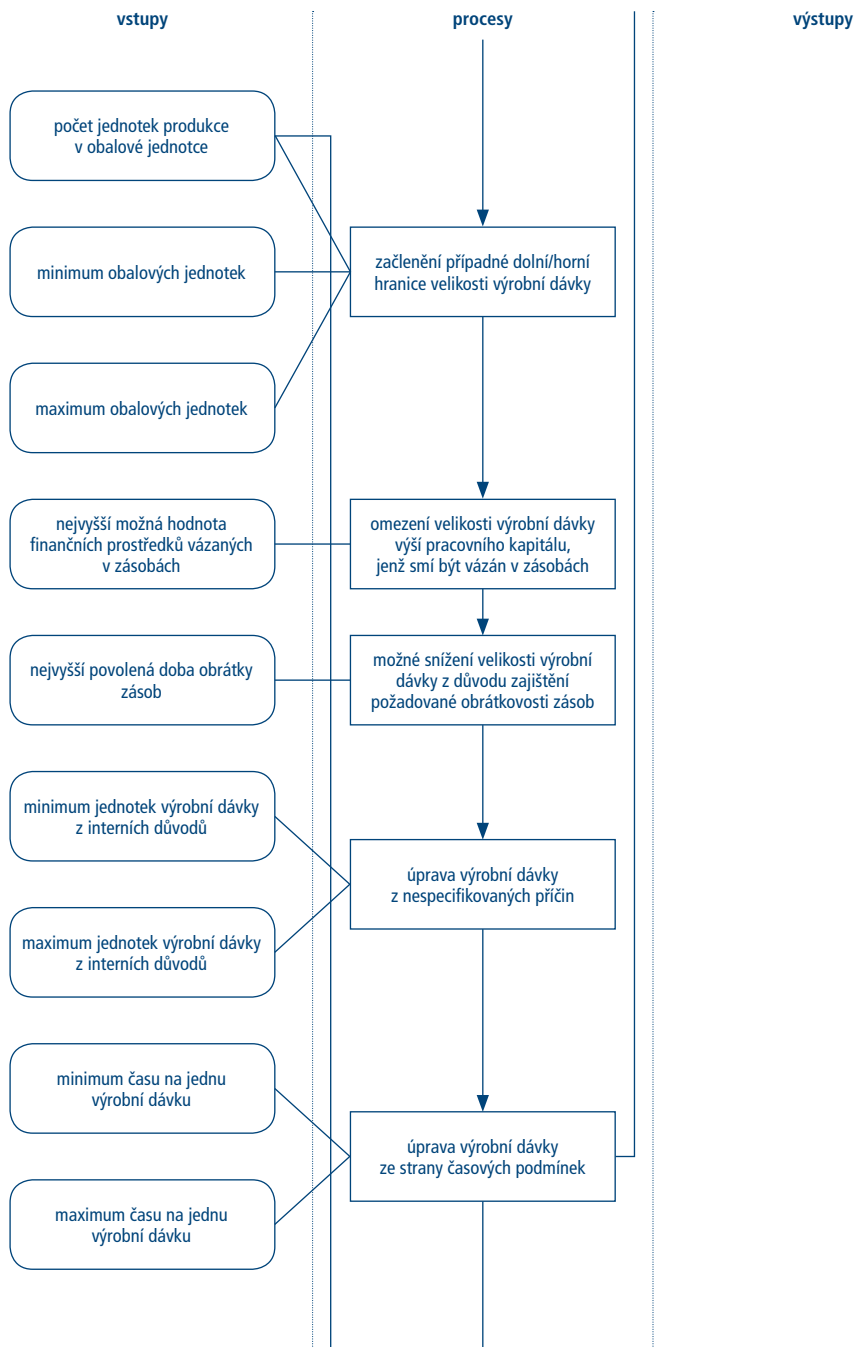
Data vedoucí ke stanovení minimální velikosti výrobní dávky, kterými jsou *doba potřebná ke změně výrobní dávky*, *koeficient seřazení a jednotkový čas výrobní operace*, byla rovněž zmíněna v předešlých kapitolách. Doba potřebná ke změně

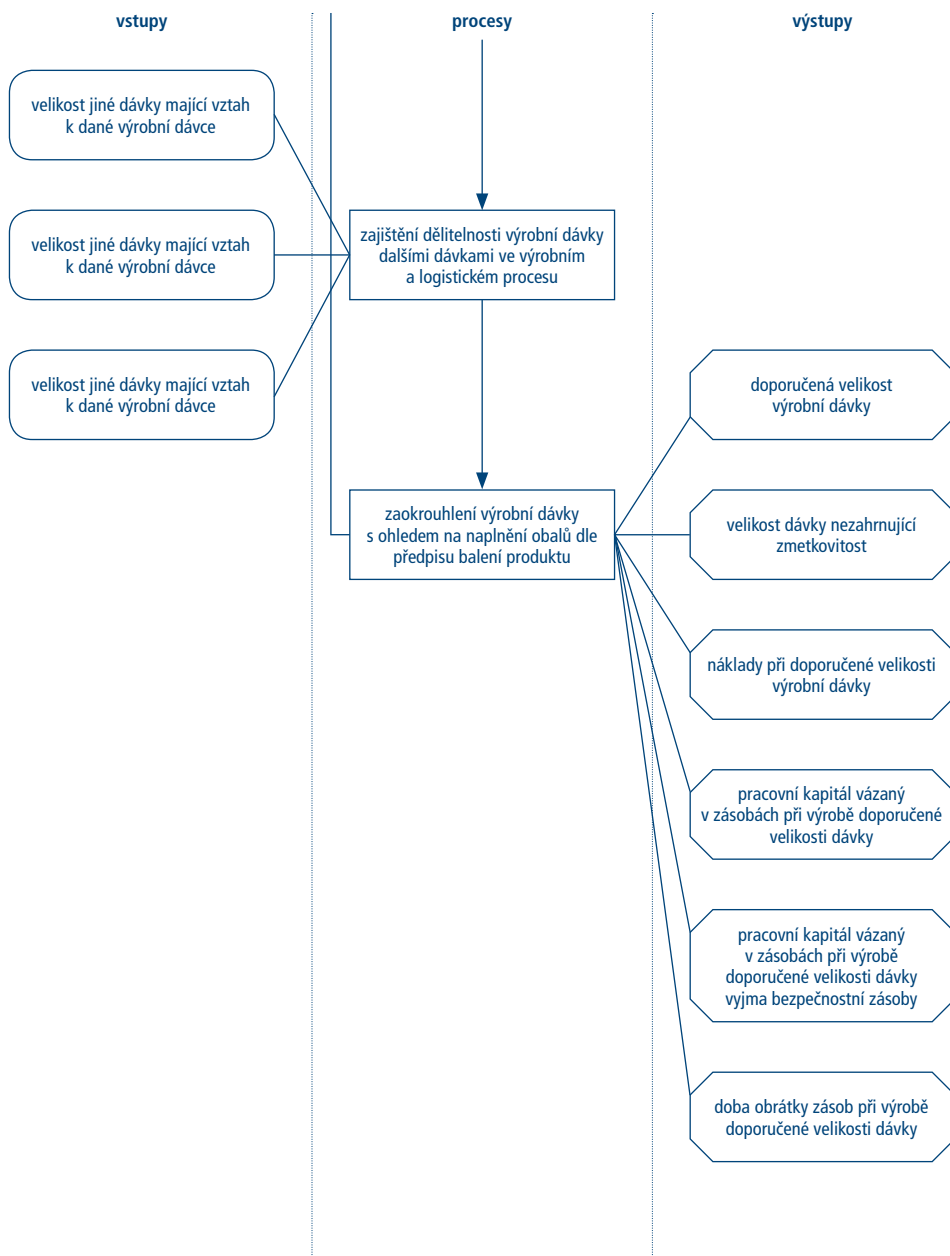
→ **Obrázek č. 2 » Holistický přístup ke stanovení velikosti výrobní dávky v průmyslovém podniku**

Obrázek č. 2 (pokračování)

→ **Obrázek č. 2 (dokončení)**

Pramen: Vlastní zpracování

výrobní dávky je kratší vyjádření doby určené k přípravě, seřízení a zakončení práce na výrobní dávce a jednotkový čas výrobní operace je obecněji pojatý kusový čas, neboť měrnou jednotkou vyráběné produkce nemusí být jen kusy (také např. kilogramy, metry, litry atd.). Dosud nezohledňovanou *mírou nestability procesů* je myšlena skutečnost, kdy aktuální výsledky jednotlivých procesů (zejména doby jejich trvání) v určité výši neodpovídají nastaveným standardům. K danému jevu dochází z různorodých příčin, může jít např. o poruchy výrobních zařízení, zvýšenou zmetkovitost výroby, nedostatky v zásobení pracoviště, negativa plynoucí z fluktuace pracovníků a mnohé další či ještě jejich kombinace. Vždy se tak jedná o chyby, jenž vedou k prodlužování či zastavování daných procesů, což je třeba do minimální velikosti výrobní dávky určující kapacitní maximum pracoviště zohlednit. Dále by tento fakt měl sloužit k navýšení potřeby produkce z důvodu zajištění rezervní zásoby pro prodávání způsobený delší interval doplňování zásob. Mírou nestability procesů jsou pokrývány krátkodobé vlivy do doby jejich odstranění. Pokud však být odstraněny nemohou, či mohou, ale ne v krátkodobém horizontu, měla by být tato skutečnost promítnuta do aktualizace podnikových norem a tudíž již nevyjadřována mírou nestability procesů.

Další vstupy – *počet jednotek produkce v obalové jednotce, minimum obalových jednotek a maximum obalových jednotek* – vedou k určení případné dolní či horní hranice výsledné velikosti výrobní dávky. Počet jednotek produkce v obalové jednotce udává, kolik měrných jednotek produkce (kusů, kilogramů, metrů, litrů atd.) je dle předpisu balení výrobku řazeno do jedné obalové jednotky. Typ obalové jednotky se opět různí podle charakteru zboží (např. plastová přepravní, kartonový obal, kontejner, barel atd.). Spolu s údaji o minimu a/nebo maximu obalových jednotek, jež smí být na jednu výrobní dávku použity, slouží k omezení výsledné velikosti výrobní dávky přípustným množstvím užitých obalů. Příkladem využití maxima obalových jednotek může být např. omezení

skladový prostor určený pro vyráběné zboží, jež bývá právě počtem obalových jednotek definován, nebo jednoduše skutečné množství obalů, které jsou pro výrobní proces k dispozici. Minimum obalů na jednu výrobní dávku bude využito v procesech s příslušnými skladovými či transportními nároky.

Holistický přístup ke stanovení velikosti dávky také nabízí ohraničení výrobní dávky výší pracovního kapitálu, jež je pro podnik přípustné v zásobách vázat. Ve výpočtu optimální velikosti výrobní dávky je pracovní kapitál zohledněn pouze svými náklady z vázanosti, tzn. úrokem alternativního využití daného kapitálu neboli výnosem, jež by podnik získal při vložení těchto finančních prostředků do jiné investiční příležitosti, nebo úrokem, který podnik hradí za vypůjčený kapitál v případě, že si finanční prostředky na držbu zásob půjčuje. Výrobní dávka s nejnižšími náklady však nemusí být pro podnik prioritní při současném zohlednění výše pracovního kapitálu, jež by byl vázán v zásobách plynoucích z optimální dávky. Pokud je pro podnik žádoucí nastavení hranice nejvyšší povolené hodnoty pracovního kapitálu, jenž je pro danou výrobu vymezen, navrhuje holistický přístup při výpočtu dávky začlenění vstupu *nejvyšší možná hodnota finančních prostředků vázaných v zásobách*, čímž bude dávka přípustnou výší vázaného kapitálu redukována.

Dalším vstupem potřebným k upřednostnění jiného cíle než minima nákladů je *nejvyšší povolená doba obrátky zásob*. Pro podnik může být natolik významné sledování obrátkovosti zboží, že tento cíl nadřadí nákladovému optimu. Z důvodu zajištění požadované obrátky zásob pak může dojít ke snížení velikosti výrobní dávky pod úroveň znamenající nejnižší celkové náklady. Takováto volba bude učiněna v procesech, ve kterých např. zboží podléhá rychlé zkáze, je požadavek na zrychlení finančních toků, zákazník často mění výrobní šarži atd.

Existují-li ve výrobním a logistickém procesu podniku další omezení pro velikost výrobní dávky, o kterých zatím nebylo pojednáno, budou zahrnu-

Nárůst vlivu logistických nákladů na celkové náklady podniku a jejich přímo úměrný růst s růstem velikosti výrobní dávky, spolu s požadovanou flexibilitou dodávek na současných trzích a nelibostí vázat mnoho pracovního kapitálu v zásobách, vedly k razantnímu snížení výrobních dávek v průmyslových podnicích. Malé výrobní dávky však na druhou stranu mohou způsobovat kapacitní potíže, neúměrné zvýšení nároků na plánování a řízení výroby, snížení efektivity práce apod. Výběr vhodných velikostí výrobních dávek má proto dopad na celkový ekonomický výsledek výroby podniku.

ta do vstupů *minimum jednotek výrobní dávky z interních důvodů, maximum jednotek výrobní dávky z interních důvodů, minimum času na jednu výrobní dávku* či *maximum času na jednu výrobní dávku*. Dané vstupy pokrývají možný výskyt specifických omezení, která nejsou běžná ve většině výrobních podniků a nelze je tedy obecně určit. Rozdílem ve způsobu definování těchto specifických omezení je, zdali jsou určena nejnižším/nejvyšším počtem jednotek vyrobených v jedné dávce či nejkratší/nejdelší dobou věnovanou výrobě jedné dávky. Důvodem uvedení obou způsobů určení daného omezení je zjednodušení identifikace veškerých faktorů majících vliv na výslednou velikost výrobní dávky, neboť zatímco některá omezení jsou kalkulována v počtu výrobních jednotek, jiná jsou měřena právě v jednotkách času. Možnost uvědomění si obou pohledů vede k širšímu zamyšlení nad interními podmínkami podniku.

Závěrem výpočtu doporučené velikosti výrobní dávky je žádoucí korigovat výslednou hodnotu na číslo dělitelné souvisejícími parametry. Jde o zajištění dělitelnosti dalšími dávkami a počtem jednotek v obalu. Na *velikost jiné dávky mající vztah k dané výrobní dávce* je dávka zaokrouhlována v případě přímé návaznosti těchto dávek. Může se jednat o dávku manipulační (počet jednotek produkce transportovaných současně), technologickou (množství produkce vyráběné zároveň vlivem použité technologie) či další výrobní dávky (velikosti dávek polotovarů vstupujících do vyráběné

produkce a naopak daná produkce může být polotovarem dalšího zboží, u něhož jsou činěny nároky na velikosti dávek vstupujících produktů). Vzhledem k možnosti existence několika souvisejících dávek současně je — jako symbolika této skutečnosti — v diagramu uveden jmenovaný vstup vícekrát. Další hodnotou, u které může být vyžadována dělitelnost, je již zmíněný počet jednotek v obalu. Pokud nastavení procesů umožňuje plánovat výrobní dávku na počet zcela naplněných obalů, je to bezpochyby žádoucí. Využitím dříve uvedeného vstupu definujícího počet jednotek produkce v obalové jednotce je možno se vyhnout situaci, kdy poslední použitý obal výrobní dávky je naplněn jen částečně a vyžaduje tak další manipulaci a náklady.

Výsledkem holistického přístupu ke stanovení výše dávky je *doporučená velikost výrobní dávky*, jež zohledňuje veškerá běžná i specifická procesní omezení a je tak pro podnik dávkou nejvhodnější. Jinou variantou konečného výstupu je *velikost dávky nezahrnující zmetkovitost*, jež je určena pro výrobní procesy, v nichž dochází k bezprostřední kontrole kvality vyráběné produkce, která tak může být zadávána do výroby přímo v požadovaném množství jednotek příslušné kvality. Výsledná velikost dávky opět odpovídá všem zadaným omezením včetně požadovaných dělitelností a zaokrouhlení, rozdílem je její snížení o předpokládanou zmetkovitost. Koreponduje tedy hodnotě přímo zadávané do výroby.

Následným výstupem jsou *náklady při doporučené velikosti výrobní dávky*. Jedná se o náklady celkové, tedy zahrnující náklady výrobní (příprava, seřízení a zakončení práce na výrobní dávce) i logistické (náklady na zásoby), jež odpovídají právě doporučené velikosti dávky. Význam tohoto a dále uvedených výstupů je zejména v porovnání s výstupy výpočtu optimální velikosti dávky, kde kromě samotného stanovení *optimální velikosti výrobní dávky* je možné deklarovat *náklady při optimální velikosti výrobní dávky*. Účelem je posouzení nákladů obou typů dávek a zhodnocení důsledků podnikových omezení, které vedou k dávce doporučené. Doporučená velikost dávky vždy nese vyšší náklady než dávka optimální, která je právě dávkou s nejnižšími celkovými náklady (mimo případu, kdy se obě dávky rovnají). Zobrazení nákladů obou dávek tak vede k posouzení, zda je vyhovující zachovat veškerá omezení a vyrábět s náklady doporučené dávky, nebo bude upřednostněno financování eliminace omezení a výroba s nižšími náklady dávky optimální.

Nabídnutá velikost dávky také nese *pracovní kapitál vázaný v zásobách při výrobě doporučené velikosti dávky*. Tento výstup může být brán jako informativní, nebo opět v porovnání s údajem o *pracovním kapitálu vázaném v zásobách při výrobě optimální velikosti dávky* může vést ke změně rozhodnutí o zvolené výši výrobní dávky, pokud jsou daná data pro podnik významná. Dalším výstupem sloužícím jako podnět podnikových rozhodnutí je *pracovní kapitál vázaný v zásobách při výrobě doporučené velikosti dávky vyjma bezpečnostní zásoby*. Je poté zřejmé, kolik finančních prostředků váže případná bezpečnostní zásoba. Takováto informace je vždy přínosná, ať již v situaci, kdy je nutnost tvorby bezpečnostní zásoby nepochybnitelná, potom je právě údaj o nákladech bez této položky rozhodující, nebo ve stavu, v němž může být výše bezpečnostní zásoby disku-

tována, poté je prvořadý rozdíl mezi oběma závěrečnými výstupy.

Na *dobu obrátky zásob při výrobě doporučené velikosti dávky*, poslední výstup uvedený v diagramu, může být opět nahlíženo jako na informaci či podklad k možným změnám v rozhodnutí o zvolené velikosti výrobní dávky. Pokud podnik neřídí skladové zásoby s ohledem na obrátkovost zboží, zůstává pro něj tento údaj pouze informací. Jestliže však je obrátkovost v podniku sledovaným parametrem, bude tento výstup přímo využit ke konečnému usnesení o zvolené velikosti dávky. Opětovně je možné vzít v úvahu i údaj o *době obrátky zásob při výrobě optimální velikosti dávky*, jenž by odpovídal obrátce při dávce s nejnižšími celkovými náklady.

Cílem holistického přístupu je tedy zahrnutí veškerých běžných i specifických omezení výrobního a logistického procesu a uvážení různých kritérií při volbě vhodné velikosti výrobní dávky v závislosti na podnikových prioritách v systému řízení zásob. Je proto univerzálním nástrojem při stanovování velikosti výrobní dávky průmyslového podniku.

Pro zobrazení holistického přístupu nebyla zvolena podoba vzorce, jak tomu bylo u předchozích metod, neboť se v podnikové praxi majoritně neuplatňuje zpracování dat formou dosazování do vzorců. Představení holistického přístupu je proto v podobě vývojového diagramu, jež může být promítnut do kteréhokoli systémového nástroje podniku (za což může být považován i MS Excel¹²).

4. Závěr

Holistický přístup ke stanovení velikosti výrobní dávky v průmyslovém podniku eliminuje nedostatky dosud publikovaných metod, jež při definici výše dávky vycházejí vždy z jediného kritéria. Doporučená velikost dávky holistického přístupu totiž

¹² Aplikace vytvořená v prostředí MS Excel na základě vývojového diagramu holistického přístupu ke stanovení velikosti výrobní dávky v průmyslovém podniku byla již v podnikové praxi úspěšně testována.

→ odpovídá veškerým běžným i pro podnik specifickým omezením a zároveň nabízí zohlednění různých kritérií při určování procesně nejvhodnější velikosti dávky. Jedná se tak o univerzální výpočet

velikosti výrobní dávky, jež je v souladu s realitou odlišných priorit v systémech řízení zásob průmyslových podniků.

LITERATURA A PRAMENY

1. CHIU, S. W., TING, C.-K., CHIU, Y.-S. P.: Optimal production lot sizing with rework, scrap rate, and service level constraint. *Mathematical and Computer Modelling*, 2007, Vol. 46, Iss. 3–4, pp. 535–549, ISSN 0895-7177. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0895717706004262>
2. LÍBAL, V., KUBÁT, J. et al.: *ABC logistiky v podnikání*. Praha: Nakladatelství dopravy a turistiky, 1994, ISBN 80-85884-11-9
3. LÍBAL, V.: *Organizace a řízení výroby*. 7. vydání. Praha: SNTL, 1989, ISBN 80-03-00050-5
4. LINC, J.: *Normování výrobních zásob*. Praha: Institut pro výchovu vedoucích pracovníků, 1990, ISBN 80-85021-01-3
5. MOSHEIOV, G., ORON, D.: A single machine batch scheduling problem with bounded batch size. *European Journal of Operational Research*, 2008, Vol. 187, Iss. 3, pp. 1069–1079, ISSN 0377-2217. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0377221706008216>
6. TENG, J.-T., OUYANG, L.-Y., CHANG, C.-T.: Deterministic economic production quantity models with time-varying demand and cost. *Applied Mathematical Modelling*, 2005, Vol. 29, Iss. 10, pp. 987–1003, ISSN 0307-904X. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0307904X0500020X>
7. TEUNTER, R.: Lot-sizing for inventory systems with product recovery. *Computers & Industrial Engineering*, 2004, Vol. 46, Iss. 3, pp. 431–441, ISSN 0360-8352. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0360835204000075>
8. TOMEK, J., TOMEK, G.: *Normativní základna řízení výroby*. Praha: SNTL, 1981
9. TOMEK, J.: *Řízení materiálového hospodářství v podniku*. 3. přepracované vydání. Praha: SNTL, 1987

KLÍČOVÁ SLOVA

velikost výrobní dávky, kapacitní přístup, nákladový přístup, holistický přístup, minimální velikost výrobní dávky, optimální velikost výrobní dávky, doporučená velikost výrobní dávky

The holistic approach to determining the batch size in industrial enterprises

ABSTRACT

The batch sizes used in manufacturing companies have an impact on total production economics. Determining the appropriate batch size is crucial for the correct functioning of both production and logistics processes and for desirable outcomes of economic indicators. The basic methods of determining the batch size are the capacity approach, which defines the minimal production batch from capacity-economic point of view, and the cost approach, which results in the optimal production batch that represents the lowest total costs. A shortcoming of current methods is only one criteria during the calculation of the batch size is taken into account that means low usability in the business practices. From the given reason is now offered the holistic approach to the determination of batch size, which includes all common and specific restrictions on production and logistics processes of company and offers a variety of criteria in defining the recommended production batch. Therefore, the holistic approach is the universal method of calculating batch size respecting different priorities in inventory management systems of industrial enterprises.

KEYWORDS

batch size, capacity approach, cost approach, holistic approach, minimal production batch, optimal production batch, recommended production batch

JEL CLASSIFICATION

L69

x

Vznik a uchování kulturního kapitálu na příkladu kulturní krajiny Mikulovska

► doc. Ing. František Svoboda, Ph.D. » Katedra veřejné ekonomie, Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita¹

* Chceme-li jako ekonomové zkoumat hodnotu kulturní krajiny, musíme najít základ, který sjednotí naše poznání tohoto fenoménu v nejrůznějších jeho dimenzích. Zcela samozřejmě se nabízí východisko filosofa Alexandra Gottlieba Baumgartena, který stál u zrodu estetiky jako samostatné vědní disciplíny, a který rozlišoval ve svém díle mezi logickou pravdou (*veritas logica*) a estetickou pravdou (*veritas aesthetica*). Estetická pravda není postavena na principech, které sledují zákony logiky, nepohybuje se v kategoriích *dobře/špatně*, je charakteristická spíše osobními postoji: *zajímavé/nudné*, *hezké/ošklivé* (viz Nohl, 2001, str. 227). V kontextu tohoto rozlišování pak kulturní krajinou rozumíme dlouhodobě vytvořenou rovnováhu mezi těmito dvěma pravdami, logickou a estetickou, která je od 19. století stále silněji narušována. V utváření krajiny v posledních dvou stoletích dominuje podle požadavků logické pravdy stále více racionalita a tlak na stále efektivnější využívání půdy, který vede ke vzniku industriálních, monokulturních krajin. I když se estetická pravda z krajiny vytrácí a s důsledky tohoto ústupu jsme denně konfrontováni, nemizí zcela. V některých regionech zůstává do značné míry zachována a tato skutečnost v nás může probudit zájem o odpo-

věď na otázku, jak a proč se v některých oblastech daří tradiční kulturní krajinu lépe zachovat a rozvíjet.

Tento článek bude zaměřen na oblast Mikulovska². Identifikace a interpretace kulturní krajiny pod Pálavou je zároveň příběhem nového ekonomického zhodnocení tradiční krajiny, zdědění po našich předcích, či – řečeno slovy ekonomů – příběh transformace výnosů z výrobního faktoru půdy do podoby výnosů z kulturního kapitálu. Cílem této studie je zachytit minulost a současnost kulturní krajiny a její konzervování a restaurování, a tedy vznik a rozvoj kulturního kapitálu v regionu a jeho dnešní využití. Zvláštní pozornost bude věnována dlouhodobým trendům vybraných socioekonomických faktorů s ohledem na jejich dominantní roli v utváření krajiny prostřednictvím zemědělských aktivit. Na příkladu regionu Mikulovska lze dobře ukázat jednak postupné formování tradiční kulturní krajiny, jednak její částečnou konzervaci a z ní plynoucí cestovní ruch, který dokáže kvalitu tradiční krajiny zužítkovat a činí z ní tak to, co je nazýváno kulturním kapitálem, tedy to, co bylo člověkem vytvořeno, ale nebylo spotřebováno, nýbrž to vstoupilo do další produkce s cílem vyšších výnosů v budoucnosti.

¹ Článek vychází v rámci projektu DF13P010VV019 NAKI „Identifikace a interpretace vzniku, podoby a proměny barokní kulturní krajiny jiho-moravského pohraničí“. E-mail: fsvoboda@mail.muni.cz.

² Zkoumaný region je dán katastry obcí Bavory, Brod nad Dyjí, Břeží, Bulhary, Dobré Pole, Dolní Dunajovice, Dolní Věstonice, Drnholec, Horní Věstonice, Jevišovka, Klentnice, Mikulov, Milovice, Mušov, Novosedly, Nový Přerov, Pavlov, Perná, Sedlec.

Obvyklým metodologickým přístupem, při zkoumání ekonomického potenciálu cestovního ruchu v regionu, je rozdělení regionu podle typologie oblast s převažujícími přírodními/kulturně-historickými předpoklady. Tento přístup je možný, nicméně jeho slabinou může být jisté ulpívání na povrchu, kdy se kvality krajiny v regionu omezí na pouhý výčet více či méně turisticky atraktivních lokalit a míst, počty návštěvníků a charakteristiku existujících silných a slabých stránek. Existuje však odlišný proud, který preferuje spíše syntetický přístup, který vychází z předpokladu, že významná část cestovního ruchu se soustřeďuje do míst, kde se dochovala tzv. kulturní krajina, jejíž hodnota spočívá v dlouhodobě nastolené rovnováze mezi přírodními a historickými krajinnými prvky (Vos, 1999; Nohl, 2001; O'Hare, 1997). Tento přístup nepovažuje možnosti regionu za definitivně dané, ale umožňuje pracovat na kontinuální obnově a rozvoji multifunkční kulturní krajiny, atraktivní nejen pro turisty, ale především pro její obyvatele. Tento syntetický přístup v sobě zahrnuje spojení přírodních i historických prvků v jeden estetický i hospodářský celek, který je přitažlivější, než by byl jen součet jednotlivých částí.

Z výzkumu cestovního ruchu, který se uskutečnil v mikulovském regionu mezi roky 2007–2011, vyplynulo, že návštěvníci kraje mají zájem především o návštěvu kulturních památek a přírodních zajímavostí (Vystoupil, 2008, str. 85), není tedy nijak ukvapený závěr, že přijíždějí kvůli dochované kulturní krajině. Zvláště v dnešní době, kdy krajina už není spojena výhradně s extenzivní zemědělskou produkcí a naopak zemědělská aktivita je dnes (v našem regionu) považována spíše jednou z podob péče o krajinu, se tak stává spíše místem *rekreace* – tedy *znovuobnovení* – a v některých regionech by možná bylo smysluplnější přizpůsobit krajinu potřebám turistiky než intenzivnímu zemědělství, což ostatně plná závislost českého zemědělství na dotacích umožňuje. Nezanedbatel-

ným přínosem by bylo opětovné zalidnění krajiny, neboť zatímco extenzivní zemědělství krajinu vyliňuje a činí z ní zemědělsky produktivní pouštinu, turismus má potenciál krajinu oživovat a vracet do ní lidi, byť už ne jako tvůrce krajiny, ale alespoň jako její uživatele, resp. spotřebitele³.

1. Zdroje a metody

Studie identifikace a interpretace barokní krajiny vychází primárně ze získání a zpracování informací z dostupných vizualizovaných informačních zdrojů, zejména Müllerovy mapy Moravy, prvního a druhého vojenského mapování, a Stablního katastru, které zachycují krajinu zkoumaného regionu a doplňují ji řadou údajů hospodářské a kulturní povahy. Právě pro studium proměn krajiny se jako nedocenitelné ukázaly mapové podklady, které mohou ukázat některé zásadní změny v krajině. Sledovány byly změny v silniční síti, ilustrující posuny a změny ve významu dvou největších hospodářských center Drnholce a Mikulova, z nichž první patrně dominovalo na obchodní trase ve směru na Brno ještě na počátku 18. století, druhé, původně ležící na cestě na Měnin a Olomouc, pak nabralo na významu v souvislosti se stavbou císařské silnice. Z pohledu na historické mapy lze studovat a vyčíst změny v rozloze sídel, počet a rozmístění drobných sakrálních památek i tehdy existujících profánních objektů hospodářských dvorů, mlýnů, sýpek, pivovarů a dalších významných hospodářských jednotek (jako sádky, bažantnice, rybníky apod.), též rozmístění přechodů přes inundační území Dyje, které určovaly primárně směry a souvisely se základní strukturou silniční sítě a vytyčením hlavních komunikačních os. Vizualně bylo také možné odhadnout rozlohy vinic, vytyčení lokálních cest (zejména v souvislosti s navštěvováním trhů), přibližná rozsah lesních porostů a jiné informace, které byly zpřesněny dostupnými archivními zdroji.

³ Tomuto trendu znovuzalidňování krajiny, opuštěné díky intenzivním metodám zemědělství, napomáhá i zpřístupňování méně obvyklých tras pro turisty, ať už prostřednictvím vinařských stezek či běžných turistických tras.

Vizuální informace byly rozšířeny o informace z archivních materiálů, zejména informace ekonomického charakteru ze základních archivních katastrálních fondů, uložených v MZA v Brně: z Josefského katastru (1787–1789), Matriky pozemkového výnosu (1820), Vceňovacích operátů (1841–1850) a Stabilmního katastru (1824–1905), doplnění odbornými rešeršemi z pramenného materiálu vybraných archivních institucí. Díky těmto zdrojům bylo možné popsat a vyložit ekonomické procesy a změny v krajině, získat základní charakteristiku o lidnatosti obcí zkoumaného regionu, o rozloze a využití zemědělské půdy, o výnosech, o plodinách, které poskytovaly obci největší část příjmu, o výnosech vinic v katastrech jednotlivých obcí. V rámci širší prospekce, studia a výběru archivního materiálu byly také zkoumány archivy obcí a farností studovaného území ve fondech Moravského zemského archivu v Brně, Státního okresního archivu v Mikulově, Diecézním archivu Biskupství brněnského v Rajhradě u Brna, Zemském archivu v Opavě, pobočce v Olomouci a Národních archivu v Praze.

Informace z archivních materiálů byly doplněny terénní průzkum, probíhající pod patronátem pracovníků NPÚ, umožňující charakterizovat základní ekonomické, geografické a kulturní markanty zkoumaného regionu.

2. Pasivní a aktivní role jednotlivce v procesu transformace kulturní krajiny v kulturní kapitál

Vystoupá-li znavený poutník sedlem Dunajovických kopců k ruině kříže⁴ na vrcholu zvaném Rochusberg a pohlédne směrem východním a jižním, otevře se mu před očima zhruba stejné panorama jako poutníkovi před dvěma či třemi sty lety. Za li-

nií císařské silnice z Vídně do Brna, budované od roku 1727 (dnes rychlostní komunikace), se zvedají svahy s vinohrady v katastru obce Perná a nad nimi se tyčí vápencové útesy Pálavy, korunované několika zříceninami. Po pravé ruce zahlédne město Mikulov se zámek jako symbolem světské vlády a s dominantou poutního místa sv. Kopečku jako symbolem duchovního centra v oblasti. Na jihu uvidí šňůru zemských hradů, táhnoucích se Rakouskem a střežících v historii často neklidnou hranici, a pod nimi vesnice, obklopené úzkými pruhy polí, pestrými díky různorodé skladbě pěstovaných plodin. Na poměrně malém prostoru je naskládáno hned několik rozdílných krajín, od úrodné a zemědělsky využívané nížiny až k ostrým hrotům vápencových skal, zdobených zříceninami⁵. Krajina, kterou tu lze obsáhnout jedním pohledem, je tak malým obrazem světa, malým uzavřeným celkem, složeným ze všech možných dílů, zajišťujících svým obyvatelům a návštěvníkům bezpečí, obživu a povznesení ducha.

Právě rovnováha těchto tří prvků etabloje kulturní krajinu, která je definována (suchopárně, leč výstižně) jako „úspěšná a dlouhodobě udržitelná konverze krajiny prostřednictvím aktivit, provozovaných usedlou lidskou společností, odpovídající s rostoucí silou a rozsahem na výzvy přírody, na vlastní potřeby společnosti a její cíle, a s ohledem na historické okolnosti“ (Conzen, 2004, str. 3086). Toto utváření a přetváření krajiny je přímo úměrné tokům materiálu a energie, ať už přírodního či antropogenního původu, dynamika proměn krajiny je tedy přímo úměrná dynamice růstu energie. Proto bývá tradiční kulturní krajina spojována se svou vrcholnou fází v 19. století, kdy už byla většina regionů obhospodařována a lze tedy hovořit o krajině utvářené člověkem, zároveň však ještě hlavní hybnou silou zůstávala hospodářská zvířa-

⁴ Kříž nechal zřídit roku 1801 Franz Hanzl z Dolních Dunajovic na místě bývalé kaple, zasvěcené sv. Rochovi, zrušené za josefinských reforem (farní archiv Dolní Dunajovice). Z kříže zbyl dnes jen mohutný klasicistní sokl.

⁵ Jsou to právě horské pasáže, které od doby romantismu spojujeme s turisticky atraktivní krajinou, kdy se zájem intelektuálních elit obrací na kontinentu k Alpám (hnutí Sturm und Drang či Rousseauova Nová Heloisa), na ostrovech k Lake District, kde Coleridge dává britské zdlibě v cestování nový impuls, k pěšímu procházení a objevování domovské krajiny (srov. Westaway, 2013).

ta, koně a dobytek. Hospodářská zvířata nedávala jen maso, mléko, vlnu či kůži, ale byla hlavním zdrojem energie při obdělávání polí a transportu (Vos, 1999, str. 6), a odvíjela se od nich – stejně jako v dobách Říma – i základní plošná jednotka⁶ – jitro.⁷ 19. století bylo posledním, ve kterém byla krajina utvářena úměrně lidským silám a kdy se lidé svou činností přizpůsobovali krajině. Tento přístup, zachycený v mnoha vedutách, se vryl do lidské paměti jako tradiční. V okamžiku, kdy lidé začali disponovat mnohem větší silou díky novým zdrojům energie, proces kultivace krajiny se změnil v její stále rychlejší přetváření, přecházející někdy až k devastaci každodenní scenérie (Ewald, 2001). V okamžiku, kdy do krajiny vtrhl ohromný proud energie, plynoucí z využití fosilních zdrojů, začala se proměna krajiny radikálně zrychlovat. Hlavním katalyzátorem těchto změn se stal tlak na efektivitu hospodaření, který postupně vedl k racionalizaci a unifikaci.⁸

Postupující racionalizaci krajiny, jak ji můžeme pozorovat v delším časovém horizontu, můžeme spojit s činností člověka, s jeho potřebou zajistit přehledný systém vlastnických práv a se snahou o efektivní využití zdrojů. Proto je plužina vedena v dlouhých přímých liniích, což vytváří přehledný

pravidelný rastr polí. Proto jsou v oborách a hospodářských lesích dlouhé rovné průseky, které usnadňují těžbu dřeva a lov. Proto jsou mlýnské náhony vedeny nejkratší cestou k mlýnskému kolu. Avšak cesty, urbanismus obcí a vodní toky jsou po velmi dlouhou dobu utvářeny danostmi krajiny. Až konec 19. století a celé století 20. se stávají stoletím přímých, racionalizovaných spojnic, které napřimuje jak silnice a vodní toky, tak uliční síť měst s pravidelným rastrem ulic a asanacemi historických jader měst, a nakonec i architekturu, kde vrcholí v přímých liniích funkcionalismu. Do krajiny vstupuje stále silněji geometrický řád, nahrazující původní organicky se přizpůsobující záslahy člověka do krajiny.⁹ Spolu s tím se také vytrácí důraz na estetické kvality krajiny, která byla dříve podvědomě respektována tradiční zemědělskou činností, či racionálně utvářena vrchností¹⁰. Množství esteticky působivých elementů v krajině klesá – mizí vodní prvky, vegetační struktury, tradiční typy obhospodařování a struktury sídel se rozpadají. Výpověď krajiny je oslabována. Skutečnost, že v některých oblastech je tato tendence slabší a krajina si zachovává svou estetickou pravdu a zároveň nerezignuje na svou hospodářskou roli, je hodna naší pozornosti. Čím rychleji mizí

⁶ V systému centurií, formě dělení půdy známé ze severní Afriky, jižní Francie, Istrie a Itálie, byla systém polí plánován podle denní orné kapacity vojského spřežení (cca 2523 metrů čtverečních), tzv. jugerum. Dvě tyto jednotky tvořili heredium, 100 heredií tvořilo centuriu, čtyři centurie tvořily saltus. Římská centuriace, je skvělým příkladem přežívání kulturní krajiny.

⁷ Jitro je plošná jednotka, vypočtená podle plochy, kterou zorá jeden oráč s koněm za jeden den. Staročeské jitro mělo blízko svou rozlohou k římské jednotce – 2837 metrů čtverečních. Vídeňské jitro, zavedené po roce 1764, mělo plochu 5765 metrů čtverečních.

⁸ Tento vpád energie do krajiny lze dobře zachytit v historických mapách. Pokud se podíváme na první vojenské mapování z let 1764–1768, vidíme jasně, že v tehdejší krajině dosud dominují křivky, člověk tedy ustupuje přírodě a respektuje reliéf krajiny, neboť dosud nedisponuje dostatečnou silou, aby krajinu přetvářel razantněji. Krajinotvornými liniemi jsou hřbety kopců, cesty a vodní toky, obojí ovlivňované utvářením terénu a z podstaty věci nerovné či různě zakřivené. Výjimku v organicky rostlé krajině vytváří až přímé linie lesních průseků a bažanťnic, jednotlivých dílů polí či mlýnských náhonů, vytvářené s ohledem na potřeby hospodářství. Tyto liniové úseky jsou pravděpodobně prvním jasně viditelným počínající dominancí sil člověka nad silami přírody, vytváří už na mapách z 18. století jasný, byť zatím marginální antropomorfní prvek a je předobrazem stále silícího tlaku na přizpůsobení krajiny.

⁹ Pravidelný geometrický rastr se významně uplatňoval v urbanismu už od římských dob (římské castrum (Florence), centuriace pozemků), později se však objevuje stále častěji. Definitivní vpád geometrie a matematizace do krajiny pak někteří autoři spojují s třicetiletou válkou, ve které se geometrizace prokázala jako účinná, ať už v pevnostní architektuře, v dělostřelbě či ve vyrovnaných regimentech vojsk (Proměny postoje k přírodě v 17. a 18. století, str. 19). Mechanistický výklad světa, táhnoucí se od Descarta pak začne rezonovat i v ekonomických teoriích (myšlenka nulového součtu a merkantilistická touha zbohatnout na úkor druhého).

¹⁰ V Mikulově je esteticky utvářena krajina složena jako mozaika menších, převážně hospodářských ploch. Jedná se např. o alej k rybníku a letohrádku Porz, obklopenému štěpnicí a zahradou, zahrady a bažanťnice přiléhající k městu Mikulov, oboru na východní straně Pálavy, rybníky a rybí sádky apod.

v důsledku lidských aktivit historická krajina, se stejnou rychlostí přibývá subjektivně pociťovaná hodnota těch částí, které se dochovaly. Subjektivní ohodnocení estetické pravdy regionu zachycené v rostoucím počtu pasivních diváků — turistů, umožňuje přistoupit k ochraně této kulturní krajiny jako důležitého výrobního faktoru, rozvíjejícího ekonomiku regionu. Ekonomická aktivita obyvatel regionu se tedy může zčásti transformovat z utilitaristického využívání a přeměňování krajiny na služby, závislé na uchování historické kulturní krajiny v původní estetické kvalitě.

3. Kulturní krajina Mikulovska a její komponenty

Kulturní krajina reprezentuje transformaci lidských myšlenek do hmoty, rozsáhlou a komplexní asambláž přírodních materiálů utvářených lidským úsilím, konflikty, kooperací a vynalézavostí. Je cenným zdrojem informací, vedle psaných dokumentů, umožňující interpretaci z mnoha různých perspektiv. Zahrnuje různorodou směs lidských sídel poskytujících živobytí, přístřeší, zahrnuje to pole, budovy všeho druhu, zahrady, cesty mosty a struktury vesnických a městských osídlení (Farina, 2000, str. 313).

Komplexní kulturní krajina je průnikem tří hlavních komponent: **přírodní, kulturní a ekonomické**. *Přírodní komponenta* v námi zkoumaném regionu je převážně reprezentována zbytky lesů či původních porostů, a živočichy žijícími v krajině. V oblasti jsou to jednak pozůstatky lužního lesa a mnoha meandry protékající staré koryto Dyje, dále vápencové skály, lesostepní květena a dubové

lesy v oblasti Pálavy, a méně známé, avšak z hlediska biodiverzity velmi zajímavé Dunajovické kopce. Dochoval se také letitý, rozlehlý souvislý lesní porost, zachycený už na prvním vojenském mapování v místech dnešní obory Klentnice a obory Bulhary. Všechny tyto přírodní složky jsou základním rámcem krajiny Mikulovska a ve víceméně intaktní podobě se do dnešní doby dochovaly díky zvýšené ochraně přírody a vymezení chráněných území.

Zkoumaný region Mikulovska je do značné míry přirozeně vymezen tokem Dyje, která se před Drnholcem stáčí do vnitrozemí a širokým obloukem obtéká Pálavu. Nutnost poradit si s vodní překážkou se rovněž podílela na formování krajiny. Existence trvale zaplavovaných území kolem meandrů Dyje dala přirozeně vzniknout lužním lesům. Vodní tok byl nejen překážkou, kterou bylo třeba překonat¹¹, ale také důležitým zdrojem energie, využívaným zejména mechanismy vodních mlýnů, které se nacházely u Drnholce (2), dále velký Mušovský mlýn, mlýn v Dolních Věstonicích, mlýn v Nejdku, a stranou byl tzv. Janoškův mlýn na rybníční soustavě Mikulova.

Vodní živel se na vývoji regionu podepsal i jiným způsobem. V 19. století sužovaly oblast epidemie cholery v letech 1831, 1850 a 1866¹². Velké zásahy do lidnatosti obcí přinesly také opakující se morové rány, jež jsou nám připomínány množstvím sakrálních památek, zasvěcených patronům proti moru¹³.

Přírodní charakteristiku krajiny dotvářely také vrcholy Pálavy, jež sloužily jako pozorovatelná i jako bezpečné útočiště v dobách válek pro vesnice z okolí, které se na rozdíl od Mikulova nemohly

¹¹ Například u Drnholce bylo záplavové území Dyje překonáno na cestě z Vídně do Brna tzv. Desetimostí (1695–1699) se sochou sv. Jana Nepomuckého. Podobně rozsáhlou, byť zřejmě méně výstavní soustavu mostů překonávající slepá ramena Dyje na cestě mezi Mikulovem a Mušovem, máme doloženou na prvním vojenském mapování po vzniku císařské cesty mezi Brnem a Vídní.

¹² Epidemie cholery v roce 1850 si v Dolních Dunajovicích vyžádala 402 obětí, což činilo přibližně 15 % populace obce (E6, kart. 511, sign. Og 23). Epidemie moru v roce 1584 jen v samotném městě Mikulově zahubila až 500 lidí, přibližně 20 % všech obyvatel.

¹³ Např. kostel sv. Rosálie v Horních Věstonicích, kaple sv. Rocha na Dunajovických kopcích, kaple sv. Šebestiána na Sv. Kopečku, kostel sv. Jiří v Klentnici a kaple sv. Kateřiny v Bavorech (F 18, kart. 1119, inv. č. 7170).

Uchování kvalit kulturní krajiny s sebou nese nutnost najít doplňkový zdroj obživy. Tradiční kulturní krajina není určena pro masivní produkci, ale pro produkci zboží v množstvích dostatečných k uspokojení místního trhu. Přestože je bohatá v množství poskytovaných plodin, celkové množství produkce je příliš malé, aby uspokojilo velkou populaci. V mnoha oblastech se tento model krajiny stal nepoužitelným spolu s tím, jak se společnost stále více a více koncentrovala do měst, jejichž poptávka po potravinách vyžadovala masivní zemědělskou produkci. Moderní management krajiny začal vyžadovat velké krajiny, které jsou ekonomicky úspěšné. Důsledkem toho bylo v posledních 60 letech pozorování řady případů zpusnutí, zchudnutí a destrukce prvků typických pro skládačku kulturní krajiny, souvisejících se změnami v užívání půdy.

těšit výhodám pevných městských hradeb¹⁴. Druhou vyvýšeninu v regionu tvoří Dunajovické kopce, nejpozději od poloviny 18. století zcela pokryté vinicemi.

Zatímco uchování přírodní komplexity si často vyžaduje jen pasivní ochranu, zbylé dvě komponenty vstupují do utváření krajiny aktivně. *Kulturní komponenta* je úzce spojena s různorodým využíváním zdrojů a s širokým spektrem etických a náboženských postojů k využívání půdy a přírodních zdrojů.

Kulturní komponenta krajiny Mikulovska se začala v podobě, která je nám dnes dochována, rodit po obtížích 15. a 16. století, které se významně podepsaly na zpusnutí a vyhladění krajiny¹⁵. Prame-

ny hovoří o vyhladěných obcích a neobdělávané půdě, jak je známe zejména ze 16. století, z nichž jen některé byly nově osídleny Charvátý¹⁶. První polovina 17. století přináší do regionu velké množství kulturních podnětů z různých koutů Evropy, dílem díky aktivitám kardinála Dietrichsteina, dílem okolnostmi danými neklidem doby¹⁷. Obnova krajiny ve druhé polovině neklidného 17. století se odrazil ve scelení pozemků a vytvoření velkých kusů gruntovních polí, a pokračovala dále v dotváření krajiny dalšími zemědělskými aktivitami, zejména v rozvoji vinařství.

Charakteristiky kulturní komponenty krajiny můžeme rozčlenit do několika úrovní. Na nejobecnější rovině je moravská krajina charakterizována

¹⁴ Z doby vpádu Turkotatarů na Moravu v roce 1663 máme doklady o útěku obyvatel Dolních Věstonic do ruin hradu Děvičky nad Pavlovem. Zpráva se dochovala v dopise rodáka z Bologne, hudebního skladatele a faráře z Dolních Věstonic G. B. Alousiho, adresovanému knížeti Ferdinandu Dietrichsteinovi (Tomašík, 2013).

¹⁵ K důsledkům vyhladění krajiny na hospodářské využívání krajiny a její další obnovu viz model vývoje kulturní krajiny, jak ho uvádí Emanuelsson, 1988, str. 116–117.

¹⁶ Ve 30. letech 16. století přichází na pozvání valtických Liechtensteinů obnovit obec Frélichov (Jevišovka) Charvátí, prchající před Turky, po roce 1570 pak Charvátí obnovují Nový Přerov a Dobré Pole. Více Hurt, 1968.

¹⁷ Dobrým svědectvím o národnostní rozmanitosti místních autorit může být soupis farních obrocí z roku 1658, díky kterému máme jasnou představu o obsazení far. Nedostatek domácího duchovenstva byl doplněn z jiných zemí — v Dolních Věstonicích Alovisius z Bologne, minorita a hudební skladatel, působící také jako sekretář kardinála Dietrichsteina, v Perně Jan Flehel z Gmündu v Horním Rakousku, v Sedleci Jan Karel Husson z Lotrinska, v Dunajovicích Rudolf Matouš Polinger, převor augustiniánů kanovníků od Všech svatých v Olomouci, v Drnholci Jan August Kristellius ze Svitav, a v chorvatské farnosti Jevišovka Chorvat Petr Crisanich. (Protokol generální vizitace z roku 1755 je už národnostně jednotný a uvádí jména, která působí česky, v jednom případě německy. Viz Archiv arcibiskupské konsistoře v Olomouci, sign. G 1, karton 4734.)

volnou prostupností pro poutníka. Naším krajům se vyhýbalo ohrazování (jako tomu bylo např. v Anglii), byla volně prostupná a je prostupná dodnes, což není samozřejmostí. Krajina není ve středoevropské tradici čistě privátním statkem, ale je ve velké míře přístupná všem a tato kulturně podmíněná přístupnost, (resp. prostupnost) krajiny v dnešní době pomáhá akcelarovat turistický ruch.

Na nižší úrovni spadá do chápání pojmu kulturní komponenty krajiny hospodářské využívání krajiny. Starší kulturní krajiny je dána a usměrňována přírodními danostmi regionu, kterým se lidé přizpůsobují — při stavbě sídel se vyhýbají záplavovým oblastem, cesty vedou prostupným terénem, nikoliv po nejkratší spojnici dvou bodů, hrady staví na strategických vyvýšeninách, apod. Postupně je krajina tvůrčím způsobem stále více přetvářena a upravována — stavba silnic¹⁸ inženýrským způsobem, budování rybníků a sádek, spojená s chovem ryb, stavba náhonů, které mohou oddělit mlýn od řeky a tedy do jisté míry eliminovat riziko škod způsobených povodněmi, stavbou zídek, alejí, mostů apod.

Hlavními prvky kulturní komplexity krajiny jsou však především esteticky působivé památky sakrální i světské, které tvoří přirozené dominanty krajiny, a spolu s dochovanou historickou zástavbou určují do značné její ráz. Staršími dominantami jsou hrady a historická osídlení (Rudolf Hurt, Osídlení Břeclavska v historické epoše. Jižní Morava — Vlastivědný sborník, 1968, svazek 4, str. 5–16). Děvičky jsou zmiňovány roku 1222, hrad v Mikulově až v letech 1249–1278, hrad nad Pernou (1244–1250), Nový Hrad nad Horními Věstonicemi založený markrabětem Janem Jindřichem (1350–1368). Ideovou i pohledovou protíváhu hradům vytvářely stavby měšťanské a sakrální. Nejdůležitějšími

těžšími dominantami oblasti jsou zámek a historické centrum Mikulova a jejich sakrální protějšek — loreta a poutní místo sv. Kopečku, k tomu pak církevní správa u kostela sv. Václava s proboštvím, klášter minoritů a klášter piaristů s gymnáziem.

Dále je ráz krajiny určován transcendentní vertikálou, stavbami kostelů, drobnou sakrální architekturou v krajině a poutními stezkami, vedoucími ke dvěma významným poutním místům v oblasti. Na prvním místě stojí mikulovská loreta a křížová cesta na Svatý Kopeček, vybudovaná péčí Dietrichsteinů, na druhém místě lokální poutní místo kaple sv. Antonína Paduánského nad obcí Perná, navštěvované nejen z okolních vsí, ale i z obcí tak vzdálených, jako byly rakouské vsi Hohenau a Rabensburg. Duchovní správu a kulturní rozvoj posilovaly také proboštví a kapitula u kostela sv. Václava, klášter minoritů a klášter piaristů s gymnáziem, první zařízení tohoto řádu na Moravě a trvale jedno z největších moravských gymnázií¹⁹.

Své dominanty měla v krajině nejen Víra, jako představitelka teologických ctností, ale také Spravedlnost, jedna ze čtyř kardinálních ctností, jež je i symbolem péče o společné dobro. Šibeniční vrchy se tyčily jak u Mikulova, tak i u Drnholce.

V nejnižší úrovni můžeme pohlížet na využívání půdy a přírodních zdrojů prostřednictvím rozdělení půdy podle způsobu jejího využití, čímž se dostáváme k *ekonomické komponentě* krajiny a krajinotvorby. Zkoumaný region byl a stále ještě je zaměřen především na zemědělskou produkci a s ní spojené služby, rozvíjející se zejména v posledních dvaceti letech. Řemesla (a později průmysl), historicky s rozvojem měst spojená²⁰, jsou v regionu tradičně přítomna, nejsou však pro charakter krajiny určující.

¹⁸ Císařská cesta stavěná Dietrichštejnem, zejména část v území lužních lesů kolem Mušova, byla velkou a nepochybně nákladnou inženýrskou stavbou, první svého druhu v regionu, které se významem a rozsahem vyrovnala až stavba železnice ve druhé třetině 19. století. Skutečnost, že tzv. severní dráha vedla přes Břeclav a vyhnula se Mikulovu, přispěla k úpadku významu Mikulova města, těžčícího ze své polohy na cestě z Vídně do Brna.

¹⁹ Více viz Foltýn, 2005, str. 430–434.

²⁰ O struktuře řemesel přítomných v raně novověkém městě si můžeme udělat alespoň přibližnou představu ze dvou seznamů procesů, pořádaných na Bílou sobotu 1583 a o svatoodušních svátcích roku 1638. Průvodou dominují vinaři, kteří kráčí na čele průvodu, následují ostatní řemesla, jež jsou obvyklým průřezem řemesel menšího města své doby — cech pekařů (pekaři a mly-

4. Ekonomická aktivita v kulturní krajině jako příležitost k synergii

Pohlédneme-li na vývoj socio-ekonomické charakteristiky krajiny prizmatem hospodářského využití půdy a lidnatosti obcí, můžeme v delším období zaznamenat tendence, které utvářely a zároveň zachovaly velké části kulturní krajiny, a které spolu s rozvíjejícím se vinařstvím umožnili dnešní transformaci výrobního faktoru půdy do podoby výrobního faktoru kulturního kapitálu.

Ekonomickou aktivitu v krajině můžeme sledovat prostřednictvím několika ukazatelů. Jednak je to určení významných hospodářských center v krajině, jejichž lokální dominance ekonomická (Drnholec, Dolní Dunajovice) mohla být dále umocněna posilující dominancí kulturní a vzdělávací (Mikulov). Dalším kritériem je lidnatost obcí (jako nepřímý ukazatel ekonomické výkonnosti obce a později atraktivity lokality poté, co bylo zrušeno poddanství). Dalším kritériem je rozloha vinic a výnosnost vinic, která předurčila rozvoj vinařství a která v dlouhodobém horizontu umožnila postupnou transformaci výrobního faktoru půdy do kulturního kapitálu, který je dnes zhodnocován odvětvím služeb.

Východiskem k takto nastíněnému vyhodnocení ekonomických aktivit na krajinu mohou být informace matrik pozemkového výnosu z let 1789 a 1819, na jejichž základě bylo možné rozdělit obce ve zkoumaném regionu podle několika hledisek. Na prvním místě bylo možné vyčlenit obce s významnou ekonomickou silou. Co se týče výnosu ze zemědělství²¹, v kraji byla tři velká centra, jimž

plynulo nadprůměrné bohatství právě ze zemědělských aktivit – Mikulov, Drnholec a Dolní Dunajovice, tedy dvě sídla šlechtická a jedno městečko²².

Pokud můžeme ekonomickou výkonnost Mikulova a Drnholce nahlížet optikou zemědělských výnosů jako rovnocenné, pak rozhodujícím faktorem pro dominanci Mikulova jako hospodářského centra regionu bylo posílení významu tohoto sídla Dietrichštejnů prostřednictvím dalších aktivit. Mikulov se etabloval jako významného poutního místa, stal se rovněž centrem vzdělanosti a později se také podařilo etablovat Mikulov jako významnou zastávku ležící na cestě z Vídně do Brna. Tradiční cesta z Vídně do Brna vedla původně přes Drnholec a umožnila tak růst významu i bohatství Drnholce ve středověku a raném novověku. Jak ukazuje Müllerova mapa z roku 1706, obchodní cesta z Vídně vedla ještě v té době přes Drnholec, méně lesnatým a méně mokřadným územím než cesta přes Mikulov a Mušov, která se pak na drnholeckou stezku napojovala. Na Müllerově mapě není z Mikulova zakreslena žádná cesta na jih, zatímco cesta z Drnholce přes rakouské hranice značená je. Na prvním vojenském mapování je už však jako hlavní severojižní tepna značena císařská silnice přes Mikulov, jejíž spojení s Rakouskem je vedeno odbočkou kolem bažantnice. Přímé spojení s okolními přirozenými obchodními a politickými centry a výhody z toho plynoucího tranzitu a s ním spojený rozvoj služeb zajistil Mikulovu v polovině 18. století kníže Karel Maxmilián Dietrichstein dostavbou císařské silnice z Vídně do Brna, zatímco význam Drnholce jako sídla ležícího na starší obchodní stezce upadal²³.

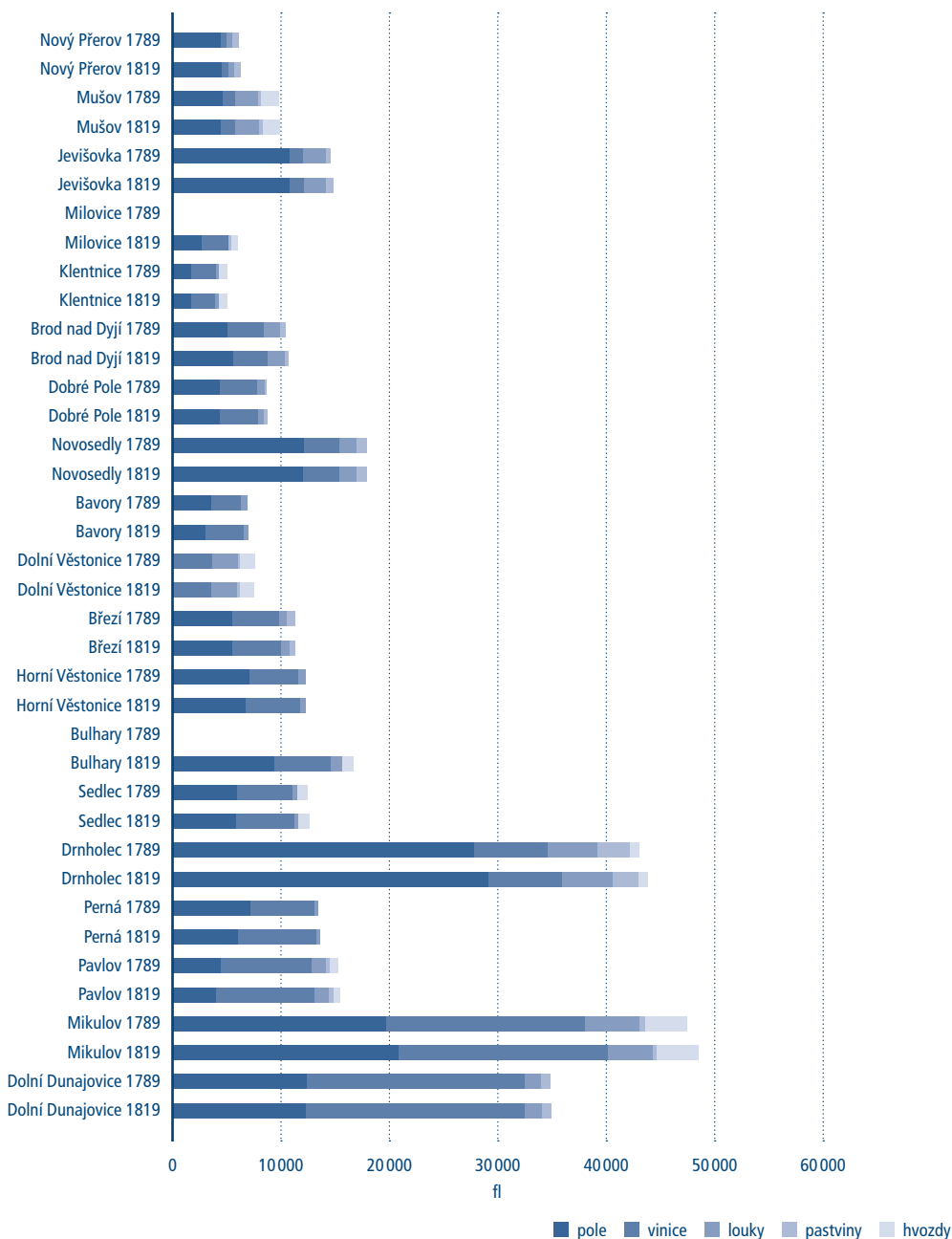
nář), cech kovářů (kovářů, zámečníků a kolářů), cech koželuhů (koželuhové, ševci a kožešníci), cech zedníků, cech krejčích, pak korouhve obcí. (V průvodu z roku 1638 jsou za korouhvi vinařů uvedeni tesaři, provazníci, bednáři, sklenáři, truhláři, řezníci, pekaři, kováři, kožešníci, obuvníci, koželuhové, zedníci, krejčí.) Viz Urbář z roku 1583, fond kapitula Mikulov, krabice č. 18.

²¹ Řemesla a služby do této statistiky nevstupovaly, byly ovšem zanedbatelného rázu, jak plyne z údajů vceňovacích operátů z roku 1840. Počet rodin žijících se řemeslem nebo si řemeslem přivydělávajících se pohyboval mezi 2,7 % v Jevišovce a Dobřem Polí a 7 % (Horní Věstonice, Perná, Novosedly). Výjimku tvořil Drnholec (12 %) a Dolní Věstonice (20 %). Bohužel data z tohoto zdroje jsou pouze částečná a vypadla z nich řada obcí, včetně Mikulova a Dolních Dunajovic.

²² Dolní Dunajovice získaly v roce 1580 privilegium vyplatit se z roboty. V téže roce byly Dunajovice povýšeny na městečko.

²³ Podobný osud přesunu hlavní dopravní tepny a následný úpadek však poznamenal v 19. století i Mikulov, když se tzv. Severní dráha, spojující Vídeň také s Brnem a Olomoucí, Mikulovu vyhnula a byla vedena přes Břeclav. Původní plány sice s tratí přes Mikulov a Dolní Dunajovice počítaly, lidé ale odmítli prodat pozemky a železnice vedla přes Břeclav.

→ Graf č. 1 » Výnos z různých užití půdy (fj) v letech 1789 a 1819

Pramen: Matrika pozemkového výnosu

Dále bylo možné provést přibližné rozdělení obcí podle typu plodiny, která v jejich hospodaření převažovala či byla významným zdrojem příjmů. Vzhledem ke skutečnosti, že vinohrady poskytovaly čtyřikrát až pětkrát vyšší výnos na jito, patří mezi významné vinařské obce i ty vesnice, které mají relativně menší podíl vinic na celkové rozloze vzhledem k rozloze katastru, neboť výnos i tak tvořil značné procento příjmů obce.

Mezi obce výrazně vinařské patří Dolní Dunajovice (57,3 % pozemkových výnosů v roce 1789 pochází z vinic), Pavlov (55,2 %) a Dolní Věstonice (49 %). K obcím vinařsko-obilnářským lze přiřadit Klentnici (44,7 %), Pernou (44,7 %), Sedlec (40,8 %) a Bavorsy (40,9 %). K obcím obilnářsko-vinařským patřily Bulhary (30,6 %), Milovice (35,6 %), Horní Věstonice (37 %), Mikulov (38,4 %), Dobré Pole (37,1 %), Březí (39 %), Brod nad Dyjí (30,4 %), Novosedly (18,2 %) a Drnholec (15,5 %). K obcím významně obilnářským patřily Mušov (9 %), Jevišovka (7,5 %) a Nový Přerov (2,8 %) ²⁴.

O kvalitě pěstovaného vína vypovídá nepřímo i výnos z vinic na jedno jito. Nejvyšších výnosů na plochu dosahovaly podle josefinského katastru vinice v katastru Drnholec (27,87 fl/jt) ²⁵, kde se také nacházely nejúrodnější pole (6,97 fl/jt). Ještě v roce 1840 je ve vceňovacích operátech zapsáno, že „zde získávané víno patřilo mezi nejlepší moravská vína a bylo proto snadno prodejné“ ²⁶. Ceněné víno se také pěstovalo v Březí (18 fl/jt), v roce 1840 je ve vceňovacích operátech zapsáno, že „zdejší vína patří mezi lepší vína této krajiny“ ²⁷, a v Jevišovce, která měla velmi málo vinic, zato však kvalitních (14,43 fl/jt). Zatímco tedy v kvantitě produkce vedly obce Dolní Dunajovice, Pavlov a Dolní Věstonice, z hlediska kvality byly vyhlášenými centry vinařství Drnholec, Březí a Jevišovka.

Nový Přerov je jedinou vesnicí, kde průměrné výnosy z vinic byly nižší než průměrné výnosy z polí. Není proto překvapením, že i když mezi roky 1789 a 1819 můžeme sledovat trend rozšiřování výnosů z vinic, jedinou výjimku tvoří právě Nový Přerov.

Zajímavá je také dynamika rozšiřování vinic. Největší nárůst výnosů z vinic mezi lety 1789 a 1819 můžeme vidět u obcí ležících na úpatí Pálavy – Perná (růst o 19,5 %), Bavorsy (+32 %), Horní Věstonice (+11,8 %) a Pavlov (+7 %), zatímco původní vinařská centra spíše stagnovala (Drnholec -0,06 %, Březí +1,7 %, Dolní Dunajovice +0,5 %, Dolní Věstonice +0,2 %). Na úpatí Pálavy se tedy mezi roky 1789 a 1819 rodí základ jádrové oblasti vinařské turistiky, dnes tak dynamicky se rozvíjejícího spojení pěstování a výroby vína s navazujícími službami pro turisty, navštěvující tuto vinařskou oblast za účelem rekreace. Pokud budeme opomíjet krátkodobé výkyvy v rozloze vinic, pak můžeme pozorovat dlouhodobou tendenci k rozšiřování vinic ve všech obcích ve sledované oblasti i mezi roky 1900 a 2013 ²⁸, s výjimkou obcí zasažených výstavbou nádrže Nové Mlýny (Dolní Dunajovice, Dolní Věstonice, Pavlov).

Zajímavá čísla vykazuje také lidnatost jednotlivých obcí. Z údajů zachycených ve Vlastivědě moravské a dále z dat ze sčítání lidu se podařilo rekonstruovat vývoj lidnatosti v obcích daného regionu ²⁹. Ze sledovaných dat vyplývá, že počet obyvatel ve všech rostl kontinuálně do roku 1900, přičemž populační vrchol byl dosažen dříve v obcích, jejichž vliv začal upadat (např. Drnholec dosáhl maxima počtu obyvatel v roce 1900 (dnes 56 % počtu obyvatel z roku 1900), stejně jako Dolní Věstonice, které dnes mají 37 % počtu obyvatel z roku 1900) ³⁰. Všechny obce regionu bez výjimky popu-

²⁴ Josefinský katastr, fond D6, matriky pozemkového výnosu, fond D8.

²⁵ Zkratka fl označuje jeden zlatý konvenční měny.

²⁶ Matriky pozemkového výnosu, fond D8/k. 206, sign. 521.

²⁷ Matriky pozemkového výnosu, fond D8/k. 78, sign. 194.

²⁸ Viz Noháč, 1911. ČSÚ — katastr nemovitostí, údaje o rozloze vinic.

²⁹ Noháč, 1911. ČSÚ — Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2013.

³⁰ Přičemž máme doklady pro Dolní Dunajovice, že poslední čtvrtina 19. století byla spíše obdobím chudým. Zápavy, neúroda, nemoci vinné révy, nákaza dobytka a po regulaci středního toku Dyje také nižší výnosy na polích (Freising, 1966, str. 37–38).

lačně oslabil odsun Němců po roce 1945 a ani nové dosídlení nedokázala vrátit regionu jeho původní lidnatost, takže hustota zalidnění je stále podprůměrná. V dnešní době se jako populačně progresivní jeví Mikulov (91 % počtu obyvatel z roku 1900) a historické vinařsko-obilnářské vesnice tvořící jeho zázemí (Klentnice 100,4 %, Sedlec 80,9 %, Perná 74 %, Bavorý 73 %) a Novosedly (86,5 %). Naopak k vesnicím, které se dosud populačně nevzpamatovaly z odsunu Němců, patří zejména Dolní Věstonice (36,9 % stavu z roku 1900), Nový Přerov (42,3 %), Brod nad Dyjí (47,9 %), Pavlov (48,3 %) a Jevišovka (49,6 %).³¹

Výše uvedené ukazatele můžeme shrnout do několika dílčích závěrů. Vinařství bylo díky svým vyšším výnosům z plošné jednotky důležitou součástí ekonomické prosperity regionu, což se v dlouhodobém měřítku projevovalo k růstu podílu vinic v katastrech. Vinařství také lépe uchovávalo tradiční charakter krajiny a v dnešní době umožňuje — díky navazujícím ekonomickým aktivitám v oblasti turistiky a služeb — zhodnotit tento kulturní kapitál ve prospěch krajiny i ve prospěch jejích obyvatel³². Návaznost služeb na tento druh zemědělské aktivity dobře ilustruje skutečnost, že největší podíl ubytovacích kapacit poskytují vedle Mikulova právě tradičně vinařské obce Dolní Věstonice, Dolní Dunajovice a Pavlov³³. Podnikatelskou aktivitu v cestovním ruchu (odvětví pohostinství a ubytování) ve zkoumaném regionu reprezentuje nadprůměrných 34 subjektů na 1000 ekonomicky aktivních obyvatel (v ČR je to 24, v Jiho-moravském kraji 20). V Mikulově je cestovní ruch druhým nejvýznamnějším zaměstnavatelem s odhadovaným podílem 15–20 % pracovních příle-

žitostí. Obdobně je tomu i v případě zaměstnanosti ve stejném odvětví, která činí 5,6 % ze všech ekonomicky aktivních³⁴. Lze sledovat rostoucí tendenci v počtu kapacit ubytovacích zařízení, restauračních zařízení, a zařízení spojených s vinařskou turistikou.

5. Závěr

Pokud bychom chtěli malebnost pohledu na kulturní krajinu Mikulovska zachytit slovy vědecké studie, pak můžeme lakonicky konstatovat, že „oblast Mikulovska se řadí jak z přírodního, tak kulturně-historického hlediska k nejatraktivnějším částem ČR“³⁵. Kulturní krajina Mikulovska se utvářela po staletí a byla určována jak přírodními danostmi, tak i aktivní činností člověka. Zakládání i zánik osad, zemědělská činnost, záměrné utváření charakteru krajiny v rámci větších celků šlechtických sídel, rozmístění sakrálních staveb jako přirozených dominant krajiny, to vše se utvářelo na vzniku tradiční kulturní krajiny v oblasti pod Pálavou, která se díky výsadní pozici vinařství a daným přírodním podmínkám dochovala intaktněji než např. než krajina v sousední oblasti mezi Hrušovany nad Jevišovkou a Strachotínem. Oblast Mikulovska je vzácným dědictvím, kulturním kapitálem, který — je-li o něj pečováno — nese svým dědicům nemalý prospěch³⁶. Dlouhodobě utvářené kvality krajiny zkoumaného regionu jsou zachovány zejména v partiích chráněných přírodních ploch a v partiích vinic, dále pak v některých komunikacích a v některých navigačních a pohledových dominantách. Rozvoj regionu, navázaný stále více na oblast služeb a turistického ruchu,

³¹ Pokud vezmeme v úvahu počet ekonomických subjektů na 100 obyvatel, pak v ekonomické aktivitě významně vedou vinařské obce — Pavlov s 289 subjekty na 1000 obyvatel, Dolní Věstonice s 279 subjekty, Perná s 267, Mikulov s 252 (viz ČSÚ, Registrované ekonomické subjekty v obcích Jiho-moravského kraje k 31. 12. 2012). Pokud toto pořadí porovnáme s rozdělením na obce vinařské a obilnářské, můžeme na základě četných shod dospět k závěru, že větší podíl vinic v katastru souvisí v dnešní době s větší ekonomickou aktivitou.

³² V přepočtu lůžek na km² patří zkoumaný region k územím s nadprůměrnými hodnotami (viz Vystoupil, 2008, str. 82).

³³ *Ibidem*, str. 83–87. Velmi vysoká podnikatelská aktivita v cestovním ruchu je v Pavlově (přes 100 subjektů na 1000 EA).

³⁴ *Ibidem*, str. 87.

³⁵ *Ibidem*, č. 3, str. 81.

³⁶ Inspirativní poznámky k managementu tradičních krajín viz Kirby, 2004, str. 84–85.

dokáže stále lépe využít možností, které s sebou toto kulturní i přírodní bohatství nese.

Uchování kvalit kulturní krajiny s sebou nese nutnost najít doplňkový zdroj obživy. Tradiční kulturní krajina není určena pro masivní produkci, ale pro produkci zboží v množstvích dostatečných k uspokojení místního trhu. Přestože je bohatá v množství poskytovaných plodin, celkové množství produkce je příliš malé, aby uspokojilo velkou populaci. V mnoha oblastech se tento model krajiny stal nepoužitelným spolu s tím, jak se společnost stále více a více koncentrovala do měst, jejichž poptávka po potravinách vyžadovala masivní zemědělskou produkci (Farina, 2000, str. 317). Moderní management krajiny začal vyžadovat velké krajiny, které jsou ekonomicky úspěšné. Důsledkem toho bylo v posledních 60 letech pozorování řady případů zpusnutí, zchudnutí a destrukce prvků typických pro skládačku kulturní krajiny, souvisejících se změnami v užívání půdy³⁷. Na Mikulovsku se podařilo zčásti navázat na původní zemědělskou aktivitu rozvojem doplňkových služeb, což zpomalilo unifikaci krajiny a zčásti zachovalo její různorodost³⁸. V případě lokality Mikulovska jedná o vzácně dochovanou mozaiku zemědělské krajiny s dominantními přírodními krajinnými prvky, svéráznou zaalpskou variací multifunkční krajiny, v níž stabilní hospodářství utvářelo krajinu efektivně užívanou, funkční a esteticky hodnotnou. Z této smíšené krajiny (*coltura mista*) se nejvíce dochovalo právě v oblasti lokality kolem hřbetu Pavlovských vrchů, a to jednak díky přírodním podmínkám, které přirozeně omezily hospodářské

využití některých ploch, jednak díky vinařství, jež zakonzervovalo velkou část hospodářsky užívané krajiny ve víceméně intaktní podobě. Potvrzuje to také obecnou evropskou zkušenost, že pokud se v Evropě hovoří o historické kulturní krajině (typicky kulturní krajiny UNESCO), je to převážně omezeně využitelná krajina horská či krajina s vinicemi. Zdá se, že splnění těchto dvou podmínek (omezená využitelnost (příp. dostupnost) a existence vinařství) chrání krajinu před většími krajinotvornými změnami a v regionu Mikulovska je v malém splněno obojí.

Je to zejména rozvoj vinařství, který posiluje příliv turistů do regionu a je jedním z akceleratorů rozvoje služeb v oblasti. Srovnáme-li krajinu Mikulovska s jinými vinařskými oblastmi, vidíme podobné příležitosti a silné stránky, jak je zachytil uskutečněný Getzem a Brownem (Getz & Brown, 2006). Tito autoři se, v návaznosti na předešlé výzkumy vinařské turistiky, zajímali o důvody, kvůli kterým jsou lidé ochotni navštívit určitou vinařskou oblast. K nejdůležitějším charakteristikám regionu patří tyto: vinaři jsou vyhlášení svou pohostinností, v regionu je hodně zajímavých míst, nabízí se množství různorodých aktivit, vinařská oblast je zasazena do atraktivní krajiny, personál má zkušenost a dobré znalosti vína a v rámci doplňkových služeb jsou nabízeny skupinové cesty po vinařstvích.³⁹ Rostoucí počet turistů a rostoucí počet ocenění vín z této oblasti⁴⁰ ukazuje, že dlouhodobé trendy ve snaze o zachování kulturní krajiny a dlouhodobé trendy ekonomických zájmů místních obyvatel míří ke stejnému cíli.

³⁷ Viz také Farina, 2004, Marignani et al., 2008, str. 31, nebo Ewald, 2001, str. 265. Ewald uvádí zajímavý příklad, kdy muž, který poničil krajinomalbu od Durera, byl poslán do psychiatrické léčebny. Pokud se však podobným způsobem destruuje krajina stejně stará, mající stejné estetické kvality a historickou hodnotu, jedná se o činnost tolerovanou či někdy přímo subvencovanou.

³⁸ Srovnání zásahů do krajiny v posledních 70 letech nám umožňuje letecké snímkování z počátku 50. let.

³⁹ Getz, 2006, str. 152.

⁴⁰ Viz <http://www.wineofczechrepublic.cz/>, Úspěchy našich vín.

LITERATURA A PRAMENY

- [1] CONZEN, M. (2004): Cultural landscape in geography. In: SMELSER, N., BATES, P. (eds.): *International Encyclopaedia of the Social and Behavioural Sciences*. New York: Elsevier, str. 3086–3092
- [2] EMANUELSSON, U. (1988): A model for describing the development of the cultural landscape. In: BIRKS, H. H., BIRKS, H. J., KALAND, P. E., MOE, D. (eds.): *The Cultural Landscape – Past, Present and Future*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 111–121
- [3] EWALD, K. C. (2001): The neglect of aesthetics in landscape planning in Switzerland. *Landscape and Urban Planning*, roč. 54, č. 1–4, str. 255–266
- [4] FARINA, A. (2000): The Cultural Landscape as a Model for the Integration of Ecology and Economics. *BioScience*, roč. 50, č. 4, str. 313–320
- [5] FOLTÝN, D. a kol. (2005): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. 1. vydání. Praha: Libri
- [6] FREISING, J. (1966): *Heimathbuch der Marktgemeinde Unter-Tannowitz*. 2. vydání
- [7] GETZ, D., BROWN, G. (2006): Critical success factors for wine tourism regions: a demand analysis. *Tourism Management*, roč. 27, č. 1, str. 146–158
- [8] HURT, R. (1968): Osídlení Břeclavska v historické epoše. In: *Jižní Morava – Vlastivědný sborník*. Svazek 4, str. 5–17
- [9] KIRBY, K. J. (2004): Conservation in British woodland – adapting traditional management to modern needs. In: *The Cultural Landscape – Past, Present and Future*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 79–89
- [10] MARIGNANI, M. et al. (2008): Planning restoration in a cultural landscape in Italy using an object-based approach and historical analysis. *Landscape and Urban Planning*, roč. 84, č. 1, str. 28–37
- [11] NOHÁČ, J. (1911): *Vlastivěda moravská – Břeclavský okres*. Musejní spolek v Brně
- [12] NOHL, W. (2001): Sustainable landscape use and aesthetic perception – preliminary reflections on future landscape aesthetics. *Landscape and Urban Planning*, roč. 54, č. 1–4, str. 223–237
- [13] O'HARE, D. (1997): Interpreting the cultural landscape for tourism development. *Urban Design*, roč. 2, č. 1, str. 33–54
- [14] TOMAŠTÍK, E. (2013): *Giovanni Battista Alouisi – život a dílo*. Disertační práce. [on-line] [cit. 2014-01-25]. Dostupné na: http://is.muni.cz/th/167868/ff_d/dizertace_posledni_verze_PDF.pdf?lang=cs
- [15] VOS, W., MEEKES, H. (1999): Trends in European cultural landscape development: perspectives for a sustainable future. *Landscape and Urban Planning*, roč. 46, č. 1–3, str. 3–14
- [16] VYSTOUPIL, J., FRANKE, A. a kol. (2006): Hodnocení současného stavu výzkumu cestovního ruchu v České republice. *Czech Hospitality and Tourism Papers – Hotelnictví, lázeňství, turismus*, roč. 1, č. 3, str. 3–26
- [17] VYSTOUPIL, J., ŠAUER, M., HOLEŠÍNSKÁ, A. (2008): Mikulovsko – model opatření k rozvoji domácího a příjezdového zahraničního cestovního ruchu ve vybraných oblastech. Oblast s převažujícími přírodními předpoklady – region Jižní Morava, Česká republika. *Czech Hospitality and Tourism Papers – Hotelnictví, lázeňství, turismus*, roč. 3, č. 3, str. 77–104
- [18] WESTAWAY, J. (2013): The Origins and Development of Mountaineering and Rock Climbing Tourism in the Lake District, c. 1800–1914. In: *The Making of a Cultural Landscape: the English Lake District as Tourist Destination, 1750–2010*. London: Ashgate, str. 155–180
- [19] *Archiv arcibiskupské konsistoře v Olomouci, sign. G 1*. Protokol generální vizitace olomoucké diecéze, karton 4734
- [20] *Archiv Biskupství brněnského, fond Kapitula Mikulov*. Nezpracovaná část, krabice č. 18 – Urbář 1583
- [21] *MZA Brno, fond E 6*. Přípravný materiál k církevní topografii G. Wolného, kart. 511, sign. Og 23

- [22] MZA Brno, fond F 18. Kostel a kaple v Bavorech 1739–1825, kart. 1119, inv. č. 7170
- [23] *Tabula Generalis marchionatus Moraviae in sex circulos divisa quos Mandato Caesareo accurate emensus hac mappa delineatus exhibet Joh. Christoph Müller, S. C. M. Capitane[us]*. Mědirytina, 1716. [on-line] [cit. 2014-01-25]. Dostupné na: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/904/188/2619267549/>
- [24] *1. vojenské mapování z let 1764–1768*. [on-line]. Dostupné na: <http://oldmaps.geolab.cz/>
- [25] *Seznam ocenění vín*. [on-line] [cit. 2014-01-25]. Dostupné na: <http://www.wineofczechrepublic.cz/>

KLÍČOVÁ SLOVA

kulturní krajina, hospodářské dějiny, turistický ruch

Formation and preservation of cultural capital on the example of the cultural landscape of the Mikulov region

ABSTRACT

The transformation of the landscape in the last two centuries is influenced more and more by the pressure of rationality and efficiency, which leads to the formation of industrial, monocultural landscapes. Despite this, in some regions remains largely traditional cultural landscape and this fact can awaken interest about an answer to the question of how and why in some areas is traditional cultural landscape better preserved and developed. This article will focus on the area of Mikulov region. The aim of this study is to capture the past and present of cultural landscape and thus the formation and development of cultural capital in the region and its present use. Particular attention will be paid to long-term trends of selected socio-economic factors with regard to their dominant role in shaping the landscape of traditional wine region through agricultural activities.

KEYWORDS

cultural landscape, economic history, tourism

JEL CLASSIFICATION

L66, L83, Q01

x

Scientia ^{et} Societas

Scientia et Societas * Ročník / Volume X * Číslo / Issue 3

Recenzovaný společenskovední časopis / Peer-reviewed social science journal

Periodicita: 4 čísla ročně / Frequency: 4 issues per year

Vydavatel / Publisher

NEWTON College, a.s., Politických vězňů 10, 110 00 Praha 1, Czech Republic | IČ: 27081869 | www.newtoncollege.cz

Redakce / Editorial Office

Politických vězňů 10, 110 00 Praha 1, Czech Republic | e-mail: redakce@sets.cz | www.sets.cz

Výkonný redaktor / Executive Editor

PhDr. Jiří Malý, Ph.D. | e-mail: jiri.maly@sets.cz

Redakční rada / Editorial Board

Předseda redakční rady / Chairman of the Editorial Board

PhDr. Jiří Malý, Ph.D., ředitel Institutu evropské integrace, NEWTON College, a.s.

Členové redakční rady / Members of the Editorial Board

PhDr. PaedDr. Eva Ambrozová, Ph.D., vedoucí Ústavu humanitních věd, NEWTON College, a.s.

prof. Ing. Ladislav Blažek, CSc., Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita

doc. PhDr. Viktória Dolinská, Ph.D., Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

prof. Ing. Bojka Hamerníková, CSc., prorektorka pro vědu a výzkum, NEWTON College, a.s.

Mgr. Jiří Hodný, Ph.D., Fakulta ekonomiky a managementu, Univerzita obrany

doc. Ing. Petr Chvojka, CSc., bývalý hlavní ekonom ČSOB

prof. Ing. Jaroslav Jakš, DrSc., Metropolitní univerzita Praha, o.p.s.

doc. Ing. Martina Jiránková, Ph.D., Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická v Praze

Ing. Jiří Koleňák, Ph.D., prorektor pro strategii a rozvoj, NEWTON College, a.s.

prof. Ing. Václav Kubišta, CSc., Metropolitní univerzita Praha, o.p.s.

Ing. Milan Lindner, Ph.D., místopředseda představenstva NEWTON College, a.s.

MUDr. Jan Mojžíš, rektor a předseda představenstva NEWTON College, a.s.

doc. PhDr. Karel Pavlica, Ph.D., ŠKODA AUTO Vysoká škola o.p.s.

doc. Ing. Stanislav Šaroch, Ph.D., prorektor pro vědu a výzkum, ŠKODA AUTO Vysoká škola o.p.s.

Dr. h. c. prof. Ing. Milan Šíkula, DrSc., Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied

prof. Ing. PhDr. Ing. Vladimír Tomšík, Ph.D. Ph.D., viceguvernér České národní banky

Mgr. Ing. Petr Wawrosz, Ph.D., Vysoká škola finanční a správní, o.p.s.

prof. Ing. Milan Žák, CSc., rektor Vysoké školy ekonomie a managementu

Grafická úprava / Layout

Matěj Bacovský, BIOPORT.cz

Sazba / Typesetting

studio@vemola.cz

Vyšlo v Praze 16. října 2014 / Published in Prague on 16 October 2014

MK ČR E 16579

ISSN 1801-7118

© NEWTON College, a.s.

Scientia Societas

{ 3'14 }

Recenzovaný společenskovední časopis
Peer-reviewed social science journal
2014 * Ročník / Volume X * Číslo / Issue 3
Cena 89 Kč / Price 89 CZK

